

**Sosyal Bilimler
Enstitüsü**

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

**KENTSEL DÖNÜŞÜME VERİLEN TEPKİDEN HAREKETLE MEKÂNI
ANLAMLANDIRMADAKİ FARKLILIKLAR: GÜLSUYU-GÜLENSU ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

NURHAN TANRIVERDİ

İstanbul, 2022

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

**KENTSEL DÖNÜŞÜME VERİLEN TEPKİDEN HAREKETLE MEKÂNI
ANLAMLANDIRMADAKİ FARKLILIKLAR: GÜLSUYU-GÜLENSU ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

NURHAN TANRIVERDİ

Danışman: DOÇ. DR. ÖZLEM ULUÇ KÜÇÜKCAN

İstanbul, 2022

ÖZET

KENTSEL DÖNÜŞÜME VERİLEN TEPKİDEN HAREKETLE MEKÂNI ANLAMLANDIRMADAKİ FARKLILIKLAR: GÜLSUYU-GÜLENSU ÖRNEĞİ

Mekân, öne çıkan pozitif ve/veya negatif nitelikte birlikte anılır ve bu nitelikte var olur. Niteliğin mekâna atfedilmesi ve bu nitelikte özdeşleşmesi bir süreç gerektirir. Bu süreçte mekâna atıfta bulunanlar kimi zaman mekândakiler olurken kimi zaman mekânın dışındakiler olabilmektedir. Nihayetinde mekânın öne çıkan ya da çıkarılan niteliği ne ise mekânda bulunanlar da bu niteliklerle anılır. Mekânın sahip olduğu nitelikler, içerisinde damgalamayla da barındırmaktadır. Damgalanmış mekânlara dair planlanan farklı ideolojik temellere dayalı projelerin o mekânlardaki negatif bileşenleri ortadan kaldıramadığı çeşitli çalışmalarda ortaya konmuştur. Mekâna dışarıdan müdahale sorunlara çözüm üretememiş, yeni sorunların doğmasına sebep olmuştur. Mekândan dolayı damgalanan insanlar ise çeşitli platformlar aracılığıyla mücadele stratejileri geliştirmiş ve mekânın içerisinden eylemler sergilemişlerdir. Mekâna müdahale etmek, kenti yeniden planlamak toplumsal sorunlara çözüm üretememiştir.

Bu araştırmada, Türkiye'deki hızlı kentleşme ve *gecekondulaşma* (*slum*), kentsel dönüşüm stratejileri bağlamında ve *soylulaştırma* (*gentrification*) kavramı perspektifinden Gülsuyu ve Güleusu mahalleleri örnekleriyle birlikte incelenmiştir. Mahallelerin ortaya çıkış koşulları, iç dinamiklerinden hareketle nasıl bir büyüme gerçekleştirdiği ve kentsel dönüşüm sürecinde devletin kendisini nasıl ve nerede konumlandığı, bu konumlandırma karşısında mahallelinin tutumu araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır. Gülsuyu-Güleusu Mahallesinin kentsel dönüşüme karşı sergilediği tavır, yereli aşan bir tepki olarak, Türkiye'de en geniş katılımlı ve en örgütlü mücadele şekli olması açısından önemli bir muhalefettir. Mekânsal damgalanmaya maruz kalan Gülsuyu-Güleusu Mahallelerinin kentsel dönüşüm projelerine bakış açısından hareketle mekânı anlamlandırma biçimlerine ve stratejik planlarına odaklanılmıştır. Mekânın *içeriden* ve *dışarıdan* farklı anlamlandırmalara sahip olabileceği araştırmanın varsayımını oluşturmaktadır. Araştırmanın hipotezi ise kentli bireylerin kent hakkında söz söyleme hakkına sahip olabileceğidir. Mekânda yaşayan insanların mekân hakkında söz sahibi olup olamayacağı, sosyal katılımcılık mefhumunun ne derece gerçekçi olabileceği araştırmanın hareket noktasını oluşturmuştur. Mekân ve insan arasındaki karşılıklı ilişkinin anlaşılabilmesi amacıyla, nitel araştırma yöntemlerinden epistemolojik felsefi varsayımdan hareketle, sosyal yapılandırmacılık görüşü çerçevesinde, yarı-yapılandırılmış mülakatlar aracılığı ile yanıtlar aranmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mekân, gecekondu, kentsel dönüşüm, damgalama, Gülsuyu-Güleusu

ABSTRACT

DIFFERENCES IN MEANING OF SPACE BASED ON THE REACTION TO URBAN TRANSFORMATION: THE EXAMPLE OF GULSUYU-GULENSU

Space is mentioned together with the prominent positive and/or negative quality and exists with this quality. Attributing a quality to space, and space's being identified with this quality require a process. In this process, those referring to the space are either the ones in the space or the ones outside the space. Ultimately, those in the space are also associated with these qualities, which are prominent or highlighted in the space. The space's qualities also includes the stigmatization. It has been demonstrated in various studies that the projects based on different ideological foundations planned for stigmatized spaces could not eliminate the negative components in those spaces. External intervention to the space could not provide solutions to the problems; instead, it has caused new problems to arise. People stigmatized because of the space, on the other hand, developed strategies of struggle through various platforms, and exhibited actions from within the space. Interfering with the space, and re-planning the city could not provide solutions to the social problems.

In this research, rapid urbanization and slum in Turkey are examined within the context of urban transformation strategies and from the perspective of the concept of gentrification, together with the examples of Gulsuyu and Gulensu neighbourhoods. The conditions of neighbourhoods' emergence, how they expand based on their internal dynamics, how and where the state positions itself during the urban transformation process and the residents' attitude towards this positioning constitute the scope of the research. The attitude of Gulsuyu-Gulensu Neighbourhood towards urban transformation is an important opposition in terms of having the broadest participation and of being the most organized form of struggle in Turkey as a reaction that goes beyond the local. Based on the perspective of the urban transformation projects of Gulsuyu-Gulensu Neighbourhoods, which are exposed to spatial stigma, it is focused on the way they make sense of the space and their strategic plans. The presupposition of the research is that the space can have different meanings from inside and outside. The hypothesis of the research is that urban individuals may have the right to have a voice about the city. The starting point of the research is whether the people living in the space can have a voice about the space, and how realistic the concept of social participation can be. In order to understand the mutual relationship between space and people, answers are sought through semi-structured interviews within the framework of social constructivism, based on the epistemological philosophical assumption that is one of the qualitative research methods.

Keywords: Space, slum, urban transformation, stigmatization, Gulsuyu-Gulensu.

ÖNSÖZ

Bu araştırmamda bana yol gösteren, ilk günden itibaren destek ve emeklerini esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Özlem ULUÇ KÜÇÜKCAN'a,

Araştırmanın çerçevesinin çizilmesi ve metodolojinin belirlenmesinde yardımcı olan Prof. Dr. Ömer SAY'a,

Tez savunma jürimde yer alan sayın Prof. Dr. Midrabi Cihangir DOĞAN ve Prof. Dr. Hacı Musa TAŞDELEN hocalarıma,

Lise yıllarımdan beri beni cesaretlendiren, tavrıyla yoluma ışık tutan, talebesi olmaktan gurur duyduğum Ercan YILMAZ'a,

Akademiye olan merakımın tutku haline gelmesini sağlayan İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'ne,

Sosyolojiye dair bilgi birikimiyle farklı bakabilmeyi, analitik düşünebilmeyi öğreten Prof. Dr. Yücel BULUT'a ve Dr. Mehmet Emin BALCI'ya,

Kent ve mekân sosyolojisi konusunda bana ilham veren Doç. Dr. Oya OKAN'a ve Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK'e,

Bu çalışmayı yapabilmemde en büyük emek sahiplerinden olan Erdoğan YILDIZ ve Gülsuyu-Gülensu Mahallesi'ne,

Her zaman yanımda hissettiğim en yakın arkadaşım ve iyikim Tuğçe CELEP'e

Ve hayatım boyunca aldığım her kararı destekleyen aileme sonsuz şükranlarımı sunar ve teşekkür ederim.

Nurhan Tanrıverdi

İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
GİRİŞ: ÇALIŞMANIN HİKAYESİ	1
1. LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ	4
1.1. KENTİN POETİKASI	8
1.2. SİSTEMİN MEKÂNI: KENT	13
1.3. KARŞILIKLI İLİŞKİLER AĞI: DEVLET-MEKÂN-KENT İLİŞKİSİ	19
1.4. HERKESİN KAFASINDA KENTSEL DÖNÜŞÜMLER	30
1.5. SOYLULAŞTIRMA BİÇİMİ OLARAK KİMLİĞİN ARAÇSALLAŞTIRILMASI VE ÖTEKİ	37
2. METODOLOJİ	48
3. MEKÂNI DİNLEMEK	51
3.1. YÜKSEK GERİLİM HATTI: TOPLUMSAL HAREKETLER	51
3.2. ÇAMURDAN HAYATLAR KURMAK	62
3.3. MİLYONLUK MANZARADA YAZINSAL YAŞAMLAR	73
3.4. YANILSAMALAR: KİM YANILSIYOR?	94
4. TARTIŞMA VE SONUÇ	100
5. KAYNAKÇA	107
6. EKLER	120

GİRİŞ: ÇALIŞMANIN HİKAYESİ

Bu araştırmanın fikri temelleri 2018 Kasım ayında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Araştırma Merkezi ve TÜBİTAK'ın ortaklaşa yürüttüğü “Kentsel Dönüşüm ve Metropolde Yaşlanmak: İstanbul Örneği” adlı araştırma projesi kapsamında gerçekleştirilen saha araştırmalarına dayanmaktadır. Proje kapsamında saha araştırmacısı olarak gidilen onlarca mahalle arasından iki mahalle diğer tüm mahallelerden daha çok ilgi uyandırmış ve görüşmeler neticesinde iki mahallenin birtakım farklılıklar taşıdığı tecrübe edilmiştir. Bu mahalleler İstanbul ili Maltepe ilçesine bağlı Gülsuyu ve Gülensu Mahalleleridir.

Projenin saha araştırması sırasında Gülsuyu ve Gülensu Mahallelerine gitmeden önce alınan uyarılar sebebiyle mahalle hakkında ön bilgiye sahip olmak için çeşitli araştırmalar yapılmış ve ekip arasında bilgi paylaşımı gerçekleştirilmiştir. Gerek medyada gerek politik söylemde mahallenin nasıl bir yer olduğuna ilişkin karşılaşılan bilgiler uyarılarla paralellik arz etmiştir. Özellikle geleneksel medyada ve siyasilerin politik açıklamalarında mahalle hakkında negatif söylemlere rastlanılmıştır. Bu söylemlere dair örnekleri “Ek-2 Medyada Gülsuyu-Gülensu” başlığında görmek mümkündür. Tüm bu ön bilgiler eşliğinde saha araştırma ekibiyle mahalleye tedirginlik içerisinde gidilmiştir. Fakat hissedilen asıl duygu ve aynı zamanda bu tezin ortaya çıkmasını sağlayan unsur, ‘ne ile karşılaşılacağına dair duyulan merak’ olmuştur.

Gülsuyu ve Gülensu Mahallelerinin araştırılması yaklaşık 3 hafta sürmüştü ve buradan bazı soru işaretleri ile ayrılınmıştır. Zira mekân *dışarıdan* anlatıldığı gibi bir mekân değildi. Mahalle, tüm araştırma boyunca en fazla bilgi aktaran ve araştırma ekibine en fazla yardımcı olan mahalleliye sahipti. Bunun yanı sıra sosyoloji literatüründeki bilgilerin mahalledeki insanların hayatlarında belli bir bilinç düzeyinde halihazırda yaşanıyor olduğu görülmüştü. Bir başka ifade ile medyadaki negatif söylemlerden dolayı tedirginlik içerisinde gidilen mahallelerden birtakım sorgulamalar eşliğinde dönülmüştü. Nitekim karşılaşılan tablo ile anlatılan tablo aynı değildi. Saha araştırmasında yaşanan bu tecrübe, konunun daha derinden irdelenmesi gerektiği düşüncesini doğurmuştur. Dolayısıyla merak içerisindeki bir araştırmacı olarak, iki mahalle ile olan ilişki 2018 yılından beri devam ettirilmiştir. Bu araştırmanın hareket noktası, anlatılan ile karşılaşılan *mekân* arasında çok büyük farklar olmasıdır. Bu motivasyon, mekâna dair ilgiyi beslemiş sonunda ise bu tezin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

1950’lerle birlikte başlayan özellikle de 1980’lerde politik ve ekonomik perspektifin kökten değişmesiyle birlikte Anadolu’dan İstanbul’a göçün hızla arttığı bu dönemde, göç alan yerlerden birisi de Gülsuyu Mahallesi olmuştur. Yakınında olan fabrikalar için işçi kaynağını sağlayan mahallelerin

başında gelen Gülsuyu, konut yokluğundan dolayı göç eden insanların barınacağı gecekondu mahallesi olmuştur. 1950'lerden itibaren dünyanın farklı yerlerinde karşımıza çıkan ve literatürde *slum* olarak adlandırılan gecekondu mahalleleri Türkiye'de de görülmeye başlamıştır. Bu durumun ileride doğuracağı potansiyel problemlerin hem yerel yönetim hem de dönemin iktidarı tarafından gerekli ve yeterli düzeyde dikkatle değerlendirilmediği sahadan elde edilen verilerde görülmektedir. Bir başka ifade ile geline nokta da görülüyor ki, işçi ihtiyacı hızla çözülmek istenen bir sorun olarak kabul edilmiş dolayısıyla gecekondulaşma 'ileride halledilebilecek bir problem olarak' kenarda tutulmuştur.

Gülsuyu Mahallesi yıllar içerisinde daha da genişleyerek şimdiki Gülen su mahallesini oluşturmuş, 1990'ların sonlarına doğru ise Telsizler denilen bölgeye kadar taşmıştır. Kendi içerisinde büyüyen ve resmi olarak ayrılan iki mahalle olmasına karşın her anlamda beraber anıldığı için tezin bundan sonraki kısmında iki mahalle Gülsuyu-Gülen su Mahallesi şeklinde tek bir mahalle olarak adlandırılacaktır. İstanbul'un hemen her yerinde karşılaşılabilecek olan 'gecekonduştıkça büyüyen ve ayrılan mahalleler' durumu, Gülsuyu-Gülen su Mahallesi için de geçerlidir. Fakat bu mahalleyi diğerlerinden ayrılan temel nokta, 'ileride halledilebilir' diye düşünülen gecekondulaşma sorununun, Gülsuyu-Gülen su Mahallesi'nde halledilememiş olmasıdır. Ve Gülsuyu-Gülen su Mahallesi Türkiye'de yıllardır kentsel dönüşüm çalışmasının yapılmak istendiği, fakat yapılamayan tek mahalle olarak varlığını devam ettirmektedir.

Sosyoloji literatüründe Gülsuyu-Gülen su Mahallesi üzerine yazılmış akademik çalışmalara baktığımızda; Seda Karşlıoğlu (2009)'nın "Geçmişin ve Bugünün Hikâyeleri: Gülsuyu Mahallesi'nde Aidiyet ve Öznellik Politikaları" başlıklı yüksek lisans tezi mahalleye dair yapılan ilk çalışmalardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Karşlıoğlu çalışmasında anlatı analizini tercih etmiş ve mahallelinin yaşama deneyimini anlamayı amaçlamıştır. Özlem İngün Karkış (2015) ise "Kentsel Toplumsal Hareketlerde Cinsiyete Dayalı Dinamikler: Kentsel Dönüşüm Sürecinde Başibüyük ve Gülsuyu-Gülen su Mahalleleri" başlıklı doktora çalışmasıyla kentsel toplumsal hareketlerde cinsiyet asimetrisi üzerine odaklanmıştır. Nur Özlem Demir (2016) "Sosyal Sermaye ve Hemşerilik Maltepe, Gülsuyu ve Gülen su Örneği" başlıklı yüksek lisans tezi ile sosyal sermaye kavramı çerçevesinde hemşerilik ilişkilerini analiz etmiştir. Son olarak Canan Sezgin (2019) "Kentsel Dönüşüm ve Yeni Kuşakla Sorunsalı: Gülsuyu-Gülen su Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinde genç kuşak temsilcilerinin görüşlerinden hareketle gençlerin mahalle hayatına bakışını ve kentsel dönüşüm konusundaki düşüncelerini araştırmıştır. Mahalle hakkında yayımlanan müstakil bir kitap olarak tek eser "Kendi Sesinden Gülsuyu-Gülen su" adlı kitaptır. Kitabı hazırlayanlar Erdoğan Yıldız ve Oda Projesi'dir. Kitapta mahalle sakinleriyle gerçekleştirilen 1950-1990 arasına ışık tutan 49 röportaj bulunmaktadır. "Kendi Sesinden Gülsuyu-Gülen su" bu araştırma için de en çok başvurulmuş kaynaklardan biridir.

“Kentsel Dönüşüme Verilen Tepkiden Hareketle Mekânı Anlamlandırmadaki Farklılıklar: Gülsuyu-Gülensu Örneği” başlığını taşıyan bu araştırmanın amacı ise, bireysel merakın da ötesinde, Türkiye’de ve dünyada örnek alınabilecek “*Katılımcı ve demokratik* bir kentsel dönüşüm mümkün mü?” sorusuna çözüm üretme çabasında olan bir mekânı ve bu mekânda yaşayanları anlamaktır. Dolayısıyla yukarıda zikredilen araştırmalardan farklı olarak mahallenin yereli aşan bir örneklik teşkil edebileceği araştırılmıştır. Bu bağlamda temel olarak, bu tezin başlığını ve kapsamını belirlediği üzere bizleri mekânı anlamlandırmak farklılığa götürecek “Mahalle sakinleri neden genel geçer projelerle yapılan kentsel dönüşüme karşı çıkmaktadır?” sorusunun sebeplerine odaklanılmıştır. Diğer araştırmalardan farklı olarak mahallelinin mekânı anlamlandırma biçimine odaklanılmıştır. Araştırmanın varsayımı, kentsel dönüşüme verilen tepkinin ardında, mekânın *içeriden* ve *dışarıdan* farklı anlamlandırmalara sahip olduğudur. Araştırmanın hipotezi ise kent hakkı bağlamında kentli bireylerin yaşadıkları mekân hakkında söz hakkına sahip olabileceğidir. Mekânın ve mekânda yaşayan insanların negatif niteliklerle ön planda tutulduğu bu örnekte, mahalle sakinlerinin, planlanan ve müdahale edilmek istenen mekânın içerisinden verdiği tepkiyi anlamak amaçlanmıştır. Hikâyenin anlaşılabilmesi için “Kentsel Dönüşüm ve Metropolde Yaşlanmak: İstanbul Örneği” adlı araştırmadan sonra, 4 yıl boyunca belirli aralıklarla mahalleye ziyaretler gerçekleştirilmiş olup, bu süreçte mahalledeki gelişmeler not edilmiştir. Ayrıca her ziyarette mahalle sakinleriyle detaylı görüşmeler yapılmış, ses kaydı tutulmuş ve notlar alınmıştır. Son olarak 2022 Şubat-Nisan tarihlerinde gerçekleştirilen ziyaretlerde bu araştırma özelinde hazırlanan yarı yapılandırılmış soru formu ile derinlemesine mülakat tekniği uygulanmış, görüşmeler deşifre edilmiş ve elde edilen veriler yukarıdaki soruların ve daha fazlasının cevaplanması amacıyla analiz edilmiştir.

1. LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

Uygarlık, en genel anlamıyla insan topluluklarının tarih boyunca karşılarına çıkan sorunları çözme biçimleri olarak ifade edilebilir. Söz konusu sorunları çözmekte kullanılan usul, yöntem ve tekniklerle birlikte oluşturulan yaşam becerileri olarak tanımlamak da mümkündür. Dünyanın farklı dönemlerinde ve farklı coğrafi bölgelerinde insanlar, yaşamlarını sürdürebilmek için doğanın kendilerine sunduğu olanakları kullanma şekillerine göre gelişir ve örgütlenirler. Bu bağlamda tarım ve şehir devrimleri, uygarlık denilen mefhumun dayandığı temelleri oluşturmuştur.

Neolitik Devrim ve Kentsel Devrim adıyla iki teori üzerine arkeolojik çalışmalar yapmış ilk kişilerden olan Gordon Childe'in çalışmalarından hareketle evrimci bir perspektifle insan topluluklarının evrimi hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Arkeolojik çalışmaların işaret ettiği üzere insanın ve insan topluluklarının temel amacı yaşamlarını sürdürmektir. Yaşamlarını sürdürmek, çoğalmak ve hayatta kalmak için uyguladıkları stratejiler nasıl bir ekonomiye sahip olduklarını göstermektedir. Bu amaca yönelik olarak önceleri toplayıcılık ile mağara ve kovuklarda yaşamışlardır. Daha sonrasında ise hayatlarını kolaylaştıracak basit alet yapımlarıyla, avlanma becerilerini artırmalarıyla, bitki yetiştirilmesinin öğrenilmesiyle ve hayvanların evcilleştirilmesiyle iklimin ve coğrafyanın uygun olması ölçüsünde yerleşik hayata geçiş gerçekleşmiştir (Childe, 1978).

İnsanın yeryüzünde belirmesinin ve ilk alet yapımının, zamanımızdan beş yüz bin ila iki milyon yıl kadar önce gerçekleştiği varsayılmaktadır. “Eski Taş Çağında/Paleolitik Çağda insanlar geçimlerini salt avlanma yoluyla ve böğürtlen, bitki kökleri, çerçöp ve kabuklu deniz hayvanları toplayarak sağla[maktaydılar].” (Childe, 1978: 44). Doğanın o dönem insanlarına sağladığı besin miktarının az olduğu ifade edilmektedir; fakat insan sayısının da az olması sebebiyle bu durumun o an için sorun teşkil etmediğini söylemek mümkündür. İnsan sayısına göre doğanın insana sunduğu besin miktarı yetmemeye başlayınca o zaman Childe'in *neolitik devrim* adını verdiği gelişmeyle birlikte insanlar bitkileri ıslah etmeyi öğrenmiş ve hayvan yetiştirmişlerdir. İnsanların tarımı benimsemesiyle birlikte tarlalarından uzaklaşmamaları gerekmiş, dolayısıyla köy uygarlıkları Yeni Taş Çağında başlamıştır (Childe, 1978). Yeni Taş Çağında köy uygarlığı denilen bölgelerin temel özelliği insanların tarım faaliyetleriyle uğraşıyor oluşuydu. İlkel tarım uygulamasında toprak veriminin düşük olması nedeniyle, üretim daha sonraki tarım yapımına ve tarım alanlarına kıyasla daha geniş alanlarda yapılmaktaydı. Bununla ters orantılı olarak ise sınırlı sayıda insanın yaşadığı bilinmektedir. Kentleşme süreci ise temelde avcılık ve toplayıcılıktan gıda üretimine; yerleşik gruplara dayalı toplumdan ticaret ve zanaat üretimine dayalı topluma geçiş olarak açıklanmaktadır. M.Ö. 3000'li yıllarda Mezopotamya'da, Nil üzerinde ortaya çıktığı savunulan kentleşme yeni toplumsal sınıfların ortaya çıkmasına, belirli alanlarda uzmanlaşmaya, tapınakların, sarayların ve kamu binalarının ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Bu

diyagramdan hareketle söylenebilir ki, aslında uygarlığın gelişimi, ortaya çıkan zorluklara karşı insanlığın geliştirdiği çözüm önerileri çerçevesinde gerçekleşmiştir.

Uygarlık tarihiyle alakalı literatürde genel kabul gören bu görüşler son yıllarda sorgulanmaya ve geçerliliği yitirmeye başlamıştır. Göbeklitepe Arkeolojik Alanı'nda yapılan kazı çalışmalarından sonra uygarlık tarihiyle alakalı bilinenler tamamen değişmeye başlamıştır. Günümüzden 12.000 yıl öncesine kadar uzanan Göbeklitepe'nin tarihi, en eski uygarlıklardan kabul edilen Hitit, Lidya, Sümer gibi Mezopotamya uygarlıklarından binlerce yıl öncesine dayanmaktadır. Şanlıurfa'ya 18 kilometre uzaklıkta Örencik mevkiinde bulunan Göbeklitepe'deki üst düzey organizasyon beceresi şimdiye kadar kabul gören teorileri sarsmıştır. Çünkü Paleolitik Çağ'da insanların yaşam becerileri henüz gelişmemişken; hayvanlar evcilleştirilmemiş, tarım gelişmemiş, yazı bulunmamışken Göbeklitepe'deki anıtların nasıl inşa edildiği esrarengiz bir şekilde karşımızda durmaktadır. Mısır piramitlerinden 7000 yıl önce yapıldığı ifade edilen T şeklinde dev sütunlara sahip 14 farklı Göbeklitepe tapınağının yapılabilmesi için üst düzey bir sistem ve iş bölümü olması gerekmektedir. Daha açık bir anlatımla toplumsallık, uygarlık tarihi uzmanlarının şimdiye kadar söylediğinin aksine tahmin edildiğinden daha fazla ve çok daha önceleri gelişmiştir. Dolayısıyla Göbeklitepe uygarlık tarihinin seyrini ciddi biçimde değiştirmeye ve yeni gizemler yaratmaya devam etmektedir (Albustanlıoğlu, 2019).

Göbeklitepe Arkeolojik Alanı kazı çalışmalarından bu yana ilk yerleşimin nasıl ve ne şekilde olduğu, toplumsal yaşam anlayışının kapsamı gibi konular henüz net bir şekilde açıklanamasa da toplumların sahip olduğu farklı paradigmlar sebebiyle kentlerin oluşumunda da farklılıklar olduğu ifade edilebilir. Örneğin M.Ö. 600'lerde Yunan site devletlerinin ortaya çıkmasıyla Monarşi hâkimiyetinde kurulan kentlerden çok-tanrılı demokratik kentlere dönüş gerçekleşmiştir. Takip eden süreçte Roma İmparatorluğu'nun çöküşü sonrası manastır kentleri Orta Çağ'da hüküm sürmüştür. Öte yandan Orta Çağ Batı'sının feodal toplum yapısında üretim serfler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Toprağa bağlı iş gücünden dolayı kır odaklı bir mekânsal örgütlenmeden bahsedilmektedir. Fakat 12. yüzyılda ticari faaliyetlerin artması ve beraberinde iş bölümünün farklılaşması ile tacirler, kentler arası ticareti canlandırmışlardır. Öncesinde iş bölümü loncalar vasıtasıyla gerçekleştirilirken ve localardaki sistem usta-çırak ilişkisine bağlı iken, sonrasında loncaların görevini tüccar sınıfı üstlenmiş ve işçi-işveren ilişkisi doğmuştur (Tekeli, 2011).

Yeni bir sınıf olarak burjuvanın ortaya çıkışıyla beraber kentler, feodalizmden bağımsız, siyasi ve hukuki özerklik kazanmıştır (Bumin, 1990:50). 18. yüzyılda gerçekleştirilen keşifler, 19. yüzyılda üretim biçimlerindeki değişimler ile ilk sanayi kentleri ortaya çıkmıştır. Tarımda yaşanan yenileşme ve sanayileşme dönemi bugünkü modern kentleri ortaya çıkarmıştır. Hem yapısal olarak hem de işlevsel olarak sanayi öncesi kentlerden ayrılan yeni tip bir örgütlenmeye sahip olan kentlerde, atölyelerin yerini fabrikalar almış ve kentsel sanayi kapitalizmi ortaya çıkmıştır. Fabrikalarda ise yeni üretim biçimi iş

bölümüne ve uzmanlaşmaya dayalıdır. Dolayısıyla atölye ve tezgahlarda istihdam edilen nüfustan çok daha fazlasına ihtiyaç duyulmuş ve insanlar geçimlerini kazanmak için kentlere yönelmiştir. Bunun sonucunda ise işçi sınıfı denilen sınıf ortaya çıkmıştır. Kente yeni gelen işçi sınıfı ise barınma ihtiyacını karşılamak için genellikle kentin çeperlerinde yerleşim yerleri oluşturmuştur.

Nüfusun hızlı bir şekilde artması, altyapısı yetersiz bir şekilde büyüyen çarpık kentleri doğurmuştur. 19. yüzyılın son çeyreğiyle birlikte modern anlamda bir kent planlamasından bahsedilmeye ve kentler yeniden kurgulanmaya başlamıştır. Yeniden kurgulanan kentlerde yapılmak istenen şey, kentleri bir plan doğrultusunda inşa etmek ve denetim altına almaktır. Özellikle ulaşım ve haberleşme alanlarında yaşanan gelişmelerle, elektriğin kullanım alanının artmasıyla, motorlu araçların ortaya çıkışıyla birlikte daha öncesinde zaten var olan ana kentler etrafında kademe kademe diğer kentler oluşmaya başlamıştır. Sanayi merkezden çepere doğru kaymaya ve metropoliten denilen yeni yerleşim düzeni ortaya çıkmaya başlamıştır (Tekeli ve Gülöksüz, 1996: 1226-1228).

Yeni düzende tanımlamalar genellikle tarım-sanayi, köy-kent gibi karşıtlıklar üzerinden yapılmaktadır. Kentler köylerden farklı olarak nüfus yoğunluğuna sahiptir. Bahsedilen düzende çok az kimse artık tarımla uğraşmaktadır. Kent, küçük komşuluklardan oluşan yerleşme birimi olarak tanımlanmıştır (Keleş, 2004). Toplumların sahip olduğu farklı paradigmlar ise farklı kentleşmelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Üretim-denetim örgütlenmesinin, askeri örgütlenmelerin, merkezileşmenin, örgütleyici-yönetici kadroların ve genel anlamda iktisadi-siyasi-dini özelliklerin farklı olmasından dolayı kentleşmeler de farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır. Kentlerin ortaya çıkışındaki farklı koşullar ise bazı kentlerin farklı özellikleriyle ön plana çıkmasını sağlamıştır. Günümüzde de aynı şekilde kent sorunları ve çözüm önerileri tarihsel arka planda yaşanmış olan hikâyelerden dolayı her toplumda farklılık gösterebilmektedir. Nitekim Batı’da ortaya çıkmış olan ilk büyük kentler ve toplumların yaşantıları arasındaki karşılıklı ilişki üzerine çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır (Giddens, 2005:565).

Örneğin Sanayi Devrimini gerçekleştiren İngiltere ile Fransız Devrimine ev sahipliği yapan Fransa kent planlaması ve örgütlenmesi farklı şekillerde gerçekleşmiştir. Fakat iki devrimde ortaya çıkan makineleşme ve ekonomik liberalizm çıktıkları birleşince kapitalist sistemin koşulları oluşmaya başlamıştır. Bu bağlamda kapitalist sosyal ilişkiler ile kentleşme arasında ideolojik niteliğe sahip sıkı bir bağlantı ortaya çıkmıştır. Fakat kent, yalnızca kapitalist ilişkilerin ortaya çıkardığı bir nesne değildir elbette. Bahsedilen sıkı ilişkinin kurucusudur, temel hareket noktasıdır (Şengül, 2010). Bu bağlamda Braudel’in kent tanımlamasına bakmak faydalı olacaktır. Çünkü bahsedilen tanımlamada kentler kendi başına oluşan veya başkaları tarafından oluşturulan bir mekân değildir. Kent insanın oluşturduğu, geliştirdiği bir örgütlenme biçimiyken aynı zamanda içerisindeki insanları da değiştirip dönüştürebilme kapasitesine sahiptir. Dolayısıyla;

“Bir kent ister büyük olsun ister küçük, içindeki evlerin, anıtların, sokakların toplamından çok başka bir şeydir; tıpkı bunun gibi sadece bir ekonomi, ticaret, endüstri merkezi de değildir. Toplumsal ilişkilerin mekânsal izdüşümü olarak kent, dünyevi olanı kutsal olandan, çalışmayı eğlenceden, kamuya ait olanı özel olandan, erkekleri kadınlardan, aileyi ona yabancı olan her şeyden ayıran sınır çizgileri ağının kendi içinde kesiştiği, aynı zamanda onun yapısını oluşturduğu bir mekân görünümüyle karşımıza çıkar” (Braudel, 2007:120).

Arz ve talep dengesine göre belirlenen fiyatlara sahip kapitalist sistemde sermaye sahipleri daha da güçlenmiştir. Kentlerin biçimlenişi kapitalist üretim sistemine, üretim sisteminin kaynağı fabrikalardaki emeğe, emeğin yeniden üretimi ise kente bağlı dairesel bir hale bürünmüştür (Keleş, 2009:126). Kent ve mekân bağlamında düşünüldüğünde sistem kendi içerisinde iki farklı değer oluşumuna zemin hazırlamıştır: Kullanım ve değişim değeri. Değişim değerinin önemi sebebiyle kapitalist sistem küresel bir hal almış ve Batı ile sınırlı olan kentleşme planlaması ve örgütlenmesi de yaygınlaşmaya başlamıştır (Kahraman, 2003).

Kentleşme; nüfusun artması ve yoğunlaşması, emeğin uzmanlaşması, kentsel mekânların tapınakların hâkimiyetinde kurulması, art bölgesi için gıda üretiminin kontrolü, artı ürünün depolanması, toplumsal görevlerin ve karşılıklı bağımlılığının artması, farklı işlevlerin ayrışması gibi gelişen bir dizi sürecin sonunda gerçekleşmiştir. Bu bağlamda şayet kentin doğası anlaşılmak isteniyorsa tarihsel temelini bilmek, eski ve süreçte değişen/başkalaşan yeni işlevlerini bilip karşılaştırabilmek gerekmektedir (Mumford, 2007:14-17). Bu çalışmanın konusu bağlamında görülmektedir ki 20. yüzyılın başlarından günümüze kadar olan süreçte özellikle de küreselleşmenin etki alanının genişlemesi ve kapitalizmin *genel geçer* bir kabul oluşuyla birlikte, kentlerde yaşanan süreçler birbirine benzemeye ve paralellik arz etmeye başlamıştır. Dolayısıyla akademik alanda yürütülen çalışmalarda kentler üzerine yapılan tartışmalar karşılaştırma yoluyla açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu araştırmada da zaman zaman dünyanın diğer kentlerinde karşımıza çıkan benzer sorunlara -farklılıklar göz ardı edilmeden- atıflarla karşılaştırma yapılmış ve analiz gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda *Kentin Poetikası* başlıklı kısımda kent sosyolojisine dair giriş niteliğinde bilgilere yer verilmiştir. Sosyoloji biliminin kent konusundaki bakış açısı ve düşünme pratiğinin anlaşılması için “*Kentin Poetikası*” başlığı önem arz etmektedir. Özetle; “Sosyolojik düşünce kent hakkında neler söylemektedir?” sorusunun cevabı aranmıştır.

1.1.KENTİN POETİKASI

Dünyevi-kutsal, bireysel-toplumsal, kamusal-mahrem, içerisi-dışarısı gibi tüm toplumsal dikotomik ilişkilerin birbiriyle kesiştiği, bu ayrımların ortadan kalkmasa bile silikleştiği bir mekân olarak kent, yaklaşık altı bin yıllık tarihi serüveni sonucunda bugünkü haline ulaşmıştır. Modern kentlerin kuruluşu öncesinde ortaya çıkan Sümer şehirlerinde şehir, merkezde tapınaklar olacak şekilde kurgulanmıştır. Babil’de ise ortada meydan yer almış ve yurttaşların iletişimi ön planda tutulmuştur. Yunan şehirlerinde de Babil şehirlerine benzer şekilde şehir, şehirde yaşayanların temeli olarak düşünülmüş ve kurgulanmıştır. Dolayısıyla şehrin meydanı aynı zamanda yaşamın merkezi olmuştur. Etimolojik olarak incelendiğinde de görülmektedir ki şehir tüm yaşamın kurucu mekânı olmuştur. Diğer bir ifade ile *agoralar* özel yaşamın merkezi olan evlerden daha önemli olmuştur. Bu sebeple şehirdeki tüm yaşam *agoralarda* cereyan etmiştir. Bu bağlamda şehir anlamına gelen *polis* kelimesinden şehirde yaşayan yurttaş anlamında *polites*, yurttaşlık anlamında *politeia* kelimeleri türemiştir. Latince de Yunan kültüründekine benzer bir şekilde yurttaş anlamına gelen *civitas* şehir anlamındaki *civis*’ten türemiştir. İngilizcede de kent, yurttaş ve yurttaşlık; *city*, *citizen* ve *citizenship* şeklinde türetilmiştir (Bookchin, 1999). Türeyen bir diğer kelime olan *civilization* ise uygarlığı ifade etmek için kullanılmıştır. Farklı kültürler ve medeniyetler olsa da benzer bir zihinsel iklimi Arapçada da görmek mümkündür. Arapçada *medine* şehri ifade eder ve *medeniyet* kelimesi buradan türetilir. Görülmektedir ki insanlığın bugüne gelmesinde büyük rolleri olan medeniyetler, uygarlığı kent üzerinden düşünmüş ve kurgulamışlardır (Kılıçbay, 2000:14).

Geçmişin akışı içinde toplumdan topluma farklılık gösterse bile, kentlerin tarihinde benzer tanımlamalar yapılabilmektedir. Tanımlamaların benzerliği toplumsal ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda kentlerin nasıl ortaya çıktığı, hangi toplumsal ilişkilerin beraberinde kentleşmeyi meydana getirdiği, kentleşmenin nasıl bir örgütlenmeden doğduğu gibi konular sosyolojinin, daha özelde ise kent sosyolojisinin araştırma konularını oluşturmuştur.

Sosyolojinin bir bilim olarak kabul edilmesi, farklılaşan toplumsal ilişki ve yapıların yol açtığı derin açmazları anlamaya yönelik olan çabasıdır. Sanayi Devrimi sonrasında kırdan kente göç hikâyeleri, kente ve kentsel olana dair birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Yeni, alışılmadık bir düzen/sizlik ve ilişkiler ağı ortaya çıkmıştır. Bu düzen/sizliği anlayabilme çabasında olan sosyoloji, analizlerini kentsel alanda olan olgu ve olaylar üzerinden gerçekleştirmiştir. Feodal ilişkilerin çözülmesi, sanayileşmenin ve endüstrileşmenin hızla artması, teknoloji ve ekonomi alanında yaşanan köklü değişimler daima kentle alakalı gelişmeler olmuşlardır. Bu gelişmelerin yaşandığı sanayi kentleri, bu kentleri oluşturan üretim faaliyetleri ve biçimleri, üretim biçimlerinin sebep olduğu toplumsal sınıfsallaşma, toplumsal sınıfların farklı mekânlara dağılımı ve kent alanında gruplaşması gibi konular sosyolojinin ana başlıklarını oluşturmuştur.

Sorunları, ilgilendiği konuları, söylemleri, kavramları ve kuramları daima modern olanla ilişkili olan, dolayısıyla modern bir bilim olan sosyoloji bilimi açısından bakıldığında, 19. yüzyılda kurucu sosyologlar, yeni toplumsal durumları, yeni kurulan düzen/sizliği anlamaya dair teoriler ortaya koymuşlardır. Ancak ilk büyük kuramlar sanayi devriminin ve kapitalist düzenin yarattığı üretim biçimlerini ve yeni toplumsal biçimleri anlamaya çalışmışlardır. Kent kavramı kurulan sosyal teori anlayışlarının içerisinde, dönemin sosyal sorunlarıyla bağlantılı bir alt başlık olarak değerlendirilmiştir. Kent sosyolojisinin tohumlarının atıldığı bu dönemde, gelişmiş bir kent sosyolojisinden bahsetmek mümkün değildir. Ancak sosyoloji biliminin kurucu sosyologlarından A. Comte, H. Spencer, F. Tönnies, K. Marx, H. Pirenne ve M. Weber gibi sosyologların kent hakkındaki söylemleri, sonrasında kurulmaya çalışılan kent sosyolojisinin temel referansları olmuştur.

Kurucu sosyoloji literatürü üzerine yazılan tüm metinlerde odaklanılan temel nokta, kurucu metinlerin, kentleşme ile sanayi devrimi arasındaki yakın ilişkiye dair yaptığı vurgu olduğudur. Kentleşme elbette sanayi devrimiyle ortaya çıkan bir olgu değildir. Fakat kurucu sosyoloji metinleri, modernitenin işaret ettiği kentleşmeyi açıklamak için Batı kentlerinden hareket etmişlerdir. Sanayileşme sonrası kentlerin sayısında ve kent nüfuslarında yaşanan hızlı artış beraberinde kent planlamalarında ve üretim faaliyetlerinin mekânı olarak kentlerde yaşanan üretim araçları sahipleri ile üretim yapanların yaşam koşullarındaki uçurum gibi yaşanan sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Tam olarak bu noktada sosyoloji bilimi tüm bu açmazlara dair analizler, hatta çözüm önerileri ortaya koyarak kendisini bilim olarak kabul ettirmiştir. Yüzyılın getirdiği büyük problemlere rasyonel bir açıklama getirmek ve kapsayıcı bir çözüm sunmak isteyen sosyoloji kurucu metinlerinde ortak payda, sanayileşme ve kentleşme sürecinin evrensel bir modelini oluşturma çabasıdır (Aron, 2017). Temelde endüstriyel üretimin yer aldığı bu modelde, üretim araçlarının sahipleriyle üretenlerin aynı yerde olması, kırsal alandan ayrılmış olması, yeni ve farklı ilişkiler ağına sahip olması bakımından kentler oldukça önem arz etmekteydi.

Kurucu sosyologlara ve kurucu metinlere kısaca bakılacak olursa, H. Spencer 1851 yılında evrimci bir anlayışla toplumsal evrimin gerçekleşeceğini, bu evrimin basit olandan daha karmaşık olana doğru olacağını açıklamış ve daha karmaşık ilişkilerin olduğu sanayi toplumuna dair olumlu düşünceleriyle ön plana çıkmıştır. Sosyolojinin kurucusu sayılan A. Comte (1952) 1852 yılında *üç hal yasası* ile sanayi sonrası ortaya çıkan topluma dair kronolojik olarak gerçekleşeceğine inandığı ideal bir perspektif çizmiş ve ulaşılması gereken hedef olarak sanayi sonrasını işaret etmiştir (Ritzer & Stepnisky, 2014:134). F. Tönnies (2019) ise 1887 yılında toplumların değişim ve dönüşümlerini cemaat/cemiyet ayrımı üzerinden anlatmıştır; ki bu ayrım daha sonraları kır ve kent sosyolojisi ayrımında da kullanılacaktır. Modern bir bilim olarak sosyolojinin sistematüğünü kuran Durkheim (2020) 1893 yılında ortaya çıkan yeni kentlerdeki yapıya *endüstri toplumu* adını vermiştir. Endüstri toplumuna geçişte iş bölümünün karşılıklı bir bağımlılık yarattığını, bununla beraber devasa nitelikte farklılaşmış endüstriyel toplumların *organik*

dayanışmaya sahip olduğunu söylemiştir. Bununla beraber toplumun kendisi de çok büyük ölçekte bir kent olarak tasavvur edilmiştir.

Bu dönemde Marx ve Engels kenti toplumsal değişim sürecinin bir parçası olarak analiz etmektedir. Marx (2019) ve Engels (2013)'in toplumsal teorilerinde kent, ayrıntılı olarak tek başına analiz edilen bir yapı olmak yerine, toplumsal yapının anlaşılmasında bir etken olarak değerlendirilmiştir. Feodal yapıdan Kapitalist sisteme geçiş sürecinde kentler ekonomi-politik açıdan önemli mekânlar olarak analizlere dahil edilmişlerdir. Sınıf çatışması üzerinden ilerleyen analizlerde artı ürününün mekânı olarak, burjuva ve işçi sınıfının hayatlarını mekânsal olarak da ayıran/farklılaştıran kentler analizlerde önemli kabul edilmiştir. Marx ve Engels için kent, feodalizmden kapitalizme geçişin ve kapitalist üretimin bir mekânıdır. Bu bağlamda sınıfsal çelişkiler daha da birbirinden ayrışacak ve sınıf bilinci nihayetinde gerçekleşecektir. Kent bu süreçlerin tamamına ev sahipliği yapacağı için önemlidir. Bu sebeple Alman İdeolojisi'nde kent örgütlenmesine dair olumlamalar görmek mümkündür. Çünkü kent kır ile bir karşıtlık içerisinde ele alınmıştır. Üretim biçimi üzerinden toplumların evrimselleşme sürecini çözümleyen Marx kentleri kapitalist üretim biçiminde sınıf bilincinin oluşacağı mekân olarak görmektedir. Dolayısıyla kent, bünyesinde sınıfsal çatışmalar, ayrışmalar, sefalet, yoksulluk, yabancılaşma gibi birçok olumsuzluğu taşısa da gidilmesi gereken nihai aşama için bir gereklilik olarak görülmektedir. Marx'a göre bu durum bir çelişki arz etmez; diyalektik bir süreci işaret eder (Marx & Engels, 2015). Çünkü modern kentler Orta Çağ kentlerinden farklı olarak üretimin gerçekleştirildiği, üretim ilişkilerini merkezine alan, sınıfsal çatışmaları en sert haliyle bünyesinde barındıran bir mekân olmuştur. Dolayısıyla kır-kent ayrımı feodal-kapitalist ayrımla beraber değerlendirilmiştir.

Kentlerde kırlarda olduğu gibi bir feodal bey yoktur; kapitalist sistem feodalizmi yenmiştir. Kırsal olana dair sistemsizlik üzerinden olumsuz nitelemeler yapılmıştır. Kırsal alanda yerleşimin dağınık olmasından kaynaklı mekânsal örgütlenme gerçekleşmesi mümkün olmamıştır. Bu sebeple kırlarda insanların feodal beylere karşı birleşmesi ve örgütlenmesi gerçekleşmemiştir. Kentlerde bu durum tam tersinedir. İşçi sınıfı hiç olmadığı kadar hem mekânsal kullanım bakımından hem de bilinç olarak bir aradadır. Dolayısıyla kapitalizmin kentlerden kırlara doğru kaymasına da olumlu bir gözle bakılmıştır. Fakat diğer yandan mülkiyetin merkezileşmesinin kentlerde en yüksek noktasına ulaştığı (Engels, 2013:60) da belirtilmiştir. Dolayısıyla kır zaten geri dönülmesi mümkün olmayan ve dönülmemesi gereken bir yerdir. Fakat hâlihazırda kentler de birçok çelişkiyi taşımaktadır. Dönemin Manchester, Leeds, Bradford, Sheffield gibi kentleri; en kötü koşullarda, teneke evlerde yaşayan işçiler ile saraylarında yaşayan burjuvaların (Engels, 2013:65) bir arada bulunduğu mekânlar olmuştur. Bu çelişkilerden kurtulmanın yolu, kentin yine kendi içerisinde taşıdığı *sınırsız çoğunluğu* oluşturan proleterler ve devrimci potansiyel ile olacağı ifade edilmiştir; fakat çelişkilerden kurtulmak öngörülen şekilde gerçekleşmemiştir.

Simmel (2015) 1903 yılında kenti, yaşamın para ekonomisine dayandığı bir yapı olarak açıklamıştır. Birey bu yapıda yapının kendisine karşı yabancılaşır. Kent, insanları daha özgür kılmasının yanında bir şekilde prangalara mahkum eder. Kentte, pazar ekonomisi hâkimdir ve para kentteki ekonomi içerisinde dolaşımdadır. Kentteki insanlar da para ve pazar ekonomisi gibi birbiriyle ilişki içerisinde. Weber sosyolojisinin kentleşme olgusu üzerine hareket noktası ise kapitalist sistemi, sistemin gerekliliklerini ve koşullarını açıklamak olmuştur. İçerisinde bulunan toplumsal yapının anlaşılabilirliği ve açıklanabilirliğine odaklanan Weber'e göre Batı'nın toplumlar arası ilişkilerdeki konumu ortaya koyulan tezin hareket noktasını oluşturmuştur. Weber (2011) 1905 yılında *ideal* bir kentten bahsederken Batı kentlerini kastetmiştir. Doğu kentlerinde bu manada bir kentselliğin olmadığını, sebebinin ise Protestan ahlakından kaynaklandığını vurgulamıştır. Weber'e göre, uygarlık tarihindeki tüm alanlarla tüm dönemler ancak rasyonalite çerçevesi içinde bir anlam kazanabilir. Bu çerçeveden bakıldığında kentlerin en önemli özelliği iktisadi-siyasi farklılıklarının yanı sıra kentlere bir kimlik kazandıran *topluluk olma* özelliğidir. H. Pirenne (2005) ise 1922'de diğer isimlerden farklı olarak tarih ile bir sentez yapma çabasında olmuştur. Ona göre Batı toplumu lineer bir şekilde ilerleme safhasında burjuvazi aracılığıyla kentlerini reform ve Rönesans süreçlerinden geçirerek yeniden oluşturmuştur. Çünkü Pirenne Avrupa feodal döneminin yaşanmasının temel neden olarak İslamiyet'i gösterir. 8. yüzyıl sonuyla birlikte Bizans sayesinde güçlerini hâlâ koruyan Venedik ve Güney İtalya haricinde Avrupa tarımsal örgütlenme ve toprağa bağımlı kalma aşamasına geri dönmüştür. Ancak 11. yüzyılda Avrupa'da ticaret yeniden canlanıp burjuva sınıfının gelişmesiyle birlikte şehirler yeniden oluşmuş ve kendilerine özgü özerk bir yapı kazanmıştır.

Görüldüğü üzere farklı tanımlamalar yapılmış olsa da kent hakkında benzer özellikler ön plana çıkarılmıştır. Daha anlaşılabilir kılmak ve tarihsel gelişim çizgisini vermek adına kır ile olan ayrımı üzerinden tanımlamalar yapılmaktadır. Bununla beraber kentteki yaşamın karmaşık yapısı ön plana çıkarılmaktadır. Kendisine özgü mekânsal ve toplumsal örgütlenme biçimine sahip olan kent, bu tanımlamalarda *ilerleme* üzerinden anlatılmaya çalışılmış ve kentsel yaşam genellikle uygar olmak ile eş tutulmuştur. Nitekim bu bölümün giriş paragrafında da görüldüğü üzere etimolojik köken itibarıyla kurgulanış da bu şekilde gerçekleşmiştir.

Bu araştırmanın kuramsal çerçevesine eleştirel bir perspektif kazandırması açısından önemli katkısı olan Marx'ın teorilerinde gündelik eylemlerimizi gerçekleştirdiğimiz alan içerisindeki insanın oluşturduğu kent, analizlerde ayrı bir yer oluşturmaz. Örneğin, Marx için biyolojik olan ya ideolojik pratiklerin bir sonucu olarak ya da iktisadi üretimin daha temel süreçlerine tâbi olarak açıklanmıştır. Dolayısıyla insanlığın ilerlemesi sürecinde ortaya çıkan kentler de bu bağlamda değerlendirilmiştir. Her ne kadar Engels *Doğanın Diyalektiği*'nde (2006) 1979'a dek süregelen Alman düşünce geleneğindeki insan-doğa karşıtlığının arasına toplumsal örgütlenme kavramıyla yeni bir boyut getirmiş olsa da daha geniş manada insanın bu dünyadaki yerine, mekâna ve kentlere dair bir söylemde bulunmamıştır. Bunu

1965 yılında ilk kez ve en etkili şekilde eleştiren ve toplumsal praksişi vurgulayan kişi Louis Althusser (2015) olmuştur. Bu düşünceye göre karşıtlık yaratmanın çözümleme ve anlamlandırma konusunda yetersiz olduğunu görmekteyiz.

Kıta Avrupası'ndaki tartışmaların temeli 1949 yılında ortaya konulan Descartes (2021)'in *res extensa X res cogitans* yani *ruh/beden* ayrımına dayanır diyebiliriz. Özellikle de dünya savaşları sonrasında bu ayrımlara dair yapılan eleştiriler oldukça artmıştır ve bu karşıtlıkların kendi içerisinde çelişkiler yarattığı fark edilmiştir. Bu çelişkinin aşılmasının; ancak doğanın kendinde bir şey olarak değil, insan emeğinin toplumsal bir uzamı olarak kavramsallaştırıldığı ölçüde mümkün olacağı fark edilmiştir. Marx'ın varlık bilgisinin çekirdeğini *insan praksişi* kavramı oluşturmaktadır; bu kavramı daha sonra 1970 yılında Lefebvre (2021) *duyumsallık* ve *düşünsellik* olarak iki boyutuyla açıklamıştır.

Sosyoloji literatüründe başlangıç aşamasında sorunlar karşıtlıklar üzerinden ilerlemiştir; Doğu-Batı karşıtlığı, sanayi öncesi-sanayi sonrası karşılaştırması, feodal sistem-kapitalist sistem ve benzeri birçok karşıtlık kurulmuş ve teoriler bu karşıtlıklar üzerine inşa edilmiştir. Genel olarak özetlenecek olursa; eylemler ya da kurumlaşmış etkinlikler benliği/kimliği belirler; dolayısıyla karşıtlığın bir tarafına daima edilgen bir rol biçilmiştir.

“Comte ve Durkheim'dan çıkarak modern işlevselciliğe uzanan düşünce çizgisinin ve mantıkçı pozitivistlikten kaynaklandığı biçimiyle modern pozitivistik felsefenin bulunduğu temel noktalardan biri, bir eylem kuramının yokluğudur. Mantıkçı pozitivistler, sözü edilen ilk düşünce çizgisinin eğilimine, 'kolektif bilinç', 'kolektif temsil' gibi bütünsel kavramlar nedeniyle kuşkuyla bakmış olsalar da iki düşünce de toplumsal felsefenin belirlenimci bir biçimine sahiptirler” (Giddens, 2005: 408).

Yorumlayıcı sosyoloji teorileri ise ikili karşıtlıklar kurmak yerine *anlamı* merkeze almış ve özne-nesne bağında çift yönlü analiz gerçekleştirmiştir. İki uçta da edilgenlik devre dışı bırakılmış ve etkinlik üzerinden düşünce geliştirilmiştir. Örneğin Nietzsche (2020)'nin insanın bir beden sahibi olduğu ama aynı zamanda bedenin kendisi de olduğuna dair özne-beden üzerine söylemi, insanın ne sadece bedenden oluştuğu ne de sadece beden sahibi beden-üstü bir varlık olduğu konusunda ufuk açıcı olmuştur. İnsan üretimi olan kentlere dair insanın hangi konumda olduğu, kent-özne arasındaki ilişki biçimi de tartışma alanlarına dahil olmuştur. Sosyoloji literatüründe klasik metinlerden sonra karşıtlıklar daha geniş perspektifli insanı ve anlamı merkeze alan tartışmalarla bezenmiştir. Çünkü şimdiye kadar karşıtlıklar üzerinden analiz edilmeye çalışılan kent ve insan, ayrı ayrı düşünölmeyecek kadar kompleks bir yapıdadır. Ne kent tek başına bir nesnedir ne de insan tek başına bir öznedir. Zaman zaman kent insanı şekillendiren bir özne iken bazen insan kente biçim veren etkin taraf olabilmektedir. Dolayısıyla tek taraflı bir ilişkiden bahsetmek mümkün değildir. İlişki biçiminin karşılıklı olması analizlerin tutarlılığı ve anlaşılabilirliği açısından önemlidir. Bu bağlamda kent-insan ilişkisine yaklaşımın nasıl değiştiğinin açıklanmaya çalışıldığı “*Sistemin Mekânı: Kent*” başlığına bakılabilir.

1.2.SİSTEMİN MEKÂNI: KENT

Kent ve kent mekânları sanayileşme sonrası hem kapitalist sistemin oluşturucusu hem de bir sonucu olarak dönüşüme uğramıştır. Kapitalist sistemin kentlerde oluşturduğu eşitsizlik kentsel mekânlarda ayrışmalara sebep olmuştur. Mekânsal örgütlenmeler ise sistemin değiştirme ve dönüştürme aksiyonu sayesinde gerçekleşmektedir. Bu sebeple kentler, kapitalist üretim tarzını ve mekânın oluşumunu, örgütlenmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte kent, sürekli kendini yenileme ve dönüştürme çemberi içerisinde. Sanayi devrimi sonrası endüstri kentinin bilimi olan sosyoloji, bu değişim ve dönüşümü anlamlandırma çabasında olmuştur. Bir araştırma konusu olarak kent, nihayetinde bazı sosyologlar ve sosyoloji ekolleriyle birlikte ayrı bir ana başlık olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Kente dair ilk kuramsal çalışmalarda kent ve kentleşme olgusu kuramların içerisinde alt başlık olarak değerlendirilirken, yeni kuramsal çalışmalarda sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel boyutları üzerinden ele alınmaya başlanmıştır.

Sosyolojik açıdan ilk kent tanımı Rene Maunier (1910 akt. Yörükân, 2005) tarafından *morfolojik*, *fonksiyonel* ve *karma* kategorileri altında yapılmıştır. Morfolojik tanımlamalarda kentler köylerden coğrafi ve nüfus açısından ayrılmıştır. Ortaya çıkışı itibariyle surlarla ve kalelerle çevrili olan kentler, köy cemaatinden farklı olarak ele alınmıştır. Fakat bu tanımlama sosyolojik açıdan tek başına yeterli görülmemiştir. Fonksiyonel açıdan endüstriye sahip olması, değişim ve tüketim mekânizmalarına sahip olması, kendine has bir hukuku, meclisi, belediyesi olan kentleri yine yalnızca işlevleri üzerinden tanımlamak da sosyolojik açıdan yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple kentler hem morfolojik hem de fonksiyonel tanımlamalar dikkate alınarak daha bütünlüklü bir şekilde ele alınmıştır. Fakat Maunier'e göre bu da yetersiz kalmaktadır. Çünkü her ne kadar kentlerin tamamında benzer niteliklere rastlansa da bir kenti diğerinden ayrılan temel unsurun kentin iç yapısından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla kentleri tanımlarken morfolojik ve fonksiyonel işlevleri dikkate alınmalı; bununla beraber farklı nitelikleri de göz önünde tutulmalıdır (Okan, 2017).

Sanayileşmenin hızla artması, beraberinde kent sayılarında da hızlı bir artışa sebep olmuştur. Daha öncesinde kentleşme sürecini tamamlayan kentlerde ise sanayileşmeye bağlı yeni değişim ve dönüşümler yaşanmaya başlanmıştır. Toplumsal örgütlenme ve uzmanlaşma da yine süreç içerisinde kentlere özgü bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla kentleşme kavramı tarihsel süreçte kentlerin ilk ortaya çıkışı, gelişimi ve bugünkü haline gelmesi perspektifinden bakıldığında evrimsel bir süreç olarak değerlendirilebilir. Bu evrimsel süreçte kentte yaşamaya başlayan ve bir yönüyle kente bağımlı olan kentli insanlar için evrim dramatik bir şekilde gerçekleşmiştir (Keleş, 2004).

Köylerden kentlere göçler, tarımsal üretim ve istihdamdan sanayi ve hizmet sektörüne geçiş, ekonomik yapısal değişimler gibi süreçlerin hem ev sahibi hem de belirleyicisi olan kentler, sosyo-ekonomik ve

sosyo-kültürel bir dizi bağımlı değişkenlerin gerçekleştiği mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber kentleşme süreci yalnızca bazı işlevsel ve yapısal değişimler demek değildir elbette. Bu değişimlerle beraber kırsalda yaşayan bir toplumun kentsel topluma dönüşüm sürecidir. Mekânın ve toplumsal pratiklerin evrimselleşme sürecidir. Aksini iddia etmek indirgemeci bir tavırla prodüktiviteye dönük teknokratik ideolojinin söylemine dönüşmektedir (Tolan, 1996:161). Dolayısıyla toplumsal arenadaki değişim ve dönüşümleri anlayabilmek adına kent ve kentleşme olguları sosyolojik bir bakış ile ele alınmalı ve analizler kapsamlı bir şekilde gerçekleştirilmelidir.

Bu bağlamda kent kavramının kendisinden müteşekkil bir şekilde ele alınması ve kent sosyolojisi adı altında ayrı bir disiplin olması 1920’lerde Chicago’da gerçekleşmiştir. Chicago Okulu temsilcilerinden Robert Park, Ernest Burgess, Roderich McKenzie ve Louis Wirth Amerikan kentlerini sosyolojik açıdan niteliksel metodlarla incelemişlerdir. Ayrı ve özel bir disiplin olarak *kent sosyolojisi (urban sociology)* terimini ilk kez Robert E. Park, 1925 yılında R. McKenzie’ye gönderdiği bir mektupta kullanmıştır. Böyle bir disiplin ile yeni bir düşünce okulu oluşturmak istediğine dair düşüncelerini yazmıştır. Aynı yıl *The City* isimli metni American Sociological Society’de yayımlanmıştır. Nitekim bu topluluk da topluluğun bünyesinde yayımlanan American Journal of Sociology dergisi de Chicago Üniversitesi Sosyoloji bölümü öncülüğünde gerçekleştirilmiştir. Bölümün I. Dünya Savaşı’ndan 1940’lara kadar gerçekleştirdiği akademik çalışmaların bütününe Chicago Okulu çalışmaları denilmiştir (Kaya, 2011:366).

Chicago okulunun özgün yanını oluşturan yönü, modern öncesi döneme göre farklı bir şekilde büyüyen ve gelişen kentleri sosyolojik olarak ilk kez kente özgü terimlerle açıklama girişiminde bulunmalarıdır. İşaret edilen döneme kadar kentlere bu denli büyük göçlerin yaşanmadığını bilmekteyiz. Chicago kentleşme tarihi açısından çok farklı ve hızlı bir kentleşme gerçekleştiren, bu durumdan kaynaklı ırkçılık hareketlerine sahne olan, çok fazla asayiş problemi ve sosyal yerleşim hareketlerinin de yaşandığı bir kent olmuştur. Fakat aynı zamanda genç kuşağın çok fazla hayalini kurduğu bir kent olma özelliğine de sahip olmuştur. Dolayısıyla Chicago kenti, kentin üniversitesi ve sosyoloji bölümü tarafından sıkı bir ilişki içerisinde analiz edilmeye çalışılmıştır. Chicago Okulu yoğun göçün kent ortak paydasında nasıl buluşturulacağı ve kentsel sorunlara ne gibi çözümler getirileceği üzerine yoğunlaşmıştır. Okul, modern Amerikan kentlerinin gelişmesini ve büyümesini, kapitalist düzenin kavramları olan rekabet, iktidar sahibi olmak, bir şey üzerinde hâkimiyet kurmak gibi kavramlarla açıklamıştır. Kent planlamasının nasıl ve kimler aracılığıyla gerçekleştirileceği, kimlerin ne şekilde ve nerede ikamet edeceği gibi konularda söz söylemişlerdir. Tüm bu konular ve sorunlar üzerine ekolün en fazla üzerinde durduğu kuramsal çerçeve, bu karmaşanın ve çelişkilerin ekolojik olması vurgusudur. Bu sebeple modern kentlerde meydana gelen eşitsizlikler ve kısa sürede gerçekleşen göçler sonrası ortaya çıkan çeşitli uyumsuzluklar doğal bir süreç olarak kabul edilmiştir.

Chicago Okulu tarafından ortaya koyulan kuramlardan özellikle iki tanesi en bilinen kuramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, Park (2015:37-88)'ın 1925 yılında ortaya koyduğu *ekolojik yaklaşımdır*. Park'ın öğrencilerinden olan Burgess ve McKenzie, kentlerin büyüme süreçlerini ekolojik yaklaşım kuramı içerisinde analiz etmişlerdir. Kentlerde karmaşıklaşan nüfus yapısı, bu nüfusun yaşadığı yerleşim yerlerinin iç içe oluşu, iş ve ticaret bölgelerinin de etkisiyle mekânın genişlemesinden kaynaklı kentlerde ortaya çıkan sorunlara yönelik analizlerde bulunmuşlardır (Park & Burgess, 2015:89-124). Park, kenti, bir dizge olarak ayrı ayrı cinstenlikleri barındıran heterojen grupların oluşturduğu bir cemiyet olarak kabul eder (Yörükân, 2005:44-48). Özellikle Park, kenti insan doğasının bir ürünü olarak değerlendirmiştir. İnsan eliyle yaratılmış doğal bir sürecin ürünü olan kentler bir laboratuvar gibi görülmüştür. Dolayısıyla toplumsal olayların çözümü konusunda ampirik çalışmalar yapmışlar ve bu amaçla politika üretilmesine yardımcı olmuşlardır. Bu sebeple okul, kent sosyolojisi literatüründe *insan çevrebilimi* şekliyle de anılmaktadır. Burgess ise bunlara ek olarak *ortak merkezli çemberler* kuramıyla kentlerin işlevleri üzerinden mekânın biçimlendiğini belirtmiştir. Kentin iç içe geçebilen çemberlerden oluştuğu düşünülürse her bir çemberin kendi içerisinde bir işlevi olduğu merkezden merkez dışına doğru gidildikçe arsa değerinin azaldığı ifade edilmiştir (Gieryn, 2006:12 akt. Kaya, 2011:366).

İkincisi, Wirth (2002:77-106)'ün kentliliği bir yaşam biçimi olarak gördüğü yaklaşımıdır. Kentlilik, 1938'deki kentleşmenin beraberinde getirdiği doğal bir süreç olarak ele alınmıştır. Ona göre kent yaşamı gayri şahsi ilişkiler ağını oluşturur ve toplumsal mesafeyi artırır. Heterojen bir sosyal grup olan kentlerde yerleşim alanlarının sınırlı olmasından dolayı nüfus yoğunluğu vardır. Yoğunluktan dolayı insanlar birbirlerine fiziksel bakımdan yakın olmalarına rağmen sosyal açıdan uzak sayılmışlardır. Fakat bu düşüncesi daha sonrasında gayri şahsi ilişkilerin samimi ilişkilere de dönüşebileceğinin görülmesi üzerine eleştirilmiştir (Giddens, 2005).

Chicago Ekolü, kentteki sosyal olayların çalışılması için en uygun araştırma yöntemi olarak nitel araştırmayı önermiştir. Çünkü ekolün yaklaşımına göre kent, bir araştırma laboratuvarı olarak görülmüş ve kent araştırmaları bu bakış açısıyla gerçekleştirilmiştir. Chicago Okulu'nun yaptığı çalışmalarda kent, diğer kent-dışı topluluklardan farklı olarak ele alınmıştır. Örneğin kentin kendisine özgü bir örgütlenme biçimi olduğu vurgulanmıştır. Kentli insanların birbiriyle olan ilişkileri uzmanlaşmaya dayalıdır ve ilişkiler enformel değil formel yollarla tesis edilir. Diğer yandan *bir yaşam biçimi olarak kentlilik* kavramı üretilmiştir. Ekonomik olarak özel işlevlere sahip olan kentlerin, kendi içerisinde farklı bölgelere ayrıldığı ifade edilmiştir. Bir çeşit mekânsal örgütlenme formu olan bölgelerin her birinin kentsel ilişkilere dahil oluş şeklinin kendisine özgü özellikler ile olduğunu söylemişlerdir. Mekânsal ve sosyal hareketliliğin ileri düzeyde olduğu kentlerde sosyo-kültürel değişimler de hızlı bir şekilde gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda *urban studies* adı altında iktidarlarla iş birliği içerisinde kentsel kalkınma politikaları için toplumsal çalışmalar yapılmıştır. Çalışmalar kent sosyolojisinin kent üzerinde uygulanabilirliği açısından önemli bir pratik olmuştur. Ancak araştırmaların Amerikan kentleri ile sınırlı

kalması ve sürecin doğal bir süreç olarak görülmesi kuramın genel kabul görmesini zorlaştırmış ve eleştirilere maruz kalmasına neden olmuştur.

1970’lerde ise kent olgusunu kapitalist üretim sürecinin bir parçası olarak analiz eden ve sonrasında kent sosyolojisi alanında en çok başvuru alan isimlerin oluşturduğu Çağdaş Kent Sosyolojisi ortaya çıkmıştır. Kapitalizmin sonu Marx ve Engels’in öngördüğü şekilde gerçekleşmeyince kentlerde olan çatışmayı farklı bakış açılarıyla ele alan Neo-Marksist ekol ortaya çıkmıştır. Henry Lefebvre, Manuel Castells ve David Harvey’in öncüsü olduğu ekol, Chicago Okulu’nun yukarıda da bahsedildiği üzere eşitsizliği ve çelişkileri doğal gören bakışını, iktidarla ortak hareket etmesini, kent planlamalarına dair gereksinimi ön planda tutmalarını eleştirmiştir. Neo-Marksist kent kuramı, Marx ve Engels’in analizlerinde kenti sürecin içerisinde bir parça olarak gören yaklaşımlarından farklı olarak, kenti ayrı ve tek başına analiz etmiştir. Bu yaklaşım, sermayenin birikimi ile kentin gelişimi sürecinde ortaya çıkan; kentleşmeye bağlı eşitsizlik, kentsel çatışma, devletin kamusal alanlara müdahalesi ve kentteki sınıf mücadelesi gibi konulara odaklanmıştır.

Bir mekân olarak kent, giderek artan bir biçimde kapitalizmin kendi işleyiş kuralları çerçevesinde şekillenmiştir. Dolayısıyla kent, kapitalist sermaye birikim süreçlerinin, çelişkilerinin ve eşitsizliklerin yaşandığı bir mekân haline gelmiştir (Harvey, 2006:30-79). Marx’ın fikirlerinden etkilenen David Harvey’e göre kent, sanayi kapitalizmiyle yaratılmış bir çevredir. Bir tarihselliğe sahip olan toplumlarda Marksist anlamda kırsal ve kentin birbirinden ayrıldığını ve modern şehirlerde mekânın sürekli olarak yeniden dönüştüğünü görmekteyiz (Giddens, 2005:950). Odağını kente çevirmiş, eleştirel bakış açısıyla yeni sorular sormaya başlayan eleştirel kent teorisi, öncelikle kentleşmedeki evrensellik ideolojisine karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkışın temel sebebi, modern kentlerin kapitalist üretim tarzı altında ortaya çıkmış olduğunu yok sayan ve kentsel mekânı biyolojik analogi ile paralellik kurarak açıklamaya çalışan Chicago Okulu’na olan eleştiridir (Castells, 2015).

Castells (2015)’e göre toplumların mekânları yaratma, biçimlendirme ve kullanma şekilleri kentin gelişimi sürecinde benzerlik taşıyabilir. Dolayısıyla mekânın toplumsal bir yaratım olduğu konusunda Chicago Okulu ile benzer bir söyleme sahiptir, denilebilir. Fakat ayrışılan nokta, bu süreçte üretim ilişkilerinin ve ideolojilerin Neo-Marksist kent sosyolojisinde ön plana çıkarılmış olmasıdır. Çünkü bir tür sınıfsal kontrol biçimi olarak *refah*, kolektif olarak tüketilen *şeyler* ile kent yönetimleri tarafından sağlanır. Örneğin 20. yüzyılda kent ve kentsel olan her şeyin temelden değiştiğini söyleyen David Harvey (2014:23)’e göre bu değişikliklerin nedenlerine odaklanmak gerekmektedir. 20. yüzyılda fordist harekettten esnek birikim sürecine geçişte yaşanan politik-ekonomik değişimlerin sebebi, en başta kültürel süreçlerde yaşanan dönüşümlerden kaynaklanmaktadır. Modern olandan postmodern olana doğru evrimselleşme, küreselleşmenin beraberinde getirdiği iç içe geçmişlik bu değişimin

sebeplerindendir. Dolayısıyla teoriye göre her özgül üretim tarzı kendi toplumsallığına göre özgün bir zaman ve mekân pratiğine sahiptir.

Lefebvre (2019)'ye göre mekân, üretim ilişkilerini ve yeniden üretimin toplumsallığını kapsayan bir şeydir. Dolayısıyla 'mekân toplumsal bir çıktıdır'. Bununla birlikte birbirinden farklı her üretim biçiminin kendi mekânını ürettiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla evrensel bir çıktıdan ya da evrensel bir süreçten bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Bununla beraber kentselleşme süreçlerinin her birisini kendi özerk tarihi gibi değerlendirmek de doğru değildir. Bunun yerine kentleşme örüntülerini daha geniş toplumsal ilişkilerle bağlantılandırmak gerekmektedir (Giddens, 2005:985). Çünkü tarihsel süreçte farklı üretim biçimlerine, farklı yapılar ve farklı işlevlere sahip kentler, kapitalizm sonrası dönemde -özellikle de küreselleşmeyle birlikte- hâlâ farklılıkları bünyelerinde barındırsalar da benzer nitelikler taşıyan kentlere dönüşmüşlerdir. Hem bu benzeşim sürecini hem de sahip olduğu farklılıkları göz ardı etmemek gerekmektedir.

Mekânın üretim sürecinde yaratılan yeni mekânlar aynı zamanda yeni toplumsal ilişkiler oluşturmaktadır. Kapitalizm, mekân üretiminde, kendi temsillerini yapısal bir çevre aracılığıyla inşa etmektedir ve mekânsal pratikler bu temsiller ile toplumsal ilişkiler arasındaki etkileşim sonucunda oluşmaktadır (Adorno, 2009:79). Lefebvre (2017)'ye göre kapitalizmin kentler üzerindeki en büyük stratejik araçları, *kent planlaması* ve *şehircilik anlayışı*dır; fakat kent planlamacılarının mekânın toplumsal olarak üretildiği gerçeğini göz ardı ettiğini söylemiştir. Kent planlamacıları, mekânı *saf, apolitik, nesnel, yansız, bilimsel ve masum bir çalışma nesnesi* olarak görür. Fakat bu görüşün *ideolojik* bir yaklaşım olduğu ifade edilmiştir. Çünkü mekân hiçbir zaman ideoloji ya da siyasetten arındırılmış bilimsel bir nesne değildir; her zaman *politik ve stratejik* olmuştur. Şayet eleştirel bir mekân biliminden bahsedilecekse, söz konusu bir mekânın nasıl ve hangi stratejiye göre üretilmiş olduğu tanımlanmalıdır. Aynı şekilde bir mekânın neyi içerip içermediği, ancak mekânı kullanan insanlar da analize dahil edildiğinde anlamlı bir bütün oluşturabilir. Dolayısıyla bahsedilen bilimselliğin oluşturulabilmesi için o mekânın fiziksel biçimine ya da işlevine karşı durmuş veya onaylamış insanları dikkate alan bir bilimsel çalışma alanı olmalıdır (Lefebvre, 2017).

Sonuç olarak, sosyal faaliyetler, mekân ve etkileşim birbirine bağlıdır. Elbette sosyal etkileşim için bir mekân olması gerekir. Fakat unutulmaması gereken bir diğer mesele olarak, bahsedilen etkileşimler karşılıklı olarak mekânın kendisini üretir. Lefebvre'nin de tartıştığı gibi, kapitalizm mekâna yerleşerek ve mekânı üreterek kendisini değişen koşullar altında sürdürülebilir kılmaktadır. Dolayısıyla yapılması gereken öncelikli şey, kapitalist düzenin bozulmamasındaki büyük paylardan birisine sahip olan mülkiyet ilişkilerinin kavranması ve bu ilişkilerin gündelik hayatta mekânın kökten dönüşümüyle olan bağlantısının anlaşılması gerekmektedir.

Lefebvre (2017:56)'ye göre önemli olan, *mekânın kapitalist toplumda nasıl üretildiği ve bu üretim sürecinde ortaya çıkan çelişkilerin analizidir*. Marx'ın tanımladığı kapitalist üretim ilişkileri ve üretim güçleri arasındaki çelişkinin kentsel mekânda farklı bir boyuta ulaştığını ifade etmektedir. Buna göre, sermaye, mekâna farklı bir işlevsellik kazandırmaktadır. Kapitalist gelişme içinde sermaye, mekânı bir meta haline getirmektedir. Ve kapitalizm, malların mekânsal yerleşmede üretildiği bir aşamadan, mekânın kendisinin kıt bir kaynak olarak üretildiği bir sisteme dönüşmüştür. Böylece kapitalist üretim sürecinde mekânın kendisi, değer yaratan ve kâr elde ettiren bir meta olmuştur. Dolayısıyla kentsel devrim kavramı kentin fiziksel mekânıyla sınırlı olmayıp, genel anlamda bir kentli yaşam biçimini de içermektedir. Buradan hareketle kent, birbiri ile ilişkili üç kavramla tanımlanmaktadır: Mekân, gündelik hayat ve kapitalist sosyal ilişkilerin yeniden üretimi. Bu bağlamda kent olgusu, küresel bir şekilde ele alınan ve insanların gündelik üretim ilişkileri içerisinde mekânsal bir bağlam olarak mütemediyen yeniden üretildiği bir şey olarak ifade edilmektedir.

Kapitalist dünyadaki sosyal ilişkiler, günlük yaşantı içinde mekânı yeniden üretmektedir (Aslanoğlu, 1998:67). Tam da bu bağlamda mekânın yeniden üretilmesi için *mekânsal damgalama* (Wacquant, 2008) gibi olgular ortaya çıkmaktadır. Bu gibi kavramsallaştırmalar kapitalist sosyal ilişkilerin yeniden üretilmesi sürecinde mekânın günlük kullanımı ve bu kullanımın dönüştürülmesi üzerinden üretilmektedir. Örneğin, Napolyon'un desteklediği Haussman, Paris'te büyük ölçekli kentsel dönüşüm çalışmaları gerçekleştirmiştir. Paris, 1853-1870 yılları arasında baştan yaratılmıştır. Bu dönüşüm çalışmalarının temel sebebi işçi sınıfının isyanının bastırılmasıdır. Emekçilerin kent üzerinden belirli birtakım hak taleplerine karşılık devlet, isyanın bastırılması yoluna gitmiştir. Bu süreçte ve daha sonrasında dünyanın hemen her yerinde uygulanan kentsel yenilenme, değişme ve dönüşümlerin neredeyse tamamında en büyük fayda sermaye sahiplerinin lehine gerçekleşmiştir. Bu tip dönüşümlerde, kentte yaşayan bireylerin ve grupların gündelik hayatları ve bireysel ilişkileri tamamen değişir (Lefebvre, 2002:371) ve işçi sınıfının sosyal yaşam alanları devlet destekli müdahalelerle sermaye lehine sonuçlanır (Güler, 2010:57). Bu bağlamda devlet, mekân ve kentin ilişkisini daha anlamlı kılmak açısından karşılıklı ilişkiler ağının çözülmesi ve bütüncül bir bakış sergilenmesi gerekmektedir. Ayrıca kentli insanların karşılıklı ilişkilerin neresinde olduğu sorusuna da kapsamlı bir cevap üretilmesi önemlidir. Bu açıdan "*Karşılıklı İlişkiler Ağı: Devlet-Mekân-Kent İlişkisi*" başlığında bahsedilen bu tartışmalara yer verilmiştir.

1.3.KARŞILIKLI İLİŞKİLER AĞI: DEVLET-MEKÂN-KENT İLİŞKİSİ

Devlet-mekân-kent ilişkisi farklı niteliklere sahip karmaşık ilişkiler ağına dayanır; mekânın yeniden üretimi, kent hakkı, devletin kente müdahalesi, şehir planlama ve mekânın dönüşümü, kapitalist sistemin mekânı kullanım biçimi gibi birçok konuyu içerisinde barındırmaktadır. Kavramların ve konuların tamamı birbiriyle geçişken bir ilişkiye sahiptir. Dolayısıyla kent, çalışmanın konusu ve araştırma soruları çerçevesinde tüm bu iç içe geçmiş yönleri kapsayacak şekilde ele alınacaktır. Bu sebeple kavramlar ve konular farklı alt başlıklar şeklinde ayrılmamıştır.

Bir sorunun tartışılabilmesi için öncelikle başlangıç noktası belirlemek gerekmektedir. Sonrasında sorunun sebeplerine odaklanmak ve sebeplerin etkilediği çıktılara bakmak gerekir. Kent ve kente dair bir sorunu tartışmak için de benzer bir yol izlenebilir. Kent sorununun ortaya çıkışı birçok sorunun da ortaya çıkış noktası olan sanayileşme sürecidir. Ortaya çıkışından beri toplumsal alanda değişen ve dönüşen ne varsa bir şekilde ya doğrudan ya da dolaylı olarak sanayileşmeyle ilgidir. Sanayileşme, kent sorununun başlangıç noktası ve aynı zamanda sebebidir. Sebebin etkilediği çıktılar ise sebebin büyüklüğüne göre ‘toplumsal olana dair her şey’ olarak ifade edilebilir. Tıpkı Henri Lefebvre’nin 1967 yılında yayımlanan Şehir Hakkı kitabının ilk kısmında ifade edildiği şekliyle; belirleyen ve belirlenen arasındaki ilişki gibi.

Henri Lefebvre 1960’ların sonları ve 1970’li yılların başlarında kent sorununa yeni bir yaklaşım getirerek, Harvey ve Castells’le birlikte kentsel haklar konusunda ciddi katkılarda bulunmuştur. Toplumsal hareketlerin ekonomik-politik anlamını Marksist bir anlayışla ve sınıf temelli bir çözümleme ile çalışmalarının odak noktasına yerleştirmişlerdir. Lefebvre’nin teorik çerçevesini çizdiği bakışla kentsel hak, kent kaynaklarına ulaşma ve kentsel kararlara bireysel katılım özgürlüğünü kapsamaktadır. Fakat bunun da ötesinde kentte yaşayan bireyler, yaşanan mekândaki değişimleri de gerçekleştirecek kişiler olarak değerlendirilmiştir.

Kent hakkı kavramı ilk kez (Lefebvre, 1968) Mayıs 1968 Paris olaylarından sonra kullanılmıştır. Kavram, ‘kente yaşamaya dair bireylerin de hakları olduğu’ görüşünden hareketle ortaya çıkmıştır. Kentin potansiyel faydalarına kentlilerin eşit bir şekilde erişebilmesini ifade eden kent hakkı bunun da ötesinde kenti kendi ihtiyaçlarına ve yaşam biçimine göre yeniden düzenleyebilme gibi hakları kapsamaktadır. Kent hakkı, bireylerin kendi habitatlarında savunabilecekleri haklar olarak belirtilmiştir. Çünkü kent yalnızca onu idare edenler tarafından ortaya çıkmış bir şey değildir; karşılıklı etkileşim sonucu oluşmuş bir üründür. Dolayısıyla kentte yaşayanların da hakları vardır ve kent, katılımcı bir yöntemle birlikte yönetilmeli ve kentte birlikte yaşanmalıdır.

Kentte birlikte yaşama kültürünün oluşması, katılımcılık anlayışı ve kentli bireylerin söz hakkının olması çeşitli toplumsal olaylardan sonra gelişmiştir. Bu bağlamda kentlerde yaşanan yerel toplumsal hareketler Neo-Marksist kent kuramı tarafından odak noktası olarak değerlendirilmiştir. Toplumsal hareketlerde temelde yatan ekonomik ve politik sebeplere dikkat çeken yaklaşımlarıyla sınıf temelli Marksist bir anlayış tarafından benimsenmiştir. Fakat klasik Marksist anlayıştan farklı olarak; Harvey (2010) kentlerde yaşanan toplumsal hareketlerin itici gücünü sermaye ve sınıf temelinden kurgulamış; kapitalist üretim biçiminden doğan sermayenin dengesiz dağıtılmasından dolayı sistemi eleştirmiştir ve kenti bu sürece ev sahipliği yapan mekân olarak ele almıştır. Castells (2015) ise odağına tüketim olgusunu almış; buradan hareketle kolektif tüketimin çeşitli mücadelelere sebep olduğunu ve sınıfsal çatışmanın kentsel alanda devam ettiğini ifade etmiştir. Lefebvre (2017) ise insan yerleşimlerinin belirlenmesinde siyasal iktidarların rolüne vurgu yapmıştır. Bununla beraber kentleşmede mekânın dönüşümü ve mekânın yeniden üretimi anahtar kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu yaklaşımların hareket noktası ise kentli bireylerin kent hakkında söz hakkı alabilmesi temelinden olmuştur.

Yukarıda ifade edilen kavramlarla açıklanacak olursa belirleyen olarak siyasal iktidarlar, belirlenen olarak kentsel alandaki örgütlenmeyi organize ederler ve bu tip örgütlenmeler yerleşimi belirlerler. Bu bağlamda mekân Lefebvre (2017)'e göre üç gruba ayrılmıştır: Algılanan, tasarlanan ve yaşanan. Algılanan (perceived) mekândan kasıt, diğerlerine göre kıyaslandığında daha nesnel olan mekândır. İnsanların günlük yaşamlarını sürdürdükleri somut olan mekâna işaret edilmektedir. Algılanan mekân ampirik olarak görülebilir, gözlemlenebilir ve üzerine nesnel olarak konuşulabilir. Sosyal bilimlerin alanındaki tüm kavramsallaştırmaların hepsinde olduğu gibi mekân konusunda da mekânsal pratik, her şeyden önce doğrudan yaşanan, içinde olunan bir şeydir. Gündelik pratiklerimizin tamamını belirli mekânlar üzerinden gerçekleştiririz. Bu mekânsal pratiklerimiz bizlerin gerçekliğidir. Fakat biraz dışarıdan bakarsak; gündelik pratiklerimizde mekâna dair iç içe geçmiş yapıyı görebiliriz. Örneğin, işaret edildiği gibi bizlerin mekânda yaşadığı gerçeklik yalnızca algılanan mekân ile sınırlı değildir.

Mekânın bir de zihinsel yorumu olan tasarlanan mekân (conceived) vardır. Yani pratiklerimizin kavramsallaştırıldığı, soyut, temsili bir mekân. Tasarlanan mekân, şehir planlamacılarının ve uzmanların ya da genel olarak bu alanda çalışanların tasavvurlarıdır. Uzmanların mekâna dair düşünceleri aynı zamanda mevcut üretim tarzının da egemen mekânını oluşturur. Dolayısıyla bu soyutlamalar tasarlanan mekânlarda yaşayan bireylerin sosyal pratiklerinde önemli rol oynarlar.

Bir de yaşanan mekân (lived) vardır. Bu ise, algılanan ve tasarlanan mekânın kompleks bir halidir. Aslında bireylerin günlük hayatlarında yapıp ettiği tüm pratikleri gerçekleştirdiği gerçek mekân deneyimidir. Tasarlanan mekâna dair algılanan ve dolayısıyla deneyimlenen sosyal mekânın bizzat kendisidir yaşanan mekân. Bu sebeple yaşanan mekân sadece bireylerin pratiklerini gerçekleştirdiği

ya da planlamacıların düşüncelerini ifade eden tek boyutlu edilgen bir mekân değildir; tam aksine bireylerin sosyal ilişkilerini belirleyen aynı zamanda kendisini de sürekli yenileyen çok boyutlu bir mekândır. Algılanan ve tasarlanan mekân -ikircikli bir yapıdan bahsedilecekse- iki yanı oluşturur. Bu dikotominin kendi içerisinde oluşturduğu anlamın anlaşılabilmesi için ikili yapının ötesini, yani yaşanılan mekânı anlamak gerekmektedir. Göstergebilim ile benzerlik kurulacak olursa, algılanan ve tasarlanan mekân; gösteren ve gösterileni karşılarken, yaşanılan mekân ise bizzat göstergenin kendisi olmaktadır. Dolayısıyla göstergenin kendisi olan yaşanılan mekâna dair sorulacak “Nasıl?” sorusu anlamı veren soru olmaktadır.

Örneğin I. Napolyon ve mutlakiyetçi devlet anlayışından kaynaklanan rasyonel tutarlılık düşüncesi şehircilik anlayışını da belirlemiştir. Paris’in bahsedilen düşünce doğrultusunda boşaltılması, proletaryanın şehrin dışına doğru itilmesi ve dolayısıyla banliyölerin oluşması, merkezlerin burjuva mekânı haline gelmesi gibi süreçler sınıfsal bir strateji doğrultusunda gerçekleşen süreçlerdir. Bu sebeple Haussman tarzı şehircilik anlayışı, kendi düzenine tâbi kılma stratejisi üzerinden ilerlediği için Neo-Marksist kent teorisi literatüründe eleştirilmiştir. Çünkü Haussman, Paris’te sadece kentsel dönüşüm yapmamış, aynı zamanda kenti ve kent yaşantısını baştan değiştirmiş ve sistemin istediği şekliyle ona yeni bir biçim vermiştir. Bu biçimsel dönüşümün gerçekleştirilmesi adına Paris varoşları tamamen yıkılmış; işçi sınıfı, marjinal gruplar, tehdit barındıran tüm gruplaşmalar kentten uzaklaştırılmış ve sonunda kentin yarattığı artı değeri sömürmek üzere siyasal egemenlerin istekleri doğrultusunda yeni kent, şiddet kullanılarak, erişim kolaylığı sağlamak adına büyük bulvarlar ile eskisinin üzerine inşa edilmiştir (Harvey, 2008).

Bununla beraber eleştirilen şehircilik anlayışı sadece bununla sınırlı değildir. Hümanistlerin, proje sahiplerinin, devletin, teknokratların şehircilik anlayışları da eleştirilmiştir. Bu şehircilik anlayışları içerisinde hümanistleri insanlara birer ütopya sundukları için, proje sahiplerini yaşam tarzı ve mutluluk vaadi sattıkları için, devleti ve teknokratları ise irade ile temsil, kurumlar ile ideolojileri arasında bölünme yaşadıkları için eleştirmiştir. Genel olarak bakıldığında zaman ‘şehirciler olmazsa kaos olur’ fikri, bizlere kabul ettirilmiştir. Tıpkı rasyonel olana dair yapılan övgülerden kaynaklı modern sonrası dönemde her şeyin sistemli olması gerektiğine dair olan ön kabul gibi. Oysa hangi şehircilik anlayışı içerisinde mekân şekillenmiş ve yaşanıyor olursa olsun, şehircilik düzeninin altında yatan şey tam olarak kaos şeklinde ifade edilmiştir. Çünkü Neo-kapitalist toplum, organize kapitalizmden farklı olarak organizasyon kapitalizmi şeklinde ifade edilmiş ve bu düzendeki toplumun güdümlü tüketime dayalı bürokratik bir toplum olduğu söylenmiştir (Lefebvre, 2017:154). Tam olarak bu sebepten dolayı mevcut sistemde uygulanan şehircilik anlayışının aslında kendisinin kaos yarattığı fikri ön plana çıkarılmıştır.

Literatürde aynı zamanda Marksist anlayış da eleştiriye maruz kalmıştır. Çünkü Neo-Marksistlere göre, Marx büyümeyi ve gelişmeyi birbirinden ayırt ederken nicel olanla nitel olanı birbirine karıştırmıştır.

Marx'a göre toplumun büyümesi (croissance/nicel) ve gelişmesi (developement/nitel) için bu iki frekansın birlikte hareket etmesi gerekir. Fakat tarihsel gerçeklik bize bunun böyle olmadan da gerçekleşebileceğini göstermiştir. Gelişmesiz bir büyüme ya da büyümesiz bir gelişme olabilmektedir. Örneğin 1920-1935 yılları arası Sovyetler Birliği gelişme dönemi olarak görülüp, sonrasında stratejik hedef doğrultusunda gelişmenin büyüme için arka plana itildiği ifade edilmiştir. 1968 Mayıs Fransa'sı için de benzer ifadeler kullanılmıştır. Sonuç olarak büyüme ve gelişme paradigmalarının tarihsel süreçte yaşananların dikkate alınarak başka bir şekilde formüle edilmesi gerektiği söylenmiştir (Lefebvre, 2017:155-158).

Ortaya çıkışında ve sonrasında devlet kendisini boşluklar üzerinden kurmuş ve açıklamıştır: Bir gereklilik olarak ortaya çıkışı ve varlığını devam ettirmesi daima sosyal alandaki boşluklardan kaynaklanmıştır. Aynı şekilde fiziksel olarak da -yönetim modeli fark etmeksizin- açık mekânlar, büyük bulvarlar, dev mekânlar inşa etmiştir. Bonapartizmin yaptığı şey de geleneği ele alıp onu karmaşık bir yapıya sahip tarihsel bir mekâna, yani kente yeniden uygulamaktır. Bir strateji doğrultusunda belirli rasyonel hesaplarla kent baştan kurgulanmıştır. Paris örneğinde görüldüğü üzere toplumsal anlamda büyük bir destek olmadan ya da siyasal ekonomik güç olmadan herhangi bir dönüştürücü hareket elde etmek kolay değildir. Paris'te siyasal güç baskın gelmiş ve kent ona göre baştan yaratılmıştır. Fakat yine de bu güce karşı koyabilecek yegane güç toplumsal bir temele oturabilmiş bir güç olacaktır. Dolayısıyla yalnızca devrimci bir bakış açısına sahip olan gruplar kentsel problemlere karşı kent hakkını savunabilir ve elde edebilir olmuştur. Bu gruplar kendi içerisinde birçok farklı sınıfa ayrılabilir. Önemli olan kent hakkı konusunda, bir amaç doğrultusunda dayanışma oluşturabilmektir. Ancak o zaman devrimci bir rol gerçekleşmiş olabilir (Lefebvre, 2002:371).

Devrimci bir rol sergilediği söylenen sosyalist ülkelerin ise kent sorunlarıyla ilgili olarak Lefebvre (2017:139-141) üç analiz ileri sürer: 1) Endüstriyel üretkenlik ideolojisinin doğurduğu kent sorunsalı. İdeolojik düzeyde olduğundan bilinçli bir eylemlilik ortaya koyamaz ve böylelikle kapitalist şehircilikten pek az farkı kalan resmi bir şehircilik anlayışı ortaya çıkar. 2) Kent gerçekliğinin baskısı, üretken sosyalizm ideolojisinde yarılmaya neden olur. Üretimin ve üretken emeğin kendi başına kârdan başka bir amacının ve anlamının olabileceği şeklindeki devlet ideolojisi tüm açıklığıyla ortadadır. Fakat kent toplumu, sivil toplumu yeniden inşa eder ve politik toplumu sivil toplum içinde eritir. Buna Marx, Engels ve daha sonrasında Lenin sınıfsız topluma geçişin formülü olarak devletin sönmülmesi demiştir (Engels, 2018; Lenin, 2011). 3) Yasal organlar ve kurumlar kent sorunsalına duyarlı hale gelir; dönüşüm kademeli olarak yasal yoldan gerçekleşir.

Lefebvre bu analizlerin gerçekleştirilebilmesi için ise bilgi stratejisi ve politik strateji olmak üzere iki strateji izlenmesi gerektiğini ifade etmiştir: Bilgi Stratejisi (a) şehircilik olarak adlandırılan şeyin yarattığı anlam karmaşasının ve varyantlarının radikal tarzda eleştirisi ile (b) form ve içeriklerinden

hareketle tutarlı bir kent fenomeni biliminin oluşturulmasına dayanmaktadır. Politik Strateji ise (a) kent sorunsalının ilk sıraya yerleştirilecek şekilde politik yaşama sokulması, ardından (b) ilk maddesi genelleştirilmiş özyönetim olan bir programın oluşturulması ve sonrasında (c) sözleşmeye dayalı, genişletilmiş, dönüştürülmüş, somutlanmış sistemin içerisine şehir hakkının (merkezden ve merkezin hareketinden dışlanmama hakkı) dahil edilmesinden oluşmaktadır. Bahsedilen bilgi ve politik stratejiler izlenince kent fenomeni hakkında tutarlı ve kapsayıcı bir analiz yapmak mümkün gözükmemektedir.

Sosyalizm, bir gelecek tahayyülünde bulunmuş ve bir ideal ortaya koymaya çalışmıştır. Fakat bu süreçte emek koşullarından başka çok bir şey söylememiştir. Dolayısıyla kendisini kent sorunsalı ile karşı karşıya bulmuştur. Komünist hareket sanayileşmeyi hedefleyen ve proletarya tarafından gerçekleştirilecek bir devrim olarak anlatılmıştır. Fakat kente ve kentsel olana dair bilgi kısıtlı kalmıştır.

“Öyle görünüyor ki doğuş halindeki müphem sosyalizm, mitten de ideolojiden de ütopyadan da kaçınmadı. Sosyalist düşünce, güvenle ve hep dogmatik önermeler sunarak, şehir-kır ayrımını zihinsel ve bedensel emek ayrımıyla aynı anda aşmaya girişti; tıpkı pazarı, parayı, değer yasasını, verimliliği aşabileceğine inandığı gibi” (Lefebvre, 2017:106).

Kent fenomenine dair teorik çerçeveye göre kent herhangi bir öz/töz ile açıklanamayacak kadar kompleks bir yapıdır. İşlevler, yapılar, formlar gerekli olmakla beraber kente dair açıklamalar için yeterli argümanlar üretmezler. Örneğin klasik anlamda bir şehirde siyasi ve idari işlev, ticari işlev gibi işlevler sayılabilir. Fakat bu işlevler tek başına kenti açıklamak için yeterli değildir. Kent merkezleri, kime veya nereye bağlı ise orası tarafından yönetilen ve üzerinde egemenlik kurulan işlevlere sahiptir. Öte yandan morfolojik ve sosyolojik niteliklere sahip olan şehrin yapıları, klasik şehirlerde kareli veya halka şeklindeki sonrasında X, salyangoz, helezon, krater vb. şekilde mekânsal bir yerleşime sahip olmuştur. Görüldüğü üzere iki durumda da kentin temelinde *merkeziyet* yerleştirilmiştir. Kente dair mekânsal-zamansal anlamın çözümlenebilmesi de hangi yapı olursa olsun dönemin merkeziyetine bağlı kalmıştır. Şehre dair başka bir mekân-zamanda, başka merkeziyete, hatta farklı merkezlere rastlanabilir. Dolayısıyla kentsel olan salt zamansal-mekânsal olmadığı gibi zaman ve mekândan bağımsız da değildir. Merkeziyet, yapıları ve işlevleri belirlediği gibi insanların yaşamlarını da belirler. Sokak, zemin, taş, asfalt, sokak lambaları, banklar gibi göstergeler ile kentin zenginliği eşzamanlıdır. Dolayısıyla saf bir form olarak kent bu manada eşzamanlılığa bağlıdır. Bir yanda rasyonalite ve strateji, diğer yanda içerikler bir araya gelerek kentin formunu oluştururlar. Bu ikircikli yapıların tamamı aslında kent fenomeninin karakteristik özelliğini oluşturmaktadır.

Kategorilere ayrılabilen, üzerine teoriler oluşturulan, sosyolojik olarak açıklanabilen, matematiksel hesaplar yapılabilen kent formu genel geçer bir *sistem* üzerinden açıklanamaz. Çünkü formlar ile biçimler arasında görece bağımsızlık vardır. Kent fenomeni bu bağlamda tek başına ne bir özne ne de nesnedir. Yani kent fenomeni için ne bir madde ne de sadece bir bilinç diyebiliriz. Kent fenomeni kendi

içerisinde birbirinden ayrı üretim biçimlerine ve üretim ilişkilerine sahip olsa da devletin cisimleşmesi olarak *karar merkezi*'ne kadar giden bir *merkeziyet* eğilimine sahiptir. Bununla beraber *sistemli olması*, fikrî düşünümü sonlandırdığı ve ufku kapattığı gerekçesiyle eleştiriye uğramıştır. Ufku ve yolu açan şey, eylemde olasılıklara yer veren bir düşünsel anlayıştır (Lefebvre, 2017:129-135).

Öte yandan, aynı kent fenomeni farklı merkezlerin oluşturulmasını da sağlayabilir. Çünkü kent fenomeni, yayılma ve ayrılmaya yönlendirebilen *çok merkezlilik* olarak okunabilecek merkezin her yerde bulunabilmesi eğilimine de sahiptir. Dolayısıyla bu görece bağımsızlıklar nedeniyle kente dair tek-tip bir form sisteminden bahsedilemez. Eğer kent fenomenine dair bir düşünme eylemi gerçekleştirilecekse çıkış noktasının mekân ya da zaman olmaması gerekir. Çünkü mekân ve zaman yeniden biçimlendirilip dönüştürülebilir. Bu noktada izlenilmesi gereken yol, *virtüel* olarak kentin kendi formunu merkezde düşünmektir. Lefebvre (2015:119) bunun daha net bir şekilde anlaşılabilmesi için *diferansiyel mekân teorisini* geliştirmiştir. Mekân-zaman; dönemler, alanlar ve hâkim faaliyetlere göre değişebilmektedir. Bu nedenle mekânın üç farklı tabakaya sahip olduğu belirtilmiştir: Kırsal/endüstriyel/kentsel mekân. Bu mekân tipleri kendi içerisinde bir arada da olabilir bölünmüş de olabilir ya da biri diğerine karşı baskın da olabilir. Bunların tamamı mekânın zaman aralığında karakteristik özelliklere göre değişebilir. Özetle kentsel formun anlaşılabilmesi için toplumsal olanın karmaşıklığının çözümlenmesi gerekmektedir.

Kent aslında bahsedilen toplumsal karmaşılaşmanın bir sonucu olarak karşımıza çıkar. Gündelik hayat pratiklerimizdeki rasyonalite ve bilgi, bir form oluşturur; sonuç olarak ise kent fenomeni ortaya çıkmış olur. Kent fenomenine dair bir strateji geliştirilmek isteniyorsa birtakım önermelerde bulunulabilir. Kent üzerinde tasarlanan tüm proje ve planların oluşturulması ile uygulanması arasında her zaman farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıkların giderilmesi için çatışmaların kent pratiği içerisinde hak iddiasına dönüşmesi gerekir. Hak iddiasının kazanılması ise ancak kentsel devrimle yani somut demokrasiyle gerçekleşecektir. Diğer yandan ideoloji ve bilginin birbirine karışmasının önlenmesi gerekir. Bu bağlamda epistemolojik diyebileceğimiz düzeyde mekâna ve o mekânda yaşayanlara dair bilgi edinmeden veya bilgi vermeden önce o mekânla ve mekânda yaşayanlarla ilgili herhangi bir *damga* olmadan hareket edilmelidir. Damga ve damgalama biçimlerini açıklayan Goffman (2014)'a göre; *fiziksel durum ve belirginlikler, karakteristik özellikler ve tercihler, ırk ve din gibi etnik köken özellikleri* şeklinde üç farklı kategori oluşturulabilir. Damgalama çeşidi bu kategorilerden herhangi birisi ya da birkaçı olabilir. Mekânsal damgalamada için de bahsedilen kategorilerden biri ya da birkaçı gerçekleşmiş olabilir. Kent stratejisi oluşturabilmek ve mekânsal damgalamadan dolayı ortaya çıkan ideoloji ve bilgi karışıklığının önüne geçebilmek için kent toplumuna erişilmesi gerekmektedir. En başta tarım toplumu ve kırsal kültürün diyalektiğinden sanayileşmenin baş gösterdiği endüstriyel bir akışkanlığın içine doğru toplumun ve bireylerin devinim kazanması gerekmektedir. İktisadi anlamda belirli bir gelir ortalamasına sahip insanların görece çoğunluğu oluşturması, sekülerlik olgusunun

meşruiyetinin artması, eleştirel aklın gelişebilmesi ve toplumsala dağılması, bireysel ekonomik bağımsızlığın nüfus içerisinde çoğunluğa ulaşması ve böylelikle bahsedilen demokrasi kültürünün oluşması gibi faktörler devinimi sağlayacak faktörlerdir.

Bireysellik ve demokrasi olguları kent toplumu olmanın öncül değerlerini oluşturmaktadır. Çünkü kent toplumunu tarım toplumundan ayıran başlıca soyut etmenler bunlardır. Kent toplumunda teorik olarak görülmesi beklenen yaygın ve merkezileşmiş izotopilere ancak bireyselleşmenin ve merkezileşmenin yaygın olarak görüldüğü kültürlerde rastlanılması tesadüf değildir. Lefebvre (2017:161)'ye göre öte yandan henüz tümüyle kentsel bir soylulaşma sağlayamamış kentlerde ise daha sıklıkla heterotopilerle karşılaşmak mümkündür. Fakat böyle bir ayrımın tamamen gerçekleşmesi de mümkün değildir. Yani kentte izotopi ya da heterotopinin tümüyle tek başına hâkim olduğu gerçek dışı bir düşünce olmaktadır. Kent kendi içerisinde tasarlanan mekânlardan hareketle izotopik dizaynı ya da soylulaştırılmış kentsel uzamı oluşturmaya çalışır. Diğer yandan ise aynı çabayla heterotopi de kendi iç dinamikleriyle kentte baş gösterir ve varlığını sürdürme çabasında olur. Böylesine bir çatışma ortamında izotopi kentsel alanda baskın görünen taraf olmaya devam edecek fakat heterotopik yapı da var olma uğraşından vazgeçmeyecektir. Bu çatışma bir açmaz olarak görülebilir fakat aslında kentte olan ve olmaya devam edecek olan şey tam da bu diyalektiktir.

“Kent fenomeni, aynı zamanda devasa niteliktedir; olağanüstü genişlemesi ve yayılması sınırlandırılmaz. Yakın düzeni içine alan uzak düzen, ayrı zamansallıkları bir araya getirir ve onları farklılıklara (heterotopiler) göre toplar. Fakat her yerde ve her zaman izotopi ve heterotopi karşı karşıya gelir, çatışır, bu şekilde başka yere; doğacak, kendini dayatacak ve daha sonra mekânsal-zamansal doku tarafından absorbe edilip dağıtılacak farklı merkeze yol açar.” (Lefebvre, 2017:161).

Çatışmanın ve diyalektiğin hüküm sürdüğü bu ortama, dışarıdan yapılacak her müdahale farklı bir çatışmayı doğuracaktır. Aslında bu manada *salt bir şeyden* bahsetmek, kusursuz bir kurgu oluşturmak mümkün görünmemektedir. Toplumsal olanın karmaşık oluşu toplumsallığın bir uzamı olarak her şeyde kendisini göstermektedir.

Neo-Markist kent teorisyenlerine göre, sermaye sahipleri kapitalist sermaye birikim süreçlerinde karşılaştıkları krizlerden mekânı kullanarak çıkmışlardır. Burjuvazi kent mekânını kullanmış ve kapitalizm ayakta kalmayı başarmıştır. Kapitalizm kendi iç çelişkilerini bir asırdır çözme bile sonuçta, Marx'ın *Kapital*'i yazışından günümüze geçen yüzyıllık sürede büyümeyi gerçekleştirmiştir. Ayakta kalabilmenin ve büyümenin maliyetinin ne olduğu hesaplanabilir değildir, ancak nasıl bir araçla gerçekleştirdiği analiz edilebilir: Mekânı işgal ederek ve yeni mekânlar üreterek. Mekânın işgal edilmesi ise öncesinde gerek medya gerekse politik söylem yoluyla mekânın kendisinin damgalanması üzerinden gerçekleştirilmektedir. Çünkü günümüzde üretimin analizi göstermiştir ki, şeylerin (metaların) mekânda üretiminden mekânın kendisinin (meta olarak) üretimine geçmiş bulunuyoruz; David Harvey'in

Sermaye Muamması (2010)'nda, Manuel Castells'in de *Kent, Sınıf ve İktidar* (2015)'da belirttiği gibi kapitalizm kendi krizlerinden bu şekilde kurtulmuştur.

Kapitalist dünya işleyişi açısından mekânın kendisine dair tarihselliği, o anki kullanım değeri veya toplumsal olarak temsil ettiği ne varsa bunların hiçbirisinin kendi başına bir önemi yoktur. Bahsedilen şeyler böylesi bir düzende ancak üzerine konuşulan mekânın değişimi söz konusu olduğunda değişim değerine katkıda bulunursa önemli sayılabilecek şeylerdir. Birbiriyle hiçbir benzer yanı olmayan; çok farklı tarihsellikleri, kullanım değerleri ve toplumsal temsili olan mekânlar, kapitalist düzen açısından aynıdır. Lefebvre (2015), temelde devlet ve yatırımcıların kâr için yatırım yaptıkları mekânı *soyut mekân* olarak adlandırırken, gündelik hayatta kullanılan mekânı ise *somut mekân* olarak ifade etmektedir. Tam da bu sebepten üretim alanındaki çelişkiler kapitalizmin tek çelişkisi değildir, yeniden üretim ve günlük yaşam mekânındaki çelişkilerin de önemsemesi gerekir. *Somut mekân* kavramı bu teori içerisinde günlük yaşam pratiklerimizi gerçekleştirdiğimiz, üzerinde yaşamımızı sürdürdüğümüz, ihtiyaçlarımızı karşıladığımız ve kullanım değerine sahip mekâna işaret etmektedir. *Soyut mekân* kavramı ise mekânı fiziksel bir parselin kullanım değeri olarak değil, üzerinden kâr ve rant sağlanacak bir araç olarak görmektedir.

Yeniden üretim ve günlük yaşam mekânlarının barındırdığı çelişkilerin çözümlenmesi demek bir manada kentsel hakların da yenilenen haklar olduğu anlamına gelmektedir. Ve çözümlemenin temelinde bu hakların ele alınma biçimlerine yapılan vurgu önem arz etmektedir. Kentsel haklar da tıpkı dönüşen ve yeniden üretilen mekânlar gibi dönüşebilmektedir; çünkü mekânın yeniden üretimi sosyal hayatın da baştan sona yeniden düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bir mekânın yeniden üretimi sadece fiziksel özelliklerinin değişmesiyle sınırlı kalmamaktadır. Kent haklarına ulaşma ve sürecin bir parçası olarak üretim faaliyetlerine katılma konusunda da değişen kentsel haklar ortaya çıkmaktadır.

1979 yılında ilk defa Karel Vasak hakları kuşaklara göre kategorilere ayırmıştır (Algan, 2007:46). Ayrımlarda siyasal ve kişisel haklar ya da birinci kuşak haklar olarak nitelenen haklar *özgürlük* ile ilgili haklardır. Ekonomik ve sosyal haklar ya da ikinci kuşak haklar olarak nitelenen haklar *eşitlik* ile ilgilidir. Dayanışma ve halkların hakları ya da üçüncü kuşak haklar olarak nitelenen haklar ise *dayanışma* veya kardeşlik niteliklerine sahip ilkelerin siyasal hukuki yansımalarıdır. Vasak'ın bu üç kuşak ayrımına ek olarak dördüncü kuşak haklar da eklenmiştir. Bu kuşakta da bilimin kötüye kullanılmaması veya su hakkı gibi *güncel* haklar da ilave edilmiştir (Turhan, 2013:359).

Lefebvre (2015)'in bahsettiği kent hakkı kavramsallaştırması da sağlıklı bir kentte, sağlıklı bir çevrede, iyi bir yaşam sürme gibi hakları içeren dayanışma haklarına/üçüncü kuşak haklara dahil edilebilir. Kentte doğan ekonomik, politik ve sosyal tüm ilişkileri baştan yapılandıran kentsel haklar kentsel mekânın bir ürünü olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla karar verme yetkisi devlet tekeline kentsel

bireylere doğru evrimsel bir süreç ile açıklanabilir. Kentsel hak, bir gereklilikten doğan ve o zamanı ilgilendiren bir haktır. Marcuse (2009) ise bunu biraz daha ileriye taşıyarak talep edilen hakkın sadece o zamana dair olmadığını, kentin geleceğini de ilgilendirdiğini ifade eder. Çünkü Harvey (2008)'in bahsettiği *haykırış* ve *talep* tepkilerinden ikincisi olan talep tepkisinin ötesinde; aslında kentte yaşayan bireylerin kentsel alanda yapılan mekânın yeniden dönüşümü sürecinde hakların da yeniden dönüşümünden hareketle kentin geleceğine dair hem yasal hem de etik olarak bir hak talebinde bulunulması gerektiği ifade edilir. Devamında ise mekân ve kent yeniden üretilmeye devam ettiği sürece kentsel hakların da değişebileceğini ileri sürerek kentsel hak kavramının tanımını genişletmiştir.

Bahsedilen hak talebinin dünyadaki ilk örneği olan 1871 tarihli Paris Komünü ilk eylem olarak basın özgürlüğü ilan etmiş, sıkıyönetimin sonlanmasını sağlamış ve siyasi düşünceden dolayı tutuklu olanlar için genel af çıkarmıştır. Ve meclis oluşumu, ön komisyon oluşturulması, her komün için milis kurma yetkisi, eğitim, kolluk kuvveti hakkı gibi kararlarla daima geleceği ilgilendiren kararlar almışlardır. Bu sebeple ulusal bütünlüğü sağlamak şartıyla kendi kendini yönetebilecek komün özgürlüğü ve egemenliği hakkı tanımışlardır (Hamamcı, 1981). Kilise iktidarına son vermek adına tüm kiliseler kapatılmıştır. Mevcut ordunun dağıtılması kararlaştırılmıştır. Kapatılan fabrikalar tekrar açılarak buralarda çalıştırılmak üzere işçi birlikleri oluşturulmuştur. Evsizler için barınma ihtiyaçlarını karşılamak üzere çeşitli komisyonlar kurulmuş, çalışma saati düzenlemesi ve asgari ücret standardı oluşturulmuştur (Mısır, 2003: 117).

Bireysel bir hak olmaktan daha çok kolektif bir hak olan kent hakkı, kentin kaçınılmaz bir şekilde yeniden dönüştürülme sürecinde kentli olanların da sürece dahil edilmesini anlatır. Bu yeniden üretim sürecinde ortak katılımcı bir yeniden üretim gerçekleştirilmelidir. Bu sebeple çağdaş kent kuramı olarak adlandırılan bu teoriler içerisinde bahsedilen kent hakkı bireylerin kentsel kaynaklara ulaşmasından ya da kentin kentliye sunduğu imkanların eşit dağıtılmasından çok daha fazlasıdır. Dolayısıyla mülkiyete dayanan insan haklarından da fazlasıdır. Çünkü bahsedilen ve bunun için mücadele edilmesi söylenen kent hakkı yaşanan kentin geleceğine dair söz sahibi olabilmeyi içermektedir. Aksi takdirde kentleşme olgusu zaten hâlihazırda bünyesinde sınıfsal bir düzen içermektedir. Farklı tanımlamalara sahip olsalar da 1789 Bildirisi ile zorbalık, despotluk ve özgürlük ihlallerine karşı ortak duruş olarak değerlendirebileceğimiz insan hakları ve toplumsal haklar, kentleşme süreciyle beraber kentsel kaynakların adil dağıtımı, evrensel, sürekli ve demokratik kullanım olanağının olması gereken kentlerde kent hakkını doğurmuştur (Güler, 2010:52).

1. ve 2. kuşak haklardan farklı olarak kent hakkı; bilgi hakkı, farklı kimliklerin eşit olması hakkı, her konuda ifade özgürlüğü hakkı, kültür hakkı gibi temel hakların üzerinde kent yönetiminde doğrudan yer alabilme hakkı, kentte yaşayan herkesin kent yaşamının sunduğu olanaklardan eşit oranda yararlanma hakkı, olanakların her kesime eşit miktarda dağıtılması hakkı gibi kentsel hakları içermektedir. Kentli

bireylerin kent yönetiminde doğrudan yer alması gerektiği konusuna vurgu yapılmasının sebebi ise insan yerleşimlerinin belirlenmesi en başta buradan başlamaktadır. Çünkü siyasal iktidarlar kentsel örgütlenmeyi belirlerler. Kentte oluşturulan örgütlenme biçimleri ise denildiği gibi insan yerleşimlerinin hem işlevlerini hem de yapılarını belirlemektedir. Yukarıda da bahsedilen bireylerin gerçek mekân deneyimini ifade eden *yaşanılan mekân* kavramsallaştırması çerçevesinden bakıldığında; yaşanılan mekân bireylerin sosyal ilişkilerini belirlediği gibi bireyler de mekânın dönüşümü konusunda bir eylemsellik içerisinde olabilmektedirler. Dolayısıyla mekânın oluşturulması ve dönüştürülmesi sürecinde rol üstlenmek, sürecin bir parçası olmak, *bir çığlık ve bir talepte* bulunmak gerekmektedir. Bir düzeyde kentsel devrim olan Paris komünü bir yandan özellikle çok fazla artan kiralar için kentsel hak talebi bir yandan da siyasi atmosferin bir gerekliliği olarak ortaya çıkmış belediye devrimidir (Castells, 2015).

Komün sonrasında 1968 yılında New York, Prag, Londra ve Roma gibi birçok kentte özellikle öğrenciler üzerinden hak talebi arayışları gerçekleşmiş ve toplumsal hareketlere dönüşmüştür. Ancak bu sayede kent hakkında bahsedilebilir ve ulaşılabilir. Ancak bu sayede kentte yaşayan bireyler yaşanabilir konutlara, yeşil alanlara, kamu hizmetlerine ve bunun da ötesinde yaşadıkları mekânların nasıl olacağına dair karar vericiler olabilirler. Aksi halde siyasal iktidarların hem iktidarlarını devam ettirmek hem de ekonomik güçlerini artırmak açısından kentte yaşayanları düşünmeden yaptığı kentsel düzenlemelere *maruz* kalmaya devam edilmektedir. Mekân üzerinde değişim değerinin ön planda olduğu kapitalist sistemde mekân üzerinde söz hakkı olanlar, mülkiyet ilişkisinde mülke sahip olanlardır. Dolayısıyla mekân, mülk sahibi olan sınıflar arasında yer değiştirmektedir: Her yeniden üretim sürecinde bir üst sınıfın eline geçmektedir ya da bir üst sınıfın istediği şekliyle yeniden üretilmektedir. Kapitalist sistem sermaye için sürekli yeni bir mekân aramaktadır, durduğu ya da yavaşladığı an tepetaklak olacağından korkmaktadır. Dolayısıyla kentleşen şey sadece sermayenin kendisi değildir; aynı zamanda bilinç denilen mefhum da kentlileşmektedir (Şengül, 2001).

Sınıfsal temele dayanan bilinç ne kadar kentlileşirse, kent hakkına o derece daha fazla erişimi bulunacaktır. Bilincin kentlileşmesi süreci de diyalektik bir süreçtir. Hem mekânın yeniden üretimi sürecinde *kent hakkını* savunan kentliler ile, hem de *sosyal adaletin* dağıtımının kentli haklarını gözeterek siyasi aktörlerce yapılması gerekmektedir; yoksa sistemin kendisi en karlı olana doğru yeniden üretimi gerçekleştirecek ve sınıfsal gruplaşma daha da derinleşecektir. Harvey (2008)'in de söylediği gibi büyük tüketim merkezlerinin göz alıcı ışıltılarına, bir endüstri çeşidi olarak moda, sosyalleşmenin büyük bir bölümünün gerçekleştiği kahvelere/kafelere özendirilme devam edecek ve tüketim güdümlü olarak sağlanacaktır. Şimdiye kadar yapılan, tüketimin devam edebilmesi amacıyla kentin ve mekânların devamlı olarak yeniden üretilmesi ve kısa sürede tüketilmesidir. Bu bağlamda kentin ve kent mekânlarının yeniden üretilmesi ve sistemin devamı için bir araç olarak kentsel dönüşüm

uygulamaları gerçekleştirilmiş ve gerçekleştirilmeye devam edilmektedir. “*Herkesin Kafasında Kentsel Dönüşümler*” başlığı altında kentsel dönüşümün yasal ve pratik karşılıkları tartışılmıştır.

1.4.HERKESİN KAFASINDA KENTSEL DÖNÜŞÜMLER

Sanayi Devrimi ile kentler farklı bir boyut almış; dağınık yerleşim toplu hale gelmiş ve kent nüfusu yoğunlaşmıştır. 20. yüzyılın ortalarından itibaren ekonomik, siyasal, toplumsal birtakım radikal değişimler yaşanmıştır. Üretim biçimlerinin farklılaşması, post-fordist yönelim, post-modernist paradigmanın ortaya çıkması, bilginin daha çok ön plana çıkması, globalleşme gibi faktörler ile kentleşme, mekânsal ve sosyolojik açıdan yeni bir boyut kazanmıştır. Esasında kentler kuruluşundan itibaren devamlı bir değişim ve dönüşüm döngüsü içerisinde olmuştur. Kentler değişerek dönüşen, dönüşürken de değişen bir yapı olmuştur.

Yeni toplumsal değişimler beraberinde kentlerde de yenilenme ihtiyacı doğurmuştur. Kentlerdeki değişimin başlıca sebeplerinden biri göç hareketleridir. Kimi zaman silahlı çatışmalar, kimi zaman doğal afetler ya da siyasal veya ekonomik sebeplerle milyonlarca insan doğup büyüdüğü toprakları terk etmek durumunda kamıştır. Birleşmiş Milletler'e göre göç, insanların uluslararası bir sınırı geçerek veya devlet içinde bir yerden başka bir yere gitmesi şeklinde tanımlanmıştır (BM Küresel Göç İstatistikleri, <http://esa.un.org>). Göç, tarihin tüm çağlarında insanlığın ister doğrudan kendisinin edindiği ve yaşantısını etkileyen tecrübeler bakımından olsun, ister sosyalizasyon süreci içerisinde diyalektik ilişki durumu olsun; bireylerin, grupların, toplulukların veya toplumların ve coğrafyaların bir gerçekliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göç hem yer değiştiren birey üzerinde hem de yeni yaşamını kurduğu coğrafyada yadsınamaz etkiler yaratmaktadır. İnsanlık tarihi kadar eskilere dayandırılan göçün son yıllarda aldığı farklı formlar nedeniyle daha öncesinde yaşanan göçlerden ayrıldığı yahut farklılaştığı bazı noktalar bulunmaktadır. Örneğin; son otuz yılda dünya üzerindeki gelişmeleri, değişimleri, dönüşümleri düşündüğümüzde uluslararası göç alanında daha önceki eğilimlerden farklı karaktere sahip yeni eğilimlerin ortaya çıktığını görmekteyiz. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, komünist rejimin çökmesi ve farklı coğrafyalardaki etnik/dini temelli savaş ve mücadeleler gibi sosyal, politik, kültürel ve ekonomik gelişmeler Avrupa'da ve dünyada yeni göç hareketleri ile sonuçlanmıştır. Bunun yanında bu gelişmelerle birlikte göç olgusuna yaklaşım da değişmiştir. Politik çöküşler, ekonomik gerileme ve ekonomik yeniden yapılanmada yaşanan zorluklar, toplumsal alanda insanların yaşadığı zorluklar ve bu zorluklarla baş etmek için aradıkları çözüm önerileri gelişmekte olan ülkelerdeki büyük ölçüde potansiyel nüfus hareketlerinin artmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak ise geleneksel olarak göç veren durumundaki bazı ülkeler bazı durumlarda göç almaya başlamıştır (Adıgüzel, 2016).

Kentler tarihte hiç olmadığı kadar önem kazanmaya başlamış ve büyük göçler almaya başlamıştır; fakat mevcut kentler yeni boyutlara hem işlevsel hem de yapısal olarak uygun değildi. Bu bağlamda kentlerin yeni sisteme uygun hale getirilmesi merkezi ve yerel yönetimlerin en önemli sorunsalı olmuştur.

Dolayısıyla dönüşerek kurulan ve/veya kurulurken dönüşen kentler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu amaçla farklı disiplinler arasında kullanılan ve ortak bir tanımı henüz olmayan -muhtemelen de olamayacak olan- *kentsel dönüşüm* uğraşı ortaya çıkmıştır. Esasında ortaya çıkışı itibariyle Amerika ve İngiltere’de *merkez kentlerin* sorunları için hükümetler tarafından geliştirilen politikalar bütününe verilen bir isim olarak ifade edilse de kentsel dönüşüm hem süreç olarak hem de çıktı olarak çok daha fazlası olmuştur.

“Kentsel dönüşüm, bir olgu olarak, belirli bir zaman aralığında sürekli gerçekleşmektedir. Ancak, kent planlama yazınında, kentsel dönüşüm, kentsel alandaki belirli bir zaman aralığında ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel çökme ve bozulmaya karşı verilen bir cevap olarak görülmüştür” (Akkar, 2006:29).

Erken sanayileşmiş ülkelerin merkezi kentlerinde ortaya çıkan ekonomik, yapısal ve toplumsal sorunların çözümünü amaçlayan kentsel dönüşüm, kentlerde yaşayan insanların her şeyden önce insan hakkı olarak gerekliliklerini yerine getirmek üzere yapılan uygulamalardır. Kentsel dönüşüm sürecinde mekânlar ekonomik, sosyal ve fiziksel olarak yeniden üretilir ve örgütlenir.

Ortaya çıkışı itibariyle kentsel dönüşüm çalışmalarında sosyo-ekonomik açıdan kentlerdeki *çöküntü alanlarının* yeniden canlandırılması amaçlanmıştır. Diğer bir ifadeyle kentsel dönüşüm ile kentteki ekonomik açıdan gelir seviyesi düşmüş, fiziksel şartlar itibariyle yetersiz hale gelmiş, toplumsal dayanışma kaybolmuş alanların yeniden canlandırılması hedeflenmiştir (Ataöv & Osmay: 2007:58). Temel amacı daha yaşanabilir mekânlar yaratmak olan kentsel dönüşümde bir diğer amaç da ekonomik canlanmayı sağlamaktır. Bu sebeple dönüşüm sonrasında kentlerde mekânlar hem nitelik hem de yapısal olarak dönüşmektedir (Tekeli, 2003:3-7). Bir ihtiyaç olarak mekânsal alandaki bozulmaların iyileştirilmesi olan kentsel dönüşüm bünyesinde bir dizi sosyo-ekonomik kent planlarını, yasaları, politikaları ve çeşitli aktörleri barındırır (Sönmez, 2006).

Bir insan hakları manzumesi olan ve savunuldukça, mücadelesi verildikçe uluslararası anlaşmalara, anayasalara giren insan hakları günümüzdeki haline gelmiştir. Elbette bunun oluşabilmesi için birçok aşamadan geçilmiştir. Güneş (2014:16-18)’in ifadesiyle dünyada hak ve özgürlükler anlamında bir temel olan 10 Aralık 1948 tarihli *BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi* önemli aşamalardan birisidir. Bildirge, *Atina Anlaşması* sonrası konut hakkı içeren ikinci belge olma niteliği taşımaktadır. Sonrasında 1950 tarihli *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi* bir üst başlıkta da ifade edilen birinci kuşak hakları çerçeveyen bir anlaşma olmuştur. 1961 tarihinde kabul gören *BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi* 11. maddesi konut dahil yaşam koşullarına yer veren, 12. madde çevre sağlığını içeren bir anlaşmadır. 1966 yılında *BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi* siyasal haklar konusunda dayanak noktası olmuştur. Nihayetinde daha sonrasında kentsel haklar konusunda oluşturulacak yerel veya uluslararası anlaşmalara temel oluşturan 17-19 Mart 1992 tarihli

Avrupa Konseyi'nin *Avrupa Kentsel Şartı* kabul edilmiştir. Hâlihazırda var olan insan hakları toplumu soyut bir şekilde ele alırken kentli haklarıyla birlikte toplum daha somut bir hal almıştır.

Kentsel yaşama dair toplumun somutlaştırıldığı dört alan; fiziksel kentsel çevre, mevcut konut stokları, sosyal ve kültürel olanaklar, toplum kalkınması ve halk katılımı şeklinde vurgulanmıştır. *Avrupa Kentsel Şartı*'nda kentli hakları 13 başlık altında toplanmıştır: Ulaşım ve dolaşım, çevre ve doğa, kentlerin fizik yapıları, tarihi kentsel yapı mirası, konut, kentsel güvenlik, kentlerdeki özürllüler ve ekonomik engelliler, spor ve boş zamanları değerlendirme, kültür, kültürlerarası kaynaşma, kentlerde sağlık, halk katılımı, kent yönetimi ve kent planlaması, kentlerde ekonomik kalkınma.

Kentsel iyileştirme adına kentsel dönüşüm kavramı hakkında ilk kez Rio de Janeiro'da 2000 yılında *1. Uluslararası Kentsel Dönüşüm ve Sürdürülebilirlik* konferansı düzenlenmiştir. Daha sonrasında ise temel kentsel hizmetlerin herkesi kapmasını önceleyen ve kentli haklarını daha somut bir biçimde ele alan *Kentsel Şart 2* 2008 yılında kabul edilmiştir.

Bir yandan siyasi ve hukuki gelişmeler olurken diğer yandan tüm dünyada *urban transformation* adı altında bir dizi çalışmalar yürütülmeye başlamıştır. Kenti yeniden canlandırma olarak çevirebileceğimiz bu kavram ışığında ilk başlarda kentin gecekondü bölgeleri dönüştürülmüştür. Daha sonrasında gecekondü bölgeleri haricinde de kentin diğer kesimlerinin yenilenmesi ve canlandırılması şeklinde ilerlemiştir. Batı'da *çöküntü alanlarının* kente dahil edilmesi şeklinde başlayan ve bu alanları ekonomik ve toplumsal anlamda kentle bağlama amacı güden kentsel dönüşüm çalışmaları, genellikle ekonomik anlamda geri kalmış bölgelerde gerçekleştirilmiştir. Yıldan yıla bu süreç ekonomik ve fiziki boyutun yanı sıra toplumsal ve çevresel dönüşüme de uğramıştır (Akkar, 2006).

Başından itibaren hızlı bir şekilde nüfus artışına uğrayan kentler plansızlık içerisinde yalnızca ekonomik büyüme amacıyla gelişmiştir. Gelişmiş olarak nitelenen Batı ülkelerinde karşılaşılan sosyal ve ekonomik olarak geri kalmış ve *çöküntü alanları* olarak nitelenen alanlarda yapılan uygulamalarla kentsel dönüşüm olgusu ortaya çıkmıştır. Ekonomik açıdan gerilemiş, sosyal dayanışmasını kaybetmiş, konut alanlarının yaşam kalitesinin düştüğü, özellikle de eski boş liman ve sanayi alanlarının yeniden kente kazandırılmasının amaçlandığı kentsel dönüşüm uygulamaları daha sonrasında kentsel anlamda baş edilemez sorunlar olmaya başlamış, yeni çöküntü alanları oluşmuş ve kentsel çözüm arayışları ortaya çıkmıştır.

“Zaman süreci içerisinde eskiyen, köhneyen, yıpranan ya da potansiyel arsa değeri mevcut üst yapı değerinin üzerinde seyreden ve çoğu kez yaygın bir yoksunluğun hüküm sürdüğü kent dokusunun, altyapısının sosyal ve ekonomik programlar ile oluşturulduğu bir stratejik yaklaşım içinde, günün sosyo-ekonomik ve fiziksel şartlarına uygun olarak yenilenmesi, değiştirilmesi, geliştirilmesi ve canlandırılması ve bazen de yeniden oluşturulması eylemi” (Özden, 2006:217).

Bir çeşit stratejik yaklaşım şeklinde tanımlanan kentsel dönüşüm çalışmaları esasında temelde iki olaya dayanmaktadır. Birinci olay sanayileşmenin başladığı nokta olan İngiltere’de kabul edilen yenilemeye olanak sağlayan konut kanunu. İkinci olay ise Haussman tarzı şehircilik anlayışı olarak tanımlanan ve Fransa’da gerçekleştirilen kentsel yenileme stratejileri. İki olay sonrası iki ülkenin kentsel dönüşüm meselesine bakış açıları tamamen farklı olmasına rağmen kapitalist sistemin ihtiyaçları ve gereklilikleri doğrultusunda yapılan eylemlerin felsefi arka planlarında benzerlikler bulmak mümkündür. Bu benzerlikler sadece iki ülkede gerçekleştirilen kentsel dönüşümle de sınırlı değildir.

19. yüzyılla birlikte artık toplumsal açıdan birbiriyle iç içe geçmiş fakat aynı zamanda farklılaşmış birçok yeni sınıf ortaya çıkmıştır. Bir yandan mevcut burjuvalar güçlerini artırırken diğer yandan yeni küçük burjuvalar türemeye başlamıştır. Bununla beraber sivil toplum örgütlenmeleri ve gönüllülük üzerine kurulu gruplaşmalar da ortaya çıkmıştır. Farklılaşmaların ortaya çıktığı bu dönemde kent planlaması, İngiltere’de çıkan konut ihtiyacı kanunu ve 1860 Haussmann Paris’i ile yeni modern bir kent inşa etme idealini ifade etmektedir (Çamlıbel, 2003:44). *Beaux Arts* olarak ifade edilen kent akımı, Ebenezer Howard’a ait 35 bin kişilik kooperatif örgütlenme öngören ve Yunan kent planlamasına dayalı *bahçe kent ütopyası*, Sitte’nin kentlerin geçmişiyle bağını ön planda tuttuğu çevreye duyarlı yaklaşımı, Amsterdam’da uygulanan Berlage’ye ait kent planlamaları gibi çeşitli uygulama ve fikirler bu ideale karşı yapılan eleştirilerin başında gelmektedir (Tekeli, 2001:17). Fakat bu eleştirilerin de diğer yapılan uygulamalardan bir noktada farkı kalmamaktadır. Çünkü önerilen bu uygulamalar da yukarıdan aşağıya yapılması planlanan ve toplumsal fenomenlerin dikkate alınmadığı, yerelliklerin arka planda tutulduğu ve katılımcı perspektiften uzak uygulama ve fikirler olduğundan eleştirilmiştir (Şengül, 2002:9).

Nihayetinde 20. yüzyıla gelindiğinde kent planlaması devlet kontrolünde daha geniş ve kapsayıcı bir şekilde sorumluluk olarak görülmeye başlanmış ve bu bağlamda çeşitli uygulamalar ortaya çıkmıştır. O zamana kadar elektronik iletişim ve teknolojilerinin henüz gelişmemiş olması nedeniyle, ekonomik gelişmelerin sınırlı olmasından ve globalleşmeden ve mobiliteden söz edemeyişimizden dolayı - kentleşme çoktan başlamış ve belli bir olgunluğa erişmiş olsa bile- kentler, yerel özelliklere ve kendine has çeşitliliğe sahip olmuştur. 20. yüzyıla gelindiğinde ise özellikle yüzyılın ikinci yarısında yaşanan gelişmelerle birlikte mesafeler ortadan kalkmış ve sınırlar silikleşmiştir. Maziye dair mekânlar ve tecrübeler ancak nostalji yoluyla hatırlanan tarihi fragmanlar haline gelmiştir. Bu tarihten itibaren kent hem sosyo-ekonomik hem de siyasal olarak planlanmaya ve bu planlar perspektifinde yeniden kurgulanmaya başlamıştır.

1960’larda Fordist üretimle birlikte kentlerin merkezlerinde olan işletmeler merkezlerden çeperlere kaymış ve kentle olan iletişimi azalmıştır. 1980’lerde ise otomatizasyon iyiden iyiye artmış, istihdam ise aynı oranda azalmıştır. Bu süreçte işletmelerde ve fabrikalara çalışan iş gücünü oluşturan sınıf da kent çeperlerine taşınmış, burjuva sınıfı ise kent merkezlerine doğru yerleşmeye başlamışlardır. Fakat

istihdamın azaldığı fabrikalardan çıkan işçiler yeni işler bulabilmek umuduyla tekrar kent merkezlerine doğru yönelmişlerdir. Orta/üst sınıf ise yeni durum karşısında merkez dışında yeni baştan oluşturulan bölgelere taşınmaya başlamıştır (Kayalar, 2009:35). Bahsedilen kurgulama çeşitli fonksiyonlara sahip olan mekânları kademeli bir şekilde belirli standartlara sahip planlamaya dayanmaktadır. Bertalanffy'nin geliştirdiği sistemi Christaller *merkezi yerler kuramı* adı altında uyarlamıştır. Bu kurama göre farklı merkezlere sahip kent alanları, ele alınacak merkezlerin boyutlarına göre ekonomik fonksiyonları ön planda tutularak ilişkisel olarak kademelendirilmesini önermektedir (Çamlıbel, 2003:45; Tekeli, 2001:18).

Kapitalist gelişme paralelinde daha öncesinde bir arada bulunabilen alanlar ayrışmaya, farklılaşmaya başlayınca bu amaçla, kent planlamaları da ayrışmaya ve kademelenmeye başlamıştır. Standartları olan bir sistem yaratabilme arzusundan kaynaklı, kentler üzerinde yirmi yıllık planlamalar yapılmaya başlanmıştır. Planlamalar gittikçe daha uzun vadeli olmaya başlamış ve kapsayıcılığı artmaya başlamıştır. Genel geçer bir kabul olarak kamu yararı ilkesi planlamaların hareket noktasını oluşturmuştur. Bu kabuller ile hareket eden planlamacılar, planlamanın olmadığı durumlarda kaos olacağını söylemişlerdir. Bu bağlamda toplumdan bağımsız devletin bir aygıtı olarak planlama kurumları kurulmuş ve toplumsal ilişki ve mekânların bilimsel araçlar kullanılarak bu kurumlar aracılığı ile kaostan kurtarılabileceği söylenmiştir (Şengül, 2002:11).

II. Dünya Savaşı sonrasında ülkelerin her alanda yaşadıkları problemler kentlerde de yaşanmıştır. Dolayısıyla savaş sonrasında kentlerin yeniden yapılanması kaçınılmaz bir süreç olmuş ve *kentsel yenilenme* kavramı ortaya çıkmıştır. 2000 sonrasında *moda* bir kavram haline gelen kentsel dönüşüm aslında mekân üzerinde bir uygulama aracı olan *kentsel yenilenmenin* çıktısı olarak görülmektedir (Özden, 2008:15). Kaostan kurtulmanın yolu olarak tüm teknik ve stratejik ortaklıklarla kent, dev projelerde yeniden inşa edilme sürecine girmiştir. Kentlerdeki bu yenilenme ise Aydınlanmanın yeniden yaşatılmak istendiği argümanı ile bağlantı kurularak açıklanmıştır (Harvey, 2006:87).

Dünyanın hemen her yerinde kentsel dönüşüm konusunda 5 temel eylem ifade edilebilir: **Yeniden canlanma/Canlandırma** (Revival/Revitalization), **Yenileme/Yenilenme** (Renewal/Renovation), **Yeniden oluşum** (Regeneration), **Soylulaştırma/Mutenalaştırma** (Gentrification), **Eski haline getirme** (Rehabilitation) (Özden, 2002:257). Dolayısıyla kentsel dönüşüm yalnızca mevcut olan, fakat işlevsiz hale gelmiş köhne alanların dönüştürülmesi demek değildir. Hiçbir yerleşim olmayan bir alanda da dönüşüm gerçekleştirilebilir. Ekonominin işlev kazanması amacıyla henüz herhangi bir yapılaşmanın olmadığı fakat olma ihtimali olan alanların da dönüşümü bu bağlamda değerlendirilebilir. Mevcut yapılaşmamış alan ekolojik olarak farklı bir işleve sahipken dönüşüm sonrası işlevi ve yapısı dönüştürülmektedir. Bu sebeplerle kentsel dönüşüm ortaya çıkışından çok daha farklı ve kapsamlı olarak bugünkü haline ulaşmıştır.

Kentsel dönüşüm çalışmalarının temelinde bu amaçlar ve motivasyonlarla gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür ve söz konusu yaklaşım ve motivasyonlar teorik çerçeveden bakıldığında kusursuz olarak nitelendirilebilir; fakat pratikte işlerin tam olarak tasarlandığı gibi olmadığı görülebilmektedir. Kente dair çeşitli sorunları çözme amacı taşıyan kentsel dönüşüm, yapıldığı bölgede ve kentin tamamına yayılabilecek şekilde yeni sosyo-ekonomik sorunlara da yol açabilmektedir. Çünkü bizzat toplumsal olanla ilgili olan bu sürece yalnızca teorik düzeyde bakmak yanılsamalara sebep olmaktadır. Teorik düzey, projeler, planlamalar elbette birer zorunluluktur fakat bununla sınırlandırmak durumu basite indirgemeye ve toplumsal dinamikleri görmezden gelmeye neden olur. Bu durum ise devamında daha büyük toplumsal sorunlara sebep olmaktadır. Örneğin I. ve II. Dünya Savaşı sonrasında kentlerin büyük bir kısmı tahribata uğramıştır ve *çöküntü alanları* ortaya çıkmıştır. Bu alanların baştan yapılanması için birtakım çalışmalar yürütülmüştür. Batıda kentsel dönüşüm çalışmaları bu amaçla ortaya çıkmıştır. Dünya savaşlarının bitmesiyle birlikte başta Almanya, Fransa, İngiltere, Belçika ve Hollanda kentleri yeniden oluşturmaya başlamıştır. Bu süreçte her ülkede kültürel ve tarihsel değerlerin farklı olmasından dolayı ön plana çıkan amaç farklı olmuştur. Dönüşümde ortak olan kentsel dönüşümün devlet eliyle ve devletin sahip olduğu kaynaklarla büyük dönüşümlerin gerçekleştirilmesidir. Fakat dönüşümün başlarında gerçekleştirilen projelerde hareket noktası ekonomik determinist bir tavır olmuştur (İçli, 2011:46). Bir başka ifadesiyle ekonomik yeniden canlandırma stratejileri devlet kaynakları kullanılarak büyük projelerle kentsel alanda yenilenme şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Nitekim toplumsal dinamikler devre dışı bırakıldığında sistemin istekleri doğrultusunda hareket edilmekte ve kentsel dönüşümün kendisi bizzat sorunlu hale gelmektedir. 1970’li yıllara kadar devlet temelinde ilerleyen kentsel dönüşüm neoliberalizmin etkisiyle *çok paydaşlı* bir hale gelmiştir. Mekânın kendine ait özellikleri dikkate alınarak ve *yerellik* ön planda tutularak yeni tip kentsel dönüşüm uygulanmaya başlanmıştır. 1990’lı yıllarla birlikte ise kentsel dönüşüm sürecinde *sosyal politikalar* da devreye girmiştir (Koçak & Tolonlar, 2008). Dolayısıyla mekâna müdahale yöntemleri açısından bakıldığında Batı, daha öncesinde yaptığı hatalardan sonra toplumlara özgü dinamikleri dikkate alarak hareket etmeye başlamış ve devlet mekânizması süreçten tamamen geri çekilmemekle beraber tek aktör olmaktan da çıkmıştır (Ataöv & Osmay, 2007:58).

Daha açık bir anlatımla devlet; şehir planlamacıları, inşaat şirketleri, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler gibi paydaşlara kurallar koyan ve bu paydaşları denetleyen bir konuma gelmiştir. 1851 İngiltere’inde çıkan konut kanunundan ya da 1851-1873 yıllarında Haussman Fransa’sında devletin tüm yaşam biçimini değiştirecek tarzdaki dönüşüm politikaları yerini 1990 sonrasında UNESCO, IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası büyük aktörlerin de dahil olmasıyla birlikte küresel bir politikaya bırakmıştır. Özellikle 1992 Rio Dünya Zirvesi sonrasında çöküntü bölgeleri üzerine yenileme çalışmaları kentsel bir politikaya dönüşmüştür (Güneş, 2014:22).

1990 sonralarında New York'ta yaşanan bazı olaylar neoliberal şehircilik anlayışının temel hatları olarak değerlendirilebilir. Smith (2006)'e göre 1998'de New York Belediye Başkanı Rudy Giuliani'nin kenti bir *Noel hediyesi* olarak kapitalist gruplara vermesi o zamana kadar yapılan en büyük *coğrafi rüşvet* olarak değerlendirilmektedir. New York Borsası'nın kentten taşınmaması için vergi sübvansiyonu yapılarak 1 milyar doları aşan bir destek verilmiştir. Nihayetinde Dünya Ticaret Merkezi'nin yıkılması ve yeni borsanın bu alana kurulması neticesinde yerel yönetim ve dolayısıyla kent, küresel sermayenin bir ortağı haline gelmiştir. Dolayısıyla liberal bir perspektife sahip kentlerden sıfır-tolerans uygulamasına sahip *rövanşçı kentlere* doğru bir evrim söz konusu olmuştur. Sayılan faktörler arasında sonuncusu ise Birleşmiş Milletler diplomatlarının araçlarının park cezasına çarptırılması ve araçların çekilmesi sonucu ortaya çıkan sermaye-devlet ilişkisinin yeniden yapılanması yoluna gidilmesidir. Bu bağlamda kentlerde yaşanan pratikler; kültürel, işlevsel ve yapısal olarak büyük değişimleri beraberinde getirmiştir (Smith, 2006:13-14).

Bu bağlamda ilk olarak küreselleşme etkisiyle Asya, Latin Amerika ve Afrika'da üretim süreçlerinde ve kentsel büyümede sıra dışı bir şekilde kentsel ölçek değişmiştir. İkinci olarak ise özellikle Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da neoliberalizm etkisiyle yeni bir şehircilik anlayışı ortaya çıkmıştır. *Soylulaştırma* süreci ise bahsedilen yeni şehircilik anlayışının merkezi bir özelliği olarak gözükmemektedir (Smith, 2006:15). Teorik düzeyde kaybolan veya kaybolmaya başlayan ekonomik üretimin yeniden canlandırılması, kente dair işlemeyen, eksik kalan ya da aksayan bir işlev varsa bunun tekrar işlevsel bir hale getirilmesi, toplumsal bütünleşmenin ve ekolojik dengenin sağlanması olarak ifade edilen kentsel dönüşüm çalışmaları pratikte birçok sorunu doğurmuştur. Çünkü kentsel dönüşüm, kent içerisinde merkezde yer alan bölgeleri daha çok canlandırmış, tarihi değere sahip alanları ve konumsal olarak avantajlı yerleri *soylulaştırma* yoluna gitmiştir. Bu bölgelerde mevcut küçük sermayeler iflas etmiş ya da ettirilmiş, işsizlik üst sınıra ulaşmış, ücretler alt sınıra dayanmış iken, dönüşüm ile bahsedilen mekânlar, alanlar, konumlar; büyük sermayelere olanak sağlayan yüksek gelirli insanlara ev sahipliği yapmaya başlamıştır (Aydınlı & Turan, 2012:63).

Dönüşüm, kentsel dönüşümün gerçekleştiği mevcut alanla sınırlandırılmayacak kadar kompleks bir yapıya sahip olmuştur. Dolayısıyla kentin tamamına yayılacak potansiyeli taşımaktadır. Bu sebeple her geçen gün kentselliğin daha da önem kazandığı bir sistemde, kentsel dönüşüm hem teorik hem de pratikte daha detaylı incelenmesi ve titizlikle hareket edilmesi gereken bir uygulamaya dönüşmelidir. Aksi takdirde kentsel dönüşüm uygulamalarıyla kent, kapitalist sistem için bir araç olmanın ötesine geçememektedir. Dolayısıyla kentsel dönüşüm bir soylulaştırma pratiği olarak devam etmektedir.

1.5. SOYLULAŞTIRMA BİÇİMİ OLARAK KİMLİĞİN ARAÇSALLAŞTIRILMASI VE ÖTEKİ

Soylulaştırma, seçkinleştirme, mutenalaştırma, burjuvalaştırma ya da ehlileştirme, nezihleştirme, sosyal ve mekânsal yenileme gibi (Uçar, 2015:2) birçok farklı kavramsal karşılığı olan gentrification, temelde gentry kelimesinden türemiştir. Köken itibarıyla ilginç bir kelime olan gentry; hem sınıf ve statü bakımından üst tabakada olanı imlemektedir hem de mitolojik bir atıfla köle demektir (etymologeeek, t.y.). Bahsedilen üst tabaka için kenti yaşanabilir hale dönüştürme çabasına ise gentrification denilebilir. Kavramın Türkçe karşılığında birçok farklı kavramsallaştırma yoluna gidilmiştir. Literatürde yukarıda ifade edilenler ve daha fazlası yer almaktadır. Bu kadar farklı çeviri yapılmasının temel sebebi tercümesinin zor olmasından kaynaklanmamaktadır; kavramın bizzat kendisi, iktisadi ve kültürel yan anlamlara sahip bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla kültürel farklılıklardan dolayı tam anlamı verebilmek adına farklı kavramsallaştırmalar ortaya çıkmıştır.

Londra’da gelir seviyesi düşük semtlerde eski konutların satın alınıp, üst ve orta sınıf için lüks konutlar inşa edilmesi; dolayısıyla semtin eski sakinlerinin semti terk etmesi ve sosyal yapının değişmesi üzerine, 1963 yılında Ruth Glass gentrification kelimesini ilk kez kullanmıştır (Glass, 1964 akt. Ergün, 2006:15-30). Londra’nın işçi semtlerinin mütevazı ahır ve kulübeleri iki katlı dört odalı şık ve pahalı konutlara dönüşmüştür. Viktorya evlerinin odaları da kiraya verilirken daha sonrasında iyileştirme yapılmış ve işçiler yerlerinden edilmiş, mahallenin toplumsal karakteri tamamen değiştirilmiştir (Glass, 1964 akt. Smith, 2006:20). Londra ile aynı zamanlarda New York’ta da soylulaştırma çalışmaları yapıldığını görmek mümkündür. Bunun yanında Minneapolis, Philadelphia, Manchester ve Glasgow’da da ilk örneklerine rastlayabiliriz. Bu kentlerde ve sonrasında tüm dünyada yaşanan soylulaştırma projelerinin temel özelliklerinin başında alt gelir grubuna ait sınıfların yaşadıkları mekândan koparılımları gelmektedir. Bu süreç kimi zaman zorla gerçekleşmiş olsa da kimi zaman zorunlu olarak kira ve vergileri ödeyemedikleri için gerçekleşmiştir. Bununla beraber kent merkezlerinde sosyal açıdan da mekânsal olarak büyük değişimler yaşanmış sadece üst gelir grubuna sahip sınıfların yerleşmesiyle kalmayıp sosyal açıdan büyük değişimler de yaşanmıştır (Çeker & Belge, 2015:77).

Tarihsel süreçte kentleşme ve kentlerin yaşadığı dönüşümler düşünüldüğünde Palen ve London (1984:7) soylulaştırma için, ‘kent merkezlerini terk eden birtakım aristokratların kent merkezlerine geri dönme süreci’ şeklinde bir tanımlama yapmıştır. Sürecin sosyo-ekonomik ve kültürel boyutlarına dikkat çeken Hamnett (1991:175), soylulaştırma çalışmaları için; bir mahallenin dönüşümünü, ‘kiracı ağırlıklı bir yapıya sahip kent merkezlerinin yenilenerek, dönüştürülerek mülk sahibi ağırlıklı bir yapıya bürünmesi’ olarak açıklamaktadır. Ley (1996:34) ise mekânlarda yaşanan toplumsal değişimler ile yapısal dönüşümlerin eşzamanlı ilerlemesine dikkat çekmiştir. Son olarak Lyons (1996)’un dört maddede özetlediği tanımına bakacak olursak; soylulaştırma olabilmesi için ilk olarak (1) sosyo-ekonomik statüsü

yüksek grupların düşük grupları yerinden etmesi; (2) aynı zamanda dönüşüm sonrası mekânların değer kazanmış olması; (3) dönüşümün gerçekleştiği ve değer kazandığı mekânların kentin merkezinde yer alması; son olarak ise (4) kiracıdan ev sahiplerine doğru oturma şeklinin değişmesi şeklinde süreçlerin işlenmesi gerekmektedir (akt. İslam, 2003:3-6).

Soylulaştırma kapitalist ekonomiye sahip tüm liberal politikalarda kendisini göstermektedir. Kentlerin stratejik planlamalarında bir pazarlama stratejisi olarak soylulaştırma, kentleri küreselleşen dünyada marka kentler yaratmak arzusundan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda soylulaştırma gerçekleşen mekânlarda mülkiyet değerlenir. Semtler ve genel olarak kentler yeniden canlanır ve mekânsal iyileştirme ekonomik olarak pozitif bir etki yaratır. Fakat süreç içerisinde aynı zamanda sınıfsal adaletsizlik ve ayrışmayı barındırdığı için yerinden etmelere (displacement) sebep olur.

Smith ve Williams (2015:11-22)'a göre ekonomik canlanma, soylulaştırmanın bir aşaması olarak tüketimin üretimden daha önemli hale gelmesi neticesinde gerçekleşir. Soylulaştırma bir strateji olarak kentlerin mekânsal iyileştirme sonucu daha çekici olması ve bu bağlamda kent merkezlerine orta-üst sınıfın yerleşmesi sürecidir. Süreç içerisinde orta-üst sınıf yeni eğlence mekânlarının yapılması ve kültürel etkinliklerin artış göstermesi yeni sınıfların dikkatini çekmekte, tüketimin sürekli hale getirilmesine sebep olmaktadır (Solmaz, 2018:4). Sosyo-kültürel anlamda yaşanan bu gibi değişimler kent merkezlerine olan ön yargıyı kırıp albeniyi artırmak için kullanılmaktadır. Mekânsal açıdan genellikle bu tür etkinlikler eski ve tarihi doku taşıyan mekânlarda gerçekleştirilmektedir. Mekânların yeniden üretilmesi küreselleşen ekonomi düzeninde kaçınılmaz bir durum olmuştur. Tüketim üzerine kurulu mekânsal düzenlemede bir yandan da üretimi teşvik edici ve destekleyici programlar da yapılmak zorundadır. Birçok ülkede gerçekleşen soylulaştırma süreci kent merkezlerinin ekonomiye katkı sağlaması açısından kentsel dönüşüm veya kentsel yenilenme gibi isimler verilerek gerçekleştirilir. Süreç sonunda kentlerde farklı sınıflar ve ayrılmış kültürler görmek mümkün hale gelmektedir (Kayasü & Yetişkul, 2013:147).

Soylulaştırma yoluyla bir sınıf başka bir sınıfın lehine olacak şekilde mekânsal aidiyetini dramatik bir biçimde kaybetmiştir. Kent merkezlerinde değişen dengeler, mekân aidiyeti olan sınıflar için birçok soruna yol açmaktadır. Diğer taraftan soylulaşan mekânlar aracılığıyla kent merkezlerine yeni gelen soylu sınıf, yeni mekânlarında refah içinde yaşamaktadır (Kurtuluş, 2005: 96). Bu bağlamda soylulaştırma sürecinde ilk başta öncü grup olarak adlandırılan sanatçılar ve medya çalışanları dönüşüme dahil olmuşlardır. Daha sonrasında ise yatırım amacıyla girişimciler ve profesyoneller ana aktörler olmuşlardır. Nitekim ulusal ekonomilerin öneminin azaldığı küresel ekonomi düzeninde küreselleşmeyi sağlayan şey insanın ve sermaye dolaşımının hiç olmadığı kadar hareketli olmasıdır. Hareketliliğin olduğu zemin ise literatürde “mekân” olarak adlandırılmıştır. Yani aslında küreselleşmenin temelini oluşturan şey insan ve sermayeyi odağına alan mekânın öneminin artmasıdır.

Bu bağlamda küreselleşmeyle birlikte; doğrudan üretici işlevlere yapılan yatırımlardan sermaye piyasalarına doğru finansal yatırımlara geçiş başlamıştır. Ardından sermayenin hükmettiği mekânlar finans ekonomisinin komuta ve kontrol merkezleri haline gelmiştir. Dolayısıyla kentsel biçimlerdeki yeniliklerde görülmektedir ki zenginlik ve fakirlik arasında aşırı bir kopuş söz konusu olmaya başlamıştır. Öte yandan sınıfsal ilişkilerde de çarpıcı değişimler ve o zamana kadar olmayan farklı örgütlenme biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu tip değişimlere ev sahipliği yapan kentlere ise paradigmatik küresel kent kavramsallaştırması yapılmıştır (Sassen, 1992 akt. Smith, 2006:15).

Fakat Smith (2006:16)'e göre bahsedilen değişimleri anlamaya ve tanımlamaya yönelik olan girişimler bir yönde eksik kalmaktadır. Çünkü burada özellikle yeni bir küresellik bağlamında düşüncecek olursak yeni bir şehircilik anlayışı ortaya çıkmıştır. 1970'lerdeki varsayımlar ve tanımlamalar artık işlevsiz bir hale gelmiştir. Kenti meydana getiren işlevler ve bileşenler artık ulusal ve küresel karşısında sadece kentlerin yapısını değil, kendi tanımını da kökten değiştirmektedir. Tarihi, askeri, dinsel, ticari, sembolik ve kültürel bir dizi işleve sahip olan kentler, aynı zamanda endüstriyel kapitalizmin değişmesi ve gelişmesiyle birlikte sermayenin güçlü merkezileşmesini de bünyelerinde barındırmaktadırlar. Kent bir yandan işlevlerini yerine getirirken diğer yandan da üretim ve yeniden üretim arasındaki toplumsal iş bölümünden kaynaklı mekânsal ayrışmayı da sürdürmektedir. Dolayısıyla tarihsel süreçte göre ne kadar farklı faktörlerden bahsedilirse edilsin, modern kentlerin ölççeklerinin belirlenmesi oldukça sıradan olarak ifade edilmiştir.

1980'lerde ortaya çıkan yeni orta sınıfı merkezine alan talep odaklı soylulaştırma yaklaşımları neticesinde kent merkezlerinde eski yerleşim yerlerinde dönüşümün gerçekleştiği görülmektedir. Bu süreçte yeni orta sınıfla birlikte dönüşümün gerçekleşmesi talebinde bulunan sivil toplum kuruluşları, planlamacılar, mahalle dernekleri süreçte katkıda bulunmuşlardır. Bir diğer yaklaşım olan soylulaştırma sürecinde arz boyutunu oluşturan yatırımcılar kent merkezlerindeki eski, köhne yapıların değişim değerine odaklanmışlardır. Kentin yenilenmesi, köhne alanların rehabilite edilmesi, olumsuz kimlikten kurtulması gibi değişimlerin olacağını ön plana çıkaran orta sınıf emlak alıcıları ve profesyonel yatırımcılar rant açığı kuramı olarak adlandırılan kurama göre; özellikle işçi sınıfının konut bölgelerine ve terk edilmiş konut alanlarına odaklanıp ve dönüşüm öncesi kullanım değerinin dönüşüm sonrası değişim değerine ulaşmasını sağlamaktadır (Kayalar, 2009:48-49).

Kentleşme sürecinde merkezinde çözümler yaşanan metropollerin kentsel dönüşümdeki yerleri ayrıca önem arz etmektedir. Fakat elbette sadece fiziksel bir değişim ya da niceliksel bir dizi süreçle açıklanamayacak kadar karmaşık bir süreçtir. Dönüşümün ortaya çıkmasından bu yana geldiği süreçte ulaştığı nokta; kentsel mekânın değiştirilip dönüştürülmesi, diğer yandan da kentte o zamana kadar oluşmuş kentli yaşamın kentte yaşayanlarla beraber yeniden düzenlenmesi, tüm çevresel etmenleri de dikkate alarak, yaşanan kentin sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktır (Turok, 2004:60). Dolayısıyla

hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmesini tamamlamış post-endüstriyel aşamayı yaşayan ülkelerin metropollerinde kentte yaşayanların kentsel dönüşüm konusunda tayin edici çoğunluğa ulaşabilmek adına belirli bir bilince sahip olması temel bir koşul olmalıdır.

Kabaca özetlenecek olursa; 1950’lerde slum olarak adlandırılan gecekondu alanlarını temizlemek amacıyla başlayan kentsel yenilenme çalışmaları 1970’lere gelindiğinde yerini koruma odaklı yerellikle bağlantı kuran bir anlayışa bırakmaya başlamıştır. 1980’lerde dönüşüm alanlarının fiziksel ve ekonomik boyutları üzerinden projeler üretilirken 1990’lara gelindiğinde toplumsal ve çevresel faktörlerin de devreye girdiğini, daha bütüncül bir hal aldığını, kamu yararı ilkesinden bahsedildiğini görmekteyiz. Nitekim 1992 yılında gerçekleşen Rio Zirvesi sonrası bu bağlamda “küresel düşünce-yerel eylem” sloganı hayat bulmuştur (Kayalar, 2009:36-37). Küreselleşmenin etkisiyle birlikte bu süreç içerisinde kentler uluslararası bir pazar olarak dşnlmeye başlanmıştır. Bu bağlamda kültürel ve tarihi miraslar korunmaya çalışılmış, merkez yönetimden çok yerel yönetimlerin daha çok ön plana çıkarıldığı, yetkilerinin artırıldığı bir çeşit serbestye içeren de-santralizasyon sonrası kentler turist ve yatırımcı çekmek için rekabet içerisine girmişlerdir (Urry, 2015:212).

Bu süreçte devletin rolü ise tartışma konularından bir diğeri olmuştur. Kentlerde meydana gelen değişim ve dönüşüm sürecinde devlet, toplumsal yaşamı belirleyici bir role sahiptir. Devletin kentsel politikaları belirleyen ve denetleyen rolü ile kentlerde yaşanan değişim ve dönüşümlerden sorumlu temel aktör olduğu bir gerçektir. Londra’da başlayan ve tüm dünyaya sıçrayan soylulaştırma sürecinde de devletin ilgili kurumları, kent merkezlerinin orta ve st sınıf semtlerine dönüşmesi konusunda belirleyici bir etkiye sahiptir (şen, 2005). Devletin düzenleyici, denetleyici ve müdahale edici gücü, yıllar içerisinde daha da hissedilmeye başlamıştır. Özellikle yerel yönetimler ve özel sektör arasındaki ilişkiler gittikçe daha da yoğunlaşmıştır. Kent zerine geliştirilen politikalar ve stratejiler daima ekonomik temelli daha çok getiri sağlama üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla toplumsal ve kültürel değerlerin önemi bu doğrultuda devlet açısından ortadan kalkmıştır (Smith, 2015).

Soylulaştırma olarak ifade edilen bir dizi süreç, -mekânda yaşanan değişim ve dönüşümlerden sonra- mekânın yeni kullanıcıları tarafından bakıldığında olumlu bir süreç olarak görülmektedir. Nitelikli konutların oluşması, sürekli bakımlarının yapılması, çevresel iyileştirmelerin oluşmuş olması ve genel anlamda yaşam kalitesinin artması birçok olumlu niteliklerinden bazılarıdır. Diğer yandan gelinen mekânlarda yaşayan eski sakinler için söz konusu süreç birçok açıdan olumsuz çağrışımlara sahiptir. Olumsuzlukların temelini yerinden edilme konusu oluşturmaktadır. Her şeye baştan başlama, gidilecek yerin belirsizliği, iş bulamama korkusu, yalnızlaşma ve sosyal dışlanma gibi fazlaca duygusal olumsuz bir süreci işaret etmektedir (zden, 2008:174).

Şimdiye kadar anlatılanlar doğrultusunda genel bir değerlendirme yapılacak olursa, 21. yüzyılda neoliberal politikaların sebep olduğu yeni şehircilik anlayışının bir boyutu Asya ve Latin Amerika'daki çeperlerde oluşan kentsel deneyimlerin sebep olduğu eşitsizlik halidir. Bir diğer boyut ise soylulaştırmanın kent merkezlerinde ve finansal güç olarak, küresel nitelikli bir strateji doğrultusunda uygulanmasıdır. Bu iki boyut birbirine zıt gibi görünen sonuçlar doğurmuş olsa da aslında iç içe geçmiş bir süreci bizlere vermektedir. Dolayısıyla neoliberal şehircilik anlayışı tek bir yönden bakılıp okunabilecek bir süreç değildir. Zıtlıkları bünyesinde barındıran ve zıtlık olarak görünebilecek bir dizi sürecin aynı anda aynı doğrultuda gerçekleştiğini göstermektedir.

Soylulaştırma süreci, kavramı ilk kez kullanan Glass'ın ortaya koyduğu şekliyle 1950'lerde dağınık bir soylulaştırma şeklinde ilerlerken; 1970'lerde birlikte daha geniş bir kentsel ve ekonomik yeniden yapılandırma amacı taşıyan, demir atma safhası olarak adlandırılan ikinci dalga soylulaştırmadan söz edebiliriz. 1990'larla birlikte ise yaygınlaştırılmış soylulaştırma şeklinde tarif edilen üçüncü dalga soylulaştırmadan bahsedilmektedir. Dolayısıyla bu süreçler dikkate alındığında, soylulaştırma 20. yüzyıla ait liberal kentsel politikalardan neoliberal kentsel politikalara geçişteki boşluğu doldurmuştur. Öte yandan kent merkezlerindeki gayrimenkul piyasaya hizmet etmiştir. Kent stratejileri kapitalist büyümenin itici gücü olarak endüstrileşmenin yerini almıştır. Fakat sonrasında yaşanan yeni gelişmelerle birlikte, -her ne kadar şehirleşmeyi sağlayan ürünlerin hepsi küresel ekonominin bir parçası olsa da- artık tersten bir okumayla kentleşme stratejileri endüstrileşmeye yol açabilmektedir. En büyük faktörün soylulaştırma olduğu kentsel gayrimenkul gelişimi ise endüstrileşmenin yerini alarak kentsel ekonomik büyümenin itici gücü haline gelmiştir. (Smith, 2006:16-26).

Tarihsel ilerleme açısından karşılaştırıldığında kentsel dönüşüm uygulamalarının sanayileşme düzeyi ile paralellik gösterdiğini söylemek mümkündür. Örneğin Batı'da 19. yüzyılda yoğunlaşan bir süreç olmaya başlamışken, Türkiye'de söz konusu dönüşüm-Avrupa'da ve Amerika'daki ilerleyişten farklı olarak- 1950 sonrasında kısmen gerçekleşmiştir. 2000 yılı sonrasında hem yerel hem de merkezi yönetimin getirdiği yapılan yapısal reformlarla beraber kentsel dönüşümün yasalara girmeye başlamasıyla da en etkili dönemlerini yaşamaya başlamıştır.

Kentleşme ülkelerin tarihsel arka planda sahip olduklarıyla ülkeden ülkeye, toplumdan topluma farklılık göstermiştir, göstermektedir. Fakat kentsel dönüşümün hareket noktası ve mantığı ülkelere ve toplumlara göre fark etmediğinden, küresel bir tavırla toplumsal olarak sahip olunan faktörler göz ardı edildiğinden kentsel dönüşüm sonrası ortaya çıkan sorunlar, tüm dünya için benzerlik taşır. Amacı itibarıyla kentsel dönüşüm, kentlerin sahip olduğu konut, altyapı, sosyal donatı gibi kamusal sorunların giderilmesine yönelik uygulamalardır. Bu sebeple kentlerde sosyal refahın sağlanması ve yaşam kalitesinin artırılması için gerek eskiyen ve işlevsiz hale gelen alanların yeniden dönüştürülmesi, ıslah edilmesi, geri kazandırılması, gerekse de boş alanların kente kazandırılması, bir işleve büründürülmesi

gibi sorumluluklara sahiptir. Son zamanlarda özellikle önem kazanan sürdürülebilirlik de bu sorumluluklar arasında sayılabilir.

Kentleşme sürecinde de kentsel dönüşüm sürecinin ortaya çıkması aşamasında da Batı şeklinde ifade edilen farklı toplumlarda, farklı tarihsel, ekonomik ve siyasal koşullardan dolayı farklı uygulamalar görmek mümkündür. Türkiye’deki -kentleşme sürecinde olduğu gibi- kentsel dönüşüm sürecinde de Batı toplumlarıyla benzer yönler olmasına rağmen çok temel farklılıklar da vardır. Yaşanan ekonomik, siyasal, tarihi, toplumsal farklılıklar süreçlerin farklı işlemesine sebep olmuştur. Batıda 19. yüzyılda yoğunlaşmaya başlayan kentsel dönüşüm uygulamaları, Türkiye’de 1950’lerle birlikte başlayıp 1980’lerde artan ve yasal dayanakların da ortaya çıkmasıyla birlikte 2000’li yıllarda yoğunlaşan bir uygulama olmuştur. 1950’li yıllarla birlikte hemen her alanda radikal kararlar alan Türkiye, ekonomik alanda da liberalleşmeye başlamış ve sermaye birikimi için yeni imar çalışmalarıyla kentlere göçler başlamıştır (Şahin, 2006:112).

1950’lerle birlikte kentlerde uydu kentler ortaya çıkmış ve kentlerdeki nüfusun bir kısmı buraya kaymıştır. Kent merkezlerinde boşalan alanlara ise yeni gelen düşük gelir grubu yerleşmiştir. Ve şehrin eski yerleşimleri bu sebeple çöküntü alanlarına dönüşmüştür. Yine aynı yıllarda kent politikalarında yaşanan politik değişmeden dolayı çöküntü alanları yıkılmaya başlamış; bu sefer kentin çeperlerinde gecekondulaşma meydana gelmiştir (Uzun, 2006:49). Yine bir devlet politikası olarak karayollarına verilen önemin artması ve motorlu araç sayısının artmasına bağlı olarak trafiğin kent merkezinde yoğunlaşmasından kaynaklı küçük sanayi sitelerinin kent çeperlerine devlet desteğiyle taşınması iş-ev arasındaki mesafelerin artması, işyerlerine ulaşımın zorlaşması gibi birçok sorun doğurmuştur (Ataöv & Osmay, 2007:63).

Sanayileşmeye bağlı olarak artan göçler neticesinde zorunlu olarak kent planlamasına gidilmiştir. Gecekondulaşma, göç edenler için konut yapımı, örgütlenme ve koordinasyon kurulması gibi konular 1950’li yılların en önemli gündemleri arasında yer almıştır. 1960’lara gelindiğinde planlı kalkınma modeline geçilmeye çalışılmış ve büyükşehir planlamasına ayrıca önem verilmeye başlanmıştır. Çünkü ekonomi politikalarının bir sonucu olarak büyükşehirlere olan göçler kontrol edilemez boyutlara ulaşmış ve başta konut ihtiyacı olmak üzere birçok toplumsal problem doğurmuştur. Bununla beraber kentlerde yaşanan sel baskınları, alt yapının yetersiz kalması, deprem gibi doğal afetler sonrasında daha yaşanabilir bir kent yaratma ideali gündeme gelmiştir. 1970’lerde ise tarihi çevreye daha duyarlı ve kenti korumaya yönelik adımlar atılmıştır. Bu dönemde kentsel dönüşüm çalışmalarının ilk örneklerini bazı bölgelerde çıkarılan sit kararları gibi uygulamalarla temel düzeyde görebilmek mümkündür (Üstün, 2009:31).

1970’lerde bir yandan eski sanayilerin kent dışına itilmesi, yeni gelenlerin kent merkezlerinde çöküntü alanlarından çıkarılıp yine çeperlerde gecekondulaşması, sonrasında getirilen imar afları ile sorunlar daha da karmaşık bir hal almıştır. Hızlı modernleşme isteği, yapılan yanlışları sürekli kılmıştır. Yine büyük kentlerde kurulmak istenen ‘planlı büyük gelişmiş alanlar’ kent merkezlerine kurulamadığı için merkezden daha uzak yerlere kurulmuştur. Fakat buralarda da merkezdeki çöküntü alanlarından uzaklaştırılanlar olduğu için kurulmak istenen gelişmiş alanlar ile gecekondular bitişik bir hal almaya başlamıştır. Bu bağlamda ilave imar planları çıkarılmıştır. Çıkarılan her yeni yasa ve uygulanan her dönüşümle birlikte kentler daha karmaşık bir hal almış ve kentli mağdur insanlar ile hükümetler arasında sürekli pazarlıklar söz konusu olmaya başlamıştır (Sönmez, 2006:122).

1980’lere kadar ekonomi paradigmasının değişmesi neticesinde kentler hızla büyümüş ve gecekondulaşma da aynı hızla yayılmaya başlamıştır. (Ataöv & Osmay, 2007:58). Şöyle ki, başta İstanbul, Ankara ve İzmir gibi kentlere yapılan kontrolsüz ve büyük göçler neticesinde bu kentlerde birçok sosyo-kültürel ve ekonomik sorun ortaya çıkmıştır. En temel sorun şüphesiz kontrolsüzlükten kaynaklanan konut yetersizliği sebebiyle barınma sorunu olmuştur. Bu sorunun çözümü ise ortaya teknik açıdan sağlam olmayan, yasadışı ve altyapı sorunlarının olduğu konutlar, yani özellikle kent çeperlerindeki boş arazilerin dönüşümü olarak ifade edilebilecek gecekondulaşma ile hızlı bir şekilde olmuştur.

Bu gelişmelerde 1980’lerde Türkiye’nin yapısal ve siyasal olarak farklı arayışlar içerisine girmesinin payı büyüktür. Bir başka ifade ile kentsel dönüşüm olgusu da bu bağlamda değişimden etkilenmiştir. Kentsel yeniden yapılandırma gibi politikalar ortaya çıkmış ve henüz sağlıklı bir kentleşme yaşayamamış kentler yeniden yapılandırılmaya başlanmıştır. Bu dönemin en önemli farklarından birisi dönüşümler kamu-özel sektör ile gerçekleştirilmiştir. Devlet bu süreçte arka planda hareket etmeye başlamıştır ve özel sektör emlak, turizm ve kültür gibi stratejileri dönüşümlerde ön plana çıkarmıştır. (Aydınlı & Turan, 2012:65).

Mekânın yapısal ve işlevsel yönlerine vurgu yapılan 1980’li yıllarda yerel yönetimlerin artan imar yetkileri çerçevesinde spekülatif kararlar alınmış ve kent, üzerinden rant sağlanan bir meta haline bürünmüştür (Özden, 2006:220). 1990’larla birlikte ise küreselleşme ve Avrupa Birliği stratejileri perspektifinde mekânın dönüşümü yalnızca fiziksel ve ekonomik bir algı olmaktan çıkmıştır. Kamu yararının da gözetilmesi gerektiğine ilişkin değişen algıda yeni yönelim toplumsal ve ekolojik değerlerin de hesaba katılması gerekliliğine doğru evrimleşmiştir. Bu amaçla sürdürülebilir kent fikri ön plana çıkmaya başlamış, bu doğrultuda kentlerin sahip oldukları tarihsel ve kültürel mirasları dönüşümlerde dikkat edilen ana maddeler olmaya başlamıştır (Akkar, 2006:33). Ayrıca 1980’li yıllarda ilk kez İstanbul’da Boğaz çevresinde, Kuzguncuk’ta, Arnavutköy’de ve Ortaköy’de sonrasında ise Cihangir’de,

Galata'da, Asmalımescit'te ve Fener-Balat semtlerinde planlı bir şekilde büyük soylulaştırma projeleri uygulanmaya çalışılmıştır (Behar & İslam, 2006:11).

1999 Marmara Depreminde resmi rakamlara göre 18 bin kişi ölmüş ve 25 bin kişi yaralanmıştır; diğer yanda 300 bin ev ve 45 bin işyeri hasar görmüştür. Her anlamda büyük bir yıkıma sebep olan deprem sonrasında kentlerde yaşanan birçok sorun nüfusun kontrolsüzce artması, altyapı yetersizliği, ulaşım sorunları, hizmet yetersizliği gibi mevcut sorunlarla birleşince kentsel dönüşüm kaçınılmaz bir süreç olmuştur. Bir yandan artarak devam eden göçler, bir türlü çözilemeyen konut ihtiyacı, ihtiyaçların çözilememesinden kaynaklı kaçak yapılaşma ve gecekondu, tarihi mekânların atıl hale gelmesi gibi bir dizi sorun kentsel yenilenmeyi gerekli kılmıştır. Fakat kentsel dönüşümün gerçekleştiği gecekondu mahallelerine bakıldığında görülmektedir ki Türkiye'de kentsel dönüşüm, genellikle ekonomik açıdan alt grupların oluşturduğu gecekondu bölgelerinin temizlenmesine yönelik gerçekleşmiş; mekânsal yapılar, yaşanan süreçler, mekânların hafızası, toplumsal bellek ve toplumsal dinamikler göz ardı edilmiştir (Özden, 2008).

Bununla beraber karmaşıklığın artmasına sebep başka etmenler de söz konusu olmaya başlamıştır: Daha öncesinde devlet eliyle doğrudan gerçekleştirilen ve temelinde toplumsal kontrol mekanizmasının devam etmesini amaçlayan kentsel dönüşüm uygulamaları farklı boyutlara evrilmiştir. Bu bağlamda kentsel dönüşümde kamu-özel sektör iş birliğine de dikkat çekmek gerekmektedir. Kentsel dönüşümde merkezi yönetimin ve merkezi yönetime bağlı TOKİ gibi kuruluşların önemi devam etmekle birlikte, rant değeri yüksek alanlarda devletle ortak hareket eden özel sektör de ortaya çıkmıştır. Özel sektör gibi kar amacı da güden devlet kuruluşları da yine ilişkilerin karmaşıklaşmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla kentsel dönüşüm sürecinde aktörleri iyi belirlemek ve aktörlerin kendi aralarındaki ilişkilere dikkatli ele almak gerekmektedir (Kalağan & Çiftçi, 2012).

2000'li yıllara gelindiğinde ise temel fark o döneme kadar çok fazla eksik olan kentsel dönüşümün yasalarda yer almaya başlamasıdır. Avrupa kentlerinde çok öncesinde görülmeye başlanan kentsel dönüşüm çalışmalarında katılımcı politikalara geçiş Türkiye'de de yerel yönetimlerin yetkilerinin artması ve yasal dayanakların oluşmasından sonra görülmeye başlanmıştır. 2004 ve sonrasında yasal düzenlemeler hızlı bir şekilde yapılmaya başlamıştır. Kentsel dönüşüm uygulamalarının temel referansı olarak 3194 sayılı İmar Kanunu gösterilmektedir. Fakat temel referans olmasına rağmen kanunda kentsel dönüşüm uygulamalarının uygulanma biçimlerinin ne şekilde olacağı, süresi, teknik ve sosyal koşullar eksiktir. Yine aynı yıl Ankara Protokol Yolu ve çevresini ilgilendiren 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu çıkarılmıştır. Burada da fiziksel ve çevresel değişimin ve dönüşümün sağlanması amaçlanmıştır. Fakat kanun sınırlı bir alanı kapsamaktadır ve dönüşümün sosyal boyutuyla ilgili bilgiler yer almamaktadır. Yine 2004 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu çıkarılmış ve Büyükşehir Belediye'lerine de kentsel dönüşüm ve gelişim projelerini yapma yetkisi

verilmiştir. Yetki kapsamında projeleri bizzat Büyükşehir Belediyeleri kendisi uygulayabilir ya da kamu kurumlarına veya özel hukuk kişilerine de bırakılabileceği eklenmiştir.

Bir yıl sonra 2005 yılında 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda kentsel dönüşüm ile ilgili bir madde eklenmiştir. 73. maddede belediyenin kentin gelişimine uygun olarak yeniden inşa etme ve restore etme yetkisi açıklanmıştır. Bu bağlamda konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar, deprem riskine karşı tedbir almak, tarihi ve kültürel dokuyu korumak gibi kentsel dönüşüm gerçekleştirebileceğine ilişkin yetkiler/sorumluluklar verilmiştir. Ek olarak bir yerin kentsel dönüşüm veya gelişim alanı ilan edilebilmesi için elli bin metrekare olması şartı getirilmiştir. Şartları sağlayan alanların boşaltılması, yıkılması, kamulaştırılması için anlaşma yolunun açık olduğu belirtilmiş aksi durumlarda açılacak davalarda mahkemelerde öncelikle görüşüleceği yazılmıştır. Bu kanunda da kapsayıcı olması açısından niceliksel bir sınırlandırma getirilmiş olsa da uygulamaların niteliksel özellikleriyle ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Bununla beraber eleştirilen diğer konu kentsel dönüşüm alanı ilan edilmesi belediye meclisinin yetkisine bırakılmıştır. İşin uzmanlarından oluşan herhangi bir komisyon ya da danışma kurulu oluşturulmamıştır.

2005 yılında kabul edilen 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun kapsamında kültür ve tabiat varlıklarında yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş olanlarının dönüşümünün sit alanı ilan edildikten sonra nasıl gerçekleştirileceği belirlenmiştir. Kanunun amacı tarihi niteliği olan varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır. Dolayısıyla kentsel dönüşüm projelerinin amaçlarıyla da bir şekliyle örtüşmektedir. Fakat yasada hem kültür ve tabiat varlıklarının hangilerinin bu yasa kapsamına girebileceği hem de sit alanı ilan edilecek bölgenin nasıl ve hangi ölçütlere göre belirleneceği belirtilmemiştir.

Öte yandan kamu yararı gözetildiği ve kanun kapsamına giren alanlarda farklı bir mülkiyet hakkı varsa ve anlaşma yoluna gidilemiyorsa mülkiyet hakkının sınırlandırılabilmesi kanun kapsamında yasallaşmıştır. 2006 yılında TBMM'ye sunulan Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun Tasarısı'nda ise hızlı ve sağlıklı kentleşmeden kaynaklı sorunların çözümü için fiziki mekânın güvenli, nitelikli, yaşanabilir olması için toplum yararı esas alınarak yenilenmesi amaçlanmıştır. Tasarının imar planı bulunsun ya da bulunmasın her kesimi kapsadığı görülmektedir (Aydınlı & Turan, 2012:66-68).

Diğer yandan Türkiye'deki siyasi partilerin duyurdukları parti politikalarına bakıldığında -kent ve kent yaşamına dair perspektifleri incelendiğinde- kentli bireylerin partiler açısından nerede oldukları görülecektir. 2007 yılında Karadağ ve Özdemir 22 Temmuz 2007 tarihli erken seçim öncesinde partilerin programlarındaki kent ve kentlilik adına neler yer aldığını araştırmak üzere partilerin Ankara'daki genel merkezlerini ziyaret etmişlerdir. Metinde de görüleceği üzere 13 partiden yalnızca

7'sinin politikalarında kentli bireylerin kent yaşamına dair alınacak kararlara katılımı söz konusudur. 7 partinin de katılım konusuna dünyada olduğundan çok daha farklı bir perspektifle politikalarında yer verdiğini görmekteyiz (Karadağ & Özdemir, 2007). Yine aynı amaçla gerçekleştirilen 2009 Mart Yerel Seçimleri öncesinde gerçekleştirilen Ankara, İstanbul ve İzmir Büyükşehir Belediye Başkan adaylarının kendi web siteleri veya medya aracılığı ile açıkladıkları projeler incelendiğinde de benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Güney & Karabaş, 2009).

Türkiye’de kentsel dönüşüm politikalarına ve çalışmalarına bakıldığında görülmektedir ki tüm soylulaştırma temelli dönüşüm çalışmalarında ortak payda, dönüşümün henüz gerçekleşmediği mekânların ve mekânlarda yaşayan insanların kimliklerinin ötekileştirilmesine dayanmaktadır. Bu bağlamda Goffman (2014)’ın *stigma* kavramı sürecin anlaşılabilmesi için imkan tanımaktadır. 1963 tarihinde yayımlanan eser sosyoloji literatüründe Chicago Okulu olarak tanımlanan ekolün temsilcilerinden Goffman’ın en önemli eseri olarak değerlendirilmektedir. Etkileşim kavramını merkezine alan bu yaklaşıma göre Goffman, etkileşimin olduğu esnada aktörlerin durumlarını tespit etmeye çalışır. *Stigma* etimolojik köken itibarıyla Grekçe yara, iz, delik anlamlarına gelmektedir. Günümüzde de anlambilimsel açıdan yakın bir anlamda kullanılmaktadır. Görsellikten faydalanma hususunda maharetli olduğu ifade edilen Yunanlıların damgalamayı bir işaret olarak ilk kullananlar olduğu bilinmektedir. Ahlaki olarak toplumsal alanda kabul edilmeyen, normal olmayan ve hainlikle suçlanan suçluların ya da kölelerin vücutlarına yapılan bir işarettir *stigma*. Damgalama, toplumsal açıdan var olabilmiş, daha doğru ifadesiyle toplumsal açıdan normal olarak var olabilmiş insanların, normalin dışına çıktıkları zaman toplumun onların değerini düşürmesi olayıdır aslında. Damgalanan kişinin normal sayılanlarla arasında artık gözle de görünür sosyal sınırı vardır. Çünkü damgalama olgusu aynı zamanda fiziksel olarak gerçekten de bir damgalama olan kazıma ya da dağlama işlemine dayanmaktadır (Goffman, 2014:29-30).

Tüm toplumlarda görülebilecek bir olay olarak hastalıklarla ilgili konularda damgalamaya rastlamak oldukça kolaydır. Özellikle salgın hastalıklarda ve ruhsal bozukluklarda toplumlar damgalamaya meyilli olmuşlardır. Kamusal alanlardan uzaklaştırılmak adına yapılan damgalama eylemi, aslında insanların her dönemde bu türden davranışlar sergilediği bir toplumsal olguyu bizlere anlatıyor (Sontag, 2005:110). Örneğin Antik Yunan’da ortaya çıkan salgın hastalıklar, 1300’lerde yaşanan cüzzam ve veba, yakın dönemde AIDS gibi hastalıklara yakalananlar kendilerini doğrudan suçlu hissetmişlerdir. Bu hastalıklar onlara ilahi bir ceza olarak görülmüştür (Bilge & Çam, 2010:71). Öte yandan hastalıklarla topyekun olarak uğraşan toplumlar da başka toplumlar tarafından damgalanmışlardır. Örneğin beyin ve sinir sisteminde ciddi hasarlara yol açan ve ölümle sonuçlanan sifilis hastalığına İtalyanlar Fransız Şeytanı derlerken, Fransızlar da Napoli Şeytanı diye isimlendirmişlerdir (Özdemir, 2010:45). Nitekim aynı hastalığın Türkiye’deki adlandırması ise Frengi şeklindedir.

Konumuz açısından damgalamanın kavramsal çerçevesine baktığımızda literatürde birçok tanım karşımıza çıkmaktadır. Damga deyince akla gelen ilk isim olan Goffman (2014:32), damgalama eyleminin itibarı derinden sarstığını, gözden düşürdüğünü söyler. Ona göre üç çeşit damga vardır: İlk başta bedene dair korkunçluklar ve fiziki deformasyonlar kategorize edilir. İkinci olarak iradenin zayıf olmasından kaynaklı doğal kabul edilmeyen tutkulara sahip olunması, sapkınlık, ahlaksızlık ve bu bağlamda damgalamaya sebep olan kişilik özellikleri taşınması. Üçüncü çeşit damga ise ırk, ulus veya din gibi etnolojik ve değiştirilemeyen damgalardır. Goffman'ı diğerlerinden ayıran bir özellik olarak, o damga olgusunu bir çeşit ilişki biçimi olarak düşünür. Damganın ikircikli bir yapısı vardır: Daima normal olan ile normal olmayana ihtiyaç duyar. Bu adlandırma bugün için bu şekilde iken yarın başka bir şekilde olabilir. Yani bugün 'normal olan' yarın 'normal olmayan' tarafına geçebilir. Bu sebeple damgalamayı, içerisinde bulunduğu ilişki parantezinde değerlendirmek gerekmektedir. Dolayısıyla toplumsal açıdan bakıldığında, etkileşim içerisinde olan iki veya daha fazla aktörün arasında geçen bir hikâyledir aslında. Genel geçer tanımı yoktur bu ilişkilerin ve kategorilerin. Aktörlerin etkileşimde bulundukları mekân ve zamana göre damga olur veya olmaz. Dolayısıyla içerisinde muğlaklığı daima taşır (Goffman, 2014).

Damgalama toplumsal alanda sahip olunan kimliğin değerini kaybetmesi olarak tanımlanmıştır. Değersizleşmeye sebep olan argümanlar birer işaret olarak yorumlanmış ve kültür içerisinde bu argümanların toplumun üyeleri tarafından nasıl benimsendiğine odaklanılmıştır. Diğer yandan damgalama olgusunu sosyal, politik ve ekonomik gücü elinde bulunduranların gerçekleştirdiğine odaklanan yaklaşımlar da vardır. Gücü elinde bulunduranlar, kimlik farklılığını damgalarlar ve onaylama ya da reddetme yetkisini ellerinde bulundururlar. Farklı bir bakış açısıyla damgalamanın toplumdan topluma farklılık gösterebileceğine odaklanan, yerelliği ön plana çıkaran yaklaşımlar da vardır. Tüm kavramsal çerçeveyi oluşturan kuramları dört ana başlıkta toplamak mümkündür: Etiketleme kuramı, yükleme kuramları, sosyal kimlik kuramı ve sosyal temsil kuramı (Özmen & Erdem, 2018:187-188). Bu kuramların hangilerinin kendi konumuz bağlamında nerelere denk düştüğünü, damgalama türlerini ve damgalamanın nasıl gerçekleştiğinin ayrıntılarını veri analizi bölümünde görmek mümkündür. Sonuç olarak; mekâna, kimliğe ve daha fazlasına dair olan damgalama eylemi soylulaştırma için birer araç haline gelmektedir. Dolayısıyla soylulaştırma projelerini gerçekleştirmek için kamyondan, greyderden, kepçeden daha çok işe yarayan, projenin aracı haline gelmiş kimliklere ve ötekine ihtiyaç duyulmaktadır.

2. METODOLOJİ

Eylemler, eylemlere sebep olan düşünceler ve düşünceleri çevreleyen inançlar bireylerin nesneleri görüşünü etkiler. Aynı zamanda inançlar, düşünceler ve eylemler görüşlerin dile getirilmesi bakımından belirleyici bir role sahiptir. Dolayısıyla tüm eylemlilikler ya da eylemsizlikler bu diyagramda kendisine yer edinmektedir. Yer bulma eylemi, gösterge değeri içerisinde anlamlı bir bütün inşa etme uğraşının sonucudur. Bu araştırma da kendi gerçekliği içerisinde anlamlı bir bütün oluşturma çabası olarak değerlendirilmelidir. “Kentsel Dönüşüme Verilen Tepkiden Hareketle Mekânı Anlamlandırmadaki Farklılıklar Gülsuyu-Gülensu Örneği” başlıklı bu araştırma, gündelik pratiklerde herkesi bir şekilde ilgilendiren; diğer taraftan kendisi de tüm ilişki durumlarından oldukça etkilenen mekâna ve bu mekânın somut bir örneği olarak Gülsuyu-Gülensu Mahallesi dair nitel bir değerlendirme çalışmasıdır. Bir sorunsal olarak mekâna dair literatürde yapılan çalışmalardan yola çıkılarak mekân, mekânsal damgalama, gecekondulaşma, kentsel dönüşüm, soylulaştırma kavramlarına ve bu kavramların işaret ettiği süreçlere Gülsuyu-Gülensu Mahallesi özelinde bakılmış ve mahallenin süreçteki aktif rolü ön planda tutulmuştur.

Araştırmacının çabası, konusunun kendi gösterge değeri içerisinde anlamlı bir bütün oluşturmaya ve görme-görülme eylemine ve bu eylemin dile getirilmesine benzer bir şekilde Gülsuyu-Gülensu Mahallesiindeki insanların bulundukları mekânla aralarındaki ilişkinin açıklanabileceğine olan inançtır. Araştırmayı biçimlendiren bu türden soyut fikirler ve inanışlar araştırmanın felsefi varsayımını oluşturmaktadır. Denzin ve Lincoln (akt. Creswell, 2015) tarafından oluşturulan araştırma süreçlerinin genel özeti, bir araştırmanın araştırma sürecindeki yerinin, felsefesinin ve teorisinin anlaşılmasına yardım etmektedir.

Araştırmanın teorik paradigması ve perspektifi Neo-Marksist kent teorisine dayanmaktadır. Mekân ile mekândaki insanlar arasındaki ilişkinin açıklanabileceği inancı ile kastedilen, araştırmanın felsefi varsayımını ve araştırmanın metodolojik çerçevesini ifade etmektedir. Bu çerçeve Creswell (2015:21)’in metodolojisinde *epistemolojik felsefi varsayım* olarak kavramsallaştırılmıştır. Bilginin araştırmanın örneklemine oluşturan çalışma grubu açısından ne anlama geldiği, nasıl algılandığı, grubun bilgiyi nasıl doğruladığı ve araştırmacı ile olan ilişkileri bahsedilen felsefi varsayımına göre değerlendirilmelidir.

Katılımcılardan elde edilen bulgular; araştırmacı ile araştırılan arasındaki mesafenin azaltılması amacıyla kullanılmıştır. Araştırmacı olarak mahalle sakinleriyle 4 yıl boyunca belirli aralıklarla görüşülmüş, sözlerine güven duyulmuş, onlardan birisi gibi hareket edilmiş ve karşılıklı bir güven inşa edilmiştir. Dolayısıyla sübjektif ifadeler kişisel bakış açısıyla birleştirilmiştir. Çünkü katılımcıların içinde yaşadıkları mekânda araştırmayı yürütmenin önemli olduğu düşünülmüş ve katılımcı gözlem

gerçekleştirilmiştir. Araştırma konusunun toplumsal bellekte taze ve güncelliğini sürdüren bir konu olması dolayısıyla iyi bir *etnografik araştırma* gerçekleştirebilmek için araştırma alanında uzun süre vakit geçirilmiştir. Gücün, prestijin, ayrıcalığın, ötekileştirmenin araştırma dolayısıyla gündelik hayatta nasıl ve ne şekilde oluşup ilerlediğine dair *eleştirel etnografi* metodu benimsenmiştir. Araştırmacı konu bağlamında değer yüklü bir eğilimin kökenlerini araştırmış ve güç ile kontrol etme ilişkisini mekân üzerinden analiz etmeyi amaçlamıştır (Creswell, 2015:93).

Bu araştırmada Creswell (2015:21)'in kategorize ettiği yorumlayıcı çatılardan, amacı mümkün olduğunca katılımcıların olaylara ve olgulara bakış açısına dayanan ve bu bakış açılarının kazandırdığı deneyimlerden sübjektif anlamların deşifre edilebilmesine olanak tanıyan *sosyal yapılandırmacılık* görüşü benimsenmiştir. Araştırmacı ve katılımcılar arasındaki mesafe veya objektif ayrılıkların minimize edilmesi amaçlanmıştır.

Veriler; 2018 Ekim-Aralık tarihleri arasında, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Araştırma Merkezi tarafından yürütülen Kentsel Dönüşüm ve Metropolde Yaşlanmak: İstanbul Örneği adlı araştırmada saha temsilcisi olarak görev yapılan zamanda sahada alınan notlar, Kasım 2019-Ocak 2020 tarihleri arasında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı Şehir Çalışmalarında Teori ve Uygulama dersi bağlamında gerçekleştirilen saha çalışmasında görüşülen 21 kişi ve Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı tez döneminde Şubat 2022-Nisan 2022 tarihleri arasında katılımcı gözlem, biyografi/yaşam öyküsü/tanıklık gibi hikâyelerle birlikte 26 kişi ile yarı-yapılandırılmış mülakat formu ile yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilmiştir. Ayrıca mahallede farklı zamanlarda gerçekleştirilen mahalle meclis toplantıları ve dernek toplantılarına da katılmıştır. Toplantılara katılanlardan izin istenerek ses kaydı alınmıştır. 3 farklı zamanda gerçekleştirilen araştırmalar kapsamında ortalama 20 hafta boyunca sahada veri toplanmıştır. Bu araştırma öncesinde gerçekleştirilen diğer iki araştırma, bu araştırmanın ön çalışması olarak değerlendirilebilir.

Bu araştırmanın saha kısmı 2021 yılında gerçekleştirilmek istenmiş, fakat Covid-19 küresel salgını ve kısıtlamalar sebebiyle ertelenmiştir. Çünkü mekân, mekânla kurulan ilişki şekilleri ve mekânı anlamlandırma biçimlerine odaklanan bu araştırma için sahayla fiziksel olarak ilişki kurulmadan doğru veri toplanamayacağı düşünülmüştür. Saha araştırmasında, görüşmecilerden yarı-yapılandırılmış mülakat formu aracılığıyla veriler toplanmış ve görüşmecilerin verdikleri cevaplara göre sorular değişkenlik göstermiştir. Yapılan tüm görüşmelerin başında görüşmecilere araştırmanın kapsamı ile ilgili bilgiler verilmiş, izin verildiği takdirde görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Görüşmecilere adı soyadı gibi kişisel bilgilerinin üçüncü kişiler ile paylaşılmayacağı bilgisi verilmiş, istemediği takdirde kişisel bilgisini paylaşmak zorunda olmadığı söylenmiştir. 26 görüşmeciden 6'sı kişisel bilgilerini paylaşmak istemezken, 6 görüşmeci ise ses kaydı alınmasına izin vermemiştir. Ses kaydı alınamayan

görüşmecilerin verileri, sorulara verilen cevaplar yazılarak elde edilmiştir. Kayıt altına alınan her görüşme ortalama 45 dakika sürmüş ve her kayıt ortalama 3 saatte deşifre edilmiştir.

Mülakat yapılan görüşmecilerden bazıları *grup üzerinde kontrol etkisi olan* ya da *kilit katılımcı* olarak adlandırılan (Creswell, 2015:94) görüşmecilerdir. Araştırma grubunda gözlem yapabilmek, vakit geçirebilmek ve gruba erişebilmek amacıyla bu görüşmeciler seçilerek gruba dahil edilmişlerdir. Diğer görüşmeciler ise rastlantısal olarak seçilmiştir. Görüşmelerden bazıları kamusal alanlarda gerçekleştirilirken bazıları ise özel alanlarda gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma kapsamında görüşülen 26 kişiden 4'ü kadın 22'si erkektir. Araştırmanın konusu ve Covid-19 küresel salgısı dolayısıyla özel alanlara erişimin kısıtlı olması kadın görüşmeci sayısının düşük olmasına sebep olmuştur. Görüşmeciler 31-68 yaş aralığındadır. Daha genç nüfusun konu kapsamı dışında kalması ve kadın görüşmeciye ulaşmanın zor olması çalışmanın sınırlılıklarındandır. Araştırmada 26 görüşmeci kişisel bilgilerin korunması amacıyla Görüşmeci 1 (G1)'den Görüşmeci 26 (G26)'ya kadar şifrelenmiştir. Görüşme deşifrelerinden yapılan alıntıların sonlarında parantez içindeki bilgiler şu sırayla verilmiştir: (G2, 54, E, Çorum, Gü lensu, Ev Sahibi, Tapu Var); Görüşmeci 2, 54 yaşında, Erkek, Çorumlu, Gü lensu Mahallesi sakini, ev sahibi, tapusunu almış şeklinde kodlanmıştır.

Görüşmecilerden elde edilen veriler deşifre edilmiş ve her bir mülakat kodlanıp temalara ayrılmıştır. Birinci tema bireysel ve sınıfsal aidiyet, alışkanlıklar, konfor alanı, köy yaşantısı ve kentlileş(eme)me kodlarını içeren *Hikâye* temasıdır. İkinci tema kente dair talepler, stratejiler, memnuniyet(sizlik), formüller, örnek olma isteği, örgütlenme biçimleri, haberleşme ve bilinç düzeyi kodlarını içeren *Kent Hakkı* temasıdır. Üçüncü tema tanım, gelecek tahayyülü, öngörü, istek, çekince ve kaygı kodlarını içeren *Kentsel Dönüşüm* temasıdır. Dördüncü tema, yaşam öyküsü ve damga kodlarını içeren *Kimlik* temasıdır. Beşinci ve son tema ise, anlamlandırma, sorunlar, mekânsal damgalama, algı, içerisi-dışarısı kodlarını içeren *Mekân* temasıdır.

Kodlar görüşmelerde en fazla tekrar eden kavramlara göre oluşturulmuştur. En fazla tekrar eden ve belirli bir ilişkisi olan kodlar bir araya getirilmiş ve temalar oluşturulmuştur. Elde edilen veriler ve oluşturulan temalar ile literatürden faydalanılarak veri analizi gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın temalar ile uyumlu olması ve konunun daha anlaşılabilir kılınması amacıyla ***Mekânı Dinlemek*** ana başlığı altında; Yüksek Gerilim Hattı: Toplumsal Hareketler, Çamurdan Hayatlar Kurmak, Milyonluk Manzarada Yazınsal Yaşamlar ve Yanılsamalar: Kim Yanılıyor? alt başlıkları oluşturulmuştur. Temalar uygun alt başlıklar içerisinde tartışılmıştır.

3. MEKÂNİ DİNLEMEK

3.1.YÜKSEK GERİLİM HATTI: TOPLUMSAL HAREKETLER

Toplumların siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel sebeplerden dolayı, yani genel anlamda toplumların toplumsallıklarına etki eden tüm frekanslardan dolayı, toplumlar sürekli olarak hareket halinde olmuşlardır. Bu hareketlilik çeşitli amaçlar doğrultusunda ortaya çıkmış olup kolektif ve kitlesel boyutlara ulaştığı zaman bir form kazanmıştır. Toplumsal nitelikli hareketlere, devrimlere, protestolara bakıldığında ortaya çıkmasına sebep olan itici güç müdahaleci kolektif davranış olmuştur. *Toplumsal/sosyal hareketler*, kolektif davranış formları olarak kategorize edilen formlardan birisi olan ve yüksek düzeyde yapılandırılma niteliğine sahip sosyal değişimi amaçlayan kolektif davranış biçimi olarak tanımlanır (Türkdoğan, 2013:17). Bununla birlikte toplumsal/sosyal hareketler belli bir dayanışma çerçevesinde şekillenen, içerisinde çatışma özelliği barındıran ve sisteme yönelik kolektif davranış biçimidir (Melucci, 2016:82). *Kolektif davranış*, büyük ölçüde planlanmamış, kurallara bağlanmamış ve yapılandırılmamış grup etkinliklerini kapsarken; *toplumsal hareket* kavramı hem bu tanımlı içerisinde barındırır hem de sendikalar gibi yapılarda ve kurumlarda var olan organize davranıştan farklı olarak, belirlenmiş kural ya da prosedürlerin ve otorite hiyerarşisinin olmadığı davranışlar biçiminde tanımlanır.

Toplumsal hareket kavramı farklı eylemselliklere gönderme yapsa da kavramı ilk kullanan Lorenz von Stein'dir. 1864 yılında yayınlanan çalışmasında siyasi bir mücadele biçimi olarak toplumsal hareket kavramı kullanılmış ve tanımlanmıştır (Yıldırım, 2013:30). Lorenz von Stein bu tanımlaması ile toplumsal hareket kavramını tıpkı sosyoloji literatüründeki klasik kuramların toplumsal değişimi açıklamak için yaptıkları gibi ekonomik temelde ele almıştır ve ekonomik eşitsizlikler bağlamına odaklanmıştır. Toplumsal hareketlere yönelik ilk tanımlamalar, Marx'ın kuramındaki burjuva ve proleterya karşıtlığı gibi sermaye sahipleri ile sermaye sahibi olmayanlar arasındaki çatışmaya bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Burada sınıfsal bir inceleme söz konusudur. Sermayeye ve mülke sahip olmayanlar, üzerlerinde hissettikleri baskıdan ötürü siyaset sahnesinde dertlerini ifade etme çabasına girişmişlerdir. Bunun yolunun da toplumsal hareketlerden geçtiğine yönelik bir kolektif bilinç meydana gelmiştir. Toplumsal hareket sermaye sahipleri tarafından baskıya maruz kalanların devrim veya reform yoluyla kamu idaresinde ve politikalarında yarattıkları dönüşüm ve değişim ile ilişkilendirilir. Bu noktada Stein toplumsal hareket kavramını, proletaryayı, politikanın bir parçası haline getiren ve toplumdan devlete doğru ilerleyen bir güç olarak açıklar (Yıldırım, 2013: 30). Görüldüğü gibi ilk toplumsal hareket algısı proletaryanın eylem biçimleri üzerinden ilerlemiştir. Bunun en önemli sebebi ise proleter sınıfın toplumun en görünür ve dönüştürücü aktörlerinin oluşturduğu sınıf olarak değerlendirilmesidir. Bu dönem için ortaya konan sosyal bilimlerin alanındaki kuramların neredeyse

tamamı ekonomik temelli olmuştur. İşçi sınıfının eşitsizliğe yönelik hak arayış süreçleri toplumsal hareketlerin sistem üzerinde yaptırım oluşturunca etkisini ortaya çıkarmış ve yeni toplumsal hareket biçimlerine de örnek olmuştur.

Belirgin toplumsal hareketlerin tarihsel arka planları açısından 18. yüzyıl önemli bir dönemi işaret eder. Bu dönem kapitalizme ve Batı kültürüne farklı direniş biçimlerinin ortaya çıktığı, dünya sisteminin ve küresel katılımcıların da bir dönüşüm sürecinden geçtiği tarihsel bir süreçtir. Toplumsal hareket çalışmaları toplumsal hareketleri veya direniş biçimlerini özellikle kapitalizm ve Avrupa Kültürü'ne karşı bağlamda ele almış olsalar da bütün dünyada toplumsal hareketlerin etkili olduğu ve bu hareketlerin birbirinden soyutlanamayacağı bir durum söz konusu olmuştur (Martin, 2009:20). Charles Tilly özellikle bu noktada Fransız Devrimi'ni ve Çartist hareketi ilk sistemli ve örgütlü toplumsal hareketler olarak tanımlar. Nitekim tarihsel kayıtlara bakıldığında 1760 öncesinde sosyolojik açıdan bahsedildiği gibi toplumsal bir eylem ve gösteriye rastlamak mümkün değildir. Bu tarihten sonra ortaya çıkan toplumsal hareketlerde kolektif hak talepleri görülmektedir. Bu talepler, yürüyüşler yaparak ve imza toplayarak idarecilere bildirme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla bu bağlamda Fransız Devrimi ve Çartist Hareket ilk toplumsal hareket örnekleri olarak değerlendirilmiştir. Sebebi ise ekonomik temelli siyasal bir ilişki olmasından dolayıdır. Söz konusu hareketler, rotası şaşmış ve amaçsız insan kalabalıklarının gelişigüzel başkaldırıları olarak değil, siyasal sistemi etkileyecek hak talepleri olarak değerlendirilmiştir. Bu hareketler birbirinden çok farklı grupları bir araya getirerek örgütlemiş ve siyasal yönetim karşısında yaptırım oluşturulmasını sağlamıştır. Kitlelerin toplumsal hareketleri bir çıkış noktası olarak seçmesinde başlıca etken, halk ile devlet arasındaki ilişkidir. Bu ilişkinin oluşması en başta devletin günlük hayata karışan müdahaleci davranışları sebebiyledir. Bahsedilen davranışlar ise halkın devlete ve sisteme karşı direnişi ve kolektif olarak sergilediği eylemler ile sonuçlanmıştır (Yıldırım, 2013:27).

Toplumsal hareketlerin kurucu hareketleri, 18. yüzyılda Avrupa'da yaşanan gelişmeler sonucu ortaya çıkan hareketlerdir. Birçok toplumsal çalkantının yaşandığı bu yüzyıl boyunca ortaya çıkan hareketler daha sonrası için temel kaynak olarak değerlendirilmiştir. Batı'da gerçekleştirilen tüm toplumsal hareketler birer fenomen olarak görülmüştür. Halkın devlet ve sermaye karşısında hak taleplerine dayanan toplumsal hareketlerin gücü, mülksüz, güçsüz ve imtiyazsız bireylerin/sınıfların örgütlülük ile güçlü kalabalıklara dönüşmesinden ileri gelir. Özellikle *Devrimler Çağı* olarak değerlendirilen ve Fransız, İngiliz ve Amerikan devrimleriyle imlenen dönem toplumsal hareket çalışmalarında temel araştırma dönemini oluşturmuştur. Devrimlerin gerçekleşme amacı olarak modernizmin ve kapitalizmin en doğru biçimine ulaşmak olduğu ifade edilmiştir. Herkes için özgürlük, eşitlik ve kardeşlik...(Martin, 2009:22). Fransa bayrağının renklerine yüklenen anlam da bu düşünceyle paralellik göstermektedir. Bu nedenle dönüştürücü toplumsal hareket olarak değerlendirilen hareketler sonuç itibarıyla hareketi

gerçekleştiren sınıflar açısından olumlu sonuçlanmasa dahi kolektif örgütlülüğün gücünü göstermesi açısından önemlidir.

Toplumsal hareketler ortak amaçlarla bir araya gelen insanları birleştirerek insanlar arasında *biz* duygusunun oluşmasına yol açarken sınıf bilincinin de önünü açmaktadır. Dolayısıyla çatışmacı doğasıyla siyasi otorite üzerinde yaptırım oluşturabilen toplumsal hareketler bireylerin bir araya gelerek bir sınıfsal yapıyı oluşturmalarına da olumlu etkiye bulunmuştur. Kolektif eylemleriyle ortaya çıkan işçiler aynı zamanda sendikacılığın, kooperatif girişimlerin çevresinde amaçlarını belirlemişler ve geliştirmişlerdir. Sınıfların ortaya çıkmasında ve belirginleşmesinde bu çatışmacı ilişkilerin etkili olduğu iddia edilir. Dolayısıyla ilk toplumsal hareketler işçi sınıfının oluşması üzerinde de büyük etki sahibidir. Batı'daki ilk sistemli ve görünür toplumsal hareketlerin gelişimi, işçi sınıfının oluşumuna paralel olarak gelişen yerel örgütlenmelerin, mesleki grupların ve geleneksel yapıların, cemaatlerin etkisiyle ilerleyen çatışmaların 1830'lar boyunca olduğu da iddia edilebilir (Yıldırım, 2013:28).

Ekonomik temelli olsa da farklı etkenlere de sahip olabilen, toplumsal sınıfların kendi arasındaki çelişkilerin ve çatışma hallerinin bir sonucu olarak toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi (1998:1585)'ndeki Sosyal Demokrasi Maddesine göre; toplumsal hareketler sınıflar arasındaki çatışmalardan dolayı sorunların, çözüm önerilerinin ve/veya talep edilenin ön planda olduğu hareketlerdir. Tarihi çok öncelerine dayandırılrsa da daha ziyade 19. yüzyılla birlikte ortaya çıkan hareketler literatürde ön plana çıkmaktadır. Toplumsal gelişme ve değişimin bir sonucu olarak toplumsal hareketler, ortaya çıktığı zamana, amaca ve sonuçta yarattığı etkiye göre değerlendirilmelidir. Nitekim bazı toplumsal hareketler değişimi savunurken bazıları değişime karşı bir eylem biçimini benimsemişlerdir. Dolayısıyla genel bir tanım yapılacak olursa; insanların yaşam alanlarına dair isteklerini örgütlü bir şekilde dile getirme çabasıdır, denilebilir (Çetinkaya, 2008:15). Sonuçları itibarıyla toplumsal hareketi ortaya koyan sınıfların lehine ya da aleyhine olsun, yeni bir sınıfın ve bilincin oluşması açısından aynı zamanda yaptırımsal gücün keşfedilmesi açısından bu hareketler önem arz eden hareketlerdir. İlk hareketler devlet-halk çatışmasına dayanan sınıf temelli kurucu hareketler olarak değerlendirilebilir. Kurucu hareketler, sonrasında gelişen tüm sosyal eylemliliklerin temelini oluşturmuştur. 1960 sonrasında toplumsal hareketler çeşitlilik kazanarak kadın hareketleri, 1968 etkisiyle öğrenci hareketleri, kimlik temelli hareketler, çevreci hareketler şeklinde yeni formlarda ortaya çıkmaya başlamıştır.

Tilly (2008:49)'ye göre toplumsal hareketlerin ortaya çıkışında dört çerçevede toparlanabilecek ekonomik ve siyasi değişimlerin etkisi söz konusudur. Bunlar savaş, parlamenterleşme, sermayedarlaşma ve proleterleşmedir. Dünya genelinde toplumsal hareket süreçlerinin ortaya çıkışı ve gelişmesinde bu sözü edilen dört önemli değişim etkili olmuş ve kendi sınıfsal çatışmalarını, değer ve normlarını yaratmıştır (Yıldırım, 2013:33).

Toplumsal hareketlerin bahsedilen çeşitliliğe ulaşması ile toplumsal hareketlerin kendisini ifade ettiği mekân da artık kent mekânı olmaya başlamıştır. Tercih edilen ve örgütlenmenin gerçekleştirildiği mekânın değişimiyle beraber hareketlerin içeriği ve amacı da değişmeye başlamıştır. Toplumsal hareketi ortaya koyan kent insanının amacı, daha öncesinde olduğu gibi dünyayı değiştirmek değildir. Kentte yaşayan birey olarak toplumsal alanda meydana gelen eşitlikleri düzenlemeye yönelik olmuştur (Çımrın, 2010:46). Bireylerin planlı veya plansız şekilde örgütlenerek, belirli bir kamusal mekânda toplanarak veya yeni toplumsal hareketler bağlamında düşünüldüğünde toplanmasına gerek kalmadan, medyanın aracı gücünden, siyasetten, toplumsal ağlardan, özel ve toplumsal her türlü ilişkiden faydalanarak gerçekleştirdikleri bu eylemlere, bağlamlarına ve amaçlarına bağlı olarak protesto, isyan, aktivizm, gibi çok çeşitli tanımlamalar da yapılabilmektedir. Bütün bu tanımlamalar özelde farklı aktivitelere gönderme yapabilir fakat *toplumsal hareket* ifadesi bütün bunların üzerinde daha kapsayıcı bir yapıyı ifade eder.

Bir toplumsal hareket sadece isyan ya da protesto niteliği taşımayabilir ama bir isyan veya protesto hareketi toplumsal bir hareket kapsamına girmektedir. Örnek vermek gerekirse sistem karşıtı bir örgütlenme, kamusal alanlarda yapılan toplu yürüyüşler ve son zamanlarda yapılan eylemsiz eylemlilik hallerinden olan oturma eylemleri toplumsal hareket olarak değerlendirilebilir. İnternette gerçekleştirilen bir imza kampanyası, sendikal bir hareket, önceden yapılan kısa mesaj duyurularıyla kararlaştırılıp gerçekleştirilen aktiviteler, kamu mallarına yönelik şiddet eylemleri de toplumsal hareket tanımının içerisine girebilir. Bu türden eylemlilikler ilk olarak toplumsal hareket biçimleri olarak değerlendirilmektedir. Sonrasında ise bu hareket biçimlerinin teorik çerçevesinin çizildiği ve bir sistematik analizinin gerçekleştirildiği toplumsal hareket kuramları vardır. Örneğin kolektif eylem kuramı, rasyonalist kuram ya da çatışmacı kuram. Bahsedilen bu kuramlar toplumsal hareketlerin oluşmasına kaynaklık edebileceği gibi daha ziyade oluşan toplumsal hareketlerin değerlendirilmesi açısından önemlidir.

Katılımcıları birbirinden farklı özelliklere sahip olsalar da bir şekilde ortak noktada buluşabilen çeşitli bireylerden oluşan toplumsal hareket grupları belli bir *gerilime* sahiptirler (Smelser & Münch, 2014). Klasik toplumsal hareketlerde de yeni toplumsal hareketlerde de bu gerilim konusu ortak noktayı oluşturmaktadır. Bu gerilim eylemlere ortak bir hedef sağlar. Bu bağlamda toplumsal hareketleri, ortak bir hedef doğrultusunda gerçekleştirilen ve toplumsal yapıları değiştirmeyi hedef alan hareketler olarak değerlendirebiliriz. Araştırma bağlamında elde edilen verilere bakıldığında Gülsuyu-Gülensu Mahallesinin kentsel dönüşüm konusunda ortaya koyduğu eylemlilik biçimini toplumsal hareket olarak değerlendirmek mümkündür. Hem yukarıda ifade edildiği şekliyle en başından itibaren sınıfsal bir temele dayalı olması hem de mücadele şekli itibarıyla verilen tepki toplumsal harekete örneklik teşkil etmektedir. Görüşmecilerin mekân temelli sınıfsal bir aidiyet kurmasını bu bağlamda değerlendirebiliriz.

Kendini soldan doğru ifade eden bir mahallede yaşamaktan çok memnunum. Annem öldüğünde Alevi komşularımızın camiye gelmesi, düğünümde bizi yalnız bırakmamaları, "Gezi" eylemlerinde komşularımızla bir arada olmak çok heyecan vericiydi. Gençlerimizin bazıları Gülsuyu'nda oturduklarını söylemekten utanmalarına rağmen ben bunu gururla ifade ediyorum. Kendimi aidiyet olarak ifade edebildiğim iyi bir yaşam alanı benim için mahalle. 84-85'te Gülsuyu'na taşındık. O zamandan bu zamana Gülsuyuyum. 40-50 yıldır kendimi bu mahallede hissediyorum ve bu mahallede yaşıyorum. (G2, 54, E, Çorum, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Bu mahalleyi kavgayla, sopayla, taşla kazanmışlar. Burası sosyal demokrat bir mahalle. Polis buraya giremezdi ama bunu yapanlar buranın insanları değildi. Başka mahallelerden buraya geliyorlardı. Taksiciler bile buraya çıkmazlardı. Ama her şeyine rağmen ben mahallemı seviyorum. Çok değerli mükemmel insanları var. Ben hepsiyle de gurur duyuyorum. (G13, 48, E, Sivas, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapusu Var)

Yani gelecekte nasıl bir mahalle istediğimiz bugünkü örgütlenme ilişkilerinde gizli. Yani bugün nasıl bir ağ örüyorsa nasıl bir araya gelme süreci örüyorsa buradan çıkacak bir şey aslında geleceği belirleyecek. Yani bunu yapabildiğimiz sürece aslında gelecekte mahalleye ilişkin bir perspektif sunabileceğiz. (G2, 54, E, Çorum, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Buraları biz 56'da sırtımızda briketleri, suyu, kumu taşıyarak yaptık. Onun için yani kentsel dönüşümde...vatandaş sırtında kumu, suyu, çakılı taşıdığı için yarın ne olacağını düşünüyor. Gülsuyu-Gülsuyu Anadolu kültürü yaşayan bir mahalle. Cenazemiz olsa düğünümüz olsa; cenazede işte evlere taziye gidilir düğün olsa yollar kapatılır. Yani biz buradan gitmek istemiyoruz. Hatta benim bir gazete yazım var, böyle manşet olarak, "Çilesini çektik, sefasını sürelim!". Şimdi eğer inşallah dönüşüm olursa sefasını sürmek istiyoruz. (G7, 61, E, Bayburt, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Bu hareketler bazen sistemi kökünden değiştirmeyi amaçlarken bazen de reformist bir hareket olarak ortaya çıkmış olabilir. Bölgesel olarak başlayan bir hareket, ait olduğu bölgeyi aşarak uluslararası bir farkındalık yaratabilir. Nitekim mahalle sakinlerinin geliştirdikleri stratejiler, bölgesel olarak başlamış olsa da ait olduğu bölgeyi aşarak uluslararası bir boyut kazanmış ve benzerine az rastlanan örneklik teşkil etmiştir:

Burada mahalle muhtarlarımız, bir evvelki mahallenin derneğinde bulunan başkan arkadaşımız, isim verebilirim isterseniz X arkadaşımız, işte Y arkadaşım, bu arkadaşlarımızın hiçbir beklentisi olmadan, inşaat mühendisi Z kardeşimizin bize bire bir destek olması...destekleri şu: Fikir. Mücadele anlamındaki yol göstermesi. Mahalle muhtarlarımızın özverili çalışması bize umut veriyor. Bize bilgi veriyor. Bizsiz herhangi bir çalışma herhangi bir karar alma şeyleri yok. Doğru da karar alsalar bizlerle paylaşıyorlar eğri de karar alsalar bizlerle paylaşıyorlar. Biz kimiz? Mahalle meclisiyiz. Bu mahalle meclisinde daha öncesinde sokak bazında sorumlular tespit ettik. Zaman ayıran duyarlı olan işte heyetin başında muhtar seçilmiş arkadaşlarımız haydi şuraya gidiyoruz dediklerinde zaman ayırabilecek arkadaşların bulunması mahalle meclisidir. Hiç ektraya gerek yok. Örgütlü olduğunuz zaman hepsini, her şeyi yaparsınız. En kısası şunu söyleyeyim halkın örgütlü olduğu bir ortamda halkın gücünün önünde hiçbir güç duramaz. Ben ona inanıyorum. (G6, 66, K, Sivas, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Şimdi biz iki mahalleyiz ama tek mahalleyiz yani her gittiğimiz yere Gülsuyu-Gülsuyu beraber gideriz. Sorunlarını da beraber hallediyoruz. Gülsuyu-Gülsuyu'da örneğin yüze yakın toplantı yaptık. Şimdi Gülsuyu-Gülsuyu'daki halk bir plancı bir mimar gibi az çok bilgi sahibi. WhatsApp hatlarımız var. Mesela Gülsuyu-Gülsuyu olarak önemli bir şey olduğunda WhatsApp hattında vatandaşa bilgi sağlayabiliyoruz. İsteyen herkes girebiliyor ama biz şunu şey yaptık, bu süreçte planlarla ilgili katkı sunacakları biz ön plana aldık. Mesela bizde Gülsuyu'nda yüz tane mahalle temsilcisi var. Bir de onun altı var bir de onun altı var mesela. Eğer böyle bütün vatandaşlara duyuracaksak o yüz kişi ile şey yapıyoruz. Belediyeye falan toplantı yapacaksak elli kişiyle veya yirmi beşer kişi. Bir önemli bir şey varsa hemen kısıtlı bir komisyonla bu işleri götürüyoruz. (G7, 61, E, Bayburt, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Toplumsal hareket ve toplumsal değişme kavramlarının karıştırılmaması gerekmektedir. Toplumsal hareketlerin evrimsel bir süreçten geçtiği ve çeşitli değişikliklere uğradığı gerçeğini kabul etmekle birlikte özellikle son yirmi yılda tek bir hareket formundan bahsetmek oldukça güçtür. Geçmişteki hareket alışkanlıklarının günümüzde bazı toplumsal eylemlerde de kendini gösterdiğini söyleyebilmekteyiz. Bireylerin örgütlenip toplumun mobilizasyonunu sağlaması toplumsal değişimi beraberinde getirir. Toplumsal hareket toplumsal değişimi meydana getirir. Toplumsal değişim ise toplumda işlemeyen yapıları, sistemleri veya normları yeniden biçimlendirir. Bu sürecin oluşması ve işlemesi için bir ya da birçok gerilim olması gerekmektedir. Bütün bu hareketliliğin yaşanması için nihayetinde toplumu hareketlendirecek bir baskı oluşturacak gerilimin oluşması gerekmektedir.

Bununla birlikte tarihsel süreçte toplumsal hareketler ve inceleme nesnesi yapan bilimsel çalışmalar form değiştirmeye başlamıştır. Örneğin toplumsal hareketler konusunda en çok başvurulanan kalabalıklar yaklaşımı ve kolektif davranış kuramından farklı olarak sosyal psikoloji temelli kuramlar ortaya çıkmıştır. Bu alanda başlıca bir teori olan kolektif eylem teorisi sözü edilen sosyal psikoloji kuramlarıyla iç içe geçmiş bir şekilde değerlendirilmiştir. Kolektif eylem ortak çıkarlarda birleşen bireylerin oluşturduğu grupların gerçekleştirdiği hareketler olarak görülmüştür. Genelde toplumsal hareketler alanına uygulama alanları daha az olan bu sosyal psikoloji teorileri, kültür kimlik gibi alanları göz ardı etmeleri sebebiyle geniş bir etki alanına sahip olamamışlardır. Fakat bütün bu teoriler belirli yönleriyle halen günümüz hareketlerine de ışık tutmaktadır. Beklenti kuramı da literatürde karşımıza çıkan bir diğer yaklaşımdır. Beklenti kavramı, toplumsal hareketler araştırmalarında rasyonalist ekolü benimseyen düşünürlerin dikkatini çeken bir kavram olmuştur. Bir amaç elde edilmek isteniyorsa ve bu istek elde edilmeme isteğine galip geliyorsa bu amacın valansı artı, bunun tersiyle eksi olacaktır. Amaca karşı bir ilgisizlik varsa o zaman valans sıfırdır. Burada valans, amacın gerçek değeri değil, beklenen değeridir (Martin, 2009).

Bireyin eyleme katılımı ve mobilizasyonu ile ilgili çalışmalarda sosyal psikoloji de önemli bir inceleme alanı olarak benimsenmiştir. Hatta daha sonra toplumsal hareketlerde önemli bir ekol haline gelen kaynak mobilizasyonu teorisi de klasik sosyal psikoloji teorilerine karşı ortaya çıkmış fakat aynı zamanda bu yaklaşımların da etkisi altında kalmıştır. Özellikle 1960'larda Amerika'yı ve bütün dünyayı etkisi altına alan Sivil Haklar Hareketi ve öğrenci hareketleri akademik camialarda önemli bir ilgi toplamıştır. Bu hareketlere katılan araştırmacılar, düşünürler ve akademisyenler bu hareketler üzerine yaptıkları incelemelerde protestolarda yer alan ve sivil taleplerin peşinde koşan insanların da diğer insanlar gibi kâr/zarar değerlendirmesini yaparak rasyonel davranışlarda bulunan insanlar oldukları düşüncesini savundular. Kaynak mobilizasyonu kuramı toplumsal hareketlere normal bakılmaya başlanılan 1960'lı yılların etkisiyle ortaya konmuş bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımı savunan kuramcılar

hedefi, protestolara katılan normal insanların neyi başarabileceklerinin belirlenmesinde ellerindeki iktisadi kaynakların temel öneme sahip olduğunu göstermekti. Daha ileri boyutlardaki incelemelerde eylemlerin nasıl finanse edildiği, süreç esnasında hangi taktiklerin başarıya daha yakın olduğu ve devletin bu süreçteki rolü ortaya konulur (Çetinkaya, 2008:14-96).

Toplumsal hareketlerin 1960'lı yıllardan itibaren geçirmeye başladığı dönüşüm toplumsal hareketlere yönelik araştırmalar yapan düşünürlerin bu hareketleri açıklamak için kullandıkları faktörleri çok yönlü ele almalarına sebep olmuştur. Dolayısıyla teorik çalışmalar artık birbiri içerisine geçmiş birden fazla yaklaşımı bünyesinde barındırmaya başlamıştır. Her yaklaşım kendi içerisinde bir tutarlılık inşa etmeye çalışırken bir şekilde eleştiriye de maruz kalmıştır. Örneğin kaynak mobilizasyonu teorisi, toplumsal hareketlerin geçirdiği dönüşümleri açıklamada daha sistematik açılımlar getirmiş ve toplumsal hareketleri modern devlet yapısında rastlanması oldukça normal olan rasyonel hareketler olarak değerlendirmiştir. Fakat toplumsal hareketleri kapitalist sistemden pay almaya çalışan örgütsel eylemler olarak değerlendirmiştir. Bu sebeple, karmaşık ilişkiler ağına sahip toplumsal hareketler tek bir kuram ve yaklaşımla açıklanmak yerine karşılaştırmalı olarak analiz edilmeye başlanmıştır. Ayrıca analizlerde kullanılan yöntemler Amerika'da ve Avrupa'da farklı olmuştur. Amerika'da 1970 öncesi kolektif davranış kuramları baskın durumda iken, yetmiş sonrası kaynak mobilizasyonu ve siyasi fırsatlar yaklaşımına doğru bir geçiş yaşanmıştır. Avrupa'da ise durum daha farklı gelişmiş ve 1970 öncesi Marksist yaklaşımlardan 1970 sonrası yeni toplumsal hareketler yaklaşımına doğru bir geçiş söz konusu olmuştur. Toplumsal hareketler tarihinde 1968 vurgusunun her zaman yapılması bu alandaki düşünsel pratiklerin değişimine yol açmıştır. Yeni toplumsal hareketler olarak değerlendirilen bu yeni hareketlilik biçimi toplumun birbiriyle, siyasi ve ekonomik erklerle iletişim kurma ve mesajlarını iletme biçimine dönüşmeye başlamıştır. Özellikle sanayi sonrası, modernizm sonrası, kapitalizm sonrası şeklinde geliştirilen kuramsal yaklaşımlar toplumsal hareketler kuramlarında da kendini göstermiştir (Doğan, 2017).

Kapitalist sistemin kendi sorunlarına kendi içerisinde çözüm bulma çabalarından doğan ve yeninin ortaya çıkışını analiz eden kuramsal yaklaşımlar toplumsal hareketler literatüründe de yer bulmakta gecikmemiştir. Bu alanın öncüsü olarak gösterilen Alain Touraine, Yeni Toplumsal Hareketler Paradigması'nın çerçevesini kendi sanayi-sonrası toplum modeli içerisinde tanımlamaktadır. Touraine, toplumsal hareketleri eski paradigmanın yaklaştığı gibi toplumdaki bir etkiye karşı yükselen bir tepki olarak değerlendirmez. Ona göre toplumsal hareketler toplumsal iletişimin bir yolu olarak sürececek ve toplumu değiştirecek unsurlardır. Dolayısıyla toplum, durumlardan ve olgulardan hareketle değerlendirilmek yerine sosyal hareket ve ilişkilerin sahnelendiği bir oyun gibi düşünülüp değerlendirilmiştir. Nasıl ki geleneksel endüstriyel toplum yapısının post-endüstriyel toplum yapısına doğru evrildiği yaklaşımı kabul görüyorsa, eski toplum yapısının yarattığı toplumsal hareketler de yerini yenilerine bırakacaktır ve/veya yeni toplumsal çatışmalar yeni toplumsal yapılara önderlik edecektir.

Burada temel vurgu ise önceki dönemlerin aksine siyasal ve ekonomik alan değil kültürel ve kimliksel alanlar olacaktır. Ve asıl vurgu yapılan nokta, yeni toplumsal hareketlerin anahtar kavramının *kimlik* olduğudur (Touraine, 2022). Bu bağlamda araştırmada görüşmecilerden kimlikleriyle ilgili alınan cevaplar kuramı doğrular niteliktedir.

Çok kötü bir soru... Ne dersiniz derken? Şey olarak kesinlikle insan ayrımı yapmam. Kendimi demokrat olarak tanımlarım sadece. (G1, 62, E, Çorum, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Ya kendimi açıkçası bir kimlik üzerinden tanımlamak yerine Müslüman, Türk, Kürt, Alevi vesaire yerine ezilen olarak tanımlamayı daha uygun görüyorum. Yani sonuçta hepimiz bu mahallede bir ezilmişliğin sonucunda burada yaşamaya karar verdik. Evsizlikten kaynaklı karar verdik. Dolayısıyla aslında bizim temel argümanımız da oydu. Yani biz burada çamura karşı diyelim ki ayaklarımız ıslandığında çamur hanginiz Alevi hanginiz Kürt diye çamur ayağımızı ıslatmıyor. Yani yoksulluktan kaynaklı ayaklarımız çamurda ıslanıyor. (G2, 54, E, Çorum, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Emekçi biriyim. Hayatımın on yılından fazlasını devrimcilik yaparak geçirdim. Cezaevi süreçlerim oldu. Böyle tanımlarım. (G4, 38, E, Erzincan, Gülsuyu, Kiracı, Tapu Var)

Sosyalist görüşlü mülkiyet kavramı olmayan bir insan. (G17, 68, E, Giresun, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Mekânın kimliği üzerine de çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Dolayısıyla bireysel olarak kimlik üzerinden yapılan tanımlamalarla mekâna dair yapılan tanımlamalar arasında doğrudan ilişki kurulabilmektedir. Bu da kişilerin mekânsal aidiyetlerini görmek açısından oldukça önemli bir gösterge olmaktadır. Fakat mekâna dair *dışarıdan* bir tanımlama yapıldığı zaman ilişki biçimi farklılaşmaktadır. Çünkü bu noktada mekânda yaşayanları kapsayacak şekilde negatif vurgu ön planda tutulmaktadır. Bu durum mekânda yaşayanlar açısından hayatı zorlaştıran bir faktör olarak ifade edilmiştir. Bu da Münch ve Smelser (2014)'in bahsettiği *gerilimin* oluşmasına sebebiyet vermektedir. Örneğin mekânın *içerisinden* bir tanımlama ile mahalle şu şekilde ifade edilmiştir:

Gülsuyu-Gülsuyu Mahallesi 1970'lerden bu yana o dayanışma ilişkileriyle, bir arada durma haliyle, sadece yerel sorunlara değil ülke ve genel sorunlara ilişkin de tepki göstermesiyle biraz daha diğer mahallelerden farklılık arz ediyor. Bu farklılığı da açıkçası mahallenin hem sosyal demokrat hem Alevi kimliğiyle daha ön planda olması, komşuluk ilişkilerinin hâlâ geleneksel komşuluk ilişkileri şeklinde devam etmesi, bütün cenazesini, düğününü birlikte yapabilmesi, bir mahalle tırnak içinde bir "mahalle" hayatı yaşamasıyla ilgili olduğunu düşünüyorum ben. Dolayısıyla Gülsuyu-Gülsuyu Mahallesi birçok açıdan diğer mahallelere örneklik teşkil edebilecek bir potansiyeli taşıyor. (G2, 54, E, Çorum, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Dışarıdan nasıl görüldüğüyle alakalı ifadeler ise *içeriden* yapılan betimlemelerin tam tersi şeklinde olmuştur.

Bizim mahalle çünkü siyasal bir mahalleydi. Dışarıdan bakınca öcü gözüyle bakılacak mahallelerdi. (G20, 31, E, Gülsuyu, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Şu an bizim mahallede herkes iç içe. Yani bizim kimliğimizin bir ayrım bir dışlama gibi söz konusu olmadı hiç şimdiye kadar. Burada olmamasına rağmen başka yerlerde tam tersini görebiliyoruz. İşte bizim mahallemizden kopmamızın korkusu da budur yani. Dışarıdan gelecek vatandaşlar bizi nasıl görecektir?

Başka mahallede yapılan dışlamalar bize de yapılacak mı? (G23, 35, E, Üsküdar, Gü lensu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Bizim gibi bakmıyorlar onlar. Bizim gibi mahalleler birilerini rahatsız ediyor. Ama bu da bizi mutlu ediyor. Öyle diyeyim. Dışarıdan bir damgalama olduğunu söyleyebiliriz. (G3, 51, E, Sivas, Gü lensu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Yeni toplumsal hareketlerin en önemli unsuru olarak kimlik yeni eylem repertuarlarının oluşmasına yol açmıştır. Bu hareketler ile geçmişin işçi hareketleri arasındaki farkın vurgulanması önemlidir. Bugün bu farklılığın dijital alanda örgütlenen ve özellikle y ve z kuşağı olarak değerlendirilen temelde 90'lı yıllar ile 2000'lerde doğmuş gençlerin yaşamsal kaygılarıyla ve dijital faaliyetleriyle şekillenen yeni bir alanda ortaya çıktığı söylenebilir. Bir dizi faktörle gerçekleşen toplumsal değişim, özellikle küreselleşme ve yeni dünya düzeniyle birlikte farklı bir form kazanmıştır. Mücadele alanları başta olmak üzere mücadele biçimleri de farklılaşmıştır. Kadın hareketleri, çevre hareketleri ve barış hareketleri küreselleşme etkisiyle ortaya çıkmış olsa da küreselleşme karşıtı hareketler bunlara örnek hareketlerdir. Diğer yandan web teknolojilerindeki gelişmeler ve sosyal medya da değişimin hem sebebi hem sonucu olmuştur. Bu bağlamda Arap Baharı, Öfkeliiler Hareketi, Wall Street İşgali ya da Gezi Eylemleri örnek hareketlerden bazılarıdır (Advan, 2015). Günümüz toplumsal hareketlerini yeni toplumsal hareketler yaklaşımı bağlamında ele alırsak yeni çatışma biçimlerinin bütün toplumun değişimini sağladığını söylemek güçtür. Fakat günümüz toplumsal hareketlerini körükleyen yeni toplumsal gruplar ve kimlikler olduğu da çok açıktır.

Genel olarak toparlayacak olursak, toplumsal hareket kavramsallaştırmasının kökenleri bizzat *hareket* kavramının kendisiyle alakalıdır. Hareketin kitlesel bir hal almasıyla konumuz bağlamında bir toplumsal hareketten bahsediyor olabiliriz. Dolayısıyla toplumsal hareket kavramının tarihsel arka planına bakıldığında ilksel formlarda mücadele biçimlerinin nasıl olduğu açıktır. Örgütlü ve kitlesel bir mücadele biçiminden söz edebiliriz. Yeni sol ve Frankfurt Okulu etkisiyle 1968 anahtar tarihiyle birlikte toplumsal hareketlerin teorik yapısı değişime uğramıştır. Rasyonel ya da irrasyonel bireyin kolektif davranışı, kaynakların mobilizasyonu, siyasi fırsat/süreç yaklaşımı ya da kültürel yaklaşımlar şeklinde başlıklara ayrılan teorik farklılaşmaları görmek mümkündür. Bu türden bir teorik değişim elbette pratikte de kendisini belli etmektedir. Nihayetinde ise bahsedilen bu değişimler yeni toplumsal hareketlerin de temellerini oluşturmuştur. *İlişkisiz* kimse kalmamış ve alt-siyaset dolayısıyla herkes bir şekilde *ilişkilendirilmiştir*. Sisteme karşı genel bir güvensizlik durumu ortaya çıkmış ve alternatif arayışlar her alanda daha görünür olmaya başlamıştır. Tartışılan konular ne olursa olsun küresel bir boyut kazandırılmaya çalışılmış ve tüm farklılıkların bir arada olabileceği *küresel kamusal alanlar* yaratılmaya çalışılmaktadır (Yıldırım, 2012). Görüşmecilerden elde edilen verilere bakıldığı zaman görülmektedir ki genel bir güvensizlik hâli neredeyse tüm görüşmecilerde karşılaşılan bir durumdur.

Şimdi şu durumda kamu kurumlarının hiçbirisine güvenecek halde değilim. İşin gerçek tarafını söylemek gerekirse. Kendimden başka hiç kimseye. Sadece etrafımdaki konu komşuma. (G1, 62, E, Çorum, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Sorunların çözümü için şu anda güvenebileceğimiz bir kurum yok; mahallenin seçilen insanların dışında. Çünkü her sıkıntımızı geliyoruz, ya muhtarım şurası böyle oldu şurası böyle oldu diyoruz. Şimdi objektif olarak bakmak istiyorum ama ben sosyal demokrat birisiyim. Sosyal devlet olması lazım. Adalet olması lazım. Özgürlük olması lazım ki şu kuruma da güveniyorum, burası da çözer diyebilmeliyim. Yok abi. (G6, 66, K, Sivas, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Eskiden askeriye güveniyorduk şimdi Allah'a bile güvenemez olduk. (G10, 68, E, Amasya, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Öte yandan toplumsal bir hareket halini alan kentsel dönüşüme karşı verilen tepkiye de küresel bir boyut kazandırılmaya çalışılmaktadır.

2004'ten bu yana yerel derneklerde yöneticilik, İstanbul Mahalle Dernekleri Platformunda koordinatörlük, muhtar azalığı, Taksim Dayanışması, çeşitli uluslararası örgütlerde kent mücadelesi aktivistliği vb. Yani gelecekte nasıl bir mahalle istediğimiz bugünkü örgütlenme ilişkilerinde gizli. Yani bugün nasıl bir ağ örüyorsa nasıl bir araya gelme süreci örüyorsa buradan çıkacak bir şey aslında geleceği belirleyecek. Şimdi biz buranın hani bugünden fotoğrafını çekebiliyoruz ya da görebiliyoruz ama hayat böyle devam etmiyor yani. Bu örgütlenmeyi bir ileri aşamaya çevirmede zorluklar yaşıyoruz. Yani bunu yapabildiğimiz sürece aslında gelecekte mahalleye ilişkin bir perspektif sunabileceğiz. (G2, 54, E, Çorum, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Kentsel dönüşüm kendi içerisinde birtakım çeşitlilikleri vardır. Ve biz bunu 2004'te çok daha net görmeye başladık. Devlet eliyle yapılmış bir dönüşüm alanları vardır. Bu dönüşüm alanlarındaki yaşam alanlarını tamamen bertaraf ederek yaptılar. Ki bunun en basit örneği Sulukule. Kentsel dönüşüm katılımcı bir dönüşüm noktasında hazırlanır da bölgenin ya da o bölgede o mahallede yaşayan insanları da gözetenek bir uygulama yapılırsa bana göre aslında uygulanması gereken bir şeydir. Ama bu Türkiye'de çok fazla olmuyor. İnşallah biz buradan başarırız. [...] Daha iyi bir hale getirebilir miyiz? Bunu da uygulamada göreceğiz. Hedefimiz Türkiye'ye bir model yaratabilmenin koşullarını yaratabilir miyiz? Bu! Bunu sağlayabilirsek bölgeyi bir arada tutarız. Ama bunu sağlayamazsak, tabi bu biraz da insanların içinde bulundukları ekonomik sıkıntılardan kaynaklı. Karşılarına gelecek olan ekonomik taleplere karşılık ne kadar durabilecekleriyle ilgilidir. (G3, 51, E, Sivas, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Günümüz dünyasında toplumsal hareketlerin dijital medya aracılığıyla daha görünür olması toplumsal hareketler çalışmalarının yeni yaklaşımlarla ele alınmasına sebep olmaktadır. Batılı kuramcıların uygarlıklara ve kültürle dönük olarak yaptığı sınıflandırmaların izdüşümlerini toplumsal hareketlilik bağlamında görmek mümkün gözükmektedir. Örneğin kent mekânının örgütlenme biçimi toplumsal ayrışmaya sebep olan kimlik temelli olmuş ve olmaktadır. Kapitalist sistemin bir çıktısı olarak kırlardan kentlere yaşanan göç, kentlerde barınma sorununu doğurmuştur. Kırdan kente göç eden nüfus geçimini sağlamak adına marjinal işlerde çalışırken diğer taraftan da barınabilmek için genellikle hazine arazilerine gecekondular inşa etmiştir. Bu süreç ilk başlarda çok önemsenmemiş ve gerek iktidarlar gerekse yerel yönetimler tarafından görmezden gelinmiştir. Dolayısıyla 1980'lere kadar toplumsal mücadeleler *slum* olarak nitelenen gecekondulara yasallık kazandırmaya yönelik iken, bu tarihten sonra yıkımlara karşı mücadeleciler bir nitelik kazanmıştır (Kocatürk, 2021:61-62). Gülsuyu-Gülsuyu Mahallesi de tarihsel

perspektif ile değerlendirildiğinde bir örgütlenme ağının ayrıntılarını bize vermektedir. Ayrıca bilincin kentlileşmesi adına kent hakkı savunusu gerçekleştiren ve sürecin nasıl olması gerektiğine dair bir örnek olarak Gülsuyu-Gülensu Mahallesi tarihi “*Çamurdan Hayatlar Kurmak*” başlığında anlatılmıştır.

3.2.ÇAMURDAN HAYATLAR KURMAK

Tarihi perspektifte sanayileşmeye nazaran daha hızlı kentleşme süreci yaşayan ülkelerin ortak noktası, Avrupa’da ve Amerika’da yaşanan kapitalistleşme sürecine entegre olmakta geç kalmış olduklarıdır. 20. yüzyılın özellikle ikinci yarısından sonra hızlı kentleşmeler, plansız ve çarpık kentleşme, kentlileşmede yaşanan sorunlar ya da yoksulluk ve yoksunluk, kent haklarından yararlanamama gibi birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Çünkü hızlı ve sindirilememiş kentleşme ve kentlileşme süreçleri toplumların farklı özelliklerinden dolayı farklı mekânsal pratiklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Türkün & Kurtuluş, 2005:17). Bu mekânsal pratiklerin Türkiye’deki örneklerinden olan özel veya kamu arazilerinde ortaya çıkan *slum/gecekondu* imece usulüyle konut ihtiyacını karşılamak üzere yapılan derme çatma binalara verilen isimdir. Dünyanın farklı ülkelerinde farklı isimlerle kavramsallaştırılan gecekondu, Brezilya’da *favela*, Peru’da *barridas*, Meksika’da *colonias proletarias*, Arjantin’de *villas miseria*, Fas’ta *berraka/nouala*, Tunus’ta *gourbivilles*, Irak’ta *sarija* gibi isimlerle toplumların tarihsel ve kültürel özelliklerine göre isimleşmiştir (Karpas, 2003).

1950’li yıllarda devlet politikası olarak tarımsal alandan sanayi alanına doğru başlayan farklı yönelimler neticesinde hızlı bir kentleşme sürecine giren Türkiye’de özellikle 1960 sonrasında kentlere doğru hızlı bir göç hareketi başlamıştır (Adıgüzel, 2016). Gecekondulaşma da bu bağlamda ortaya çıkmış ve göçün hızına paralel bir şekilde ilerlemiştir. 1940’ların sonunda 25-30 bin arasında olduğu tahmin edilen gecekondu sayısı, 1980’li yıllara gelindiğinde 100 bin ile ifade edilir hale gelmiştir. Ve yine aynı tarihlerde en fazla gecekonduya sahip ülkeler sıralamasında Türkiye 10. sırada sayılmaktadır (Davis, 2016:40). Gecekondulaşma merkezden uzak tutularak göçün boyutları görünmez kılınmıştır. Bu kadar kısa sürede gerçekleşen yoğun göçün infiale sebep olacak toplumsal sorunlara yol açmamasının sebebi Mübeccel Belik Kıray (2002:206)’ın ifade ettiği şekliyle yoğun göçle aynı oranda ilerleyen gecekondu gibi *tampon mekânizmalardan* kaynaklıdır. Gecekondu ve gecekondulaşmanın beraberinde getirdiği hemşerilik, dernekleşme gibi tampon mekânizmalar neticesinde yeni ve eski arasında kopukluk oluşmasının önüne geçilmiştir (Kıray, 1964). Bu süreçte devlet daha edilgen bir rolde olmuştur. Devletin kaynakları ve büyük sermaye, ithal ikameci sanayi politikalarıyla uğraşmışlar ve kentsel çevre ile ilgilenmemişlerdir. Böylelikle hızlı kentleşme bir plan dahilinde değil, göç eden insanların inisiyatifinde gerçekleşmiş ve devlet bu süreci görmezden gelmiştir (Şengül, 2009:123-128). Araştırma bağlamında görüşmecilerden elde edilen veriler de bu söylemi doğrular niteliktedir.

O zamanlar kiraya verecek kadar paramız yokmuş. Babam da burada gecekondu yapımına göz yumulduğunu öğrenince o da arkadaşlarıyla birlikte buraya taşınmış. Gülsuyu’ndan fabrikalara gidip geliyorlarmış. (G18, 51, K, Sivas, Gülsusu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Büyük amcam mesela, o burada bir tane gelir gelmez gecekondu yapmışlar. Onu babama da söylemiş gel sana burada bir tane ev yapalım diye... Buraya gelen çoğu insan böyle yani hep bir abi aracılığıyla bir amca aracılığıyla bir dayı aracılığıyla... O zamanlar öyle büyük denetimler yok. Büyük toprak bolluğu

var. Zaten geliyor adam bir günde gecekond u adı üstünde yani koruya kollaya kendine bir ev yapıyor. (G20, 31, E, Gülsuyu, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Kentlere göç etmek zorunda kalan, henüz kentlileşememiş ama kentte yaşayan insanların kentte hayatta kalma mücadeleleri, bir süre sonra devletin ve kentin eski sakinlerinin alanlarına müdahale biçiminde değerlendirilmiştir. Devlet ilk başlarda gecekond u bölgelerini ve gecekond u halkını dışlamaya çalışsa da sorunun artık çözülemeyecek boyutlarda olması ve siyasi çıkar amacıyla sonrasında konutların yasallaşması süreçleri başlatılmıştır. 24 Ocak Kararları sonrasında ekonomi politikaları değişmeye başlamıştır. Politikaların değişimiyle beraber neoliberal yönelim kentte yeni ilişkilerin oluşmasına sebep olmuştur. Nitekim benzer ekonomi politikaların etkinliği neticesinde dünya genelinde gecekond u mahallelerindeki toplam nüfus bir milyar ile ifade edilir hale gelmiştir. Bu sorun ile mücadele yöntemi olarak *köylüleri dışarıda tutmak* devletlerin politikası haline gelmiştir. Devletler tarafından tutulmamak üzere yeni sözler verilmiş ve yurttaşların *hayalleri çalınmıştır* (Davis, 2016:70-92)

Tapumuzu aldık, tapumuzu yeni aldık, 2-3 sene falan oluyor. Kentsel dönüşümle birlikte aslında uygulanan bir uygulamaydı herhalde çünkü bu zamana kadar bizim tapumuz yoktu, hep vergileri ödenmiş elektriği suyu bağlı doğalgazı bağlı ama tapusu olmayan bir evdi. (G20, 31, E, Gülsuyu, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Artık devlet ve büyük sermaye kentte mekânsal olarak etkin bir role bürünmüş ve kentsel mekân ve emek yeniden dönüşüm sürecine girmiştir. Gecekond u bölgelerinin bazılarının af yasasına dahil edilmesi çeşitli eleştirilere neden olmuştur. Politikaların büyük sermaye için rant kaynağı sağlanmak adına yapıldığı eleştirileri gerçekleşmiştir. Dolayısıyla kullanım değeri üzerinden değerlendirilip görmezden gelinen kentsel mekânlar süreç içerisinde değişim değerinin ön plana çıktığı rantın sağlandığı mekânlara dönüşmüşlerdir (Kocatürk, 2021:58-59).

Neoliberalizmin etkisiyle biçimlenen ya da biçimlendirilmek istenen kentler uluslararası bir yarış içerisine girmişlerdir. Sermayenin büyük bir kısmını kendi içerisinde barındırmaya yönelik yapılan bu yarış neticesinde kentlerde gayrimenkul sektörü büyük önem kazanmıştır. Dolayısıyla büyük sermaye aktarımı kentsel arazilere yönelik olmuştur (Işık & Pınarcıoğlu, 2009:63). Kentsel arazilerin rant değerinin ortaya çıktığı noktada gecekondular önem kazanmaya ve odak noktası olmaya başlamıştır. Çünkü kuruluş sürecinde kentlerin dışında kalan ve altyapısı olmayan gecekond u mahalleleri kentlere yapılan yatırımlar sonrası kentlerin merkezlerinde yer alan mahallelere dönüşmüşlerdir.

Neler yaşanmadı ki! 2004'ten beri bu mahalle bu konuda direniyor resmen. İtiraz dilekçeleri, iptal davaları, tapu alma süreçleri her şeyin en ortasında bu mahalle bu mahalleli var. Her şeyi beraber yaptık yapmaya da devam ediyoruz. Düşünün fabrika kuruyorsunuz işçi ihtiyacı var. İşçiler Anadolu'dan İstanbul'a göç ediyor fabrikalarda çalışmak için. Çünkü memleketlerinde geçinmiyorlar, iş yok. Burada bir çıkış yolu görüp geliyorlar. Fakat gelen işçilerin barınacağı konut yapmıyorsunuz. Gelen insanlar da en

temel ihtiyaçlarından olan barınma ihtiyaını karşılayabilmek için kentin dışında yer alan bir yer olan buralara gecekondular yapıyorlar. Fakat şehir büyüyünce buralar değerileniyor. Rant değeri ortaya çıkıyor. (G18, 51, K, Sivas, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Neo-Marksist kent teorisyenlerine göre, büyük sermayenin çöküntü alanları olarak adlandırılan alanlara yönlendirilmesinin sebebi sistemin içine düştüğü krizlerden kurtulma isteğinden kaynaklanmaktadır. Değişim değeri için ön plana çıktığı rantı dayalı kentsel politikalarla dolaylı gecekondular mahalleleri bu sürece dahil olmuştur (Bozkulak, 2010). Dahil olma şekli ile oldukça trajik olarak betimlenmiştir. Kent merkezlerinin ortalarında kalan değişim değeri ve rantı yüksek olan gecekondular bölgeleri *doğal olmayan afetler* ile kriminalleştirilmiş ve benzer hikâyelerle devlet ve büyük sermaye eliyle sınırlar yeniden çizilmiştir (Davis, 2016:136). Bahsedilen süreçte her gecekondular mahallesinin benzer tarihselliği olsa da sonucu itibarıyla farklı biçimlere dönüşmüşlerdir. Bazı mahalleler lüks konutlar ve mekânlar yaratılmış olup orta-üst sınıf için dönüştürülmüşken, bazı mahalleler bulundukları bölgeye ve sahip olduğu tarihselliğe göre varoşlaşmaya yani kent dışı bırakılmaya terk edilmiştir (Türkün & Kurtuluş, 2005:19). Gülsuyu-Gülsuyu Mahallesi ise kentteki rant sahipleri tarafından dönüştürülmek istenen fakat mahallelinin sosyal dayanışması ve dayanışma içerisinde hukuksal mücadelesi neticesinde dönüştürülemeyen bir yerde durmaktadır. Mahalle sakinleriyle yapılan görüşmelerde mahallelinin bu durumun farkında olduğu ve bilinç düzeyinin yüksek olduğu görülmüştür.

Yani mahalle bozulmasını istiyorum ben. Yani tamam güzel, temiz, daha şey ferah olur, olması iyi olur. Ama şeyi de kaybetmesin yani lüks, lükse girmesin. Lüks olursa biz de burada yaşayamayız. Biz şey insanlarız, varoş. (G9, 37, E, Malatya, Gülsuyu, Kiracı, Tapu Var)

Kentsel dönüşüm adı altında insanları satacaklar ya. Mahalleyi satacaklar ya. Bugün şeker fabrikası satıldı, devlet işletmez dediler sattılar, limanları devlet yapmaz, sattılar. Ne yapar bu devlet? Ya bu hükümet ne yapar kardeşim ne yapar ne iş yapar? Sen benim malımı nasıl satarsın ya! Benim geleceğimi nasıl satarsın sen? Aynı. Biz varoş kardeşim biz serbestliğe alışmışız; biz sıkışamayız. Bizi bir ayakkabının içerisine sıkıştırıp bırakacaklar. (G14, 66, E, Erzincan, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Latin Amerika'dan Orta Doğu'ya, Afrika'dan Güney Asya'ya hemen her bölgede ve ülkede karşılaşabileceğimiz kentsel yoksulluk trajik hikâyeler yaratmıştır. IMF ile Dünya Bankası kısılcacında olan devletler, içine düştükleri kapital krizlerden kurtulmak için mekânı kullanmışlardır. Fakat bulunan çözüm yolu, kentli yoksulları daha da yoksullaştırmış ve çözüm orta-üst sınıfın işine yaramıştır.

İnsanlar zannetmesin kentsel dönüşüm böyle modern şey olacak ama bu şeyi bulamazsın bu ortamı. Yani şu anda biz kahvedeyiz ama yarın öbür gün kentsel dönüşüm olduğu zaman kimse kimsenin suratına bakmaz. Yani kentsel dönüşüm demek ne demek fakirden alıp zengine. Zenginsen kardeşim gel. Zengin değilsen buradan defol git! (G24, 56, E, Erzurum, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Davis (2016)'e göre mekânı kullanmak üzere geliştirilmiş bu çözüm yolu, Pentagon'un ilanıyla 21. yüzyıl savaş alanı olarak gecekondulu mahalleleri şeklinde tanımlanmış ve dünyanın yeni boyutu, *Gecekondulu Gezegeni* olarak adlandırılmıştır. Türkiye'deki bir örneği olarak ise İstanbul'un nispeten yeni kabul edilen yerleşim yerlerinden olan Güvercintepe Mahallesi ve mahallenin yoksulluğuna odaklanan saha çalışmasına dayalı araştırmaya bakılabilir. Özellikle uluslararası kent rekabeti sonucu ortaya çıkan yeni politikaların sebep olduğu yoksulluğa odaklanması açısından politikaların ve uygulamaların yerelde nelere sebep olduğunu anlamak açısından oldukça önemli bir araştırmadır (Bulut & Yılmaz, 2009).

İnsanın ve mekânın ilişkisi sonucu ortaya çıkan mahalleler, kentler için zemin olma özelliğine sahiptir. Mahalle, bir yönüyle mekânın hangi niteliklere sahip olduğunu anlamamıza olanak sağlayan simgelere sahipken, diğer yandan mekânda yaşayan insanlar hakkında bilgi sahibi olmamıza da olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla mahalle sadece oluşturulmuş fiziksel bir mekândan daha fazlasını anlatmaktadır. Mahalle, esasında mekânlarda yaşanan hayatı temsil eden bir göstergedir. Bu gösterge değerinin anlaşılabilmesi adına yapılan *Bu Çamuru Beraber Çiğnedik* (Şentürk, 2015) adlı araştırma örnek verilebilir. Araştırma boyunca bir gecekondulu mahallesi olan Ankara-Mamak'taki Ege Mahallesi örneğinde bir gecekondulu mahallesi hikâyesi anlatılmaktadır. Özellikle her şeyin apaçık olmadığı bir dünya düzeninde kentsel politikaların kentte yaşayan yoksullar açısından ne anlama geldiğini apaçık hale getirmek amaçlanmıştır (Şentürk, 2015:15). Mahalle, fiziksel olarak sahip olunan sokaklar, caddeler, binalar, evlerden çok daha fazlasıdır. Çünkü fiziksel niteliklerinin yanında mahalleyi önemli kılan şey, mekânlarda yaşanan toplumsal ve kültürel niteliklerdir (Alver, 2012:222-223). Nitekim bu konuda çok daha fazlasını olduğunu göstermesi açısından Türkiye'de yapılan en açıklayıcı araştırmalardan birisi *Mış Gibi Site* (Erman, 2016) adıyla bilinen Ankara Karacaören TOKİ dönüşüm projesi üzerine yapılan araştırmadır. Araştırmada görüleceği üzere “taksitlerimi ödeyeceğim, tapumu alacağım” söylemlerinden yola çıkarak kendi evlerini kendileri yıkan insanlar, sonrasında “daire taksit zamlarına itirazım var”, “taksitlerimi ödeyemiyorum” ve “burada her şey yasak” boyutuna gelmişlerdir. Gülsuyu-Gülensu Mahallesi'nin farkı ise tüm bu yaşanmışlıkları tecrübe ederek kendi mekânını kullanma tasarrufunda bulunmasıdır. Dolayısıyla *dışarıdan* bir müdahaleye izin vermemiş olmasıdır. Görüşmelerde en çok dikkat çekilen nokta, *katılımcı bir anlayış ile mekân üzerinde herhangi bir değişim olabileceğine* yapılan vurgudur.

Kentsel dönüşüm süreci 2004'te başladı mahallede. 2004'ten bu yana bizzat ben ve arkadaşlarım bu sürecin içindeydik Gülsuyu-Gülensu Mahallesi Güzelleştirme Derneği olarak. Bizim şansımız mahalle muhtarlarımızın da bu konuda iyi olması. Mahalle muhtarlarıyla birlikte kentsel dönüşüm sürecine karşı o dönem bir çalışma başlattık. O çalışma sonucunda bütün mahalleliyle işte itiraz dilekçeleri, dava süreçleri, imza toplama kampanyaları vesaire ile kentsel dönüşüm sürecini örgütlü ve birlikte yürütmeye çalıştık. Yaklaşık 14-15 yıldır burası böyle bir kentsel dönüşüm süreci yaşıyoruz. Geldiğimiz aşamada da mahallenin 5 binlik Nazım İmar Planları yapılmıştı. Biz o Nazım İmar Planlarını geri çektiydik. Çünkü bizim dahlimiz yoktu o planlarda. Biz dedik ki; bizim özne olarak içinde olmadığımız, bizim de yaşam haklarımızın korunduğu, nerede yaşayacağımıza kendimizin karar verdiği bir 5 bin planı olmazsa biz

bunu kabul etmiyoruz diye itiraz etmiştik. Belediye o planı geri çekti ve sonra birlikte istişarelerle toplantılarla 5 bin ölçekli Nazım İmar Planı yapıldı. (G2, 54, E, Çorum, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Farklı sonuçlar yaşanmasının yanı sıra genellikle gecekondu mahallelerine yönelik dönüşüm stratejileri benzerlik göstermektedir. Özellikle İstanbul için dönüştürülmek istenen bölgeler için *deprem riski* ilk öne sürülen argüman olmaktadır. Fakat deprem İstanbul'un genel bir sorunu iken bu argüman gecekondu bölgeleri arasında değişim değeri yüksek olan bölgelere yönelik olarak daha fazla ön plana çıkarılmaktadır (Bozkulak, 2010:2). Nitekim görüşmecilerin ifadelerine bakıldığında uygulanan veya uygulanmak istenen stratejilerin farkında olduklarını görmek mümkündür. Bu bağlamda deprem riski gibi ön plana çıkarılan argümanlara karşılık diğer projelerle karşılaştırma yapılmaktadır.

Yani mahallenin konut stokuna bakıldığında depreme dayanıksız konut stoku var. Evet gerçekten kamusal alanlar çok sıkıntılı. Birçok donatı alanları eksik. Ama bütün bunlar bir dayatma olmadan, birlikte istişare edilerek, katılımcılık mefhumu örülerek pekala ortaklaşa yapılabilir. Ama bugüne kadarki bütün örnekler baktığımızda... işte Ayazma örneği duruyor, Sulukule örneği duruyor, işte Başbüyük'te 6 tane TOKİ bloğunu diktiler oraya kocaman. Yani bir şehirleşme dediğimizde bir kentleşme dediğimizde bu yukarıdan aşağıya uygulanan bir süreç olduğunda şüphesiz böyle çok dramatik süreçler yaşanıyor. (G2, 54, E, Çorum, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Sokak olarak, yeşil alanlar olarak, oturma alanları olarak, eğlence alanları olması lazım, insanların gidip böyle çay bahçesi bilmem ne falan diyorlar, ufak tefek spor alanları olması lazım...hani insanlar yaşanıyor. İnsanların huzur bulacağı şeyler. Kitap okuyacağı yerler olması lazım, kütüphaneler olması lazım. Diğer yandan şurada Nar City yapmışlar. Yer mi orası? Orası dereye gider yani. Oranın zemini bir defa sağlam değil. Ben biliyorum oranın zeminini. Orada çoğu binalarda kayma vardır. Çoğu binalarda git çatlaklar vardır. (G15, 45, E, Erzincan, Gülsuyu, Kiracı, Tapu Yok)

Bir diğer başvuru argümanı olarak rant değeri yüksek bölgelerde olan gecekondu alanlarına yönelik negatif söylemleri görmek mümkündür. Bu alanların kent mekânı için uygun olmadığı, kent için toplumsal bir tehdit olduğu söylemleriyle karşılaşmak oldukça normaldir (Aslan, 2007:1). Tehdit olmasının sebebi olarak ise bu alanlarda asayiş problemlerinin üst düzeyde olduğu ifade edilmektedir. Bu tür söylemlerin oluşturulmasında ve dışlayıcı argüman geliştirilmesinde medya en interaktif rolü oynamaktadır (Kocatürk, 2021: 60). Ön plana çıkarılan deprem riski, rant değeri, asayiş problemleri gibi söylemlerle gecekondu bölgelerinin kentsel alandan dışlanmaya çalışıldığı ifade edilmektedir (Kurtuluş, 2005:80). Görüşmelerde tekrar eden temalardan biri, mahalle dışından mahalle hakkındaki söylemlerin dışlayıcı, ötekileştirici ve damgalayıcı olmasına yönelik olmuştur.

Şimdi günümüzde baktığımızda medyada veya diğer basın yayın organlarında kimi insanlara ayırım yapıyor aşırı derecede. Yani ezen ezilen değil sadece insanların dil, din, ırk bakımından farklı şekilde yorumlanıyor. Ben ona karşıyım. Ben 36 yıl kamu kurumunda çalıştım. İlk başladığımız günlerde bayağı bir zorluk çektim. (G1, 62, E, Çorum, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Yani hor bakıyorlar. Gülsuyu-Gülsuyu dediğin zaman ya onlar hep terörist bilmem ne! Hırsız bilmem ne yani. Hâlbuki öyle değil yani. Hep birbirine yardım eden birbirini kollayan insanlar yani. Böyle olduğu zaman mı insanlar dışlanıyor? Yoksa diyelim arkadaki bloklara git modern. Öyle modern batsın yani! (G24, 56, E, Erzurum, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Geldiğim mahalleyle alakalı ayrımcılıklar yaşadım. Yani ben Maltepe’de okudum. Ve “aaa Gülen su’ dan geldi. Sen kesin komünistsindir” deyip fişlendiğimi biliyorum. Genelde burayı bilmeyenler buradan korkuyorlar zaten. En büyük şeyimiz o. Aslında korkulacak bir yer olmadığını tam tersine çok güvende olabileceklerini anlatıyorum her seferinde onu yapıyorum. Onun dışında hani zaten gelince manzaraya bir aşık oluyolar. Ama korkulacak bir yer olmadığını anlatıyorum hep. (G5, 36, K, Kadıköy, Gülen su, Ev Sahibi, Tapu Yok)

Bizim mahalle siyasal bir mahalleydi. Dışarıdan bakınca öcü gözüyle bakılacak mahallelerdi. Yani biz Erzincanlıyız. Benim ailem alevi, zaten bu mahallenin geneli de öyledir. O sıkıntıyı bu mahallede zaten inanılmaz derecede yaşadık. Sadece bu mezhepsel ayrımcılıktan da değil; burada insanların sol görüşlü olması o dışarıya verilen inanılmaz derecede farklı algılar üretiyordu hep. Mesela Gülsuyu-Gülen su deyince olaylı mahalle. Olaylı mahalle dediği de işte bir zam gelirdi insanlar protesto ederdi ya da örnek veriyorum bir grev olurdu insanlar oraya giderdi. Ya da örnek veriyorum hükümete eleştiri yapılarıdı bu yapılanlar gibi. Kadın hakları eylemini sen burada 15 yıl önce yapardı çok fazla kimse dışarıda çıtı çıkmazdı ama buradaki insanlar kötü olurdu. (G20, 31, E, Gülsuyu, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Bahsedilen türetilmiş söylemler hakkında görüşmecilerin neler düşündüğü ve neler hissettiğine dair ayrıntılar ve yaşanılmış hikâyeler kentsel alandan dışlanmaya çalışılan mahalleliyi anlamak açısından oldukça önemlidir.

Yani ayrımcılık mutlaka, her zaman. Şu anda bile görev yapmama rağmen kurumsal anlamda yapmış olduğum görüşmelerde ayrımcılıkla hep karşılaşyorum. Ben X kişisi diye söze başladığımda, hani az önce kendini nasıl tanımlarsın diye sordun ya, ben X dediğimde masanın diğer tarafı olduğu gibi bana odaklanır. Oradan zaten hissedebiliyorum, görebiliyorum. Ya bizim gibi mahalleler sınırlı. Bizim gibi mahalleler belli mahalleler. Bu tip mahalleleri korumak lazım. İstanbul’da bu mahalleler aslında gerçek anlamda kendini daha özgür daha iradeli daha duruşlu daha ilkeli tanımlayan mahalleler. . Doğal olarak bu mahallelerin de yok olmasıyla birlikte tamamen İstanbul’u bir yozlaşma alır. İşte temel kaygı bu. Biz yozlaşmak aslında istemiyoruz. Kısmen ha bizde yok mu? Var. Ama biz bunun daha büyük boyutlara daha geniş boyutlara bunu kendi egemenliğine alacak bir hale getirmeme noktasında uğraşıyoruz. Dışarıdaki insanlar bizim gibi bakmıyorlar. Bizim gibi mahalleler birilerini rahatsız ediyor. Ama bu da bizi mutlu ediyor. Öyle diyeyim. Dışarıdan bir damgalama olduğunu söyleyebiliriz. (G3, 51, E, Sivas, Gülen su, Ev Sahibi, Tapu Var)

Yani mahalle içinde çok fazla değil ama kamu kurumlarına gittiğimizde fark ediliyor. Bunu hissediyoruz. Şöyle ben bir şey yaşadım: Oğlumda yaşadım. Oğlum 97’de önce Kartal Endüstri Meslek Lisesini kazandı. İkinci yarıda Haydarpaşa Endüstri Meslek Lisesi’ne geçti. Aynı sene biliyorsunuz o zamanda üniversite sınavları daha mezun olmadan yapılıyordu. Oğlan üniversite sınavlarına girdi. Haydarpaşa’dan da mezun olacak. Dedi ki, hepsini yaptım, dedi. Ben, dedi, kesin kazanacağım, dedi. Ama karne aldı din hocası zayıf vermişti. Sadece hocaya dedim ki, hocam eğer üniversiteyi kazanır buradan da diploma olmazsa bunun bedelini kim ödeyecek? Dedi ki beni tehdit mi ediyorsunuz? Hayır tehdit etmiyorum ama benim oğlum...bakın bütün dersleri iyi bunu da kazanacağından emin. Peki bu din kültüründe hani zorlama yoktu? Hani mecburiyet yoktu? Hani kalma yoktu? Niye kırdınız? Bunu ben çok bariz yaşadım. Kadıköy’deyken, beşinci sınıflardan sonra Maarif Kolejini imtihanlarına girdim ben. Ben kontenjan birinci sıradaydım. Giremedim. Kimliğimden dolayı diye düşünüyorum. Şimdi öyle düşünüyorum. O zaman çocuktum, hiç öyle bir şey aklıma gelmedi. Niye biliyor musun? Annem kapıcıydı babam gece bekçisiydi ya. O dönemde düşünmüyordum sonra sonra aklıma geldi, düşündüm. (G6, 66, K, Sivas, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Anlatılan hikâyelerde görülmektedir ki anahtar kavram *kimlik* olgusudur. Kimlikten hareketle mekân ve mekânda yaşayan bireyler birtakım tanımlamalara ve kategorizasyona maruz kalmışlardır.

Eskiden mesela insanlar korkuyordu hani bizim buraya gelmeye. Gülsuyu deyince böyle bir açıyorlardı gözlerini. Ama zamanla alıştılar ya. Zamanla kötü bir yer olmadığını gördüler. Şimdi daha iyi eskisi gibi değil. Ama bence eskiden daha iyiydi. Yaşam kalitesi olarak daha iyiydi. Çünkü biz en azından gece 3'te 4'te çıkabiliyorduk mesela dışarıya ya da ne bileyim 12'de 1'de çıkabiliyorduk ama şimdi öyle bir şansınız yok yani. Şimdi insanları değişti, Suriyeliler geldi, Afganlar geldi. Türkmenistanlılar gene onlara bakarak daha iyiler. Yani çok değişik insanlar geldiği için ister istemez korkuyorsun. Eskiden yolda gördüğümüz insanı tanıyorduk, şimdi yolda gördüğümüz insanı tanımıyoruz. (G19, 37, K, Üsküdar, Gülsusu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Şimdi elbette ki ben Türk değilim Kürt'üm. Ama bana zorunlu bir şekilde Türk yazmışlar. Ben dine inanmıyorum benim kimlikte İslam yazıyor. Kürtler dışlanıyor, işte Aleviler dışlanıyor. Ötekileştiriliyor. Toplumdan daha çok devlet büyüklerimiz tarafından yaptırılıyor bu. İnsanların bir araya gelmemesi için insanları kimlikleriyle ötekileştiriyorlar. Dolayısıyla bu aslında bizim kendi çevremizdeki insanlardan dolayı değil daha çok devletin baskısıyla yapılıyor, yaptırılıyor bunlar. (G22, 46, E, Erzincan, Gülsusu, Ev Sahibi, Tapu Yok)

2 sefer yaşadım. Biri Muşlu olduğum Kürt olduğumdan dolayı bir de Gülsuyu'nda oturduğumdan dolayı. Bir yere başvurdum adam dedi, "Gülsuyu'nda mı oturuyorsun?" "Evet, Gülsuyu'nda oturuyorum" dedim. Sonra adam bana dönüş yaptı aradı ben gitmedim. Biri de aşırı şeydi. Memleketini söylemeyeyim bana dedi "Nerelisin?" "Muşluyum" dedim. "Kürt müsün?" "Kürt'üm" dedim. Biz seni ararız dedi salladı. Geçti. Kafama takmıyorum. (G25, 50, E, Muş, Gülsusu, Ev Sahibi, Tapu Var)

İşsizlik yaşadım. Mobing uygulandı. Ben 10 yıl BİM'de çalıştım, isim de veririm, 10 yıl BİM'de çalıştım, 7 yıl HAKMAR'da çalıştım, Kürt olduğum için benim üzerimde çok mobing uyguladılar. Açık söyleyeyim mobing uyguladılar beni istifaya zorladılar, istifa etmek zorunda kaldım. Sadece kimliğimin Kürt olması. Kimse yalan dolan konuşmasın demesinler ayrımcılık yoktur. (G26, 48, E, Muş, Gülsuyu, Kiracı, Tapu Var)

Literatürde gecekondü alanları ile imarlı olan ve sosyo-ekonomik açıdan yüksek kabul edilen bölgeler arasında karşılaştırmalı olarak yapılan suç ilişkisine dair araştırmalar bulunmaktadır (Uğur, 1986; Kaplan, 1980; Ercan, 1996 akt. Kocatürk, 2021:60). Yapılan araştırmalarda görülmektedir ki suçun niteliği ile mekân arasında sıkı bir ilişki vardır. Philip Zimbardo'nun *Kırk Pencere Teorisi (Broken Windows Theory)* de suç ve mekân ilişkisine örnek teşkil etmektedir. 1969 yılında gerçekleştirilen bir deneyden hareketle kentsel bozukluk ve anti-sosyal davranışlar arasındaki bağlantıya odaklanan teoriye göre kentte düzensizliğin oluşmaya başladığı mekânlar düzenlenmezse daha büyük düzensizliklere yol açmaktadır. Bu sebeple kamusal alan düzenlemelerinin arkasında yatan temel sebep düzensizliğin ve kontrol edilemezliğin önüne geçmektir (Wilson & Kelling, 1982). Dolayısıyla ilişkiyi mekânın kendisinden ziyade sınıfsal bir temelde değerlendirmek gerektiği söylenmiştir. Kentsel mekânlar üzerinden toplumsal sınıfsallaşma ayrımı keskinleştikçe problemler büyümektedir. Bu sebeple özellikle politik söylem ve medya aracılığıyla oluşturulan gecekondü ve suç ilişkisi, gecekondü mekânlarını *ele geçirme* amacıyla oluşturulan argümanlar olarak görülmektedir. Gecekondü bölgelerinin tarihini ve o bölgelerde yaşamak zorunda kalan insanların geldiklerinden bu günlere kadar kentsel mekânsal anlamda yaşadıkları eşitsizliği görmezden gelmek, amaç doğrultusunda kamuoyu oluşturma çabası olarak değerlendirilebilir.

"Kısacası gecekondü bölgelerine yönelik kentsel dönüşüm, soylulaştırma gibi projelerin meşrulaştırıcı araçları olarak işlev gören deprem, suç, uyuşturucu, fuhuş, terör söylemleri, bu bölgelerin kentin geri kalan bölgelerinden ayrı, kopuk olarak değerlendirilmesinin yolunu açmakta; kentli nüfusun gecekondü

bölgelerine yönelik algısının “yabancıların mekânı”, “deneyimlenmeyen mekânı” hatta “korkunun mekânı” olmasına neden olmaktadır. Bu durum da yabancıya, deneyimlenmeyene hatta korkulana yönelik güvensizlik hissinin gelişmesine yol açmaktadır. Böylelikle kentsel dönüşüm projeleri meşru bir zeminde kentli nüfusun da desteğini arkasına almak suretiyle gerçekleştirilebilir hale gelmektedir” (Kocatürk, 2021:60-61).

Bu bağlamda düşünüldüğünde mahalleler ne sadece fiziksel özellikler ne de sadece sosyo-kültürel özellikleri nedeniyle önem kazanmaktadır. Mahalleyi önemli kılan, özellikle neoliberal politikalar ile mekânın önem kazanması sonucu, mekânın mücadele edilmesi gereken bir şey’e dönüşmesidir. Brezilya’dan Arjantin’e, Hindistan’dan Vietnam’a neoliberalizmin inşa ettiği kentlerde milyonlarca insan dünya tarihinin en büyük sürgününü yaşıyor ve kentin daha da dışına itiliyor. Çünkü kentler kapitalizmin temel göstergesi iken doğrudan kendisi olmuştur (Yeğin & Tanok, 2014).

Kentsel dönüşümüne dair beklentimiz aslında sağlıklı bir yaşam alanı yaratabilmek. En birincil önceliğimiz aslında mahallede oturabilme koşullarını yaratabilmek. Bu mahallede hayatımızı sürdürmek. Ve bu mahallenin sosyal dokusunun çok fazla bozulmamasıdır. Benim temel beklentim kentsel dönüşümden bu. Ne kadar başarabiliriz onu da bilmiyorum. %60 bile mahallede yaşanabilir bir hale getirebilirsek bizim için bir kazanımdır. Çünkü mahalle kendi içerisinde sosyal örgütlenmesi iyi bir mahalle. Onun için o yapının ve bu dokunun çok fazla bozulmasını istemiyorum. Kentsel dönüşüm insanları yasayla birtakım şeylerle bağlayan bir durum aslında. Hani biz böyle aslında özgür yaşıyoruz, çok daha rahat yaşıyoruz. Ama günün sonunda geldiğimiz nokta artık gerek kanun gerekse devlet noktasındaki zorlamalarla birlikte seni de birtakım yasal hükümlere bağlamaya uğraşıyor. Senin hareket alanını daraltacaktır. Mekânizmanı daraltacaktır. Ben mahallede şu anda yaşamsal anlamda birçok sosyal aktivitemi çevremdeki komşularıyla birlikte çok sesli bir bütünlük içerisinde yapabiliyorum. Ama ileride? Dönüşümden sonra mahalleli sokağıyla ne kadar bütün yaşayabilecek? Ha mahalle bir değişim istiyor mu? Mahallenin kendi içerisindeki istediği değişim aslında iyileştirme noktasında sadece mekânsal olmamalı. Hani biz mahalleyi kurgularken mekânsallıktan ziyade ekonomik, kültürel ve sosyal anlamdaki yapısını da daha iyi bir hale getirebilmenin metodunu aslında bugünden ve kafamızdan geçirmiyor değiliz. Bizim temel hedefimiz bu. İyileştirmekse böyle olmalı. O dönem Büyükşehir Belediyesine, kurumsal anlamda yaptıkları iki tane planlarını iptal ettirmiştik. Bölgenin örgütlü yapısından kaynaklı. Ki ben bütün toplantılarda da söylüyorum, biz ve bazı arkadaşlar bu çalışmanın öncülüğünü yaptık hani isim olarak başkan olarak ben görünüyorum ama biz burada bir ekip idik. Ben her yerde mahalleme teşekkür ediyorum. Ki çalışmayı yapan arkadaşların arkasında mahalleli sağlam durdu. Daha iyi bir hale getirebilir miyiz? Bunu da uygulamada göreceğiz. Hedefimiz Türkiye’ye bir model yaratabilmenin koşullarını yaratabilir miyiz? Bu! (G3, 51, E, Sivas, Gülenso, Ev Sahibi, Tapu Var)

Kentsel dönüşüm yapılmak istenen Gülsuyu-Gülenso Mahallesi sakinleri bu değişimin farkında olarak geleneksel anlamda yapılmak istenen kentsel dönüşüm uygulamalarına karşı çıkmaktadırlar. Mahalleyi ilgilendiren bir konuda mahallenin özneleri olarak katılımcı bir anlayışın olması gerekliliği vurgulanmaktadır:

Biz dedik ki; bizim özne olarak içinde olmadığımız, bizim de yaşam haklarımızın korunduğu, nerede yaşayacağımıza kendimizin karar verdiği bir 5 bin planı olmazsa biz bunu kabul etmiyoruz diye itiraz etmiştik. Belediye o planı geri çekti ve sonra birlikte istişarelerle toplantılarla 5 bin ölçekli Nazım İmar Planı yapıldı. O Nazım İmar Planı Maltepe’ye geldi. Maltepe’de 5 bine uygun binlik plan süreçleri yaşandı. Biz de mahalle meclisi, mahalle heyeti, mahalle muhtarları ve mahallenin aktivistleri olarak bir araya gelip mahallede kurulan bu planlama ofisinde 1/1000’lik uygulama İmar Planı sürecini çeşitli toplantılarla birlikte yapmaya başladık. E tabi böyle konuştuğumuz gibi kolay olmadı o süreç. Bir sürü

sıkıntılar oldu. Biz istedik ki meslek odaları, akademik çevreler de bu sürecin içinde olsun. Maltepe Belediyesi böyle bir katılımcılık kavramına çok yabancıydı. Onlar geleneksel bir planlama sürecini görmek istiyorlardı. Biz istedik ki mahallede kimsenin rızası dışında mahalleden gönderilmediği, böyle TOKİ bloklarına mahkum olmayan, mahallenin taleplerinin de dikkate alındığı bir dönüşüm sürecinin olması... Kentsel dönüşüm yapılmasının sebebi bizim açımızdan farklı kentsel dönüşüm politikasını üretenler açısından farklı. Mahalle zaten kendi kendine kentsel dönüşüm sürecini yaşıyor. Kendi kendine mahalle iyileştirilebiliyor ama devlet diyor ki veya belediyeler; bu mahallelerde donatı alanları yok, bu mahallelerde yeterli trafik düzenlemesi yok. Dolayısıyla buralarda yaşam alanlarının daha ferah olduğu ve artık bir kent hayatına geçisin gerekli olduğunu söylüyor ama söylemlerle yapılan şeyler farklı. Asıl olarak da buralar artık kent içindeki mahalleler. Eskiden kent dışındaki mahallelerdi, çeperdeki mahallelerdi. Kentte arsa kalmadığı için bir biçimde ekonomik sıkıntılar olduğu için ve inşaat sektörü bir tür motor güç olduğu için biraz inşaat sektörünün canlanması için yapılan politikalar gibi görünüyor. (G2, 54, E, Çorum, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Kentsel dönüşüm uygulamalarının nasıl olacağı konusunda öngörde bulunulmasının yanı sıra geçmişle olan bağlantıya vurgu yapılması da mahallenin ve mahallelinin nasıl bir mekân tasavvuru olduğu konusunda anlamlı olmaktadır:

Tapuların yokluğu insanların en büyük rahatsızlığıydı. Burada çünkü her an kentsel dönüşüm denince bir korku vardı insanlarda. Tapumuz yok, gelecekler evimizi yıkacaklar bizi evimizden atacaklar gibi bir algı vardı bu kadar hep. Ama tapuları aldıktan sonra insanların içleri en azından rahat etti çünkü kendine ait bir mülkiyeti oldu bir arsası oldu burada. Bu evler yıkıldıktan sonra bize bir tane ev verilirse biz burada yaşayabilecek miyiz? Aslında problemimiz o. Birçoğu büyük ihtimalle satacaktır diye düşünüyorum. Buna hepimizi katıyorum ve ondan sonra nerede bir yaşam alanı bulacağız kendimize yani, yaşam alanımız nerede olacak? Site yapınca bugün buranın nüfusunu iki ya da üç katına çıkaracak. Çünkü çok büyük bir alan var Gülsuyu'nda. Anneannelerimizin dedelerimizin inek otlatmaya götürdüğü dağlarda, ormanlarda, yeşil alanda bugün hep siteler kuruldu. O sitelere de hep dışarıdan yeni insanlar geldi belki ekonomik gelir seviyesi bizden daha yüksek insanlar belki eğitim seviyesi ya da mesleki durumları bizden çok daha iyi insanlar geldi. Burada da bir siteleşme olduğunda buraya yeni insanlar gelecek demektir yani. O insanlarla ne kadar uyum içinde olabileceğiz alıştığımız kültürde ne kadar yaşayabileceğiz? benim kaygılarım başlıyor, o anlattığım kaygılarım var: Sitede yaşama hayatı var, ya da sitede yaşayamadığında yeni bir yaşam alanı arayışın var, bir kent arayışın olacak. O arayışa da girmek zorunda değilim. Yıllar sonra daha yeni tapumuzu almışız üzerimizdeki yük az da olsa hafıflemişken tekrar bir belirsizliğin içerisine girmek istemeyiz yani. Eğer karşılıklı bir şekilde paydaşlar oturur beraber karar verirse eğer mantıklı olabilecek bir uygulama. Ama ben daha Türkiye'de böyle sağlıklı bir dönüşüm görmedim de duymadım da. (G20, 31, E, Gülsuyu, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Kentin en temel yapı taşı olan mahalle hem devletin varlığını sürdürdüğü bir yer hem de kentli insanların devletle olan ilişkisini belirleyen mekânlara sahip bir yerleşim haline dönüşmüştür. Yaklaşık 70 yıldır ülkenin karşı karşıya olduğu bir kentleşme ve kentlileşme sorunundan bahsedilmektedir. Çarpık, sağlıksız ve düzensiz bir kentleşme yalnızca fiziksel ve çevresel sorunlar demek değildir. Aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel sorunları da beraberinde getirmektedir. Plansız, yarı planlı ve planlı kent politikalarını ve bunların uygulanma biçimlerini küreselleşme ve neoliberal düzenin avantaj ve dezavantajlarıyla birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Dolayısıyla mekân üzerinden gerçekleşen toplumsal sınıflaşma gerçeğini göz ardı etmemek gerekmektedir. Aksi takdirde kentleşme sorunları kronik bir hal almaktadır. Bunun önüne geçmek için ise mekânda var olan devlet ve mekânı kullanan kentli yurttaşlar arasındaki ilişkinin yeniden şekillenmesi gerekmektedir (Keleş, 2019). Bu ilişki biçimi,

bazı gecekondulu mahallelerinde görebileceğimiz üzere bazen iktidara karşı örgütlenme ve direniş şeklinde olabilmektedir. Nitekim görüşmelerde görülmektedir ki mahalleli mekânı *varoş* olarak nitelemektedir. Yapılmak istenen projelerin mahalleyi ve mahalleliyi *sıkıştırmak* üzerine olduğu ifade edilmiştir. Bu bilinç ile yapılmak istenen projelere karşı çıkmıştır.

Niye ben yani mecbur muyum bir şirkete bir müteahhite boyun eğmeye rezil olmaya? Madem öyle yapıyorsun madem benim başımda devletsin hükümete, ben seni seçtim benim haklarıma saygı duyacaksın. Sen benim haklarımı götürüyorsun birkaç mafyaya peşkeş çekiyorsun. Burayı yapacağız diye bir şey yok harap edecekler, bırakacaklar. Kentsel dönüşümle burayı harap edecekler. Buranın özelliğini kaybedecekler. Burası varoştur serbest bölge, varoştur. Sıkıştırılacaklar. (G14, 66, E, Erzincan, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Yıkırım orayı hiçbir şey yapmam yine de vermem. Yazık günah bu insanlar o çamurlu günlerde gecesini gündüzüne kattı. Bir yemediği yer burası kaldı burayı da zaten bize yedirmezler. Bu adam kafaya koydu ya yedirmez. Çok kan akar burada. Aktı da zaten. Çocuklarımız durmuyor çünkü. İyi de yapıyorlar. Anladın mı abicim? Sıkıntı bu yani. Anlaşamazlar. Burayı kimse yedirmez abisi. Buranın manzarası dünyaya bedel. (G11, 61, E, Gazi Mahallesi, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Yapılmak istenen projeler karşısında mahalle, bir karşı iktidar mekânı haline gelmiştir. Özellikle kentsel dönüşümü gerçekleştirmek üzere oluşturulan söylemlere karşı gecekondulu mahalleleri, meşru bir karşı gücü kendinde yeniden üreten ve karşı direnişin örgütlendiği mekân haline gelebilmektedir. Düzene karşı örgütlenme farklı gruplaşmaların oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Erman, 2010:172). Zeminin oluşmasında, kavramlar hakkında üretilen tanımlamalar, kavramların uygulama şekli hakkındaki fikirler ve diğer örneklerle karşılaştırmalar önemli rol oynamaktadır. Kentsel dönüşümün nasıl bir uygulama olduğu konusunda mahalleli lehine olmadığı konusu vurgulanmıştır.

Yerinde olursa çok güzel. Yerinde dediğim şu şekilde; insanları yerinden etmeden. Yani insanca yaşama hakkı tanınan bir şekilde olursa kentsel dönüşüm güzel olur. Ama rant dayalı bir kentsel dönüşüm olursa buradaki insanlar da mağdur edilirse, ki gözüken şekil o şekil gözüküyor, pek sağlıklı olacağını zannetmiyorum. (G1, 62, E, Çorum, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Belli patronların çok zengin olduğu, bizim gibi mahallelinin çok zengin olacağı hayali kurduğu ama tamamen hayal kırıklığı yarattığı bir uygulama. Maalesef. (G5, 36, K, Kadıköy, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Yok)

Yani...bunun iki yönü var: Bir yönü toplumun daha modern daha sağlıklı bir konutta oturması. Öbür yönü de sistemin burada rant elde etmesi. (G6, 66, K, Sivas, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Fakirin elinden alıp zengine vermek. (G10, 68, E, Amasya, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Zengini daha zengin eden bir uygulama. Fakire de umut veren bir uygulama ama daha memnun olan görmedim. (G12, 54, E, Gülsu, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Mekân çatışmaların ve mücadelelerin hem sahnesi hem de bizzat sebebi olabilmektedir. Özellikle Türkiye’de gecekondulaşma, kentleşme süreci içerisinde kendisine has bir dizi özelliğe sahiptir. En önemli özelliği kentlerde kurulan gecekondulu mahallelerinin büyük çoğunluğunun iktidarın ve yerel yönetimlerin bilgileri dahilinde, gayri resmi ilişkiler üzerinden gerçekleşmiş olmasıdır. Siyasi ilişkilerin

karmaşıklığı, seçim zamanları ve sonrasında yaşananların birbiriyle zıtlık oluşturmaları görüşmeciler tarafından ifade edilmiştir.

Seçimden seçime göz yumuluyordu. Yıkılacak yıkılmayacak. İşte seçim vaadi yapıyorlardı. Mesela o dönemde 1970'li yıllarda Maltepe'nin şube başkanı Yalçın Kızılay vardı. Demokrat yapılı biriydi. Göz yumuyordu. Mesela orada o dönemde Gülsuyu Derneği'ni kurmuşlardı mahallenin yaşlıları. Gidiyorlardı oradan şey getiriyorlardı, kepçe getiriyorlardı. Yol yaptırıyorlardı. Ben bunların hepsini yaşadım. (G6, 66, K, Sivas, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Gecekondulaşma olması kentteki sanayi için kaçınılmaz bir durum olmuştur. Maliyetlerin düşürülmesi ve ucuz iş gücü ancak bu şekliyle çözüme kavuşturulabilmiştir. Gayri resmi şekilde yürütülen bu ilişki biçimlerinin neredeyse tamamı bizzat yasal kurumlar içerisindeki aktörler tarafından kapitalist düzenin gerekliliklerine göre gerçekleştirilmiştir.

Biz tapu tahsisi aldık ondan önce 2.5 ödedik ondan sonra bir daha ödedik. Ödedik, ödüyoruz. 1998'de tapu parasını ödedim dünya kadar para 13-14 milyar para. Bunların hepsi para. Tapulu yer alsaydım şimdi ondan çok daha şeydi benim için daha iyiydi. Bu kadar da ezilmezdim tapulu yer alsaydım. Yani buraya bağladığım emeği ödediğim vergiyi ödediğim işkenceyi tapulu yer alsaydım ondan daha iyiydi. Ne gerek varmış ki ben bu kadar ezilmişim. (G14, 66, E, Erzincan, Gülsusu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Arsayı, binayı, malzemeleri satan kişiler aynı ilişki ağının içerisindeki kişiler olmuşlardır. Kentleşme süreci içerisinde cereyan eden gecekondulaşma şekilleri sadece fiziksel şekiller değildir; tüm bu ilişki ağını da barındıran şekillerdir. Tüm süreç iktidarın, yerel yönetimlerin, kapitalist sanayicinin ve herkesin gözleri önünde gerçekleşmektedir. Bu sebeple gecekondulaşma, modern anlamda gerçekleştirilmeye çalışılan kentin inşasında sadece zorunlu bir sonuç değildir. Aynı zamanda meşru bir unsur olarak görülmüştür (Aslan, 2013:8-9).

3.3.MİLYONLUK MANZARADA YAZINSAL YAŞAMLAR

Kaynaklarda belirtildiği üzere bilinen en eski adı *Bryas* olan Maltepe'nin bir diğer adı Fransız seyyah Albili Pierre Gylli'e göre 1544 yılında *Obrias* veya *Abrias* olarak ifade edilmiştir (Germiyanoglu, 1950:4). Fakat güçlü ihtimal adını İmparator Theophiles'in *Bryas* isimli sarayından aldığı yönündedir (Eyice, 1959:91). Bir diğer görüş ise 1329 yılında III. Andronikos ile Orhan Gazi arasında gerçekleşen savaştan ismini aldığı; Maltepe'nin eski adının *Pelekanon* olduğu görüşüdür (Hammer, 1998:103 akt. Altuntaş, 2020:1). Cumhuriyet dönemiyle birlikte içinde define olduğu düşünülen yerler için Maltepe ya da Mal Tepesi ismi kullanıldığı için şimdiki adını almıştır. Güncel nüfusu 525 bin civarında olan Maltepe 18 mahalleden oluşmaktadır. Bu mahallelerden ikisi Gülsuyu ve Gülen su Mahalleleri, araştırmamız kapsamında ele alınmıştır. . Güncel nüfus bilgisi resmi olarak Gülsuyu 14860, Gülen su 14704 şeklindedir. Mahallede kadın erkek nüfus dağılımı %50 oranındadır (T.C. Maltepe Kaymakamlığı, 2022). Mahalle ağırlıklı olarak Kürt ve Alevi nüfusa sahiptir; Sivas, Erzincan, Tokat, Çorum, Tunceli, Ağrı, Elazığ illerinden göç almış, devamında mahalleye Sinop, Ordu, Samsun gibi illerden de göç edenler olmuştur.

1953-1954 yıllarında ilk yerleşimlerin gerçekleştiği Gülsuyu, dönem itibariyle kentin çeperinde yer almasına rağmen İstanbul'da kendi kaynak suyuna sahip nadir mekânlardan birisidir. Dolayısıyla köylerden kentlere göç için önemli bir tercih sebebi olmuştur. Öte yandan Türkiye'de kentleşme süreci daha önce anlatıldığı üzere Avrupa ve Amerika'daki kentleşme sürecinden daha farklı ilerlemiştir. Örneğin Avrupa'da işaret edilen kentleşmeyle birlikte nüfus belli bir büyüklüğe ve yoğunluğa ulaşmış; tarımdan sanayi faaliyetlerine geçiş yaşanmış ve toplum heterojen bir yapıya ulaşmıştır. Dolayısıyla kentleşme denildiği zaman hem mekânın değişim ve dönüşümü, bununla beraber toplumun da dönüşümü ifade edilebilirken, Türkiye gibi ülkelerde kentleşme kavramı toplumsal dönüşümü de kapsayan bir kavram olmaktan uzak kalmıştır. Bu sebeple Türkiye özellikle 1950'li yıllarda ve sonrasında yoğunlaşan kentleşme sürecinde birçok toplumsal sorunla karşılaşmıştır. Sonucunda ise kentleşmeden farklı olarak *kentlileşme* gibi bir kavramsallaştırmaya ihtiyaç duyulmuştur (Okan, 2017). Birkaç yıl içerisinde göç eden nüfusun ve buna bağlı olarak gecekondu sayısının artmasıyla birlikte 1956 yılında yasal olarak Gülsuyu için muhtarlık statüsü verilmiştir ve mahalle adına ilk kazanım gerçekleşmiştir (Kurtuluş & Aslan, vd. 2018:188). Bununla beraber Gülsuyu Mahallesi -diğer gecekondu mahalleleri gibi- köy yaşantısının yaşatılabileceği bir mekân olarak, “kültürel olarak keskin bir kopuşun olmaması açısından kentte” ama “kent yaşantısından ayrı bir mekân” olma özelliğine sahip olmuştur. Köy yaşantısının devam ettirildiği, sosyal birçok etkinliğin beraber yapıldığı ve yaşandığı bir mahalle olmuştur. Mahallenin bu özelliği hâlâ mahalleli tarafından aidiyeti sağlayıcı bir unsur olarak vurgulanmaktadır.

Ya aslında en büyük önemi bence samimiyyetin olması. Herkesin birbirini tanıyor olması. Sokakta rahat geziyor olmamız gece kaç olursa olsun. Çünkü birinin orada olduğunu biliyorsun. En büyük şey güven bence mahallede. (G5, 36, K, Kadıköy, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Yok)

Köyden yeni gelen arkadaşlar kimsesizler. Yani büyükler başında yok. O zaman öyleydi. Aile büyüklerine değer verilirdi. Haydar Amca gelsin, Haydar Amca çoluk çocuğumuzu gözler, kollar gibi öyle bir mantıkla haberdar olduk. Öyle bir mantıkla geldik. Ve benim babam, evet etrafında yerleşen bütün herkese babalık yaptı. Şu anlamda babalık yaptı: Bir de bir dükkân vardı. Çalışsın çalışmasın ekonomik sıkıntıya düştü babam beslerdi onları. Tabii ki bedava beslemiyordu yazıyordu çiziyordu. Ama üç ay beş ay bekliyordu. Dolayısıyla öyle bir yerleşim oldu. [...] Yani bu mahallede köy statüsü gibi yaşıyoruz. Komşularımız belli, komşularımıza gidip geliyoruz. Birinin başına bir sıkıntıya düşse bir şeye ihtiyacı olsa koşar gideriz. Bizim başımıza bir sıkıntı gelse onlar koşar giderler. (G6, 66, K, Sivas, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Fabrikada işçi olmaya gelmişler işte niye olacak. Gerçekten hepsi öyle ama. Köyden gelmiş şehre sadece çalışmış. İşte bir hayat kurmuş. Evlenmiş. Ailesini geçindirmeye çalışmış. Şehir ne demek bilmiyor. Şehirli mi köylü mü belli değil. Sadece işçi. Böyle kalmış hepsi. Hep o standartta kalmış yani. 90 kuşağını da ben şöyle yorumluyorum: Tam böyle teknoloji kuşağında aslında diyeceğim ama değil. Böyle teknoloji görmemiş kuşak mı? O da değil. Bu arada kalmış kuşak bu. Tabi bir Y kuşağı gibi değil. Daha böyle imkanları el verdiği için kendini geliştiren kesim mühendis olan mimar olan bunlar için iyi. Orta sınıf dediğimiz sınıf da çok var bu kuşakta. İşçi hayatına atılanlar ne olacak ki! Yavaş yavaş bu İstanbul hayatındaki yaşam şartları ağırlaştıkça bence gidecek yani. Bizden öncekiler aynı standartta yaşayabilmiş ve öyle veya böyle zorluklar çeke çeke bugünlere gelmişler. Şimdi bizim böyle bir şey yapma imkanımız var mı? Bir yere gecekondur yapabilir misin? (G21, 39, E, Gülsuyu, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Muhtarlık statüsü kazanan ve kent sisteminde resmi olarak var olan Gülsuyu Mahallesi kentteki emekçilere ev sahipliği yapan bir mahalle olmuştur. Özellikle Otoyol, Singer, Otosan, Farglas, Mutlu Akü, Ezcacıbaşı, Böhler, Yunus Çimento ve Tekel'de çalışan işçilerin oluşturduğu nüfus, 1965'li yıllarda 3500 civarına ulaşmıştır (Yıldız, 2013).

1963'te Sivas'tan geldim Üsküdar'a. Babam Paşakapısı Adliyesi'nde gece bekçisiydi. Selimiye İlkokulu'nu bitirdik. O dönemin AEG fabrikasında çalışan dostlarımız burada bir gecekondur yapılaşması olduğunu öğrendiler. Bizler de o dostlarımızla beraber geldik. Birer göz gecekondur yaptık. Konutumuzu biz deniz kumuyla kendimiz yaptık. Kendi imkanlarımızla kendimiz yaptık. Betonarme bir konut. Önce gecekondumuz vardı fakat gecekondumuzu yıktık. Peyderpey 40 sene hep inşaat devam etti. Peyderpey yok çatıydı yok duvarlardı yok birinci kattı yok ikinci kattı derken böyle peyderpey yaptık. Dolayısıyla yerleşmiş olduk. (G6, 66, K, Sivas, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Yerleşme nedeni 65'te babam Almanya'ya gidecekti. Dişlerinden dolayı, çürükmüş demek ki, almamışlar. Singer fabrikası var, ben de oradan emekliyim zaten. Babam orada işbaşı yaptı. 69'da da komple buraya geldik. İşten dolayı yani. Çünkü Bayburt'ta fabrika yoktu hiçbir şey yoktu. Almanya'ya gidemeyince amcam vardı babamı fabrikaya aldırıldı öyle. (G7, 61, E, Bayburt, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

O yıllarda bahçeli bir arazide tek katlı gecekondur evleriyle ve sahip olduğu coğrafi özelliği nedeniyle kente yeni gelen işçiler için bir çekim merkezi olan Gülsuyu, aynı zamanda ulaşım olanaklarının ve altyapının bulunmadığı bir mahalledir. 1963 yılında Maltepe'ye bağlanmış; yine aynı yıl Gülsuyu Güzelleştirme ve Koruma Derneği kurulmuştur (Yıldız, 2013). Mahalleye gelen ailelerin büyük bir

bölümü zorunluluk nedeniyle kente göç etmiş ve kentte tutunabileceği bir mekân olarak Gülsuyu Mahallesini tercih etmişlerdir.

Köydeki yaşam biçiminden dolayı geldik. Rahat yaşamak için. Çoluk çocuğu eğitmek için bir seviyeye getirmek için. Burada her olanak var. Ama köyde yok. On haneli bir köyden ne olur; okul yok bir şey yok yol yok şu yok bu yok. Devlet okul mu yapmış fabrika mı açmış ben orada çalışayım kendi arazimi işleteyim, yok! Hiçbir hükümet yapmamıştır bunu. Vermiş mi Anadolu'ya bir ağırlık, yok! Okul yok, ben nerede çocuğumu eğiteceğim? Kimin kapısına göndereceğim, nasıl yaşatacağım? Güzel yaşamak için geldim buraya. (G14, 66, E, Erzincan, Gülsusu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Niye olacak işsizlikten dolayı. Fabrikalarda iş bulabilmek için evi geçindirebilmek için gelmişler İstanbul'a. Gecekondu yapılmasına müsaade edilen yer olarak da Gülsuyu'na gecekondu yapılmışlar. Sonra amcalarım falan da hep beraber gelmişler. Benden biraz büyük amca çocuklarını orada doğmuşlar sonra buraya gelmişler ama benim emsaller burada doğdular. Biz artık Gülsuyulu olduk yani. (G12, 54, E, Gülsuyu, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Biraz gelenekçi biraz modern, biraz köylü biraz kentli, biraz muhafazakar biraz devrimci olan mahalle, “*kentin kenarına yapıştırılmış herhangi bir Anadolu kasabası*” olarak nitelendirilmiştir (Aslan, 2013:10). 1966-1967 yıllarında Gülsuyu'ndaki gecekondu için CHP'den seçilen Belediye Başkanı Yalçın Kızılay döneminde iskan verilmeye başlanmıştır. Aynı yıl Gülsuyu için Fatma Hanım ve Mustafa Bakkal'dan geçerek Heykel'e kadar giden ilk minibüs hattı oluşturulmuştur. Fabrikalarda çalışmaya gitmek için tek ulaşım imkanlarının 2 saat veya daha fazla yürümek olduğu fabrika işçileri için bu gelişme oldukça önemlidir (Yıldız, 2013).

O zamanlar kiraya verecek kadar paramız yokmuş. Babam da burada gecekondu yapımına göz yumulduğunu öğrenince o da arkadaşlarıyla birlikte buraya taşınmış. Gülsuyu'ndan fabrikalara yürüyerek gidip geliyorlarmış. (G18, 51, K, Sivas, Gülsusu, Ev Sahibi, Tapu Var)

1970'li yıllara gelindiğinde Gülsuyu, kentteki sosyalist grupların ev sahipliğini yapmaya başlamış; böylece mahalledeki sosyalist duruş daha da belirginleşmiştir. Bir sistem karşıtı hareket olarak kentsel mekân, sosyalist gruplar tarafından yeniden üretilmiş ve sistemle ciddi bir gerilim içerisine girmiştir. Bu durumu anlatmak üzere daha sonraları *politik mekân* kavramı literatürde yer almaya başlamıştır (Aslan, 2004). Bir karşı duruş biçimi olarak *Partizan*, *Halkın Birliği* ve *Devrimci Yol* gibi sosyalist gruplar mahallede yapılaşmaya ve yaşamaya başlamıştır. Dolayısıyla Gülsuyu politik kimliği ön planda olan bir kent mekânı haline gelmiştir.

Şimdi eskiden taksiler mahalleye gelmiyordu. Niye biliyor musunuz? Burada teröristler var, burada solcular var, burada olaylar var...Evet burada sol arkadaşlar, solcu arkadaşlar, devrimci arkadaşlar gençler vardı. O solcu arkadaşlar ve devrimci gençlerimizin olduğu dönemde -şimdi çok etkin değiller- hırsızlık ve nasıl diyeyim ya çok özür diliyorum fuhuş bizim mahallemizde yoktu. Yoktu onların etkin olduğu zamanda. Ben kapımı halen kilitlemiyorum. Eski alışkanlık. Bir çift ayakkabımız kaybolmazdı bizim. Güvenliydi. Aşağıdan bu sol anlayış bu devrimci anlayış, orada teröristler var, o mahalle terörist mahallesidir deyip öyle bir bakış açısı vardı. Taksiler yukarı çıkmıyordu. Sonra sonra...hâlbuki o dönemde Kadıköy'de ben yatılı birine baktım, Alzheimer hastası. Kadıköy'de her türlü çirkinlik vardı

ama bizim mahallemizde yoktu. Bizim mahallemizin adı çıkmıştı. (G6, 66, K, Sivas, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Güzel insan ben bu mahallede 40 senedir oturuyorum ben hiçbir şey görmedim bugüne kadar tamam mı bizim kapımız açıldı kimse girmiyordu ama şimdi maşallahı var. Adamı çekiyorsun yaptığı iş belli değil. O zaman burada sol görüşlüler vardı kimse yapmıyordu herkes dik duruyordu. Sağ olsun baştakiler hepsini bitirdi sıfırladılar onların. Hırsız, yan kesici doldurdular. : Solcular varken olmuyordu. Ben görmedim bak ben 66 yaşındayım. Ben burada yaşarken o insanların hiçbirisi mahalleye zarar vermezdi. Sen mahalleye yanlış bir şey yaptığın zaman sen niye bu mahalleye bunu yapıyorsun diye soru sorarlardı. Şimdi öyle değil. Adamlar çekiyor seni. Mafya ayakları çoğaldı. (G14, 66, E, Erzincan, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Sosyalist grupların kentleşme sürecinde Gülsuyu Mahallesi özelinde çeşitli eylemleri söz konusu olmuştur. Örneğin mahallede belirli sınırlar çizilmiş ve belirlenen alanlara kimlerin ne şekilde yerleşeceğine karar verilmiştir. Arsalar kırdan göç edenler arasında eşit bir şekilde dağıtılmaya çalışılmış, bunun yanında yol yapımı, su ve elektrik hattı yapımı gibi konularda da kolektif çalışmalar sergilenmiştir. Dolayısıyla Gülsuyu Mahallesi'nde her şey mahalleli tarafından yapılmaya çalışılmış, devlet kurumlarından herhangi bir beklentiye girilmemiştir. Üstelik sol örgütlenme bünyesinde kentteki üniversitelerden ve liselerden mahalleye gönüllü olarak bu işlerde gündelik çalışmaya, 'politik hayallerini zenginleştirmeye' gelen öğrenciler dahi olmuştur (Aslan, 2004). Bu konuda mahallelinin düşüncesi de benzerlik göstermektedir.

(Uyuşturucunun) Bizim burada büyüyen gençlerimizi yozlaştırdığını düşünüyorum. Daha önceden mesela gençlerin bir alternatifi vardı; alternatif neydi sadece biliyor musun? Bu eleştirilen eylemlere etkinliklere katılmak, birçok arkadaşımızın bu eylemlerde bu etkinliklerde ya da işte sol fraksiyonlar burada çok olduğunda burada kültür merkezlerine gittiğinde ya da bir şey yaptığında bir meşguliyeti oluyordu. Sonra hepsinin başına bir iş geldi. Bir eylemde gözaltına alındı bir eylemde tutuklandı, bir fişlenme bitmiyor. (G20, 31, E, Gülsuyu, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Sosyalist gruplara göre kent mekânı kamu malıdır ve kamu malı kapitalist üretim sürecinin aksamaması için yeniden üretilip alınıp satılan bir meta olmamalıdır. Dolayısıyla kent mekânı üzerinde söz hakkı olan tüm yerel aktörler devre dışı bırakılmalı ve kentte kamuya ait alanlar barınma ihtiyacı önceliği göz önüne alınarak eşit büyüklükte dağıtılmalıdır. Üstelik sadece arsa dağıtımı ile sınırlı kalmamıştır. Mahallenin kurucu isimlerine göre görülmeye değer kültürel iklimde, daha öncesinden belirlenen kriterler çerçevesinde yoksul insanların konutları kolektif bir emekle inşa edilmiş, ikamet zorunluluğu getirilmiştir. Resmi kurumların müdahalesine karşı inşa edilen dayanışmayla da konutları koruyabilmişlerdir.

Zamanında burada da devrimciler varmış ev dağıtmışlar o şekilde gelmişler. Yani bir yer vermişler o şekilde gelmiş insanlar. Bizim de gelme sebebimiz o. (G19, 37, K, Üsküdar, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Bunların yanında mahallede, dünyada ve Türkiye’de yaşanan politik süreçlerle ilgili seminerler düzenlenmiş ve devrimci örgütler tarafından beklenen devrime karşı hazırlıklar yapılmıştır. *Hâkim kimlik* haline gelen mahallenin politik kimliği neticesinde mahalledeki cadde ve sokak isimleri; Emek Caddesi, Ümit Kaftancıoğlu Caddesi gibi isimlerle değiştirilmiş ve devrimci kişilerin isimleri mekânlara verilerek kalıcılaştırılmıştır (Aslan, 2013:9-11). Nitekim bu dönemi Erdoğan Yıldız kendisinin ve ailesinin hikâyesini anlatarak betimlemiştir:

“78-80 arasında yine bu Emek Caddesi’nin, Taşocağı’nın üst tarafında çok ciddi yapılaşmalar vardı ve bu kendiliğinden yapılan gecekondulaşma sürecine devrimciler müdahale ettiler, oranın mafyalaşmasını önlemek adına, evi olanların da orada ev yapmaması adına orada düzenleyici bir rol oynadılar. Bunu sadece devrimciler olarak yapmayıp mahalleliyle birlikte yaptılar. Kendi aralarında komiteler oluşturdular, bu komitelerden birinde benim ağabeyim de yer alıyordu, Emek Caddesi’nin üst tarafında ağabeyim bize ev teklifinde bulunmuştu. Örneğin babama “bizim evimiz yok isterseniz biz size oradan bir gecekonduyu tahsis ederiz” diye, babam o zaman korkmuştu, orası komünistlerin yeri ben oraya gelmem gibi bir tepki göstermişti. [...] ağabeylerimin oturduğu evi gecekonduya döndürdük, burayı oturulabilir bir hale getirdik babam, ağabeyim ve ben. [...] benim 88’de askerden geldiğim dönemdi ve Gülsuyu’nda gecekondumuz oldu artık ve biz bir ev sahibi olduk.” (Yıldız, 2013:156-157)

İşaret edilen tarihlerde yapılan hareketlere bakıldığında görülmektedir ki devrimciler bu sürecin düzenleyicisi olmuşlardır. Sürecin kurucuları da mahallelinin kendisi olmuştur. Mahallelinin bu sürecin içerisine girmesi ise ekonomik ve siyasal politikaların bir sonucu, bir başka ifade ile daha temel bir sorun olarak ifade edilmiştir. Ayrıca devrimcilerin mahallede sadece konut sorununa alternatif üretmeye çalışan, konut sorunu üzerinden politikalar üretilmeye çalışılan bir pozisyonu olmamıştır. Şimdiki adı Ümit Kaftancıoğlu Caddesi olan caddenin alt tarafı, Taşocağı’nın olduğu bölge o zamanlarda TKP/ML Hareketi, Partizan, İşçi Köylü Grubu, Halkın Yolu, Halkın Sesi gibi farklı fraksiyonlara ev sahipliği yapmıştır. Bu hareketlerin mahalle ile ilişkileri, mahalleli tarafından yoğun ve pozitif olarak anlatılmaktadır. *Merkez düzeyindeki insanların* mahallede faaliyet gösterdikleri ifade edilmektedir. O dönem Türkiye solu için “bir daha yakalanamamış bir zincir” şeklinde betimlenmiş ve bu zincirin görünürlüğü Gülsuyu Mahallesi’nde gerçekleşmiştir. Nitekim dışarıdan karmaşık bir yapı olarak gözükmeye karşın Alevi-Sunni, Türk-Kürt insanların bir arada yaşadığı, çelişkilerin yaşanmadığı bir yer olarak Gülsuyu’nun, devrimci mücadele içindeki insanların ve bu hareketlerin, örgütlerin etkisiyle kurulduğu anlatılmaktadır (Yıldız, 2013:158).

Günümüzdeki adı Mustafa Kemal Mahallesi olan ama literatürde 1 Mayıs Mahallesi olarak bilinen mahalle arsaların bölüşümü, konutların inşası, ikamet zorunluluğu gibi konularda Gülsuyu Mahallesi’yle benzerlik göstermektedir. 1 Mayıs Mahallesi de kente göç eden fakat barınma sorunu yaşayan işçi sınıfının sorununu çözme iddiasındaki ilk mahallelerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. 1970’lerde *mafya* olarak işaret edilen bir grubun yerel yönetimlerle ve güvenlik güçleriyle olan ilişkisi nedeniyle yasadışı konut ticareti yapması, mahallelinin sorunlarının dinlenmemesi, gecekonduların yıkılması gibi sebeplerle mahalle sol örgütlü mücadele kararı almıştır. Bu bağlamda mahalle yerel yönetime aykırı bir şekilde kendi içerisinde inşa sürecine başlamıştır. Fakat sonunda 2

Eylül 1977 yılında 9 gecekondu sahibinin yıkımlar esnasında polis kurşunu veya başka sebeplerle öldürülmesiyle mücadele sonlanmıştır (Aslan, 2004:135). Gülsuyu Mahallesinde de bahsedilen tarihlerde kent yoksullarının oluşturduğu sol siyasal zeminde yükselen bir dayanışma ağı görmek mümkündür. Bu dayanışma ağı içerisinde yer alan mahalleli aidiyetlerini mekânın kendisi üzerinden kurmaktadır. 2004'ten bu yana yerel derneklerde yöneticilik, İstanbul Mahalle Dernekleri Platformunda koordinatörlük, muhtar azalığı, Taksim Dayanışması, çeşitli uluslararası örgütlerde kent mücadelesi aktivistliği gibi görevler üstlenen G2 bu aidiyeti mahalle hayatı yaşantısı şeklinde açıklamaktadır:

Gülsuyu-Gülensu Mahallesi 1970'lerden bu yana o dayanışma ilişkileriyle, bir arada durma haliyle, sadece yerel sorunlara değil ülke ve genel sorunlara ilişkin de tepki göstermesiyle biraz daha diğer mahallelerden farklılık arz ediyor. Bu farklılığı da açıkçası mahallenin hem sosyal demokrat hem Alevi kimliğiyle daha ön planda olması, komşuluk ilişkilerinin hâlâ geleneksel komşuluk ilişkileri şeklinde devam etmesi, bütün cenazesini, düğününü birlikte yapabilmesi, bir mahalle tırnak içinde bir "mahalle" hayatı yaşamasıyla ilgili olduğunu düşünüyorum ben. Dolayısıyla Gülsuyu-Gülensu Mahallesi birçok açıdan diğer mahallelere örneklik teşkil edebilecek bir potansiyeli taşıyor. [...] Kendini soldan doğru ifade eden bir mahallede yaşamaktan çok memnunum. Annem öldüğünde Alevi komşularımızın camiye gelmesi, düğünümde bizi yalnız bırakmamaları, "Gezi" eylemlerinde komşularımızla bir arada olmak çok heyecan vericiydi. (G2, 54, E, Çorum, Gülensu, Ev Sahibi, Tapu Var)

1970'lerde Gülsuyu Mahallesinin daha kuzeyinde yer alan kamu arazileri, ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır. Bütün bu süreci idare edebilmek adına ise *Gülsuyu Kültür ve Dayanışma Derneği* ve *Özgür Yapı Kooperatifi* kurulmuştur. Bu bağlamda yasal olmadan inşa edilen mahallenin çeşitli girişimler ile yasallaşmanın yollarını aradığını söylemek mümkündür. 1970'lerin sonuna gelindiğinde ise mahallenin ihtiyaç sahipleri arasında dağıtımı büyük ölçüde gerçekleşmiş, bir anlamda mahalle dokusu oluşmuştur. Bununla birlikte belediyeye emlak vergisi ödenmeye başlanmıştır (Aslan, 2013:13). 1972 yılında Gülsuyu İlkokulu mahallelinin girişimleriyle ve çabasıyla birlikte açılmıştır. Sosyal hayata dair mekânlar da mahalle de var olmaya başlamış; örneğin Turan Sineması 1973 yılında açılmıştır (Yıldız, 2013). Ayrıca mahalle dokusunun oluştuğu bu zaman diliminde 1970'lerin sonlarında yaşanan bir hırsızlık hadisesi, mahalledeki atmosferi anlayabilmek adına oldukça önemlidir. Mahallede ikamet etmesine onay verilen insanların içinden hırsızlık yapan birisinin ya da birilerinin çıkması politik kültürün içerisinde "üzüntü, tedirginlik ve şaşkınlık" yaratmıştır. Kurucu Komite Başkanı Niyazi A. hızlı bir araştırma sonucunda hırsızın bulunduğunu ve artık şüpheli değil suçlu olan kişinin kleptomani hastası olduğu öğrendiklerini ifade etmiştir. Hırsızlık yapan kişi mahalleden uzaklaştırılmış ve tedavi olması önerilmiştir. Sonrasında evde bulunan tüm eşyalar meydanda toplanmış ve herkes çalınan eşyasını gelip meydandan almıştır. Fakat asıl dikkat çekici nokta şu ki, hırsızlık yapan kişinin kimliği mahalle halkıyla paylaşılmamıştır. Hasta bir insanın onuru kırılmamalı denilerek bu bilgi gizlenmiştir (Aslan, 2013:12).

1970'lerin ortalarında ilgi çekici bir diğer konu gecekonduların yasallaşmasını sağlayan Özgür Yapı Kooperatifi üyelerinin bazılarının hem kaçak gecekondu bölgelerini yıkmaya kararını veren belediye

memurları olması hem de kuzeydeki arsa dağıtımını yapan kişiler olmasıdır. Bu sebeple Fevzi A. gibi isimler bu gerilimin ortasında kalmış isimlerdir. Belediye Başkanının “Yıkın!” emrini verdiği sırada neler yapılacağına kadar senaryolar öncesinde hazırlanmış ve gecekonduların yıkılmaması için büyük çabalar gösterilmiştir. “Gecekonduların Yıkımına Direnelim”, “Gecekondular Hakkımız Söke Söke Alırız”, “Haklı Gecekondular Mahallesi”, “Gecekondular Yıkımına Son” gibi sloganlar (Aslan, 2013:12) mahalle duvarlarının doğal bitki örtüsü olmuştur.

Mahalledeki örgütlenme ve eylemler sadece mahallenin mahalli sorunları çerçevesinde şekillenmemektedir. Ülkenin gündeminde olan sorunlar ne ise mahallede onunla alakalı bir eyleme rastlamak olağan bir durumdur. Örneğin 1978 yılında gerçekleşen Maraş Katliamı’ndan sonra mahallede protesto yürüyüşleri gerçekleştirilmiş ve karayolları trafiğe kapatılmıştır. Yine aynı şekilde 1993’teki Sivas Katliamı ve 1995’teki Gazi Mahallesi eylemleri sonrasında da protesto eylemleri gerçekleştirilmiş ve karayolları trafiğe kapatılmıştır (Yıldız, 2013). Nüfusun Alevi, Kürt ve Solcu olmasından kaynaklı 1980 Asker Darbesi’nden etkilenen mahalle askerler tarafından güvenlik ablukası altına alınmıştır. Etnik, dini ve politik konumlanışlar mahalle için 1980 Askeri Darbesi’ndeki ablukanın sebebi olmuştur. Hâlbuki dayanışma ağı radikal sol siyaseti aracılığıyla olmuş olsa da bu radikallik mahalle geneline yayılmış bir durum değildir. Çünkü kırdan kente göç edenlerin tamamı aynı nüfus yapısına sahip değildir. Göç etme biçimleri genellikle hemşerilik ve akrabalık ilişkileri üzerinden ilerlediği için, mekân tercih etme pratikleri sonucu ortaya çıkan gecekondular mahallelerinde memleket, etnik köken, ırk gibi birçok farklılık görülmektedir (Şengül, 2009:127).

Benim bulunduğum yer ağırlıklı olarak Bayburt Mahallesi diye geçer. Yani sokak ama mahalle diye geçer. Bir tarafta işte Erzincanlılar bir tarafta yukarıda Giresunlular, Samsunlular, Sinoplular...böyle. 56’da burası taş ocağıymış, Gülenso taş ocağıymış. Oradaki bekçi arkadaş akrabasını getirmiş. Ondan sonra bizim Bayburtlular gelmiş, o onun yeğenini çağırmış öyle yani.[...] Ya burada Anadolu kültürü yaşıyor. Mesela Bayburtlu...burada halen o Anadolu lakapları geçer. Karşı şu, işte Bayburtlu bu ya da Sivaslı o; böyle geçer. İlk zamanlar biliyorsun Alevi-Sunni davası vardı. Ama şimdi herkes kız alıp kız veriyor yani. (G7, 61, E, Bayburt, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Kuruluşundan itibaren büyük zorluklarla karşı karşıya kalan mahalle, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nden de etkilenmiştir. Döneme ait anlatılara bakıldığında mahallelinin mahalle ile kurduğu aidiyet ilişkisinin ön plana çıktığı görülmektedir. Gündelik hayatı şekillendiren bütün zorluklar sosyal dayanışma ruhu ile atlatılmaktadır. Fakat diğer yandan darbe sosyal dayanışma ruhunu kırarak kolektif olarak *eve yabancılaştıran* bir etki bırakmıştır (Karslıoğlu, 2009). Kırdan kente göç etmiş, kentleşme ve kentlileşme sürecini tampon mekânizma olan gecekondular üzerinden gerçekleştiren bu nüfusun eylemlerinin nedeni, siyasal olmaktan ziyade barınabilmek adına devlet tarafından kabul görmek temelli olduğu ifade edilmiştir (Kocatürk, 2021:62). Nitekim anlatılarda görülmektedir ki mahalledeki devrimci hareket ve bütün sol hareketler tarafından ‘gecekondulaşmanın sağlıklı bir konut elde etme yöntemi olmadığı’ söylenmiştir. Gecekondular artık önerilmeyecek bir yöntemdir; fakat yoksulluk, köylerdeki

işsizlik, sürekli olarak İstanbul'a göç, ciddi barınma problemlerini doğurmaya devam etmiştir. İstanbul'a bu şekilde göç eden insanlar ya fahiş fiyatlarla kentte ayakta kalmaya çalışmışlar ya da buldukları boş arazilere ev yapmak zorunda kalmışlardır; dolayısıyla fabrikalarda işçi olarak çalışan bu nüfus boş arazilere ev yapmayı tercih ederek bugünlere gelmiştir:

Yani mahallenin konut stokuna bakıldığında depreme dayanıksız konut stoku var. Evet gerçekten kamusal alanlar çok sıkıntılı. Birçok donatı alanları eksik. Ama bütün bunlar bir dayatma olmadan, birlikte istişare edilerek, katılımcılık mefhumu örülerek pekala ortaklaşa yapılabilir. (G2, 54, E, Çorum, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Bölge kendi yapı sürecini ya da yapı stokunu tamamlamış bir noktada duruyor. Yenilenmesi gerekiyor, yapılması gerekiyor doğal olarak. Artık sadece benim konutumla ilgili değil mahallenin de bir yapı değişimine ihtiyacı var. Mahallenin ne kadar ihtiyacı varsa benim konutumun da o kadar ihtiyacı var yani. Şimdi bölge ve mahalle ekonomik koşullarını işçilik emeğiyle sağlamış bir yapıda. Hepsı emekli. Yani mahallelinin yüzde kırkı emekli. Fabrikalarda çalışmış ve bugüne kadar ekonomik koşulunu bu şekilde sağlamış. (G3, 51, E, Sivas, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Gülsuyu gecekondu. İsmi gecekondu. Biz buraları plana göre yapmadık yani. Maaşı aldık demir aldık. İkramiye aldık çimento aldık. Biz bunları böyle parça parça yaparak yaptık. Şu an eğer ki 1999 depreminde bir tane evimiz yıkılmadı ama işte deprem riski var. Korkumuz bu yani. Yarın her şey olabilir. (G7, 61, E, Bayburt, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Mahalleye olan göçler sonucunda ortaya çıkan karmaşanın önüne geçebilmek adına sol hareketler mahalledeki gecekondulaşma sürecinin düzenleyicisi olmuşlardır. Gecekondulaşmanın önerilmediği bu dönemde Kurtuluş Hareketi gibi hareketlerin içerisinde bulunan devrimci gençler 1992 yılı ve sonrasında şu anda Telsizler denilen mahallenin üst kısmında yer alan ve askeri bölgeye yakın alandaki gecekondu yapımına mesai harcamışlardır. Diğer mahallelerden buraya gelip dayanışma ziyaretleri gerçekleştirilmiş, 3-4 kez yıkım yaşanmasına rağmen yıkıma nasıl direnileceği, neler yapmak gerektiği, kamuoyunun nasıl oluşturulacağı anlatılmıştır (Yıldız, 2013:163-164).

1988 yılında mahalle örgütlenmesi ve dayanışması için önemli derneklerden olan Çorum Mecitözü Dağsaray Köylüleri Dayanışma Derneği kurulmuştur. Daha sonrasında ise bir diğer önemli dernek olan Pir Sultan Canlar Derneği açılmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde insanların barınma sorununu çözebileceğine olan inanç ve hemşerilik bağları ile mahalle, zorunlu göç sonucu boşaltılan köylerden kentlere göç etmek zorunda kalan Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesinden de büyük göçler almıştır. Bu yıllarda Sivas, Erzincan ve Tokat illeri başta olmak üzere Elazığ, Sinop, Ordu, Samsun, Giresun, Kars ve Maraş gibi illerden gelenlerin oluşturdukları dernekler faaliyetlerine başlamışlardır. Ayrıca 1999 yılında Cemevinin resmi olarak açılışı gerçekleştirilmiştir (Yıldız, 2013). Bu sebeple hemşerilik ilişkilerinden kaynaklı olarak nüfus hızlı bir şekilde artmış ve mahalle, öncesinde olduğu gibi kontrol edilebilirliğini kaybetmiştir. Neticesinde mahalle, nüfus artışı sebebiyle ikiye bölünmüştür. İlk kurulan mahalle **Gülsuyu** ve kuzeye doğru genişleyen alanda **Gülsu** adında ikinci mahalle oluşturulmuştur. Fakat o tarihlerde de şimdilerde de iki mahalleyi ilgilendiren herhangi bir konu olduğu zaman iki

mahalle tek bir mahalle gibi anılmaktadır. Bu tezde de resmi olarak iki farklı mahalleden bahsediliyor olsa da tek bir mahalle olarak düşünölmektedir:

Şimdi biz iki mahalleyiz ama tek mahalleyiz yani her gittiğimiz yere Gülsuyu-Gölensu beraber gideriz. Sorunlarını da beraber hallediyoruz. (G7, 61, E, Bayburt, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

1980'lerde kusurlu olarak görölen Sosyalist, Alevi ve Kürt kimliğine sahip mahalle şafak operasyonlarıyla yoğun bir biçimde muhatap olmuşken, 1990'lara gelindiğinde durum biraz değişmiştir. Alevi kimlik yasal güvenceye alınmamış olsa da kamusal alanda fiilen görünürlük kazanmıştır. Kamu yöneticileri tarafından kabul görmeye başlamış ve ibadethaneler inşa edilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla Gülsuyu artık *Alevi gettosu* olmuştur. Alevi kimliğin barışçı gündelik bir hayat hayali ile sınıf mücadelesini önemseyen sosyalist politik çevrelerin eylemleri bir arada yaşanmaya başlamıştır. Bu sebeple bir yandan şiddeti tümöyle mahalleden uzaklaştırmak isteyen bir kültür yaşatılmaya çalışılırken, diğör yandan ölkede veya kentteki bir olayı protesto etmek amacıyla belediye otobüslerinin yakılması gibi eylemler meşru mücadele aracı olarak görölmekteydi. Bu eylemler neticesinde devletin bir aygıtı olarak yoğun polis baskısıyla muhataplık söz konusu olmuştur. Gülsuyu aynı zamanda politik söylemde varoş ve tehlikeli bir yer olmuştur. Her münakaşada yeniden dillendirilen ve yeniden keşfedilen bir mekân olarak Gülsuyu-Gölensu, yine de Alevi, yine de Kürt, yine de Sosyalist bir mekândır (Aslan, 2013:14-15).

Bizim mesela burada çok iyi arkadaşlarımız var. Adamların hayatı sadece ailesidir, işidir gücüdür. Ama zamanında burada herhangi bir eyleme katılmıştır ya da arkadaşlarıyla bir protestoya gitmiştir. Orada bir gözaltına alındıktan sonra -sade bir kere yapmıştır belki bunu hayatında- ama bunu yaptıktan sonra 50 kere operasyonda alınmıştır. Niye alındığını o da bilmez biz de bilmeyiz, artık böyle illallah edenler var. Korkudan yurt dışına kaçanlar var. Belki bunu gerçekten çok aktif bir şekilde yapıp da tutuklananlar var. Bunu mesela devlet inanılmaz derecede baskı yaptı. Bizim üzüldüğümüz çok arkadaşımız var bu şekilde. Aniden bir operasyon olur gelirler buraya artık onlar da psikolojik anlamda çok yıprandılar yani. Düşünsene genç bir adamsın hayatında ilk kez bir eyleme katılıyorsun ama o eylemde de tutulup gözaltına alınıyorsun sonra elli kere daha yani. Suçun yok, mahkemeye çıkıyorsun serbest bırakılıyorsun, bir daha gözaltına alıyorlar, bir daha mahkemeye çıkıyorsun serbest bırakılıyorsun, bir daha gözaltına alıyorlar, bir daha... Sürekli böyle bir şey şimdi döngünün içinde. Bugüne baktığımızda mesela bizim mahallemize sık sık polis gelir, sık sık gelir yani; işte akrepler gezer, polisler gezer, ama sanki bunu böyle göstermelik mi yapıyorlar bilmiyorum. (G20, 31, E, Gülsuyu, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

1990'lı yıllarda *Devrimciler Çalışması* olarak adlandırılan örgütlü mücadelede özgün birkaç çalışma daha anlatılmaktadır. Örneğin 1990'lı yılların başında mahallede çok ciddi bir esrar alışverişinin olduğu ifade edilmektedir. O yıllarda Türkiye'nin en büyük uyuşturucu operasyonunun Gülsuyu'nda yaşandığı ve kilolarca esrarın ele geçirildiği anlatılmaktadır. *Devrimciler Çalışması*, mafya olarak ifade edilen grupla bir şekilde karşılaşma gerekliliği üzerine düşünölmüş ve neticesinde devrimci mücadele önünde bir engel olarak görölen mafya ile hesaplaşmak gerektiğine karar verilmiştir. Mahalledeki çocukların daha rahat okuması, gençlerin daha insani ve paylaşımcı ilişkiler içerisinde olabilmesi için devrimciler

yazdıkları duvar yazılarının altına politik grup imzası atmama kararı almışlardır. Örnek olarak “Mafya Gülsuyu’ndan Defol” ya da “Mahallemizde Mafyayı İstemiyoruz” yazılması sonrasında altına imza olarak *Gülsuyu Sakinleri* ya da *Gülsuyulu Gençler* yazılmıştır. Dolayısıyla mafyanın muhatabı bu noktadan sonra gruplar değil, doğrudan mahalle ve mahalleli olmuştur.

“Hatta o dönem “2000’e Doğru” adında yaygın okunan haftalık haber dergisi vardı, onlar buraya gelip o mafya kampanyasıyla ilgili haber yapmak istediklerini söylemişlerdi ve çok ironiktir bir tek bizimle görüşmeden o haberi yapmışlardı, yani o kampanyayı biz sürdürdük biz yaptık diye değil, onlar mahalleli diye mahalleliyle söyleşi yaparak haber yapmışlardı. Ama bizim hedefimiz de buydu zaten. O devrimcilerin bir çalışması, başarısı değil mahallelinin bir başarısı olması gerekiyordu.” (Yıldız, 2013:159-160)

Mahallelinin aldığı bir diğer karar, devrimci gençlerin kitabevine ya da kitap kulübüne politik amaçlarla gitmeme kararıdır. Mekânın kurucuları mekân politikleşmesin diye o mekâna gitmeme kararı almışlardır. Belki de bu sebeple ömürleri kısa olmuştur, fakat iki yıllık süre içerisinde kitap kulübünde politik faaliyet olmadığı ifade edilmiştir. Bir diğer özgün örnek, halden sebze meyve alıp aracısız bir şekilde mahalleye ulaştırılma çalışmasıdır. Aynı şekilde kömür alıp doğrudan mahalleye getirilerek aracı maliyetleri ortadan kaldırılmak istenmiştir. Bu tip organizasyonların düzenleyicisi *devrimciler çalışması* olmuştur. Bu tarz faaliyetlerin ya da kendi ifadeleriyle çalışmaların bitmesinin sürdürülememesinin, neden dağılma yaşandığının cevabı olarak şu cümleler sarf edilmektedir:

“[...]Bütün bunlar biraz bizim kendi özel durumumuzla ilgiliydi. 1993 yılına geldiğimizde cezaevindeki arkadaşlarımız dışarı çıktılar, o 80’li yıllarda cezaevinde olan devrimci kadrolardaki insanlar dışarı çıkınca bir bildirge yayınladılar, yaklaşık olarak şöyle bir şey söylüyorlardı: “Artık hiçbir şey eskisi gibi değil, 12 Eylül darbesi iç tarafta bizi yoğun bir şekilde paralyze ederken aynı zamanda Berlin Duvarı’nın yıkılması, Sovyetler Birliği’nin dağılması ciddi anlamda uluslararası anlamda da başka bir sürece yol açtı. Bugün artık bizim hareket alanımız eski argümanlarla açıklanamayacak derecede çetrefilli bir süreç almış ve biz bunun önüne yeni bir örgütlenme formu, söylem geliştirmedikçe, eski örgütlenme alışkanlıklarıyla bugün bu politik ilişkileri devam ettiremeyiz” diye bir metin kaleme almışlardı.” (Yıldız, 2013:162)

1980 Askeri Darbesi sonrasında imar afları ve ıslah planlarıyla düzenlenmeye çalışılan mahalle, 1989 yılındaki ıslah planı neticesinde yasallaşmış ve az da olsa bazı kişiler arsa tapusu sahibi olabilmıştır (Çavuşoğlu, 2008:1). O dönem için bağlı bulunduğu Kartal Belediyesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi’nin ortaklaşa hazırladığı ıslah planı ile mahalle daha yasal bir hale bürünmüş ve rantı hızla artmaya başlamıştır (Bozkulak, 2005:254). Özellikle Kartal, Tuzla ve Maltepe’deki kurulan fabrikalara ucuz işgücü sağlayan mahalle, zaman içinde aldığı göçlerle birlikte büyümüştür. Aynı zamanda kent de mahallenin büyümesinden daha hızlı olacak şekilde büyümüş ve genişlemiştir. İlk başlarda anlatıldığı üzere yol, elektrik ve suyun dahi olmadığı ve kentin çeperinde kalan mahalle, daha sonrasında kentin ortasında kalan ve sermaye sahipleri için değişim değeri açısından ön plana çıkan bir mekân haline gelmiştir. Nitekim diğer ilçelere ve mahallelere göre depreme dayanıklı zemine sahip olması, yüksek

rakım sebebiyle hava temizliği, ulaşım olanaklarına yakın olması, Marmara Denizi ve Adalar manzarası sebebiyle değer kazanmıştır (Yaykın, 2007:1).

Gülsuyu-Gülensu İstanbul'un periferisi olarak kuruluşunu gerçekleştirmiş küçük, tek katlı, geçici ve gerçek bir gecekondu deneyimidir. Daha önceleri kent merkezlerinde cereyan eden kitlesel/toplumsal hareketler gücünü ve etkisini artık İstanbul haritasında birkaç mekâna taşınmıştır. Gülsuyu-Gülensu gibi mahalleler radikal kentsel/toplumsal hareketlerin yeni mekânı olmuştur. Kenti baştan sona değiştirme amacı taşıyan *sihirli sözcük olarak kentsel dönüşüm* uygulamaları da bu dönemde gündeme girmiş bir kavramsallaştırmadır. İlk başlarda Gülsuyu, sonrasında kurulan Gülensu Mahalleleri tarihsel süreçte iki kez devletin gündemine girmiştir. İlki yukarıda da ifade edildiği üzere 1980'lerde devrimci hareketlerden dolayı devrimci gençlere yönelik polis operasyonları vesilesiyle iken artık kentsel dönüşüm için gündem olmuştur. Oluşturduğu ve oluşturacağı rant değeri üzerinden sermaye gruplarının ve yerel iktidarın ilgisini çeken mahalle, nasıl olacağı tam olarak bilinmese de dönüştürülmek istenmiştir. Dışarıdan müdahale edilmesine en başından beri karşı olan mahallenin geleneksel refleksleri tam olarak bu noktada devreye girmiştir. Mahalle genelinde örgütlenme ve kolektif tavır hali devreye girmiştir. Dolayısıyla 1970'li yıllarda "Gecekondularımızı Yıkıtmayacağız" sloganları "Evlerimizi Yıkıtmayacağız" şeklinde değişmiştir. Çünkü tarihsel açıdan bakıldığında mahalle zaten bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Gecekondular bir şekilde resmiyet kazanmıştır. Mahalleli bahsedilen yeni dönüşümün amacının farklı olduğunu yaptıkları toplantılar neticesinde egemen bir anlayış olarak benimsemiştir (Aslan, 2013:16-17).

"Gülsuyu Mahallesi İstanbul'da kentsel dönüşümüne karşı en kapsamlı mücadeleyi üreten ve bu alanda ilk örgütlü tepkiyi inşa eden mahalle olarak toplumsal tarihimize girdi. Binlerce mahalleli dilekçelerle hukuki bir mücadele başlattı. Örgütlendi, kendisi gibi başka mahalle dernekleriyle bir ilişkiler ağı oluşturdu."(DP Atölyesi, 2007 akt. Aslan, 2013:17)

Gülsuyu-Gülensu Mahallesinin tüm çabası önemli ve örnek olabilecek bir örgütlülük mücadelesi olarak değerlendirilmiştir. Kentsel dönüşüm gibi insanların kendi yaşam alanlarını doğrudan ilgilendiren bir konuya müdahil olmaları, kentsel toplumsal hareket olarak kentsel dönüşümüne yönelik örgütlü tepkilerden ilki olması açısından önem arz etmektedir. Gülsuyu-Gülensu Mahallesinde kentsel dönüşümüne karşı verilen tepkiler ve mücadele yöntemleri, en örgütlü ve geniş katılımlı örnek olması açısından yerel bir tepki olarak önemli bir muhalefet süreci olmuştur (Kocatürk, 2011:65). Burada insanların yaptığı kendi yaşadıkları ya da yaşayacakları mağduriyete karşı çıkmamanın da ötesinde kendilerini ilgilendiren bir karara müdahil olma, katılım gösterme ve söz hakkı isteme açısından değerlendirildiğinde oldukça değerli bir deneyim olarak karşımıza çıkmaktadır ("Gülsuyu ve Gülensu...", 2007). Mahalle halkının en başından itibaren örgütlü mücadelesi ve konunun uzmanları ve sivil toplum örgütlerinin desteğini alması, yerel yönetimi etkileyecek ve planı değiştirecek, plana müdahil olacak kadar iyi bir mücadele örneği olarak değerlendirilmiştir. Bu örgütlü mücadele,

kendileriyle beraber ya da sonrasında kentteki diğer girişimleri de etkilemiş ve ilk kez gecekondü mahalleleri arasında oluşacak bir dayanışma ağına sebep olmuştur. Gecekondü mahalleleri merkezi bir örgütlülüğe kavuşmuş ve İstanbul Mahalle Dernekleri Platformu oluşturulmuştur (Aslan, 2013:17). 2006 yılı sonunda Ankara’da kentsel dönüşümle ilgili bir sempozyumda sunulmak üzere İstanbul’dan Kazım Karabekir Mahallesi, Maden Mahallesi, Karanfilköy Mahallesi, Gülsuyu-Gülensu Mahallesi, Başbüyük Mahallesi gibi mahalleler ortak bir bildiri kaleme almışlardır. O zamana kadar hep *bilirkişilerin* üzerine konuştuğu kentsel dönüşüm konusunda ilk defa sürecin muhatapları söz hakkı almışlardır ve ortaya bir *manifesto* çıkmıştır:

“Biz 50 yıldır 60 yıldır bu mahallede oturan insanlar olarak işgalci değiliz. Buranın sahipleriyiz. Bizler buraları dağ başlarından mahalle haline getirdik. Biz buralarda bir kültür oluşturduk. Biz buranın asli unsurlarıyız ve biz yıkım projelerine karşın mahallede kimsenin mağdur edilmeyeceği, kimsenin başka yerlere sürülmediği bir kentsel dönüşüm sürecini talep ediyoruz.” (Yıldız, 2013:174-175)

Tapu alamamalarına karşın ödenen ücretler de işgalci olunmadığını gösteren önemli bir veridir:

Şöyle...tapumuzu aldık. Yeni aldık Maltepe Belediye’sinden. Parasını taksitle ödedik. 1986’da Turgut Özal’ın gecekondü affından yararlandık. Ziraat Bankası’na 2000 liralık makbuz yatırmıştık. Ondan sonra şeyimizi almıştık oradan gecekondü imar affı sözleşmesini. Onunla yaşıyorduk. Ondan sonra işte bu imar planları bittikten sonra Gülsuyu-Gülensu’da o imar planlarından kaynaklı tapumuzu almaya hak kazandık. Hemen belediyeye müracaat edip annemin üzerine tapuyu aldık. Annem geçen yıl vefat edince 3 kardeş kendi üzerimize çevirdik tapuyu. Şu anda mülk sahibiyiz yani. (G2, 54, E, Çorum, Gülensu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Mahalle içerisinde de dayanışma sağlanması ve ortak hareket edilmesi amacıyla birçok dernek ve platform oluşturulmuştur. Gülsuyu-Gülensu Güzelleştirme Derneği, Gülsuyu/Gülensu Dayanışma Derneği, Gülsuyu Gülensu Yaşam ve Dayanışma Merkezi Derneği gibi dernekler örgütlülüğün en fazla olduğu dernekler olarak görünmektedir. Bu dernekler ve inisiyatifler kentsel muhalefet ve örgütlülüğü sağlamıştır. Dayanışmacı, kolektif bir ruh oluşturma çabasında olan mahalle bu bağlamda sokak temsilcileriyle, mahalle komisyonlarıyla, derneklerle kendi öz örgütlenme deneyimleriyle sorun olarak gördükleri konularla mücadele etmiştir ve etmektedir. Kentsel dönüşüm sürecinde 2004’ten bu yana yaşananlar konusunda neye neden karşı çıktığıyla ilgili görüşmecilerden elde edilen birtakım veriler oldukça dikkat çekicidir. Kendisini “Emekçi biriyim. Hayatımın on yılından fazlasını devrimcilik yaparak geçirdim. Cezaevi süreçlerim oldu.” şeklinde tanımlayan G4 kentsel dönüşüm uygulamasını şu şekilde betimlemiştir:

Biz 35 yıldır bu mahalleyi seviyoruz. Bu ortamı seviyoruz komşuluk ilişkilerini seviyoruz. İnsanların samimiyetini seviyoruz. Şimdi büyük konutları biz, şimdi F Tipinde kaldığımız için, büyük konutlara F Tipi diyoruz. F Tipinde de böyledir. Bir odada 3 kişi kalırsın dışarıyla alakan kalmaz. Bir süre sonra artık o 3 kişi kendi arasında tartışmaya başlar. Devletin stratejisi de budur. Biriyle iyi olur diğeriyle kötü olur. İki birleşir onu bitirmeye çalışır. Şimdi mahalle de aslında biraz öyle. O yüksek binalar bunu getiriyor sonunda. İnsanlar sabah işle gidip eve geliyor akşam. Ve komşu öldü mü kaldı mı ya da kim oturuyor...bilinç sahibi değil. Bu mahallede bu var. Burada yedi sokak ileride kim oturuyor adını sanını söyleyen muhtar da tanır ben de tanırım. (G4, 38, E, Erzincan, Gülensu, Kiracı, Tapu Var)

Mahalleli, ‘mahalle halkına rağmen’ uygulamaya sokulmak istenen tüm plan ve projelere karşı örgütlenmeler aracılığı ile karşı çıkmaktadır. Aynı zamanda kökleri geçmişe dayanan fakat formu yeni olan bu yeni ilişki biçimleri, devrimci hareket ve örgütleri de eleştirmektedir. Dolayısıyla üniversitelerle ve meslek odalarıyla olan ilişki biçimi yerelliğin ön planda tutulması açısından önemsenmiştir. 2009 yılında organik üretim için “Yaşasın Fasulye Filizi” kampanyası bağlamında Balıkesir Gönen’den fide ve tohum temin edilip mahalleye dağıtılması devrimci mücadele açısından *bir barikat formu* olarak ifade edilmiştir (Yıldız, 2013:173-174).

Bu örgütlülüğün içerisinde ayrıca dikkat çekilmesi gereken bir konu olarak kadınların mahallenin kuruluşunda, ilk zamanlarındaki ve sonrasındaki örgütlenme şekli ne olursa olsun aktif olarak rol üstlenmeleridir. Güçlü bir örgütlülük örneği gösteren Gülsuyu-Gülensu Mahallesi kadınlarını toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında değerlendirmek gerekmektedir (Karkış, 2015). Çünkü özelde kentsel dönüşüm uygulamalarını, genelde ise toplumsal yapıyı anlamayı ve açıklamayı amaç edinen çalışmaların toplumsal cinsiyet konusunu dikkate alması gerekmektedir. Dolayısıyla özellikle kentsel dönüşüm gibi toplumsal yapıyı doğrudan etkileyecek bir konuda yapılan bir araştırmanın toplumsal cinsiyet gibi bir değişkeni görmezden gelmesi araştırmanın kısır kalmasına sebep olacaktır. Bu sebeple *politik bir mekân* olarak Gülsuyu-Gülensu Mahallesi’nin kadınlarının *politize olmuş kadınlar* olduğu düşüncesine önem vermek gerekmektedir. Mahallenin kuruluşundan bu yana örgütlülüğün içerisinde kadınlar her zaman var olmuşlardır (Karkış, 2016).

Kentsel dönüşüme karşı verilen bu tepkiler aslında mahallenin kuruluşundan itibaren gösterdiği dayanışma ve mücadele ruhuyla doğrudan alakalıdır. 1950’lerde mahallenin kuruluşu aşamasında, gecekonduların ve ihtiyaç duyulan inşaların yapımında, alt yapının oluşturulması için kamu kurumlarıyla pazarlık yapılmasında ve genel anlamda alt-üst yapının inşasında ortaya çıkan kolektif ve dayanışmacı ruh, bu konuda da savunmacı bir mücadele şeklinde kendisini göstermiştir. Bu mücadelenin olmadığı durumlarda (İşeri, 2010), yaşanılacak olan durumun *kaçınılmaz yenilgi* olduğu mahalleliler tarafından ifade edilmiştir (“Gülsuyu/Gülensu Mahallesi...”, 2005:3). Mahalle bu açıdan bakıldığında 1970’lerdeki ruhuna tekrar kavuşmak için çaba göstermiştir. Duvarlar tekrar “Kahrolsun Faşizm”, “Tek Yol Devrim” gibi yazılarla doldurulmuştur. Bunun yanında ise kentsel dönüşüme karşı sloganlar da yine duvarlarda yer almıştır. Bu boyutuyla düşünüldüğünde geçmişle arasındaki sürekliliği tekrar kurmaya çalışan bir mahalle olmuştur.

Sürekliliğin sağlanmasına yönelik önemli bir adım da yine o yıllarda gerçekleştirilen festival olmuştur. “Yozlaşmaya karşı kültürene sahip çık” sloganı çerçevesinde mahallede çeşitli etkinlikler, konserler ve yürüyüşler düzenlenmiştir. Fakat yeniden oluşturulmak istenen ruh kitlesel bir hal alamamıştır. Bunun

sebebi olarak ise geçmiş değerlerin aşınması dile getirilmiştir. Mahallede geçmişten günümüze var olan fraksiyonlar kendi aralarında birleşmemiş ve kolektif ruhu inşa edememiştir. Dolayısıyla 1970’li yılların sesini bugüne taşıma isteği yalnızca bir *heves* olarak değerlendirilmiştir. Ve asıl değişen şey insan onuruna yapılan vurgunun, önemin, hassasiyetin değişmesi olarak belirtilmiştir. 1970’lerin devrimcileri -yukarıda bahsedildiği gibi- hırsızlık vakasını insan onuruna saygı çerçevesinde afişe etmekten sakınırken, yeni düzende mahallenin en önemli sorunu olarak dile getirilen *uyuşturucu* sorununun içerisinde yer alanlar tespit edilip devrimcilerin eşliğinde afişe edilip meydanlarda özür dilettilmiştir. İki hareket de *devrimci saiklerle* gerçekleştirilmiştir. Bu fark bile değişimi açıklamak için bir anahtar olarak değerlendirilmiştir (Aslan, 2013:18). Bu araştırma bağlamında ulaşılan veriler de göstermektedir ki, mahallenin en önemli sorunu olarak kentsel dönüşüm ve uyuşturucu sorunu birlikte anılmaktadır. İkisinin birbiriyle olan ilişkisine de dikkat çekilmektedir.

Uyuşturucu bu mahallede aslında hep vardı ama insanlar, örnek veriyorum, bu kadar rahat bir şekilde bunu yapamıyordu. Mesela uyuşturucu içen arkadaşlarımız vardı olurdu ama çıkıp bunu alenen sokak ortasında ya da çok böyle popülist şekilde yapamazdı herkes kendi halinde kendi kafasında bunu yaşayabilirdi ama burada konu artık uyuşturucunun içilmesi değil uyuşturucunun satılması haline geldi. Bu çok fazla rahatsızlık yaşatmaya başladı işte, daha çeteleşme daha çok silahlanma daha çok uyuşturucu, mahallenin dengesini biraz bozdu, yapısını bozdu. Sorunun çözülmesi aslında basit. Burada devletin el atması yeterli olacak. Çünkü burada mesela bu kadar çok fazla şeyin olduğunu bilen devletin haberi olmaz mı bundan? İllaki vardır. İllaki vardır yani koca bir teşkilat var yani burada. Ama bunun önüne mesela nasıl geçilemiyor ben de anlamıyorum. Bunu çözecek olan bu mahalledekiler değil. Bu mahalledekiler bunu çözmeye kalktığında işte ya terörist oluyorsun ya da başka bir şey ya da kavgacı ya da gürültücü. Zaten artık bunu yapacak kişi de yok yani kimse kimseye karışmaz. . Aslında şimdi mi daha korkunç geçmişte mi daha korkunçmuş? (G20, 31, E, Gülsuyu, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Yani bu çok şey bir soru ya. Aslında cevaplanması zor bir soru. Çok da tehlikeli bir soru. Çünkü yani bugün bürokratlar, bakanlar uyuşturucu kaçakçılığıyla gündeme geliyorsa burada çok ciddi bir sorun var. Yani biz halk olarak maalesef bir şey yapamıyoruz. Çünkü bunu örgütlü bir şekilde yapmak gerekiyor. İki kişi bir araya geldiğinde burada gözettiler yaşıyoruz. İşte baskın görüyoruz polis tarafından. Geçmişte bunlara bizzat tanıklık yaptık. Dolayısıyla halk olarak bizim bunlarla mücadele etme şansımız yok. Devletin de yeteri kadar mücadele ettiğini düşünmüyorum. Geçmişte demokratik alanda bir şeyler yaptık; maalesef olmuyor. Yapamıyoruz beceremiyoruz. Çünkü sürekli önümüz tıkanıyor. Sokaklarda vuruluyoruz. Kimimiz katlediliyoruz çete kurşunuyla vurulan arkadaşlarımız var. Yıllarca cezaevlerinde kalan hâlâ cezaevinde olan arkadaşlarımız var. Yani bunların devlet destekli olduğunu bütün mahalleli biliyor yani. Vuran da yoksul emekçi çocuğu vurulan da yoksul emekçi çocuğu. Geçmişte birbirini tanyan birbirleriyle arkadaşlık yapmış aynı iş yerinde çalışmış aynı manava aynı kasaba gitmiş arkadaşlar. Yani aslında söylenecek çok şey var da insanlar korkuyor artık. Yani şimdi belinde silah Bebek’te iki kişi kafasına göre sağı solu tarayabilir mi? Burada Heykel Meydanı buranın en bilinen en merkezi yer. Uyuşturucu satıcıları bankta oturmuşlar bacak bacak üstüne atıyorlar. Yani devlet biliyor onların uyuşturucu sattığını. Böyle bir şey yapabilir mi Bebek’te? Biliyor yani devlet. . Burada bizim gencecik çocuklarımız vuruldu. Hanımlar vuruldu kızlar vuruldu. Vurulanlar da öldü. Vuranlar da öldü. Yanlarına kalmadı ki! Birbirlerini vuruyorlar, birbirlerine düşüyorlar ya devlet bir şekilde iplerini çekiyor. Uyuşturucu satanlar genelde burada doğmuş burada yetişmiş burada büyümüş yoksul çocuklar. İşte çalışmamış ya da iş bulamamış. Kolay para kazanmak isteyen gençler. İyi geliyor ya son model arabaya biniyorlar. Çalışmıyorsun. Nereden geliyor bu para? Kime satacak uyuşturucuyu? Benim çocuğuma satacak. Çocuğumu uyuşturacak. Öbür emekçi çocuğunu uyuşturacak. İnsanlar korkuyor. İnsanlar tedirgin oluyor. Yani yapacak bir şey yok. Adamın belinde silah yok ki. Ne yapalım? Bir araya gelse de çok bir şey değişmiyor. Adam vuruyor yani. Kahvelere girdi insanları tehdit etti. Kadınları yolda sürükledi. Çoğu biliyor yani şahit olmuşlardır. Hasan Ferit Gedik vardı burada vuruldu, Fatma Hanım da vuruldu. Ondan sonra belli başlı ufak tefek etkinlikler oldu ama ondan sonra yapılmadı büyük şeyler. O dönemler ciddi anlamda ses getirmişti. Bütün basın buradaydı. Gelişmeleri biliyorlardı ama içi boşaltılıyordu. İşte örgütler de uyuşturucu satmak istiyor. Burada büyük pazar var örgütler de bu pazara girmek istiyor. İşte torbacılarla örgüt birbirine girdi gibi içini boşaltmaya çalıştılar. Böyle bir şey yok. Biz

burada mücadele ettiğimizde bizi örgüt elemanı olarak gösteriyorlar. Oysa biz burada 44 senedir burada yaşayan insanlarız. Bizi ya terör örgütü elemanı olarak gösteriyor ya da başka bir şey olarak gösteriyor. Gerçekte buradaki mahalle halkını görmüyor görmezden geliyor. Biraz ilişkiler iç içe geçmiş. Kimin torbacı olduğunu kimin şey olduğunu tam çözemiyorsun. (G22, 46, E, Erzincan, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Yok)

Mahalleli bir yönüyle geçmişle bağ kurmaya çalışmaktadır. Diğer yönden bahsedilen toplumsal değişimler de mahallelinin geçmişle kurmak istediği bağı zorlaştırmaktadır. 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı çerçevesinde 16.04.2005 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Maltepe Belediyesi tarafından mahallelerin imara açıldığına dair muhtarlıklara bir belge gönderilmiştir. Bu durumun hemen akabinde Gülsuyu-Gülsu Güzelleştirme Derneği ve muhtarlar aracılığıyla İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama Müdürlüğü'ne planların askıdan inmesine çok az bir süre kala 6 bine yakın itiraz dilekçesi verilmiş ve 32 yürütmeyi durdurma davası açılmıştır. Her davanın 2500 TL civarında olduğu o dönemde mahalle sakinleri dava açabilmek için sokaktaki diğer komşularıyla birlikte hareket etmişlerdir. 10-15 evden bir dava açacak para toplanıp davalar o şekilde açılmıştır. Dolayısıyla itiraz davalarını 200-250 hane kendi aralarında bölüşmüşlerdir. 32 iptal davası ve 6 bine yakın itiraz dilekçesi sonrasında yürütmeyi durdurma kararı çıksa da Maltepe Belediyesi bölgeyi *Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Alanı* ilan edilmiştir. Bu kez yeniden örgütlenen mahalle halkı bu projeye yönelik de davalar açmışlardır. Artık kentin gündeminde olan mahalle halkı, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarıyla beraber hareket ederek İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Maltepe Belediyesi'ne, olacak olan herhangi bir uygulamanın mahalle muhtarları, meslek odaları ve üniversitelerin katılımı ile olması yönünde bir madde eklenmesini sağlamıştır (Yıldız, 2013:166-167).

Resmi ve hukuksal açıdan kazanımların yanı sıra mahallede de alternatif arayışlar neticesinde birçok program düzenlenmektedir. Mahalle halkı sürecin sonrasını bilmediği için endişe duymaktadır. Bu bağlamda konutlarını koruma adına akademisyenlerin, konunun uzmanlarının ve üniversite öğrencilerinin katıldığı toplantılar düzenlemeye başlamıştır. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ve Gülsuyu-Gülsu Güzelleştirme Derneği aracılığıyla mahallede atölye çalışmaları düzenlenmiş ve atölyelere; Yıldız Teknik Üniversitesi'nden akademisyen ve öğrenciler, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Planlama Müdürlüğü, Şehir Plancıları Odası, Eğitim-Sen, Fotoğraf Vakfı, Mimarlıkta Demokratik Açılım Platformu gibi kurumlar ve kişiler katılmışlardır. Toplam 200 kişilik özelde ise 50 kişilik bir temsil grubuyla gönüllü bir şekilde atölyeler gerçekleştirilmiştir. Örneğin o dönemde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde Şehir ve Bölge Planlama bölümünde başkan yardımcısı olan Prof. Dr. Güzin Konuk'un şu sözleri üniversitelerin ve meslek odalarının neden bu mahalleye önem verdiklerini açıklamaktadır:

“Biz akademi olarak planlama süreçlerinin artık yukarıdan aşağıya olmasının yavaş yavaş önem kaybettiğini, artık hiyerarşi yerine daha yatay, daha mahallelilerle birlikte, daha yerellerle birlikte planlama süreçlerinin yaşanması gerektiğini teorik olarak anlatıyorduk. Ama bunun bir karşılığı yoktu.

Gölsuyu Gülenlu mahallesı, böyle bir kentsel dönüşüme ilişkin neye karşı durduğunu ve ne istediğini anlatması açısından bizim için çok önemli bir deneyim.” (Yıldız, 2013:169)

Üniversiteleri, odaları, sivil toplum örgütlerini ve mahalleliyi bir araya getiren temel neden olarak ise şunlar ifade edilmektedir:

“Hani biz bir şeylere karşıyız ve bu karşılık üzerinden bir şeyler savunuyoruz ama bunu ortaya çıkartmanın yolu yaşadığımız yer ile ilgili asgari birtakım bilgilere, verilere sahip olmaktan geçiyor. Mahallede kaç kişi yaşıyor? Mahallenin gelir durumu ne? Öğrenim durumu ne? Nereden göç almış? Binalar nasıl yapılmış? Bugüne kadar mahallenin kuruluş süreci hangi aşamalardan geçmiş? Ve biz bütün bunların hiçbirini bilmeden, bunların hiçbirine vakıf olmadan sadece kentsel dönüşümün bir yıkım projesi olduğunu, bizim bu planları istemediğimizi, bizim asıl olarak bu mahallede bir arada yaşama kültürü oluşturduğumuzu söylemek gibi çok üst söylemlerle karşı koymaya çalışıyorduk.”(Yıldız, 2013:170)

Bu bağlamda hem karşı çıkışı temellendirmek hem daha bilinçli olabilmek hem de daha örgütlü hareket edebilmek adına mahallede iletişim kanalları açılabilmesi adına sokak temsilciliği ve mahalle komisyonu oluşturulmuştur. Geçmişteki deneyimlerden de hareketle 25-30 kişilik bir mahalle üst komisyonu her sokaktan iki üç katılımcı ile de 120-130 kişilik sokak temsilcileri oluşturulmuştur. Bu örgütlülüğün sağlanabilmesi için (1) mahalledeki evlerin durumları hakkında bilgi sahibi olmak üzere; (2) hane halkı hakkında detayları öğrenmek üzere ve (3) mahalle halkının sosyal durumunu anlayabilmek ve ilişkileri çözebilmek amacıyla toplam 3 form ile 100-150 öğrencinin de desteği ile bu bilgiler elde edilmiştir (Yıldız, 2013:170-171).

“50-60 yıllık bir mahalle. Birçok acıda, kederde, sevinçte, tasada bir araya gelmiş bir topluluk olduğumuzu iddia ediyoruz. Ama bakıyoruz ki yaşadığımız yer üzerinde, bizim yaşadığımız yer hakkında ve yaşadığımız sorunlar hakkında bizlere söz ve karar hakkı yok. Örneğin mahalleye kaç otobüs verileceğine, mahallenin ihtiyacından çok İETT genel müdürlüğü karar veriyor. İşte mahalleye kaç okul lazım olduğunu, ondan sonra, mahalledeki çeşitli farklı husumetlere ilişkin tamamıyla mahalle halkı devre dışı bırakılıyor, onun yerine bilenler topluluğu karar veriyor. Tıpkı bunun gibi kentsel dönüşümde de mahalle adına planlar yapılıyor, mahalle adına birtakım tasarruflar yapılıyor ve burada mahallenin dinamikleri, mahallenin genel örgütlülüğü, mahallenin tamamına ilişkin hiçbir şekilde söz ve karar hakkı tanınmıyor. Ve bizim buna ilişkin ciddi itirazımız vardı ve üniversite çevresi de buna tamamıyla razıydı ve bunun üzerinden bir ilişki geliştirilmişti.” (Yıldız, 2013:172)

2009-2010 yıllarında, bir yandan çağdaş kültürel bir dayanışma oluşturmak isteyen, bir yandan da bu dayanışmanın kuramsal çalışma modellerini geliştirmeyi de amaçlayan Kültürel Aracılar Projesi (https://saltonline.org/media/files/kulturel_aracilar_scrd.pdf) gerçekleştirilmiştir. Projenin ekibinde Nikolaus Hirsch, Philipp Misselwitz, Oda Projesi (<http://odaprojesi.blogspot.com/>) ve Ece Sarıyüz yer almıştır. Oda Projesi ise Özge Açikkol, Güneş Savaş ve Seçil Yersel’den oluşan bir sanatçı kolektifi olarak tanımlanmaktadır. 2000-2005 yıllarında Galata Şahkulu Sokakta apartman dairesinde geleneksel galeri anlayışına alternatif bir mekân oluşturma amacı taşıyan Oda Projesi, apartman bahçesinde ve dairede birçok proje gerçekleştirmiştir. Nihayetinde ise 2005 yılında Galata’nın soylulaştırılması ile

ayrılmak zorunda kalmışlardır. Kültürel Aracılar Projesi ortakları ise Platform Garanti Güncel Sanat Merkezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ve Städelschule Frankfurt olmuştur. Kâr amacı olmayan bir inisiyatif olan Kültürel Aracılar Projesi, Alman Allianz Kültür Vakfı ve RHYZOM (Avrupa Birliği Komisyonu tarafından fonlanan yerel-ötesi yayılım projesi) desteğiyle gerçekleştirilmiştir. Mahalle ile güvene dayalı bir ilişki kurmak isteyen proje, Ayla Sokak No:90'da bir yıllığına bir dükkan kiralamış ve bu süreçte mahalle içinden dışından mimarlarla, plancılarla, sanatçılarla, aktivistlerle ve elbette öğrencilerle birlikte alan araştırmaları yürütmüştür. Envanter oluşturma amacıyla arşiv çalışmaları çerçevesinde mahalle tarihine dair röportajlar gerçekleştirilmiştir. Oldukça önemli bir tarihi olan mahallenin geçmişiyle alakalı söylenmesi gerekenlerin *şimdi* paylaşılabılır bir hâle getirilmesi, bir bellek oluşturulması sürecidir aslında bu proje. 24 Haziran 2009 tarihinde Gülsuyu-Gülensu Dükkanı açılmış ve çalışmalar başlatılmıştır. Proje kapsamında 1950 ve 1990'lar arasındaki döneme odaklanan ve 49 görüşmeden oluşan röportajlar dizisi gerçekleşmiştir. Çeşitli kentsel muhalefet hareketleri içerisinde rol almış ve aynı zamanda Gülsuyu-Gülensu Mahallesi sakini olan aktivist Erdoğan Yıldız'ın da bu görüşmelere önemli katkısı ve katılımı söz konusu olmuştur. Proje araştırmaları nihayetinde *Kendi Sesinden Gülsuyu-Gülensu* isimli kitap ortaya çıkmıştır (Oda Projesi, 2013:19-21).

Erdoğan Yıldız'ın sunuş yazısında (Yıldız, 2013:23-26) belirttiği gibi mahalle *kentsel-rantsal dönüşüm* karşı mücadele örneği sergileyerek adeta geçmiş tarihine *samimi ve doğaçlama* bir yolculuk gerçekleştirmiştir. Mahallenin bilinç düzeyini görebileceğimiz röportajlarda komşu mahalle Başbüyük ve diğer dönüşüm gerçekleşen mahallelerden örnekler verilmektedir. Mahallelerdeki bu süreç şu şekilde ifade edilmiştir:

“Kürtlerle Türkleri, Aleviler ile Sünnileri ve benzeri durumları ayırıştırarak, ötekileştiren tüm suni çelişkilerin billurlaştırdığı tek alan sınıf çelişkisidir. Yoksulluktur. İşte bu yoksulluk kentsel dönüşüm mücadelesinin bir hak alma mücadelesi olmasında çok önemli bir bilinçlenme yarattı”(Yıldız, 2013:24)

Bahsedilen bilinçlenme sayesinde araştırma kapsamında sorulan sorulara verilen cevaplarda genel olarak bakış açısı iki cepheli olarak alınmıştır.

İki boyutu var bunun. Bir kentsel dönüşümü gerçekleştirenler açısından bir de dönüşüm alanında yaşayanlar açısından. Biri daha sağlam, ferah, standartları daha yüksek bir yerde oturmak istiyor bunu amaçlıyor. Diğeri de rant sağlamak istiyor. Nereden baktığınıza göre değişiyor o yüzden. (G18, 51, K, Sivas, Gülensu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Bir hak alma mücadelesi söz konusu olduğunda mahalle için önemli olan *ezilen* olma durumudur. 1950'lere kadar uzanan geçmişi, 1970 ve 80'lerdeki ciddi sol mücadele tarihi ve şimdilerde 40 bine yaklaşan nüfusu ile mahalle; her dönemde bir arada durabilen, kozmopolit bir yapısı olmasına rağmen

bunu çatışmaya dönüştürmemiş, aksine kolektif olarak hareket edebilmiş, hâlâ çok dinamik ve canlı bir mahalle. 2000’li yıllarda özellikle kentsel dönüşüme karşı gösterdiği refleks diğer birçok mahalleye örnek olabilecek bir mücadele biçimi olarak görülmektedir:

“...plan iptal davaları, plana itiraz dilekçeleri, bunu bir mahalle örgütlenmesine dönüştürme becerisi, sokak temsilciliği, mahalle meclisi deneyimleri ile “kendiliğinden” değil “kendisi için” irade belirlemiş bir mahalle” (Yıldız, 2013:24)

Mahallede oturma bir ayrıcalık olduğu her zaman vurgulanan bir durum olmuştur. Neden ayrıcalık olduğu konusunda ise çeşitli örnek hikâyeler anlatılmaktadır. Örneğin, mahalleye ilk yerleşen isimlerden birisi olan Şemsettin Akbaş’ın 15-16 Haziran yürüyüşlerine Gülsuyulu bir işçi olarak nasıl katıldığını anlatması, Emek Caddesi üst kısmının yapımında yer alan Devrimci Yolcu Hacı Özen’in uzun süren mahpusluk yıllarından sonra 2000’lerde mahalleye uğradığında anlattığı hikâyeleri, Fatma Küreci’nin 1970’li yıllardaki yoksulluk yıllarında evlere karşılıksız doğuma gittiği, gönüllü ebelik yaptığı hikâyeleri, Gülsu Mahallesi ilk muhtarı Ali Rıza Satar’ın Son Durak’taki *mafya bozuntularını* kovmasından dolayı cezaevinde kaldığını anlattığı hikâyesi, Güzel Şahin’in yatak odasında Hrant’ın çerçeveli fotoğrafını ne için astığını anlattığı hikâyesi (Yıldız, 2013:25) gibi onlarca hikâye mahallelinin bu mahallede yaşamayı neden ayrıcalık olarak gördüğünü temellendirdiği hikâyeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıcalık olarak görülen ve anlatılan hikâyeler mahalle ile kurulan aidiyetin önemli göstergelerindendir.

Her şeyden önce atıyorum bir köye giderseniz köyünüz vardır. Oradaki köydeki ilişkileri dışarıdan giden birisi çok garipser yani. Birbiriyle olan ilişkileri olsun komşuluk olsun çok farklıdır. Herhangi bir zor durumumuz olsun hiçbir şey söylemeden arkadaşlarımız koşa koşa gelir. Örneğin ben gece uyandığımda her uyandığımda cama açar dışarı bakarım; komşularımızın evine hırsız girebiliyor mu veya arabasını çalmaya çalışan birileri var mı? Ama ben dışarıda çalıştığımdan çok görüyorum. Altı üstü oturup da birbirini tanımayan komşular var. Benim yanımda çok tanışmışlar var böyle. Onları gördükçe ben de çok mutlu oluyorum böyle bir mahallede yaşadığım için. (G23, 35, E, Üsküdar, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Ben mutluyum evet. Sebebi çocuğumu burada daha rahat büyütebiliyorum, korkmadan. (G5, 36, K, Kadıköy, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Yok)

Mutluyum ben mahallemi seviyorum. Dediğim gibi hem mahallede yaşayıp büyüdük hem de şimdi herkesi tanıyoruz. Arkadaşlarımızı tanıyoruz, eşimizi tanıyoruz. Bir de bizim mahallede mesela şey olmaz hırsızlık çok kolay olmaz hani böyle taciz olmaz bizim mahallemizde. Hani çok fazla kavga gürültü olmaz. (G16, 36, E, Ağrı, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Gülsuyu’ndan aşağı mahallelere gittiğimizde kendi şahsım adına rahat edemiyorum. Sıkıntı veriyor bana. Şöyle ki, sanki o apartmanlar o yüksek binalar üstüme yıkılıyor. Gülsuyu’na geldiğimde...Önü açık, öyle çok katlı binalar yok, bana umut veriyor. Bana rahatlık veriyor, huzur veriyor. (G6, 66, K, Sivas, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Dolayısıyla mahalleli, yoğun olarak değişim ve dönüşümün yaşandığı 21. yüzyıl Türkiye’si ve özellikle İstanbul’unda, *eski* bir gecekondu mahallesi olarak hem sosyal hem kültürel hem de ekonomik

dayanışma ilişkilerini koruyarak nasıl var olabileceği sorusunu sormaktadır. Buradan hareketle dayanışmacı ve katılımcı bir planlama anlayışının mümkün olabileceği ileri sürülmektedir. Kimsenin mağdur edilmediği, kimsenin kent dışına gitmek zorunda kalmadığı bir süreçle dönüşümün gerçekleştirilebileceği iddia edilmektedir. Bunun başarılabilmesi için ise potansiyel olarak var olan kökü geçmişteki tarihine bağlı olan örgütlü dayanışma kültürünün yeniden canlandırılması gerektiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda kentsel dönüşümün nasıl gerçekleşmesinin istenildiğine dair görüşmecilere yöneltilen sorulardan elde edilen verilerde hem Türkiye’ye hem de dünyaya örnek bir dönüşüm modeli geliştirilmek istenildiği görülmüştür:

Kentsel dönüşüm insanların özgürlük alanını en azından konut içerisindeki yaşam alanından başlayarak kısıtlar. Nüfus projeksiyonunun değişmesinden başlar. Gelecek olan yeni bir nüfusla senin kurabileceğin iletişim ağlarının sınırlanmasıyla başlar. Biz halen mahallede inançsal anlamda ya da toplumsal anlamda birçok aktiviteyi birlikte yapabiliyoruz. Cenazelerimizi yüzlerce, binlerce insanla kaldırıyoruz. Düğünlerimizi, kıymetlerimizi sokakta yapıp bütün ahalile komşuyla yapabiliyoruz. İnsanlara şunu sunmaya çalışıyoruz; en iyi şekilde yaşayabileceği ya da bugüne kadar vermiş olduğu emeğinin karşılığını alabilmenin koşullarını yaratmaya çalışıyoruz. Rant peşinde değiliz. Rant peşinde değiliz ama birtakım rant talepleri de bölgedeki insanların dokusunu bozabilir. Temel kaygımız bu. Kentsel dönüşüm katılımcı bir dönüşüm noktasında hazırlanır da bölgenin ya da o bölgede o mahallede yaşayan insanları da gözeterek bir uygulama yapılırsa bana göre aslında uygulanması gereken bir şeydir. Ama bu Türkiye’de çok fazla olmuyor. İnşallah biz buradan başarırız. (G3, 51, E, Sivas, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Dönüşükten sonra şöyle bir hayalimiz var, belediye başkanı da onu söylüyor, E-5’ten baktığın zaman Gülsuyu böyle bir yer denilecek. Yani Türkiye’de ilk defa böyle bir dönüşüm olacak. (G7, 61, E, Bayburt, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Atölye çalışmalarından elde edilen bilgi ve verilerin de yardımıyla Maltepe Belediyesi, mahallede oluşturulan Danışma Kurulu, Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası ve mahalle muhtarlıkları aracılığıyla mahalle halkının zorunlu göçe maruz kalmayacağı amacıyla yerinde dönüşüm modeline göre bir imar planı hazırlanmıştır. Bu bağlamda 2015 yılında mahallede Maltepe Belediyesi’ne bağlı Planlama Teknik Ofisi açılmıştır. Ofis, mahallede çeşitli bilgilendirmeler yapmış ve sürecin sonunda gelinecek aşamayı mahalleli ile paylaşarak 2000 üzerinde tapu başvurusu kabul etmiştir. Ortaklaşa hazırlanan ve denildiği gibi kimsenin zorunlu göçe maruz kalmaması hedeflenen imar planına göre, tapusu olmayanlar da kentsel dönüşüm sonrasında tapularına kavuşmuş olacaklardı (“Gülsuyu-Gülsuyu’da dönüşüm...”, 2015, Ekim).

Henüz tapularını alamayanların çoğunlukta olduğu mahalle için bir diğer eşik ise 2018 yılında onaylanan imar planlarıdır. Planlara itirazı olan mahalle halkı 2019 yılında 2. Bölge İdare Mahkemesi’ne dava açmıştır. Gülsuyu Gülsuyu Yaşam ve Dayanışma Derneği başta olmak üzere birçok dernek ve örgüt, imar planının tamamen iptali istemiyle davayı açmıştır. Gülsuyu Gülsuyu Yaşam ve Dayanışma Derneği Başkanı Yücel Demir, bu imar planının mahallenin mevcut yapısıyla uyumlu olmadığını söylemiştir. Mahallenin mevcut nüfusu ve olası dönüşüm sonrasında gelebilecek nüfus da göz önüne alındığında,

plandaki donatı alanı olarak ifade edilen ortak kullanım alanlarının yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Plandaki bir diğer sorun olarak ise donatı alanları olarak belirlenen alanlarda hâlihazırda yerleşim olan yerlerin olduğu ve o alanlarda oturan insanların *imar hakkı transferi* ile başka alanlara gönderileceği belirtilmiş olsa da bu yönetim pratiğe dökülmüş bir örneği bulunmadığı için ve bu konuda net bir bilgilendirme yapılmadığı için plana karşı çıkmıştır (“Gülsuyu ve Gü lensu halkı...”, 2020, Ekim). Bu konuda araştırma doğrultusunda elde edilen verilerde halen belirsizliğin devam ettiği görülmüştür. Kimi görüşmeciler mahallenin geleceği ve hak sahipliği konusunda sürecin bu kadar uzamasından, rantın büyüklüğünden, maddi güçlerinin yetersizliğinden ve benzeri sebeplerden kaynaklı tedirginlik yaşasa da kimisi örgütlenme biçimlerine güvenerek umutlu bir şekilde bakmaktadır.

Yani bulunduğum yer itibarıyla donatı alanına giriyor. Dolayısıyla ben bu konudan rahatsızlık duymuyorum. Niye duymuyorum? 2004’ten beri mahalle muhtarlarıyla mahalle meclisinde işte tüm bu çalışmaların içerisinde hep bulundum. Dolayısıyla yapılan planlamayla mağduriyet olmayacak. Transferler olacak. Yerinde planlama uygulamasından dolayı umutlu olarak bakıyorum. Mağdur olacağımı düşünmüyorum. Herkes nasıl olacaksa ben de öyle olacağım. (G6, 66, K, Sivas, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Kentsel dönüşüm değil yerinde dönüşüm istiyoruz. Aslında kentsel dönüşümü ben çok sağlıklı bulmuyorum. Çünkü kentsel dönüşüm yozlaşmanın bir parçası. Toplumu yozlaştırmak ve yalnızlaştırmak. Yani kentsel dönüşümü F Tipi cezaevinden farklı görmüyorum ben. İnsanlar binalarından çıkamıyorlar. Bahçelerinde işte ağaç dikemiyorlar. Efendime söyleyeyim meyve sebze yetiştiremiyorlar. Karşı dairedaki komşusunu tanıyamıyor insanlar. İnsan ilişkileri tamamen yozlaştırılıyor. Kentsel dönüşüm bir bakıma rantal dönüşümdür yani. Burada rant edilmemesi bence mümkün görünmüyor. Çünkü burada çok büyük bir rant var. Burada geçmişte çeteler buradaki devrimcilere demokratlara yurtsevenlere saldırdı. Mahalle halkına saldırdı. Burada büyük bir olasılıkla çok ciddi anlamda bir rant var. Ben burada kimsenin mağdur edilmeyeceğine inanmıyorum. (G22, 46, E, Erzincan, Gü lensu, Ev Sahibi, Tapu Yok)

Şundan dolayı; henüz hak sahipliğimiz tanımlanmadığı için donatı alanında kalan kısımdayım ben. Konut alanında olmadığımız için hak sahibi olamıyoruz. Ama aynı emeği harcamış bir ailem var. En büyük sıkıntım bu. Süreç hâlâ devam ediyor ama bir gelişim yok. (G5, 36, K, Kadıköy, Gü lensu, Ev Sahibi, Tapu Yok)

Araştırma kapsamında görüşmecilerden kentsel dönüşüme dair beklentileri konusunda farklı cevaplar alınmıştır. Genellikle mahalle kültürünün değişmemesi vurgulanmakla beraber bir dönüşüm de istenilmektedir:

Kentsel dönüşümden beklentimiz yerinde dönüşüm. Yani hiç kimsenin mağdur edilmeden, herkesin kendi mahallesinde...o şekilde olmasını istiyorum. (G1, 62, E, Çorum, Gü lensu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Ya şöyle biz istedik ki mahallede kimsenin rızası dışında mahalleden gönderilmediği, böyle TOKİ bloklarına mahkum olmayan, mahallenin taleplerinin de dikkate alındığı bir dönüşüm sürecinin olması...artı mahalledeki geleneksel aile yapısından kaynaklı binalar aile binaları. Dolayısıyla hani sadece bir daire verildiğinde o binada oturan aile efratlarının da hak sahibi olabileceği bir durumun olacağı bir dönüşüm modeli olsun dedik. (G2, 54, E, Çorum, Gü lensu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Benim beklentim mahallelinin yerinden edilmeden sağlıklı binalara kavuşması. Projede çizildiği gibi gerçekleştirebilmemiz. Verilen mücadelelerin nihayete ermesi. (G18, 51, K, Sivas, Gü lensu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Valla elimizdekini almasınlar, ben kentsel dönüşüme razı değilim yani, çünkü bir gecekondu vatandaşının daha doğrusu bir Anadolu insanının ayağının toprağa değmesi lazım. (G10, 68, E, Amasya, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Görüşmecilerin kentsel dönüşüm sonrasında neler yaşanacağına yönelik öngörülerinde de farklılıklar vardır. Genel olarak dönüşümün mahalledeki geleneksel yapıyı bozacağı düşünülmektedir. Bu değişimin boyutları farklı öngörüler barındırmaktadır:

Dışarıdan daha fazla insan gelecek ve onlarla aramızda ciddi bir sosyo-ekonomik farklılık olacak. O yüzden mahalleli mahallede kalamayacak. Ve yine aynı şey olacak. Yani hiç kimse kimseyi tanımayacak ve güvende hissetmeyeceğiz kendimizi. (G5, 36, K, Kadıköy, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Yok)

Orada bir çelişki var. Nasıl olacağını bilemiyorum. Orada endişelerimiz var nasıl olacak. Yani çok konutlu mu olacak? Ranta dayalı mı olacak? Dolayısıyla biz bu konutlarda bu dönüşümde rantın mahalleli tarafından paylaşılmasından yanayız. Yani sistem adına yine çok konutlu olursa müteahhitler kazanacaksa bu dönüşüm ranta dönüşecekse burada tedirginliklerimiz var. (G6, 66, K, Sivas, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Buraya kim gelecek? Yani parası olan gelecek. Hâkimi gelecek, doktoru gelecek, mühendisi gelecek...burada bir nüfus yoğunlaşması olacak. Öyle bir değişim olacak bence. Kültür değişecek. (G7, 61, E, Bayburt, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Kentsel dönüşüm buraya öyle veya böyle girecek. Ama bu 20 yılda tamamlanacak bir süreç. 20 yılın sonunda da zaten burada çok daha farklı bir popülasyon olacak. Ben görürüm veya göremem. Çocuklarım görecekti o süreci. Burada şu an veya daha önceleri daha güçlü olan dayanışma o zaman neredeyse hiç olmayacak, çözülecek. Ama bunun başka çıkar yolu da yok. En azından bir dönüşüm olacaksak bu kadar çekilen eziyetin mahalleli adına bir ranta dönüşmesini isterim. Ben sosyalist görüşlü mülkiyet kavramı olmayan bir insanım. Fakat madem böyle bir dönüşüm ve değişim olacak o zaman 8 kat yerine 10 kat olacak şekilde çizelim projeyi en azından mahalleli rahat etsin. Değişim zaten her halükarda olacak. Mahalle bozulacak. (G17, 68, E, Giresun, Gülsu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Problemleri olarak kabul edilen alanlarda yaşayan insanların nerede ne şekilde hak sahibi olacağı konusu belirsizliğini koruduğu için belediyeye karşı o güne değin olan güven yerini güvensizliğe bırakmıştır. Aradan geçen uzun yıllar içerisinde toplumsal yaşamı baştan sona etkileyen bir askeri darbe, ekonomik açıdan değişen politikalar, kent stratejilerinin değişimi, kent üzerinde müdahaleci politikalar gibi süreçler ile Gülsu ve Gülsu gibi *alternatif mekân* olma özelliği barındıran mahalleler, örnek olma özelliğini hâlâ hatırlarda tutmaktadır ve farklılığını korumaktadır. Her ne kadar kuruluş aşamasında yaşanan süreçlerden çok farklı süreçler yaşanıyor olsa da hem Kürt hem Alevi hem de Sosyalist damarların toplamı olarak o dönemden izler bulunduran bir mahalle olarak toplumsal tarihimize varlığını sürdürmektedir (Aslan, 2013:10-18). Gülsu-Gülsu Mahallesi sahip olduğu tüm kimlikleriyle kentli bir mahalle olarak varlığını sürdürmeye ve kente dair söz söylemeye çalışmaktadır. “Yanılsamalar: Kim Yanılıyor?” başlığında söz söyleme eyleminin ayrıntıları tartışılmaya çalışılmıştır.

3.4.YANILSAMALAR: KİM YANILSIYOR?

MÖ 5. yüzyıl dolaylarında ideal bir form olarak ortaya çıkan *polis*'te yerleşim, yapılardan değil insanlardan oluşmaktaydı. Daha önceleri hemen her toplumda karşılaşılabilen keyfî iktidar, otorite düzenine tehdit teşkil eden özgür yurttaşlık ortaya çıkmıştır (Mumford, 2007:203). Şairler ve filozofların, tüccarlar ve çiftçilerle bir arada olduğu, renkli bir görüntüye sahip, katılımın büyük öneme sahip olduğu *agoralardaki* gündelik yaşam, kendiliğinden organik olarak gelişmiştir (Bookchin, 1999:97). Yurttaşlığın ve gerekliliklerinin ek bir uğraş olarak değerlendirilmediği Atina'da düşünsel olgunlaşma süreci, dolaşıma olanak tanıyan *agoralarda* başlamış *ekklesia*'lara (halk meclisi) taşınmıştır. Antik Yunan'da *akropol*, daha sonra *agora* olarak ifade edilen alanlar ilk kamusal alanlar olarak değerlendirilebilir (Kayalar, 2009:7). Bu alanlarda oluşan yaşam tarzını anlayabilmek için gündelik yaşamdaki uyarıcı gücü, şehrin kendine özgü yönlerini, bireyselleşme temelinde zayıf ve güçlü bireylerin mücadelesini, dolayısıyla *genel insan karakterini* anlamak gerekmektedir (Simmel, 2020).

Kuruluş zamanlarında organik olsa da düzensizliğin hâkim olduğu Roma şehirlerinde de konuşma özgürlüğü bulunmaktaydı. Fakat tartışma ortamının hakim olduğu Antik Yunan'dan farklı olarak Campus Martius ve Forum Meydanı'nda gerçekleşen konuşmalarda söylevler ön plana çıkmaktaydı. Dolayısıyla Atina'daki şehir yapılanması ve yaşam tarzı daha katılımcı, toplumun bütününe kapsayan ve yurttaşlığın ön planda olduğu bir niteliğe sahipti. Zira Roma'da cumhuriyetçi mantıktan kaynaklandığı üzere aristokratik öğeler üzerinden temsil söz konusuydu. Öte yandan Roma'daki temsil mekanizması sayesinde hukuki ve askeri yönden oldukça işlevsel bir yapıya sahip şehir ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla forumlar *-agoralardakinden farklı olarak-* katılımcı müzakerelerden ziyade kamusalılığın gücünü kaybettiği gösterişli mekânlar haline gelmişlerdir (Kayalar, 2009: 7-9).

Daha sonraki süreçte de kentler ve meydanları, *polis*lerden ve *agoralardan* çok farklılaşmış ve yaşam tarzı açısından uzaklaşmıştır. 14. yüzyıldan itibaren kent meydanları oluşturulan kentlerin birer sahnesi olarak düşünülüp tasarlanmıştır. 17. yüzyılda merkezi otoritelerin güçlerini simgeledikleri alanlar olmuşlardır. Sanayi devrimi sonrası ise yayılan kentlerdeki meydanlar, peyzajın ön planda tutulduğu dekoratif mekânlar haline gelmişlerdir. Yurttaşlığı bir süreç olarak değerlendiren Bookchin (1999:20)'e göre; Antik Yunan'da ortaya çıkan yüksek ve son derece insani niteliklere sahip yurttaşlık, kişisel ve toplumsal eğitim anlamına gelen *paideia* ile tekrar eski anlamını kazanmalı ve eski işlevine bürünmelidir. Bir toplumsal bileşen olarak yurttaşlar günümüz kentlerinde eski gücüne bir an önce kavuşmalı ve son zamanlarda literatürde de sıklıkla karşılaşılan katılımcı anlayışı yeniden inşa etmelidir (Bumin, 1990:18-19).

Gülsuyu-Gülensu Mahallesinde kentsel dönüşüm sürecinde oraya konulan tepki ve müzakereci anlayış, bu bağlamda *agoralardaki* kamusal tartışmalar perspektifinden okunabilir. *Yaşanılan mekâna* dair

alınacak bir dönüşüm kararında, mekânda yaşayan yurttaşlar olarak mahalleli söz sahibi olma talebinde bulunmuştur. Bookchin (1999:37)'in ifade ettiğinin aksine günümüz kentlerinde de geçmişteki gibi bir yurttaşlık eylemine rastlamak mümkündür. Gülsuyu-Gülensu Mahallesi bu geçmişte görüldüğü üzere katılımcı bir yurttaşlık örneği teşkil etmektedir:

Şimdi biz iki mahalleyiz ama tek mahalleyiz yani her gittiğimiz yere Gülsuyu-Gülensu beraber gideriz. Sorunlarını da beraber hallediyoruz. Gülsuyu-Gülensu'da örneğin yüze yakın toplantı yaptık. Şimdi Gülsuyu-Gülensu'daki halk bir plancı bir mimar gibi az çok bilgi sahibi. WhatsApp hatlarımız var. Mesela Gülsuyu-Gülensu olarak önemli bir şey olduğunda WhatsApp hattında vatandaşa bilgi sağlayabiliyoruz. İsteyen herkes girebiliyor ama biz şunu şey yaptık, bu süreçte planlarla ilgili katkı sunacakları biz ön plana aldık. Mesela bizde Gülsuyu'nda yüz tane mahalle temsilcisi var. Bir de onun altı var bir de onun altı var mesela. Eğer böyle bütün vatandaşlara duyuracaksa o yüz kişi ile şey yapıyoruz. Belediyeyle falan toplantı yapacaksa elli kişiyle veya yirmi beşer kişi. Bir önemli bir şey varsa hemen kısıtlı bir komisyonla bu işleri götürüyoruz. (G7, 61, E, Bayburt, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Burada mahalle muhtarlarımız, bir evvelki mahallenin derneğinde bulunan başkan arkadaşımız, isim verebilirim isterseniz X arkadaşımız, işte Y arkadaşım, bu arkadaşlarımızın hiçbir beklentisi olmadan, inşaat mühendisi Z kardeşimizin bize bire bir destek olması...destekleri şu: Fikir. Mücadele anlamındaki yol göstermesi. Mahalle muhtarlarımızın özverili çalışması bize umut veriyor. Bize bilgi veriyor. Bizsiz herhangi bir çalışma herhangi bir karar alma şeyleri yok. Doğru da karar alsalar bizlerle paylaşıyorlar eğri de karar alsalar bizlerle paylaşıyorlar. Biz kimiz? Mahalle meclisiyiz. Bu mahalle meclisinde daha öncesinde sokak bazında sorumlular tespit ettik. Zaman ayıran duyarlı olan işte heyetin başında muhtar seçilmiş arkadaşlarımız haydi şuraya gidiyoruz dediklerinde zaman ayırabilecek arkadaşların bulunması mahalle meclisidir. Hiç ekstraya gerek yok. Örgütlü olduğunuz zaman hepsini, her şeyi yaparsınız. En kısası şunu söyleyeyim halkın örgütlü olduğu bir ortamda halkın gücünün önünde hiçbir güç duramaz. Ben ona inanıyorum. (G6, 66, K, Sivas, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Kamusal alan tartışmalarında başvurulmuş isimlerin başında gelen Frankfurt Okulu son temsilcilerinden Jurgen Habermas (2001)'a göre yaşanılabilir bir kent ve yönetilebilir bir kent için temel zorunluluk, etkileşime dayanan kamusal alan yaratımı ve bu alanı devamlı kılabilme. Gülsuyu-Gülensu Mahallesi'nde de buna benzer bir şekilde etkileşimin ön planda tutulduğu örnek bir kentsel dönüşüm modeli yaratılmak istendiği ifade edilmektedir:

Bana soracak olursan kentselleşsin mi...yani düzenli bir şey olmasını isterim. Yani şimdi bu şekil yaşamaktansa yani görüyorsun binaların çoğu harabe şeklinde. Yani harabe derken depreme dayanıklı değil. Kentsel dönüşüm olsun mu, olsun. Ama nasıl olsun? Artık bunu toplum bilinçli olarak ne yapılması gerektiğini kim ne şekilde istiyor tabii ki bunu bilmek lazım. Böyle daha iyi çözüleceğini düşünüyorum ben. Toplumla birlikte yürürse daha iyi olur. (G15, 45, E, Erzincan, Gülsuyu, Kiracı, Tapu Yok)

Bahsedilen etkileşimin oluşturulamadığı durumlarda her bir özne, dünya tarihi (*Historie*) içerisinde kendi özel tarihini (*Geschichte*) kopuk hissetmeye başlar. Yani bireysellik ve yerellik, küresel bağlama göre görelileşir ve tarih bir bütün olarak egemen kültür formlarına göre karşılaştırılmaya başlanır. Böyle bir durumda bahsedilen iki farklı tarih türü arasında kopukluk olabilir ve mesafe oluşabilir. Sonuç olarak tarih bir evrensel eşzamanlılık düzleminden okunmaya çalışılır. Dolayısıyla *modern toplumun*

tarihsizliği ortaya çıkar (Habermas, 2015:121). Gülsuyu-Glensu Mahallesi sakinleri de benzer bir tarihsizliğin oluşmasından duydukları endişeleri mülakatlar esnasında sıklıkla dile getirmişlerdir:

Her ne kadar ben kendi istediğimi söylesem de ne olacağını izleyip göreceğiz. Çünkü eskiden bir şey yapılmak istendiğinde mahalleli bir olup karşı durabiliyordu. Ama artık eskisi kadar örgütlü bir yapısı yok mahallenin. Öyle bir durumda tekrar örgütlenebilir mi bilemiyorum. O yüzden tahmin etmek zor. (G21, 39, E, Gülsuyu, Glensu, Ev Sahibi, Tapu Var)

[...] Maalesef, biz eskiden bir araya gelirdik herkes mutluydu huzurluydu. şimdi hiç kimse kimsenin yüzüne bakmıyor ya. Herkes birbirinden kaçıyor ya. Herkes böyle c gibi birbirine bakıyor ya. Niye? Yokluktan hep. Adam çağırıyor bir yemek yiyordun, çay iiyordun... şimdi onu da yapamıyorsun. Çünkü şimdi karnını doyuramıyor ki sana ne yemek yedirecek. (G14, 66, E, Erzincan, Glensu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Buradaki dayanışmayı başka hiçbir yerde gremezsın. Eskiden daha da iyiydi ama hâlâ da çok iyidir. (G12, 54, E, Gülsuyu, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Özel ve dünya tarihi arasındaki bağlantı koptuğu zaman tarihsizliğin ortaya çıkmasına benzer şekilde bireylerin kentsel yaşamda kamusal alandaki görünürlüğü ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Kentteki insanların tarihleri, düşünceleri, yerellikleri göz ardı edilip küresel anlamda kentleşmeye çalışılmaktadır:

Biz 35 yıldır bu mahalleyi seviyoruz. Bu ortamı seviyoruz komşuluk ilişkilerini seviyoruz. İnsanların samimiyetini seviyoruz. şimdi büyük konutları biz, şimdi F Tipinde kaldığımız için, büyük konutlara F Tipi diyoruz. F Tipinde de böyledir. Bir odada 3 kişi kalırsın dışarıyla alakan kalmaz. Bir süre sonra artık o 3 kişi kendi arasında tartışmaya başlar. Devletin stratejisi de budur. Biriyle iyi olur diğerıyla kötü olur. İkiyi birleşir onu bitirmeye çalışır. şimdi mahalle de aslında biraz yle. Yaşadığım bir olayı anlatıyorum. Belediyede çalışıyordum, bir dilekçe geldi. Dilekçe sahibini arıyorum. Kat, daire yazıyor ama evde kimse yok. Karşı komşuya tıkladım. Dedim ki “şu kişi burada mı oturuyor?” Dedi ki “bilmiyorum.” “Adres burayı gösteriyor” dedim. “Ben apartmanda kimseyi tanımıyorum” dedi. “Kaç yıldır oturuyorsun abi, nasıl tanımıyorsun?” dedim. “On yıldır bu apartmandayım” dedi. Tam anlattığım şeye çıkıyor yani. O yüksek binalar bunu getiriyor sonunda. İnsanlar sabah işle gidip eve geliyor akşam. Ve komşu öldü m kaldı mı ya da kim oturuyor...bilinç sahibi değil. Bu mahallede bu var. Burada yedi sokak ileride kim oturuyor adını sanını söylesen muhtar da tanır ben de tanırım. (G4, 38, E, Erzincan, Glensu, Kiracı, Tapu Var)

Aslında kentsel dönüşümü ben çok sağlıklı bulmuyorum. Çünkü kentsel dönüşüm yozlaşmanın bir parçası. İnsanları komşuluk ilişkilerinden insan ilişkilerinden tamamen uzaklaştıran bir yapılanma şeklidir diye düşünüyorum. (G22, 46, E, Erzincan, Glensu, Ev Sahibi, Tapu Yok)

Bu bağlamda bağın koparılmaması ve yaşanabilir bir kent yaşamının sağlanabilmesi adına kamusal alanlarda kentli insanların söz hakkının olması gerekmektedir. Katılımcı bir perspektif ile kentsel sorunlara birlikte czm getirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde yukarıdan uygulanan politikalarla ancak kademeleşmiş ve sınıflaşmış bir kent inşa edilebilmektedir.

Ya bizim gibi mahalleler sınırlı. Bizim gibi mahalleler belli mahalleler. Bu tip mahalleleri korumak lazım. İstanbul’da bu mahalleler aslında gerçek anlamda kendini daha zgr daha iradeli daha duruşlu daha ilkeli tanımlayan mahalleler. . Doğal olarak bu mahallelerin de yok olmasıyla birlikte tamamen İstanbul’u bir yozlaşma alır. İşte temel kaygı bu. Biz yozlaşmak aslında istemiyoruz. Kısmen ha bizde yok mu? Var.

Ama biz bunun daha büyük boyutlara daha geniş boyutlara bunu kendi egemenliğine alacak bir hale getirmeme noktasında uğraşıyoruz. (G3, 51, E, Sivas, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Kentsel ve toplumsal sorunları katılımcı perspektiften uzak bir yaklaşımla mekânı kullanarak çözmeye çalışmak başka toplumsal sorunları yaratmaktadır. Dolayısıyla mekânı değiştirmek yalnızca fiziksel bir form değişikliğinden öteye gidememektedir; hatta mevcut sorunlara yenilerini eklemektedir (Şengül, 2002).

Yukarıdan uygulanan politikaların başında gelen mutenalaştırma ya da soylulaştırma (*gentrification*) şeklinde kavramsallaştırılan projeler ikili ilişkilerin kopma sebeplerinden en önemlisi olarak ifade edilebilir.

Yani kişisel fikrim şudur: Gülsuyu’ndan aşağı mahallelere gittiğimizde kendi şahsım adına rahat edemiyorum. Sıkıntı veriyor bana. Şöyle ki, sanki o apartmanlar o yüksek binalar üstüme yıkılıyor. Gülsuyu’na geldiğimde...önü açık, öyle çok katlı binalar yok, bana umut veriyor. Bana rahatlık veriyor, huzur veriyor. Dolayısıyla kendi şahsıma ben çok katlı sitelerin olmasını istemiyorum. Kendi şahsım. Aslında mahalle meclisinin de bir anlamda beklentisi bu. Fakat yüksek çok katlı işte çok daire almak isteyen arkadaşlar komşularımız da var, olabiliyor. O komşuların bu düşüncelerini ben kendi şahsım adına doğru bulmuyorum. Çünkü yani doğanın olmadığı, yani yeşilliğin olmadığı, çok katlı binaların bir cezaevini andırır bir ruh haliyle doğru görmüyorum. O anlamda sıkıntı bu. (G6, 66, K, Sivas, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Yani bir şehirleşme dediğimizde bir kentleşme dediğimizde bu yukarıdan aşağıya uygulanan bir süreç olduğunda şüphesiz böyle çok dramatik süreçler yaşanıyor. (G2, 54, E, Çorum, Gülsuyu, Ev Sahibi, Tapu Var)

20. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte kentsel planlamalarda yeni arayışlar ortaya çıkmıştır. Kentsel sorunların çözümü için katılımcı bir anlayışa, yurttaşların da kararlarda söz hakkı olmasına doğru geçiş başlamıştır. Kent planlamasının örgütsel boyutunun değiştiği bahsedilen zaman diliminde katılım ve planlama birlikteliği ilke olarak benimsenmeye başlamış, yönetimlerin siyasi planlarında yer almaya ve kentsel planlama konusunda yeni kavramlar ön plana çıkmaya başlamıştır (Kayalar, 2009:14). Bu bağlamda II. Dünya Savaşı sonrasında kentlere yön verme kaygısının ön planda olduğu bir yaklaşım geliştirilmek istenmiştir. Bu amaçla Chicago Üniversitesi planlama uzmanları tarafından kapsamlı planlamaya yönelik temel ilkeler belirlenmiştir. Tanımı ve konusu belirsizliğini korusa da “kamu yararı” kavramı planlamaların temelini oluşturmuş; *uzun vadeli ve kapsamlı* planlamalar olması gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca planlama aşamasında kentli bireylerin planlara dahil edilmesi, fırsatların herkes için eşit dağıtılması ve planlama kurumları aracılığı ile tüm aktörler arasında eşgüdümü sağlama *Amerikan Planlama Birliği’nin Planlamanın Etik Kuralları*’ndaki temel ilkeler arasında sayılmaktaydı (Şengül, 2002:10). Gülsuyu-Gülsuyu Mahallesi de ortak bir kent mücadelesi sergileyerek müzakere ve katılımcılık kavramları çerçevesinde kente dair kentli bireyler olarak hak taleplerini dile getirmişlerdir.

Geldiğimiz aşamada da mahallenin 5 binlik Nazım İmar Planları yapılmıştı. Biz o Nazım İmar Planlarını geri çektik. Çünkü bizim dahlimiz yoktu o planlarda. Biz dedik ki; bizim özne olarak içinde olmadığımız, bizim de yaşam haklarımızın korunduğu, nerede yaşayacağımıza kendimizin karar verdiği bir 5 bin planı olmazsa biz bunu kabul etmiyoruz diye itiraz etmiştik. Belediye o planı geri çekti ve sonra birlikte istişarelerle toplantılarla 5 bin ölçekli Nazım İmar Planı yapıldı. O Nazım İmar Planı Maltepe'ye geldi. Maltepe'de 5 bine uygun binlik plan süreçleri yaşandı. O binlik plan süreçlerinde belediye başkanı, Maltepe Belediyesi Başkanı bizi muhatap olarak kabul ettiğini ifade etti ve birlikte binlik planları yapacağımızı söyledi. Biz de mahalle meclisi, mahalle heyeti, mahalle muhtarları ve mahallenin aktivistleri olarak bir araya gelip mahallede kurulan bu planlama ofisinde 1/1000'lik uygulama İmar Planı sürecini çeşitli toplantılarla birlikte yapmaya başladık. E tabi böyle konuştuğumuz gibi kolay olmadı o süreç. Bir sürü sıkıntılar oldu. Biz istedik ki meslek odaları, akademik çevreler de bu sürecin içinde olsun. Maltepe Belediyesi böyle bir katılımcılık kavramına çok yabancıydı. Onlar geleneksel bir planlama sürecini görmek istiyorlardı. (G2, 54, E, Çorum, Gülsusu, Ev Sahibi, Tapu Var)

Kent hakkı kavramsallaştırmasının bir tezahürü olarak mahalleli tarafından ortak bir kent mücadelesi olması gerekliliğine dair vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda Kazım Karabekir Mahallesi, Maden Mahallesi, Karanfilköy, Gülsuyu-Gülsusu, Başbüyük Mahallelerinden temsilciler bir araya gelerek İstanbul'da kentsel dönüşümden hareketle 'kent hakkı'na dair bir bildiri kaleme almışlardır. Ve 2006 yılında Şehir Plancıları Odası'nın düzenlediği Kentsel Dönüşüm Sempozyumu'nda ilk defa *mağdurlar* (Yıldız, 2013:175) yaşadıkları süreci anlatmışlardır. O güne kadar konunun uzmanları konuşmacı iken, 2006'da ilk kez kentli bireyler söz hakkı elde etmişlerdir. Sempozyum sonunda ortaya çıkan çalışma, katılımcılar tarafından bir manifesto olarak nitelendirilmiştir:

"Biz 50 yıldır 60 yıldır bu mahallede oturan insanlar olarak işgalci değiliz. Buranın sahipleriyiz. Bizler buraları dağ başlarından mahalle haline getirdik. Biz buralarda bir kültür oluşturduk. Biz buranın asli unsurlarıyız ve biz yıkım projelerine karşı mahallede kimsenin mağdur edilmediği, kimsenin başka yerlere sürülmediği bir kentsel dönüşüm sürecini talep ediyoruz." (Yıldız, 2013:175)

Kentsel Dönüşüm Sempozyumu sonrasında, sempozyumda bildiri sunan mahalle temsilcileri kent hakkı talebinin devam etmesi adına örgütlenme kararı almış ve İstanbul Mahalle Dernekleri Platformu (İMDP) kurulmuştur. Yıldız (2013:175)'in ifadesiyle 2007 yılının başlarında bir basın açıklamasıyla ortaya çıkan platform, 18 mahalle derneğinin kendisini ifade ettiği bir alan olmuştur.

"İstanbul'da işte Yıkımlara Karşı Halk Cephesi, Konut Hakkı Koordinasyonu vardı. Bunlar politik çevrelerin oluşturduğu yıkım karşıtı örgütlenmelerdi. Ama açık söylemek gerekirse bu örgütlerin, örgütlenmelerin yerel ilişkileri çok zayıftı. Bu açıdan İstanbul Mahalle Dernekleri Platformu, hiyerarşik olmaması nedeniyle, tamamiyle yatay ilişkilerin hâkim olduğu mahalle derneklerinden doğru bir yapıydı." (Yıldız, 2013:175)

Mücadele edilen aktörlerin güçlü olmasından dolayı, ortak bir kent mücadelesi oluşturulması gerekliliği ifade edilmektedir. Kentsel dönüşüm projelerinin mimarları olarak hükümet, TOKİ, ilçe belediyeleri, büyükşehir belediyeleri gibi kurumlar karşısında süreçle baş edilmesinin zor olduğu söylenmiştir

(Yıldız, 2013). Ortak bir kent mücadelesi için çeşitli formüller geliştirilmeye çalışılmış ve örgütlenme biçimleri ortaya konmuştur.

“Bizim bir üst ölçekte kent hakkı diyebileceğimiz ya da işte yerel mahallelerle üçüncü köprü projesine nasıl karşı çıkılabileceğini, Galataport’a, Haydarpaşa limanına yapılması gereken ya da ne bileyim Küçükçekmece’deki o Ken Yang’ın projesi gibi, hani böyle devasa projeleri de nasıl karşı çıkacağımızı da belirten bir örgütlenme formülü oluşturmak gerekiyor. Haliyle de süreç bizi ısrarla şu noktaya götürüyor, çok farklı politik görüşlerimiz olabilir, çok farklı kentsel dönüşüm yaklaşımlarımız da olabilir ama bizi bir araya getirmekte zorunlu kılan bazı nosyonlar var. Haliyle de biz bu diyalektik ilişkiyi kuramazsak kendi evimize sahip çıkamayacağız hem de kendi mahallemize. Aynı anda Kadıköy’deki otelin yapılmasına da karşı çıkmak gerekiyor. Çünkü kentin yaşam alanlarına, nefes alacak orman alanlarına müdahale ediliyorsa bunlara da karşı çıkmak gerekiyor. Çünkü onlar da bizim evimiz.” (Yıldız, 2013:176-177)

Kentli bireyin kente dair hak talebini dile getirmesi diyalektik bir ilişki kurabilmekle mümkündür. Kent hakkı, ortak bir yaşam anlayışıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Ortak bir yaşam anlayışının olmadığı durumda yerel örgütlenmelerin de nihayetinde istediği sonuca ulaşamayacağı söylenmiştir. Dolayısıyla yarının nasıl olacağına dair hayalin, bugünün örgütlenmesinin nasıl olduğundan geçtiği belirtilmiştir. Özellikle neoliberal politikaların ulusal ve uluslararası kent planından kaynaklı çatışmalar ve anlam farklılıkları yaşanmaktadır. Kapitalist sistemin kente yüklediği anlam ile kentte yaşayan bireyin kentten beklentileri çatışabilmektedir. Dolayısıyla mekân üzerinde algı farklılıkları oluşmaktadır. Bir sonraki başlık olan “Tartışma ve Sonuç” başlığında mekâna yüklenen anlam farklılıkları, araştırmanın “Giriş” kısmındaki varsayım ve hipotezlerin karşılıkları ile son olarak genel bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

İnsan-mekân ilişkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkan mahalleler, kentlerin zeminini oluşturmaktadır. Mahalle, bir taraftan mekân konusunda bilgi verirken diğer taraftan mekândaki insanlar konusunda bilgi vermektedir. Mahalle, bir yandan mekânın niteliklerini anlamamızı sağlayan simgelere sahipken (fiziksel olarak sahip olunan sokaklar, caddeler, binalar, evler, parklar vs.) diğer yandan mekânın içinde ve üstünde yaşayan insanlar hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Bu sebeple mahalle, dışarıdan başkası tarafından oluşturulmuş, edilgen, fiziksel bir mekândan daha fazlasıdır. Dolayısıyla mahalle, mekânlarda yaşanan hayatı temsil eden bir göstergedir. Mahallenin anlaşılabilmesi için gösteren ve gösterilen arasındaki ilişkinin iyi analiz edilmesi ve gösterge değerinin farkına varılması gerekmektedir. *Algılanan mekân* ve *tasarlanan mekân* kavramları da *gösteren* ve *gösterilen* gibi analizin iki yanını oluşturmaktadır. Bu dikotominin kendi içerisinde oluşturduğu anlamın anlaşılabilmesi için ikili yapının ötesini, yani *yaşanılan mekânı* ya da *göstergeyi* anlamak gerekmektedir. Dolayısıyla yaşanılan mekâna dair sorulacak “Nasıl?” sorusu anlamı veren soru olmaktadır.

Bu tez ile ortaya konulmaya çalışılan şey, Gülsuyu-Gülensu Mahallesi özelinde gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki ve gösterge değerinin anlamlandırılmasıdır. Araştırmacı olarak mahalle ile ilk tanışma sonrasında mekâna dair sorulan sorular neticesinde bu tez şekillenmiş ve ortaya çıkmıştır. Sosyolojik düşüncenin bizlere kattığı en büyük fayda, herhangi bir şeyin sadece görüldüğü gibi olmayabileceğidir. Nitekim mahalle hakkında anlatılanlar ile karşılaşılanların aynı olmaması bu konuya güzel bir örnek olmuştur. Dolayısıyla bu tez, bu farklılığı mekân üzerinden açıklama çabasıdır.

Zeminini mahallelerin oluşturduğu kent, kapitalist sosyal ilişkilerin ortaya çıkardığı ideolojik niteliğe sahip bir nesne iken aynı zamanda bu ilişkinin kurucusu, hareket noktasıdır. Dolayısıyla mekân kavramı ile kastedilen şey, mekânın hem bir nesne hem de özne oluşudur. Aynı zamanda kenti oluşturan ve kentte yaşayan bireyler de bahsedilen ilişki biçimini belirleme kapasitesine sahiptir. Örneğin, Gülsuyu-Gülensu Mahallesi örgütlenme biçimi ve gösterdiği eylemlilik ile kapitalist sosyal ilişkilere karşı çıkmış, bir *dipnot* düşmüştür. Bireylerin ya da grupların olduğu gibi mekânların da kimliği üzerine çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Bireylerin ya da grupların kimlik tanımlamaları üzerinden mekânla doğrudan ilişki kurulabilmektedir. Bu da kişilerin mekânsal aidiyetlerini görmek açısından oldukça önemli bir gösterge olmaktadır. Fakat mekâna dair *dışarıdan* bir tanımlama yapıldığı zaman ilişki biçimi çarpıklaşabilmektedir. Bu noktada mekânda yaşayanları kapsayacak şekilde negatif vurgu ön planda tutulmakta, *damgalama* yapılmakta ve öteki oluşturulmaktadır. Bu durum mekânda yaşayanlar açısından hayatı zorlaştıran bir faktördür ve gerilim oluşmasına sebebiyet vermektedir.

Araştırma bağlamında elde edilen verilere bakıldığında Gülsuyu-Gülensu Mahallesi'nin kentsel dönüşüm konusunda ortaya koyduğu eylemlilik biçimi, oluşturulan gerilime karşı verilen bir tepki olarak değerlendirilebilir. Tezde ifade edildiği şekliyle en başından itibaren sınıfsal bir temele dayalı olması ve mücadele şekli itibarıyla verilen tepki, toplumsal harekete örneklik teşkil etmektedir. Yine anlatılara bakıldığında görülmektedir ki mahallelinin mekân ile kurduğu ilişki biçimi aidiyet temelinde kurgulanmaktadır. Gündelik hayatı şekillendiren bütün zorluklar sosyal dayanışma ruhu ön planda tutularak anlatılmaktadır. Nitekim toplum, sosyal hareket ve ilişkilerin sahnelendiği bir oyun alanı olarak düşünülürse, eski toplum yapısının yarattığı toplumsal hareketler yerini yenilerine bırakmıştır denilebilir. Yeni gerilimler yeni toplumsal hareketler doğurmuştur. Yeni toplumsal hareketlerin ortak noktası ve anahtar kelimesi *kimlik* olmuştur. Görüşmecilerin mekân temelli sınıfsal bir aidiyet kurmasını ve tepkilerini bu mekân üzerinden temellendirmelerini bu bağlamda değerlendirebiliriz. Çünkü kent mekânının örgütlenme şekli kimlik temelinde gerçekleşmiş ve alt-siyaset dolayısıyla kentlerdeki herkes bir şekliyle toplumsal hareketle ilişkilendirilmiştir. Bu sebeple küresel kamusal alanlar yaratılmaya çalışılmıştır. Ve fakat görüşmecilerden elde edilen verilere bakıldığında zaman görülmektedir ki genel bir güvensizlik hâli neredeyse tüm görüşmecilerde karşılaşılan bir durumdur.

Öte yandan toplumsal bir hareket halini alan kentsel dönüşüme karşı verilen tepkiye de küresel bir boyut kazandırılmaya çalışılmaktadır. Çünkü 1980'li yıllara kadar toplumsal hareketler gecekonduya yasallık kazandırmaya yönelik olmuştur. Sebebi ise devletin ilk başlarda gecekondulaşmayı ileride çözülecek bir sorun olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Daha sonra devlet ve kentin eski sakinleri gecekondu bölgelerini ve halkını dışlamaya çalışsa da sorun artık çözülemeyecek boyutlara ulaşmıştır. 1980 sonrasında ise hareketler, yıkımlara karşı çıkan mücadeleciler bir tavra bürünmüştür. Kullanım değeri üzerinden değerlendirilip görmezden gelinen kentsel mekânlar zamanla değişim değerinin ön plana çıktığı mekânlara dönüşünce gerilimin artmaya başladığı gözlemlenmiştir. Gecekonduların önem kazanmaya ve odak noktası olmaya başlamasından itibaren değişim değeri ve rantı yüksek olan gecekondu bölgeleri ilk argüman olarak deprem riski, ikinci argüman olarak suç oranlarının yüksek olması söylemlerinden hareketle doğal olmayan afetler ile *yıkılmaya* çalışılmıştır. Bazı gecekondu mahalleleri orta-üst sınıf için lüks mekânlar yaratılarak dönüştürülmüşken bazı mahalleler varoşlaşmaya terk edilmiştir. Gülsuyu-Gülensu Mahallesi ise kentteki rant sahipleri tarafından dönüştürülmek istenen fakat mahallelinin sosyal dayanışması ve dayanışma içerisinde hukuksal mücadelesi neticesinde dönüştürülemeyen bir yerde durmaktadır.

Yapılmak istenen projeler karşısında Gülsuyu-Gülensu Mahallesi bir karşı iktidar mekânı haline gelmiştir. Kentsel dönüşümün gerçekleşmesi adına -tezin hikâyesinin anlatıldığı giriş kısmında da ifade edilen- oluşturulan söylemlere karşı mahalle tarihsel kökünden aldığı güçle yeniden örgütlenmiş ve meşru bir karşı mücadele sergilemiştir. Zeminin oluşmasında, kavramlar hakkında üretilen tanımlamalar, kavramların uygulama şekli hakkındaki fikirler ve diğer örneklerle karşılaştırmalar

önemli rol oynamıştır. Diğer yandan çatışma ve mücadelenin hem sahnesi hem de sebebi olarak mekân, kentlerde kurulan gecekondu mahallelerinin büyük çoğunluğunun iktidarın ve yerel yönetimlerin bilgileri dahilinde, gayri resmi ilişkilerle kurulmuştur. Arsanın çitlenmesine göz yuman, tapuyu veren, malzemeleri satan fakat yıkım emirlerini veren kişilerin aynı ilişki ağının içerisindeki kişiler olduğu görülmüştür. Dolayısıyla gecekondulaşma süreci sadece fiziksel bir şekil değişimi yapı değişimi süreci değildir. Kentleşme süreci içerisinde değerlendirilmesi gereken tüm bu ilişki ağlarını da barındıran bir süreçtir. Bu sebeple gecekondulaşma sadece bir sonuç değildir; aynı zamanda meşru bir unsurdur.

Gülsuyu-Gülensu Mahallesinin tüm çabası önemli ve örnek olabilecek bir örgütlülük mücadelesi olarak değerlendirilmiştir. Kentsel dönüşüm gibi insanların kendi yaşam alanlarını doğrudan ilgilendiren bir konuya müdahil olmaları, kentsel toplumsal hareket olarak kentsel dönüşüme yönelik örgütlü tepkilerden ilki olması açısından önem arz etmektedir. Gülsuyu-Gülensu Mahallesinin kentsel dönüşüme karşı sergilediği tavır, yerel bir şekilde başlayıp yereli aşan bir tepki olarak, en geniş katılımlı ve en örgütlü mücadele şekli olması açısından önemli bir muhalefettir. Mahallelinin tarihsel tecrübesinden kaynaklı örgütlü mücadelesi ve konunun uzmanları ile sivil toplum kuruluşlarının desteklerini alması, yerel yönetimi etkileyecek ve planı değiştirecek, plana dahil olacak kadar iyi bir mücadele örneği olarak değerlendirilebilir. Mahallenin sergilediği tavır kentteki ve ülkedeki diğer girişimleri de etkilemiş ve ilk kez gecekondu mahalleleri arasında oluşacak bir dayanışma ağına sebep olmuş ve İstanbul Mahalle Dernekleri Platformu kurulmuştur. Mahallenin kuruluşundan itibaren olan dayanışma ve mücadele ruhunun olmadığı durumda yaşanacak olan şeyin kaçınılmaz yenilgi olduğu ifade edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında mahalle 1970'lerdeki ruha benzer bir mücadele şeklini göstermiştir. Sembolik bir gösterge olarak duvar yazıları yine mahallenin her yerini kaplamıştır. Fakat mahalleye gidilen 4 yılda gözlemlenmiştir ki son zamanlarda duvar yazılarının çoğu silinmiş ve mahallede geçmişten bugüne uzanan kolektif ruh zayıflamıştır. Bu araştırma bağlamında ulaşılan veriler de göstermektedir ki, mahallenin en önemli sorunu olarak kentsel dönüşüm ve uyuşturucu sorunu birlikte anılmaktadır. İkisinin birbiriyle olan ilişkisine de dikkat çekilmektedir. Mahalleli bir yönüyle geçmişle bağ kurmaya çalışmaktadır. Diğer yönden görüşmecilerden edinilen verilere göre yaşanan toplumsal değişimler de mahallelinin geçmişle kurmak istediği bağı zorlaştırmaktadır.

Gülsuyu-Gülensu Mahallesi, akademik açıdan anlatılan, teorisinin açıklanmaya çalışıldığı bir dizi planlama sürecinin pratikteki karşılığı olarak önemli bir deneyim olmuştur. Kentsel planlamanın ve mekâna dair söz söylemenin artık yukarıdan aşağıya değil aşağı ile birlikte gerçekleştirebileceğine dair örnek teşkil etmektedir. Mahalle, hiyerarşik bir süreç yerine yatay eksen ve kentli insanların katılımıyla birlikte kent nasıl inşa edilebilir sorusunun cevabını üretmeye çalışmıştır. Öte yandan iktidara karşı geliştirilen mücadele stratejilerinin temellerinin de oluşturulduğu bir örgütlülük oluşturulmuştur. Kentsel dönüşüm projelerine karşı çıkılmış çünkü mahallenin kuruluşundan bugüne hangi süreçlerden ne şekilde geçtiği bilinçli bir şekilde analiz edilmiş ve bilinç düzeyi yüksek bir

mücadele sergilenmiştir. Bu bağlamda yapılan araştırmalar ile mahalleye dair güncel tüm veriler toplanmış fikirler tartışılmış ve ortak bir kanaat üzerine stratejiler geliştirilmiştir. Bu bağlamda karşı çıkışı temellendirmek, daha bilinçli olabilmek ve daha örgütlü hareket edebilmek adına sokak temsilciliği ve mahalle komisyonu oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Geçmişteki deneyimlerden de hareketle 25-30 kişilik bir mahalle üst komisyonu her sokaktan iki üç katılımcı ile de 120-130 kişilik sokak temsilcileri oluşturulmuştur. Araştırmacı olarak katılınan mahalle meclisi toplantısında görülmüştür ki mahalleli, yoğun olarak değişim ve dönüşümün yaşandığı 21. yüzyıl Türkiye'si ve özellikle İstanbul'unda, *eski* bir gecekond mahallesi olarak hem sosyal hem kültürel hem de ekonomik dayanışma ilişkilerini koruyarak nasıl var olabileceği sorusuna cevap üretebilme çabasıdadır. Gülsuyu-Gülensu Mahallesi'nin diğer mahallelerden farkı kentsel dönüşüm konusundaki tüm yaşanmışlıkları tecrübe ederek kendi mekânını kullanma tasarrufunda bulunmasıdır. Dolayısıyla *dışarıdan* bir müdahaleye izin vermemiş olmasıdır. Görüşmelerde en çok dikkat çekilen nokta, *katılımcı bir anlayış ile mekân üzerinde herhangi bir değişim olabileceğine* yapılan vurgudur.

Mahallede oturma'nın bir ayrıcalık olduğu her zaman vurgulanan bir durum olmuştur. Neden ayrıcalık olduğu konusunda ise çeşitli örnek hikâyeler anlatılmaktadır. Neden ayrıcalık olarak gördüklerini temellendirdikleri hikâyeler insanların mekân ile kurdukları aidiyete dair önemli göstergelerindendir. Kentsel dönüşüm konusunda da sergilenen mücadele şekli *tarihe samimi ve doğaçlama bir yolculuk* şeklinde betimlenmiştir. Mahalleli hareketle dayanışmacı ve katılımcı bir planlama anlayışının mümkün olabileceğini ileri sürmektedir. Kimsenin mağdur edilmediği, kimsenin kent dışına gitmek zorunda kalmadığı bir süreçle dönüşümün gerçekleştirilebileceği iddia edilmektedir. Kentsel dönüşüm yapılmak istenen Gülsuyu-Gülensu Mahallesi sakinleri dönüştürülmek istenen mekânın farkında olarak geleneksel anlamda planlanan kentsel dönüşüm uygulamalarına karşı çıkmaktadır. Mahalleyi ilgilendiren bir konuda, tıpkı *agoralardaki* kamusal tartışmalar gibi mahallenin özneli olarak katılımcı bir anlayışın olması gerektiği ifade edilmiştir. Bunun başarılabilmesi için ise potansiyel olarak var olan kökü geçmişteki tarihine bağlı olan örgütlü dayanışma kültürünün olması gerekliliği vurgulanmıştır. Öte yandan araştırma doğrultusunda elde edilen verilerde halen belirsizliğin devam ettiği görülmüştür. Kimi görüşmeciler mahallenin geleceği ve hak sahipliği konusunda sürecin bu kadar uzamasından, rantın büyüklüğünden, maddi güçlerinin yetersizliğinden ve benzeri sebeplerden kaynaklı tedirginlik yaşasa da kimisi örgütlenme biçimlerine güvenerek umutlu bir şekilde bakmaktadır.

Araştırma kapsamında görülmüştür ki kentsel dönüşümüne dair beklentiler konusunda farklı düşünceler gelişmiştir. Genellikle mahalle kültürünün değişmemesi vurgulanmakla beraber bir dönüşüm de istenmektedir. Kentsel dönüşüm sonrasında neler yaşanacağına yönelik öngörülerde de farklılıklar vardır. Genel olarak dönüşümün mahalledeki geleneksel yapıyı bozacağı düşünülmektedir. Bu değişimin boyutları farklı öngörüler barındırmaktadır. Problemleri kabul edilen alanlarda yaşayan insanların nerede ne şekilde hak sahibi olacağı konusu belirsizliğini koruduğu için belediyeye karşı olan

güvenin yerini güvensizliğe bıraktığı gözlenmiştir. Yaşanılabilir ve yönetilebilir bir kent için temel zorunluluk olarak etkileşime dayanan kamusal alan yaratımı olması gerektiğini görmek mümkündür. Ve bu yaratılan alanın devamlılığının sağlanması da en az o alanın oluşturulması kadar önemlidir. Gülsuyu-Gülensu Mahallesi de ortak bir kent mücadelesi sergileyerek müzakere ve katılımcılık çerçevesinde kente dair kentli bireyler olarak hak taleplerini dile getirmiştir. Nitekim kentli bireyin kente dair hak talebini dile getirmesi diyalektik bir ilişki kurabilmekle mümkündür. Ortak bir yaşam anlayışının olmadığı durumda yerel örgütlenmelerin de nihayetinde istediği sonuca ulaşamayacağı mahalle örgütlenmesi ile gösterilmiştir. Dolayısıyla yarının nasıl olacağına dair hayalin, bugünün örgütlenmesinin nasıl olduğundan geçtiği belirtilmiştir.

Türkiye’de kent, kentlilik, kentsel yaşam ve kentsel dönüşüm konusunda kapsamlı bir yasa, kanun ve en önemlisi politik bir kültür bulunmamaktadır. Mevcut olanlarda da kapsayıcılık ilkesi eksiktir. Bununla beraber dönüşümün sadece teknik boyutlarına yer verilmiştir. Genel anlamda sosyolojik boyutları daima ihmal edilmiş, katılımcı yanı her zaman eksik kalmıştır. Türkiye’nin ve Türkiye’de işleyen süreçlerin diğer ülkelerden farkı, kentsel dönüşüm süreci bir yandan ilerlerken diğer yandan hızlı bir şekilde kentlerin göç almaya devam etmesidir. Aslında temel problemlerini ve/veya temel süreçlerini tamamlamadan zorunda olarak dönüşüm çalışmalarında ilerlemeye çalışılmaktadır. Sağlıksız fiziksel şartlar, beslenme koşullarının yetersizliği, göç eden insanların kent ile ilişki kuramaması, dolayısıyla genel anlamda kentsel yoksunluktan kaynaklı kentsel dönüşüm, henüz kentleşme tam anlamıyla gerçekleşmemişken bir ihtiyaç olarak Türkiye’nin büyük kentlerinde ortaya çıkmış ve halen devam etmektedir. Fakat mevcut olan uygulanan projeler genellikle sorunlara çözüm üretmekten ziyade kentsel dönüşüm projeleri aracılığıyla kentsel rantı kullanmak üzerine kurgulandığı görülmektedir. Modern dünya kentleriyle bir rekabet içerisine girebilmek adına Türkiye kentsel dönüşüm konusunu yalnızca fiziksel ve işlevsel açıdan ele almış ve bu yönde politikalar geliştirmiştir. Yapılması gereken; kontrollü ve sağlıklı koşullar çerçevesinde her şeyin yasal düzenlemelerle hukukun kontrolü altına alındığı, denetim mekanizmalarının aktif hale getirildiği, katılımcı demokratik bir anlayış ile *yerinde* hareket edilen, dönüşümü yalnızca fiziksel değişimin ötesinde toplumsal bir olgu olarak değerlendirebilecek bir anlayışa sahip olmak gerekmektedir. Bu bilinç hem siyasi otoritelerce hem de vatandaş cephesinde benimsenmek durumundadır.

Neoliberal politikaların ulusal ve uluslararası kent planından kaynaklı çatışmalar ve anlam farklılıkları yaşanmaktadır. Kapitalist sistemin kente yüklediği anlam ile kentte yaşayan bireyin kentten beklentileri çatışabilmektedir. Dolayısıyla mekân üzerinde algı farklılıkları oluşmaktadır. Tezin başlığını da oluşturan mekânı anlamlandırmadaki farklılıklar buradan kaynaklanmaktadır. Çünkü kenti meydana getiren işlevler ve bileşenler artık ulusal ve küresel karşısında sadece kentlerin yapısını değil, kendi tanımını da kökten değiştirmektedir. Tarihi, askeri, dinsel, ticari, sembolik ve kültürel bir dizi işleve sahip olan kentler, aynı zamanda endüstriyel kapitalizmin değişmesi ve gelişmesiyle birlikte sermayenin

güçlü merkezileşmesini de bünyelerinde barındırmaktadırlar. Kent bir yandan işlevlerini yerine getirirken diğer yandan da üretim ve yeniden üretim arasındaki toplumsal iş bölümünden kaynaklı mekânsal ayrışmayı da sürdürmektedir. Kapitalist dünya işleyişi açısından mekânın kendisine dair tarihselliği, o anki kullanım değeri veya toplumsal olarak temsil ettiği ne varsa bunların hiçbirisinin kendi başına bir önemi yoktur. Bahsedilen şeyler böylesi bir düzende ancak üzerine konuşulan mekânın değişimi söz konusu olduğunda değişim değerine katkıda bulunursa önemli sayılabilecek şeylerdir. Birbiriyle hiçbir benzer yanı olmayan; çok farklı tarihsellikleri, kullanım değerleri ve toplumsal temsili olan mekânlar, kapitalist düzen açısından aynıdır. Kapitalist düzende farklılıkların ortadan kalktığı *soyut mekân* önemliyken toplumsal açıdan günlük yaşam pratiklerinin gerçekleştirildiği, üzerinde yaşanan ve tarihselliği olan mekân olarak *somut mekân* önemlidir. Mekânı anlamlandırmadaki fark ise buradan kaynaklanmaktadır. Konumuz özelinde düşünülürse kentsel dönüşüm projelerini gerçekleştirmek isteyen iktidar sahipleri tarafından Gülsuyu-Gülensu Mahallesi *soyut bir mekân* iken mahalleli tarafından son derece *somut bir mekândır*. Fakat mekân tüm tanımlamaları içine alan toplumsallığı kapsayan bir şeydir.

Kent formu genel geçer bir *sistem* üzerinden açıklanamaz. Çünkü formlar ile biçimler arasında görece bağımsızlık vardır. Kent fenomeni bu bağlamda tek başına ne bir özne ne de nesnedir. Yani kent fenomeni için ne bir madde ne de sadece bir bilinç diyebiliriz. Kent fenomeni kendi içerisinde birbirinden ayrı üretim biçimlerine ve üretim ilişkilerine sahip olsa da devletin cisimleşmesi olarak *karar merkezi*'ne kadar giden bir *merkeziyet* eğilimine sahiptir. Öte yandan tüm bu sistemli yapının içerisinde farklı olasılıklara yer veren düşünsel boşluklar da vardır. Gülsuyu-Gülensu Mahallesi'nin yapmaya çalıştığı eylemlilik de bu olasılığı gerçekleştirme çabası olarak karşımıza çıkmaktadır. Nasıl ki endüstriyel bir kent bazı alanlarda kırsal nitelikler taşıyabiliyorsa aynı şekilde merkeziyetin hâkim olduğu bir kent politikasında yerelliklere de yer bulunabilir, kent hakkı da kentli bireyler olarak savunulabilir. Çünkü kent tek bir mekân tipi ya da tek bir form ile açıklanamayacak kadar büyüktür. Kent ayrı zamansallıkları bir araya getirebilen ve farklılıklarına göre toplayabilen bir yapıya sahiptir. Farklılıklar ve benzerlikler kentte her zaman yan yanadır; kimi zaman karşı karşıya gelip çatışabilir. Bu çatışma hâli bir açmaz olarak düşünülmemelidir. Kentte olan ve olmaya devam edecek olan şey tam olarak bu diyalektiktir. Bu diyalektikte önemli olan olasılıkları gerçekleştirmek için mücadelede bulunmaktır. Örneğin kente dair kentli bireyler olarak talep edilen bir hak sadece o zamana dair bir hak değildir; kentin geleceğini de ilgilendirir. Dolayısıyla kentte yaşayan bireylerin kentsel alanda yapılan mekânın yeniden dönüşümü sürecinde hakların da yeniden dönüşümünden hareketle kentin geleceğine dair hem yasal hem de etik olarak bir hak talebinde bulunulması gerekir. Kent hakkı, mekânın oluşturulması ve dönüştürülmesi sürecinde rol üstlenmek, sürecin bir parçası olmak, *bir çığlık ve bir talepte* bulunmak demektir.

Kentin en temel yapı taşı olan mahalle hem devletin varlığını sürdürdüğü bir yer hem de kentli insanların devletle olan ilişkisini belirleyen mekânlara sahip bir yerleşim haline dönüşmüştür. Mekânda var olan bir iktidar şekli ve mekânın somut kullanıcıları olan kentli bireyler arasındaki ilişki yeniden şekillenmelidir. Kentin sürdürülebilirliğine katkı sağlanması ve geleceğini planlamak için tüm çevresel etmenleri dikkate alarak kentte o güne kadar yaşayan kentli bireyler ile iktidarın ilişkisinin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmesini tamamlamış post-endüstriyel aşamayı yaşayan ülkelerin metropollerinde kentte yaşayanların kentsel dönüşüm konusunda tayin edici çoğunluğa ulaşabilmek adına belirli bir bilince sahip olması önemlidir.

Sınıfsal temele dayanan bilinç ne kadar kentlileşirse, kent hakkına o derece daha fazla erişimi bulunacaktır. Bilincin kentlileşmesi süreci de diyalektik bir süreçtir. Hem mekânın yeniden üretimi sürecinde *kent hakkını* savunan kentliler ile hem de *sosyal adaletin* dağıtımının kentli haklarını gözeterek siyasi aktörlerce yapılması gerekmektedir; yoksa sistemin kendisi en karlı olana doğru yeniden üretimi gerçekleştirecek ve sınıfsal gruplaşma daha da derinleşecektir.

Hak iddiasının kazanılması ancak kentsel devrimle yani somut demokrasiyle gerçekleşecektir. Diğer yandan ideoloji ve bilginin birbirine karışmasının önlenmesi gerekir. Bu bağlamda epistemolojik diyebileceğimiz düzeyde mekâna ve o mekânda yaşayanlara dair bilgi edinmeden veya bilgi vermeden önce o mekânla ve mekânda yaşayanlarla ilgili herhangi bir *damga* olmadan hareket edilmelidir. Bu araştırmanın gerçekleşmesi sürecindeki gibi dışarıdan yapılan tanımlamalarla hareket edilmediği gibi alternatif mekân olma özelliğine sahip Gülsuyu-Gülensu Mahallesi toplumsal tarihimizde hâlâ varlığını korumaya devam etmektedir.

5. KAYNAKÇA

Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Adorno, T. (2009). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*, (Çev: N. Ülner, M. Tüzel, E. Gen), İstanbul: İletişim Yayınları.

Advan, A. (2015). Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya Kullanımı Çerçevesinde “Taksim Gezi Parkı Eylemi”, Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım A.B.D.

Akkar, M. (2006). Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı’daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye, *Planlama Dergisi*, 36, 29-38.

Albustanlıoğlu, T. (2019). Göbeklitepe Uygarlık Tarihini Yeniden Yazıyor, *TÜBİTAK Genç Bilim Dergisi*, 8.

Algan, B. (2007). *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması*, İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

Althusser, L. (2015). *Marx İçin*, (Çev: I. Ergüden), İstanbul: İthaki Yayınları.

Altuntaş, O. (2020). Mütareke’den 1938’e Maltepe, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.

Alver, K. (2012). Kent İmgesi, içinde *Kent Sosyolojisi*, İstanbul: Hece Yayınları.

Aron, R. (2017). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, (Çev: K. Alemdar), İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Aslan, Ş. (2004). *1 Mayıs Mahallesi 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Aslan, Ş. (2013). Bir Politik Mekân Olarak ‘Gül’ ve ‘Su’yun Mahallinde Toplumsal ve Kültürel Örüntülere Yolculuk, içinde *Kendi Sesinden Gülsuyu-Gülensu*, İstanbul: NotaBene Yayınları.

Aslanoğlu, R. (1998). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, İstanbul: Asa Yayınevi.

Ataöv, A. ve Osmay, S., (2007). Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 24(2), 57-82.

Aydınlı, İ. ve Turan, H. (2012). Kuramsal Çerçeve Türkiye’de Kentsel Dönüşüm, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 62-70.

Behar, D. ve İslam, T., (2006). *İstanbul’da “Soylulaştırma” Eski Kentin Yeni Sahipleri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bilge, A. ve Çam, O., (2010). *Ruhsal Hastalığa Yönelik Damgalama ile Mücadele*, TAF Preventive Medicine Bulletin, 9(1), 71-78.

Bookchin, M. (1999). *Kentsiz Kentleşme: Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü*, Çeviren: B. Özyağın, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bozkulak, S. (2005). Gecekonudan Varoşa: Gülsuyu Mahallesi, içinde *İstanbul’da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Braudel, F. (2007). *Akdeniz/Tarih, Mekân, İnsanlar ve Miras*, (Çev: A. Derman), İstanbul: Metis Yayınları.

Bulut, Y. ve Yılmaz, N. (2009). *Kent Yoksulluğu ve Gecekondu*, İstanbul: Beta Yayınları.

Bumin, K. (1990). *Demokrasi Arayışında Kent*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Castells, M. (2015). *Kent, Sınıf, İktidar*, (Çev: A. Türkün), Ankara: Phoenix Yayınları.

Childe, G. (1978). *Kendini Yaratan İnsan İnsanın Çağlar Boyunca Gelişimi*, (Çev: F. Ofluoğlu), İstanbul: Varlık Yayınları.

Creswell, J.W. (2015). *Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Çev: M. Bütün ve S.B. Demir), Ankara: Siyasal Kitabevi.

Comte, A. (1952). *Pozitivizm İlmihali*, (Çev: P. Erman), Ankara: M.E.B. Yayınları.

Çamlıbel, N. (2003). Belirsizlik Ortamında Planlama Düşüncesi: Sinerjetik Toplum-Sinerjik Yönetim ve Sinerjist Planlama Modeli, Örnek Olay:17 Ağustos-12Kasım 1999 Depremleri Sonrası Kaos ve Kendi Kendine Organizasyon Süreci, Doktora Tezi, İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama A.B.D.

Çavuşoğlu, E. (2008). *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Çeker, A. ve Belge, R. (2015). İstanbul'da Kentsel Dönüşüm Kapsamında Gerçekleşen Bir Oldu: Soylulaştırma, *Türk Coğrafya Dergisi*, (65), 77-86.

Çetinkaya, Y.D. (2008). Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal Hareketler, içinde *Toplumsal Hareketler, Tarih, Teori ve Deneyim*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çımrın, F.K. (2010). Yeni Toplumsal Hareketler ve Toplumsal Yaşam, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, (2), 45-58.

Davis, M. (2016). *Gecekondu Gezegeni*, (Çev: G. Koca), İstanbul: Metis Yayınları.

Demir, N. Ö. (2016). Sosyal Sermaye ve Hemşehrilik Maltepe, Gülsuyu ve Gülsu Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji A.B.D.

Descartes, R. (2021). *Aklın Yönetimi İçin Kurallar*, (Çev: E. Sunar), İstanbul: SAY Yayınları.

Durkheim, E. (2020). *Toplumsal İşbölümü*, (Çev: Ö. Ozankaya), İzmir: Cem Yayınevi.

Engels, F. (2013). *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu*, (Çev: O. Emre), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Engels, F. ve Marx, K., (2018). *Gotha ve Erfurt Programları Üzerine*, (Çev: E. Özalp), İstanbul: Yordam Kitap.

Ercan, F. (1996). Kriz ve Yeniden Yapılanma Sürecinde Dünya Kentleri ve Uluslararası Kentler: İstanbul. *İdealkent Dergisi*, (71), 61-96.

Erman, T. (2010). Kent ve Gecekondu, içinde *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları*, İstanbul: Örgün Yayınevi.

Erman, T. (2016). *"Mış Gibi Site" Ankara'da Bir TOKİ-Gecekondu Dönüşüm Hikâyesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ergün, N. (2006). Gentrification Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği, içinde *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sakinleri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Eyice, S. (1959). İstanbul'da Abbasi Saraylarının Benzeri Olarak Yapılan Bir Bizans Sarayı: Bryas Sarayı, *Belleten Dergisi*, 23(89), 91-92.

Germiyanoglu, C. (1950, 19 Nisan). “Ortaçağ’da İstanbul’un Anadolu Kıyısı: Maltepe-Orhantepe (Bryas)”, *Akşam Gazetesi*, 4.

Glass, R. (1964). *London: Aspects of Change*, Centre for Urban Studies and MacGibbon and Kee.

Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*, (Çev: C. Güzel), Ankara: Ayraç Yayınları.

Gieryn, T. F. (2006). City as Truth-Spot: Laboratories and Field-Sites in Urban Studies, *Social Studies of Science*, 36(1), 5-38.

Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*, (Çev: Kolektif), Ankara: Heretik Yayıncılık.

Güler, M. (2010). Kentsel Haklar, Kapitalizm ve Katılım, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (66), 50-71.

Güneş, S. (2014). Kentsel Dönüşümde Kentsel Haklar ve Soylulaştırma: İstanbul Şerifali Çiftliği Bölgesi İmar İskân Evlerinde Yapılan Niteliksel Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji A.B.D.

Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*, (Çev: M. Tüzel), İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Habermas, J. (2015). *Kamusalılığın Yapısal Dönüşümü*, (Çev: T. Bora ve M. Sancar), İstanbul: İletişim Yayınları.

Hamamcı, C. (1981). Merkezi Yönetim- Yerel Yönetim Ekseninde Belediyelerimizin Yapısı ve Demokratikleşme Eğilimi, Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.

Hammer, J. (1998). *Büyük Osmanlı Tarihi*, (Çev: M. Çevik ve E. Kılıç), İstanbul: Üçdal Neşriyat.

Harvey, D. (2006). *Sosyal Adalet ve Şehir*, (Çev: M. Morali), İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D. (2008). *Umut Mekânları*, (Çev: Z. Gambetti), İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D. (2010). *Sermaye Muamması*, (Çev: S. Savran), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Harvey, D. (2014). *Postmodernliğin Durumu*, (Çev: S. Savran), İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D. (2022). *Sermayenin Mekânları Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru*, (Çev: D. Koç), İstanbul: Sel Yayıncılık.

Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. (2009). *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İstanbul: İletişim Yayınları.

İçli, G. (2011). Kentsel Dönüşüme İlişkin Sosyolojik Bir Değerlendirme: Denizli Örneği, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1), 43-57.

İslam, T. (2003). İstanbul'da Soylulaştırma: Galata Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İşeri, G. (2010). *Metropol Sürgünleri Denize Ekmek Banıp Yiyenlerin Hikâyesi*, İstanbul: Su Yayınevi.

Kahraman, K. (2003). Türkiye'de Şehirleşme Olgusu ve Gecekondu Sorunu, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 108-117.

Kalağan, G. ve Çiftçi, S. (2012). Kamu Özel Sektör İş Birliğinin Kentsel Mekâna Yansıması: Kentsel Dönüşüm Örneği ve Yeni Aktörler, *Sosyal Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(2), 121-133.

Kaplan, E. A. (1980). Kentleşen Toplumda Suçluluk Sorunu ve Polis Örgütü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü.

Karkış, Ö. (2015). Kentsel Toplumsal Hareketlerde Cinsiyete Dayalı Dinamikler: Kentsel Dönüşüm Sürecinde Başbüyük ve Gülsuyu-Gülensu Mahalleleri, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi A.B.D.

Karkış, Ö. (2016). The Politicized Women of a Politic Space: Gulsuyu and Gulensu Gecekondu Neighborhoods in Istanbul, *The Journal of Academic Social Science*, 32, 186-197.

Karpat, K. (2003). *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme*, (Çev: A. Sönmez), İstanbul: İmge Yayınları.

Karşlıoğlu, S. (2009). Stories of the past and present: Politics of belonging and subjectivity in Gülsuyu Neighborhood, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji A.B.D.

Kaya, T. (2011). Chicago Okulu: Chicago'ya Özgü Bir Perspektif, *Sosyoloji Dergisi*, 3(22), 367-383.

Kayalar, A. (2009). Soylulaştırma Projelerinin Çift Yönlü Simetrik Model Kavramları Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Sulukule ve Fener-Balat Örnekleri, Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım A.B.D.

Kayasü, S. ve Yetişkul, E. (2013). Bir Araştırma Çerçevesi: Soylulaştırma 2.0, *Planlama Dergisi*, 23(3), 147-152.

Keleş, R. (2004). *Kentleşme Politikası*, İstanbul: İmge Kitabevi.

Keleş, R. (2019). *100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut ve Gecekondu*, İzmir: Cem Yayınevi.

Kılıçbay, M. A. (2000). *Şehirler ve Kentler*, İstanbul: İmge Kitabevi.

Koçak, H. ve Tolonlar, M. (2008). Kentsel Dönüşüm Uygulamaları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, 397-415.

Kocatürk, G. (2021). Gecekondu Hareketleri: Gülenso/Gülsuyu Mahalleleri Örneği, *Enderun Dergisi*, 5(1), 55-69.

Kurtuluş, H. (2005). İstanbul’da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği, içinde *İstanbul’da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Kurtuluş, H., Aslan, Ş., Şen B., vd. (2018). *Toplumsal Hafızada, Zamanda ve Mekânda: Maltepe*, İstanbul: Maltepe Belediyesi Yayınları.

Kürkçü, E. (1998). *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Lefebvre, H. (2002). *Gündelik Hayatın Eleştirisi*, (Çev: I. Ergüden), İstanbul: Sel Yayınları.

Lefebvre, H. (2015). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, (Çev: I. Gürbüz), İstanbul: Metis Yayınları.

Lefebvre, H. (2017). *Kentsel Devrim*, (Çev: S. Sezer), İstanbul: Sel Yayınları.

Lefebvre, H. (2019). *Mekânın Üretimi*, (Çev: I. Ergüden), İstanbul: Sel Yayınları.

Lefebvre, H. (2020). *Şehir Hakkı*, (Çev: I. Ergüden), İstanbul: Sel Yayınları.

Lenin, V. İ. (2011). *Seçme Yazılar & Devrim, Demokrasi ve Sosyalizm*, (Çev: S. Savran), İstanbul: Yordam Kitap.

- Marcuse, P. (2009). From Critical Urban Theory to the Right to the City, *City Journal*, 13(2), 185-197.
- Martin, G. W. (2008). *Toplumsal Hareketler 1750-2005: Dipten Gelen Dalgalar*, (Çev: D. Keskin), İstanbul: Versus Kitap.
- Marx, K. (2019). *Kapital*, (Çev: N. Satlıgan), İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx, K. ve Engels, F. (2015). *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar*, (Çev: N. Satlıgan, Ş. Alpagut, T. Ağaoğlu), İstanbul: Yordam Kitap.
- Maunier, R. (1910). *Şehirlerin Menşei ve Ekonomik Fonksiyonu*, (Çev: A. Yörükân), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Melucci, A. (2016). *Oyuncu Benlik*, (Çev: B. Kıcıır), İstanbul: Sel Yayınları.
- Mısır, M. B. (2003). Gerçek Demokrasi Olanağı: Paris Komünü, *Praksis Dergisi*, 10, 313-316.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*, (Çev: G. Koca, T. Tosun), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Nietzsche, F. (2020). *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, (Çev: A. İnam), İstanbul: Say Yayınları.
- Özdemir, H. (2010). *Salgın Hastalıklardan Ölüm 1914-1918*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özden, P. P. (2002). Yasal ve Yönetimsel Çerçevesiyle Şehir Yenileme Planlaması ve Uygulaması: Türkiye Örneği, Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kentleşme ve Çevre Sorunları A.B.D.
- Özden, P.P. (2006). Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 24, 255-270.
- Özden, P. P. (2008). *Kentsel Yenileme*, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Özmen, S. ve Erdem, R. (2018). Damgalamanın Kavramsal Çerçevesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 185-208.
- Park, R. E. ve Burgess, E.W. (2015). *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*, (Çev: P. K. Kayalığıl), Ankara: Heretik Yayıncılık.

Pirenne, H. (2005). *Ortaçağ Şehirleri Kökenleri ve Ticaretin Doğuşu*, (Çev: G. Okay), Ankara: Dorlion Yayınevi.

Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2014). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik kökleri*, (Çev: I. E. Howison), Ankara: De Ki Basım Yayım.

Sassen, S. (1992). *The Global City*, New Jersey: Princeton University Press.

Sezgin, C. (2019). Kentsel Dönüşüm ve Yeni Kuşakla Sorunsalı: Gülsuyu-Gülensu Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji A.B.D.

Simmel, G. (2020). *Bireysellik ve Kültür*, (Çev: T. Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.

Simmel, G. (2015). *Modern Kültürde Çatışma*, (Çev: T. Bora, E. Gen, N. Kalaycı), İstanbul: İletişim Yayınları.

Smelser, N.J. ve Münch, R. (2014). *Kültür Kuramı*, (Çev: C. Atay), İstanbul: Pales Yayınları.

Smith, N. (2006). Yeni Küresellik, Yeni Şehircilik: Küresel Kentsel Strateji Olarak Soylulaştırma, (Çev: İ. Urkun, İ. Gündoğdu), *Planlama Dergisi*, 2, 13-27.

Smith, N. ve Williams, P. (2015). *Kentin Mutenalaştırılması*, (Çev: M. Uzun), İstanbul: Yordam Kitap.

Solmaz, A. C. (2018). Kent ve Mekân Bağlamında Soylulaştırma Süreci, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı.

Sontag, S. (2005). *Metafor Olarak Hastalık*, (Çev: O. Akınhay), İstanbul: Agora Kitaplığı.

Sönmez, N. (2006). Düzensiz Konut Alanlarında Kentsel Dönüşüm Modelleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Planlama Dergisi*, 36, 111-120.

Şahin, Z. (2006). Kentsel Dönüşümün Kentsel Planlamadan Bağımsızlaştırılması/Ayrılması Sürecinde Ankara, *Planlama Dergisi*.

Şen, B. (2005). Soylulaştırma: Kentsel Mekânda Yeni Bir Ayrışma Biçimi, içinde *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Şengül, T. (2001). Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı, *Praksis Dergisi*, 2, 9-31.

Şengül, T. (2002). Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme, *Planlama Dergisi*, 2(3), 8-30.

Şengül, T. (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset*, İstanbul: İmge Yayınları.

Şentürk, B. (2015). *Bu Çamuru Beraber Çiğnedik Bir Gecekondu Mahallesi Hikâyesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Tekeli, İ. (1998). Kentleşmeye Kapital Birikim Süreçleri Açısından Bakmanın Sağladığı Açıklama Olanakları, *Defter Dergisi*, 5, 128-138.

Tekeli, İ. (2003). *Kentleri Dönüşüm Mekânı Olarak Düşünmek*, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi.

Tekeli, İ. (2011). *Göç ve Ötesi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Tekeli, İ. ve Gülöksüz, Y. (1996). *Kentleşme, Kentlileşme ve Türkiye Deneyimi*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si Ansiklopedisi, (5), 1223-1238, İstanbul: İletişim Yayınları.

Tilly, C. (2008). *Toplumsal Hareketler*, (Çev: O. Düz), İstanbul: Alfa Yayınları.

Tolan, B. (1996). *Toplum Bilimlerine Giriş*, Ankara: Savaş Yayınları.

Touraine, A. (2022). *Bugünün Dünyasını Anlamak İçin Yeni Bir Paradigma*, (Çev: O. Kunal), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tönnies, F. (2019). *Cemaat ve Cemiyet*, (Çev: E. Güler), İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Turhan, A. (2013). İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2), 357-378.

Turok, I. N. (2004). *Urban Regeneration: What Can be Done & What Should be Avoided*, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi Yayınları.

Türkdoğan, O. (2013). *Sosyal hareketlerin Sosyolojisi*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.

Türkün, A. ve Kurtuluş, H. (2005). Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar, içinde *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Uçar, A. H. (2015). Türkiye’de Kentsel Kimliğin Dönüşümü ve Soylulaştırma: Ankara Hamamönü Örneği, Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D.

Uğur, N. (1986). Gecekonularda Suç ve Suçluluk, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Urry, J. (2015). *Mekânları Tüketmek*, (Çev: R. G. Ögdül), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Üstün, G. (2009). *Kentsel Dönüşümün Hukuki Boyutu*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Yeğin, M. ve Tanok, M.T. (2014). *Kent Reformu ve Yeni Gecekondu Hareketi*, İstanbul: NotaBene Yayınları.

Yıldırım, Y. (2012). Yeni Toplumsal Hareketlerin Siyasal Olanı Belirlemedeki Rolü: Avrupa Sosyal Forumu ve Hareketlerin Avrupasını Kurmak, Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D.

Yıldırım, Y. (2013). *Sosyal Forum’dan Öfkeli’lere – Yeni Toplumsal Hareketlerin Kurucu Gücü*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldız, E. ve Oda Projesi, (2013). *Kendi Sesinden Gülsuyu-Gülensu*, İstanbul: NotaBene Yayınları.

Yörükân, A. (2005). *Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Wacquant, L. (2008). *Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality*, Cambridge: Polity Press.

Weber, M. (2011). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, (Çev: M. Köktürk), Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Wirth, L. (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme, içinde *20.Yüzyıl Kenti*, (Çev: A. Alkan, B. Duru), İstanbul: İmge Yayınevi.

Web Kaynakları

10 Aralık 1948 tarihli *BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*, http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/insan_haklari_evrensel_bildirisi.pdf Erişim Tarihi: 18.09.2022.

1950 tarihli *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf Erişim Tarihi: 18.09.2022

1961 tarihinde kabul gören *BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi*, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EkonomikSosyalKulturelHaklarSozlesmesi.pdf> Erişim Tarihi: 18.09.2022

1966 yılında *BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi*, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf Erişim Tarihi: 18.09.2022

1992 tarihli *Avrupa Konseyi'nin Avrupa Kentsel Şartı*, <http://www.migm.gov.tr/kurumlar/migm.gov.tr/AVRUPA-KONSEYI/KentSart-1.pdf> Erişim Tarihi: 18.09.2022

2008 tarihli *Avrupa Konseyi'nin Kentsel Şart 2*, http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/125_1.pdf Erişim Tarihi: 18.09.2022

3194 sayılı *İmar Kanunu*, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3194.pdf> Erişim Tarihi: 18.09.2022

5104 sayılı *Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu*, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5104.pdf> Erişim Tarihi: 18.09.2022

5216 sayılı *Büyükşehir Belediyesi Kanunu*, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf> Erişim Tarihi: 18.09.2022

5393 sayılı *Belediye Kanunu*, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf> Erişim Tarihi: 18.09.2022

5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5366.pdf> Erişim Tarihi: 18.09.2022

Aslan, Ş. (2007). *Kentsel Dönüşüm Projeleriyle Resmi Söylemde Yeniden İnşa Edilen Gecekondu ve Gecekondu İmgesi*, <http://konuthakki.blogspot.com/2012/06/kentsel-donusum-projeleriyle-resmi.html> Erişim Tarihi: 19.01.2022.

Birleşmiş Milletler. (2022). *BM Küresel Göç İstatistikleri*, <https://turkiye.un.org/tr/resources/publications> Erişim Tarihi: 20.09.2022.

Bozkulak, S. (2010). *Sermaye, Kentsel Dönüşüm ve Varoş: Fakirin Mah, Zengin'in Hazinesi*, Birgün, <http://www.mimdap.org/?p=34845> Erişim Tarihi: 11.01.2022.

Gülsuyu/Gülensu Mahallesi Güzelleştirme Derneği: *Emekçilerin İstanbul'unu Yaratabiliriz*. Sosyalist Barikat Dergisi, (34), <http://www.barikat-lar.de/barikat/34/gulsuyu.htm> Erişim Tarihi: 04.05.2022 tarihinde edinilmiştir.

Güney, Z. ve Karabaş, B. (2009). Adayların Ankara, İzmir ve İstanbul Vaatleri, <https://v3.arkitera.com/h38896-adaylarin-ankara-istanbul-ve-izmir-vaatleri.html> Erişim Tarihi: 11.01.2022.

Kartal24, *Gülsuyu ve Gülensu'da dönüşüm başlıyor*, <https://www.kartal24.com/48433-gulsuyu-ve-gulensuda-donusum-basliyor> Erişim Tarihi: 13.05.2022

Pirha, *Gülsuyu ve Gülensu halkı endişeli: Bizi müteahhitte muhatap eden planı kabul edemeyiz!* <https://www.pirha.net/gulsuyu-ve-gulensu-halki-endiseli-bizi-muteahhitte-muhatap-eden-planı-kabul-edemeyiz-239221.html/28/10/2020> Erişim Tarihi: 23.05.2022

Oda Projesi, <http://odaprojesi.blogspot.com> Erişim Tarihi: 08.09.2022

Okan, O. (2017). *Kent Sosyolojisi Ders Notları*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.

Şengül, T. (2010). *Kapitalist Kentleşme Dinamikleri Türkiye Kentleri*, Evrensel Kültür Dergisi, 128, <http://www.planlama.org/new/makaleler/kapitalist-kentlesme-dinamikleri-veturkiye-kentleri.html>, Erişim Tarihi: 17.02.2022

T.C. Maltepe Kaymakamlığı, <http://www.maltepe.gov.tr/ilcemizin-nufus-durumu> Erişim Tarihi: 17.08.2022

Yaykın, M. (2007). *Mahallenin Gözünden Gülsuyu Gülsu*, Birgün. <http://v3.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=17359>, Erişim Tarihi: 06.02.2022.

Wilson, J. Q. ve Kelling, G.L. (1982). *Broken Windows: The Police and Neighborhood Safety*, https://media4.manhattan-institute.org/pdf/_atlantic_monthly-broken_windows.pdf, Erişim Tarihi: 09.09.2022

6. EKLER

Ek-1 Yarı Yapılandırılmış Soru Formu

Demografik Bilgiler ve Kişisel Sorular

- 1) Adınız nedir?
- 2) Kaç yaşındasınız?
- 3) Eğitim durumunuz nedir?
- 4) Medeni durumunuz nedir?
- 5) Doğum yeriniz neresi?
- 6) Kendinizi nasıl tanımlarsınız? (Örneğin; Türk, Müslüman, T.C. Vatandaşı, Alevi, Kürt, kadın, erkek vb.)?
- 7) Aylık kazancınız ne kadar?
- 8) Haneye giren aylık gelir ne kadar?
- 9) Kendinizi hangi gelir grubunda görüyorsunuz? (Örneğin; alt, orta, yüksek vb.)
- 10) Ne zamandır İstanbul'da yaşıyorsunuz?
- 11) Ne zamandır Gülsuyu-Gülensu'da yaşıyorsunuz?
- 12) Hayatınızdan ne kadar memnunsunuz?
 - a. Sebebi nedir?

Kentsel Dönüşüm Soruları

- 1) Konutunuzun türü nedir? (Örneğin; gecekondü, müstakil, apartman vb.)
- 2) Kentsel dönüşüme dair mevcut durumunuz nedir? (Örneğin; kiradayım, dönüşüm gerçekleşecek vb.)
- 3) Evinizin mülkiyeti kime ait? (Örneğin; kendime, eşime, kira, tapusuz mülk sahibi vb.)
- 4) Kiminle/kimlerle yaşıyorsunuz?
- 5) Şu anki konutunuzda sizin hayatınızı zorlaştıran herhangi bir faktör var mı?
 - a. Var ise bu faktör/faktörler nedir?
- 6) Kentsel dönüşüm sürecinde neler yaşadınız?
- 7) Kentsel dönüşüme dair beklentiniz nedir?
- 8) Kentsel dönüşüm çalışmaları hakkında bilginiz var mı?
- 9) Sizce kentsel dönüşüm yapılmasının sebebi nedir?
- 10) Kentsel dönüşüm sonrası değişimin nasıl olmasını istersiniz?
- 11) Kentsel dönüşüm sonrası değişimin nasıl olacağını düşünüyorsunuz?
- 12) Sizce kentsel dönüşüm nasıl bir uygulama?

Mekâna Dair Sorular

- 1) Bu mahalleye nereden geldiniz?
- 2) Buraya yerleşme nedeniniz nedir?
- 3) Bu mahalleye yerleşmede ailenizin/akrabalarınızın rolü var mıdır?
- 4) Kimliğinizin herhangi bir ayrımcılığa neden olduğunu düşünüyor musunuz?
- 5) Mahallenin sizin için önemi nedir?
- 6) Mahalleye dair kişisel düşünceleriniz nelerdir? (Komşuluk ilişkileri, hemşerilik, dayanışma, algı, damga vb.)
- 7) Bu mahallede olmaktan mutlu musunuz?
 - a. Neden?
- 8) Mahalle dışına çıkar mısınız?
 - a. Evet ise; nereye gidersiniz?
 - b. Evet ise; ne amaçla gidersiniz?
 - c. Evet ise; ne sıklıkla gidersiniz?
- 9) Yakın ve uzak çevreniz nerede yaşamaktadır?
- 10) Bu kişilerle hangi mekânlarda toplanırsınız?
- 11) Sizce mahallenizin en önemli sorunu nedir?
 - a. Sorunların çözümü için neler yapılmaktadır?
 - b. Sizce sorunların çözümü için yapılanlar yeterli mi?
 - c. Sizce sorunların çözümü için neler yapılmalıdır?
 - d. Sorunların çözümü için en çok kime ya da hangi kuruma güveniyorsunuz?
 - e. Siz sorunların çözümü için bir şey yaptınız mı/yapıyor musunuz?

Ek-2 Medyada Gülsuyu-Gülensu

<https://t24.com.tr/haber/akp-15-bin-kisinin-yasadigi-mahalleyi-terorist-ilan-etti,823016>,

Erişim Tarihi: 28.09.2022

[https://www.ensonhaber.com/ic-haber/maltepe-gulsuyunda-polisler-bicakli-saldiriya-ugradi-](https://www.ensonhaber.com/ic-haber/maltepe-gulsuyunda-polisler-bicakli-saldiriya-ugradi-2014-02-17)

2014-02-17, Erişim Tarihi:21.09.2022

<https://www.yeniakit.com.tr/haber/tezgah-desifre-oldu-6228.html>, Erişim Tarihi:21.09.2022

<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/-89713h.htm>, Erişim Tarihi:21.09.2022

<https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/03/09/dikkat-dhkp-c-buyuksehirlerde-eylem-hazirliginda>, Erişim Tarihi:21.09.2022

<https://www.milliyet.com.tr/gundem/maltepe-de-pkk-operasyonu-1297875>,
Tarihi:28.09.2022

Erişim

<https://www.haberler.com/guncel/hasan-ferit-gedik-icin-gulsuyu-nda-toren-5141027-haberi/>,
Erişim Tarihi:28.09.2022

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/gulsuyu-ve-gazi-mahallelerinde-teror-operasyonu/213285>,
Erişim Tarihi:28.09.2022

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/gulsuyu-operasyonunda-19-kisi-tutuklandi/212219>, Erişim
Tarihi:28.09.2022

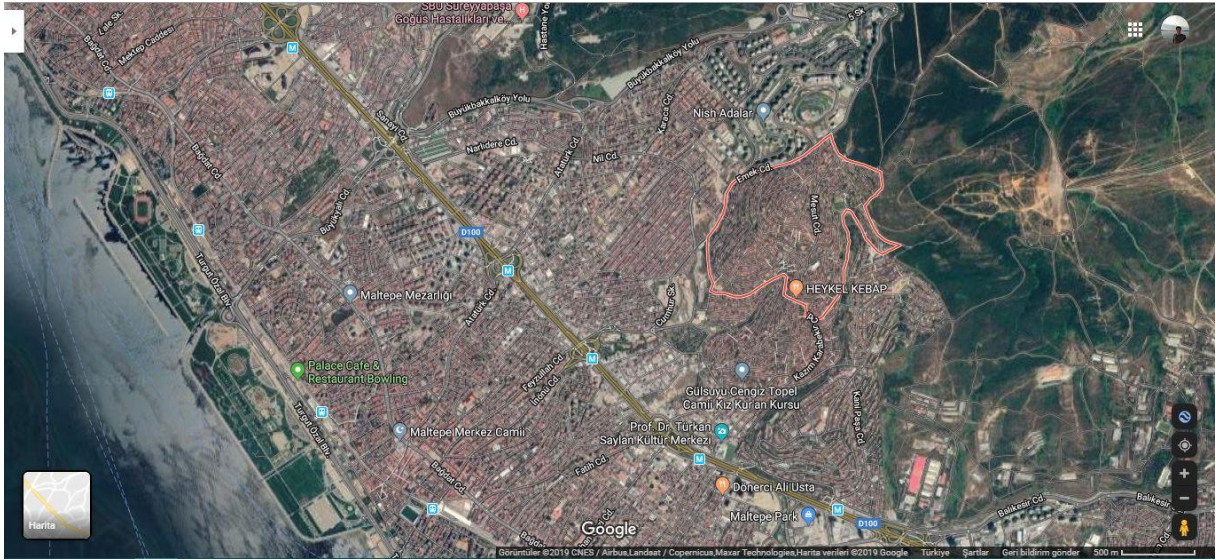
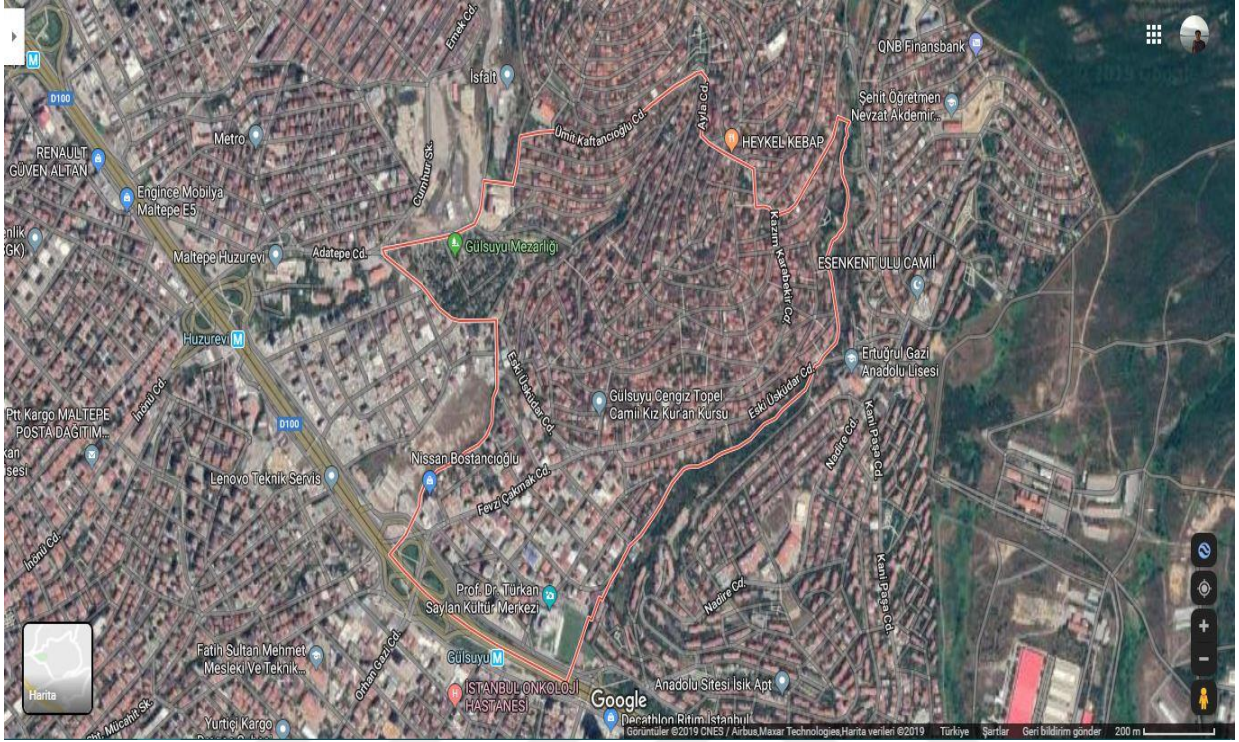
Gulsuyu'nda öldürülen Gedik 3 gün sonra defnedildi!

GERGİN BEKLEYİŞTE ŞOK KARELER

<https://www.internethaber.com/gazi-ve-gulsuyunda-70-adrese-baskin-592934h.htm>, Erişim
Tarihi: 28.09.2022

Ek-3 Gülsuyu-Gülensu Fotoğraf Albümü

Maltepe'nin 18 mahallesinden birisi Gülensu. Kuzeyinde ve batısında Zümrütevler, doğusunda Büyükbakkalköy ve Esenkent, güneyinde ise Gülsuyu mahalleleri var.

1,5 milyon metre kare alan 14.310 bina 13.500 tanesi yenilenecek

İlk yerleşim zamanlarından; okula giden çocuklar.

Gecekondulaşmanın başladığı yıllarda mahalleden bir ev.

İlk minibüs hattı açılışı sırasında çekilen bir fotoğraf.

Kentin çeperinde kalan Gülsuyu’nda domuz avına çıkmış avcılar.

Muhtarlık statüsünü almış ve kalabalıklaşmış Gülsuyu meydanından bir fotoğraf.

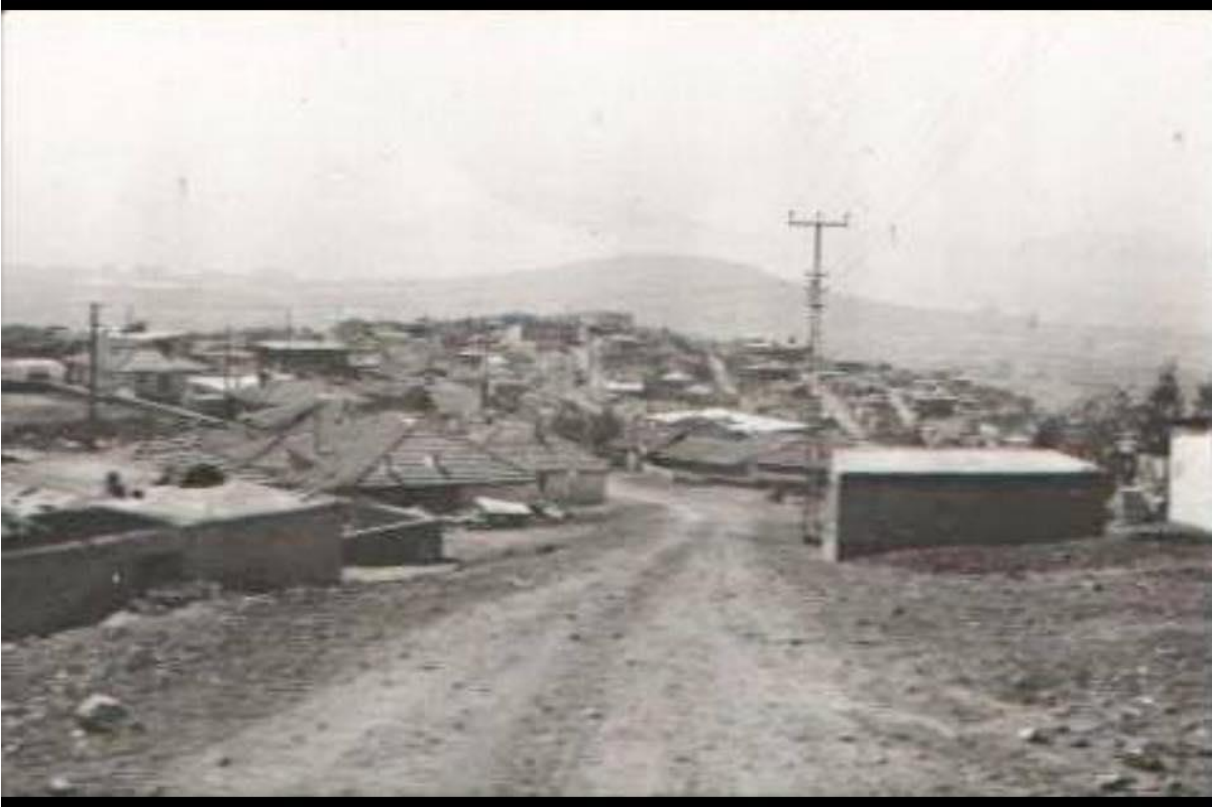
Gecekondulaşmanın yoğunlaşmaya başladığı dönemden bir fotoğraf.

Elektrik ve su hattı çekildikten sonra mahalleden bir fotoğraf.

Bir tepe olan Gülsuyu-Glensu Mahallesinin gecekondulaşma öncesi ve sonrası fotoğrafları.

Gülsuyu-Gülensu Mahallesinin tepesinden çekilen panoramik görüntüler.

Gölsuyu-Gölensu Mahallesinin ön cepheden manzarası.

Güleusu Mahallesiinden Telsizler bölgesinin görünümü.

Güleusu Mahallesiinden kente bakış.

Son durak.

Heykel meydanı.

